PETRE E. MIHĂESCU

TUTUNUL IN TRECUTUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

ŞI AL

LUMII ÎNTREGI

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI — 1931

PETRE E. MIHAESCU

Tutunul în trecutul Ţării Româneşti şi al lumii întregi

Bucureşti

1931

Memoriei scumpului meu Marcel,
unicul meu fiu.

Nu există plantă care să aibă un trecut mai bogat în întâmplări interesante ca tutunul.

Adus în Europa acum vre-o 400 şi ceva de ani, cultivat mai întâi prin grădini pentru frumuseţea lui, mai apoi ca o plantă miraculoasă de leac, ajunge, la vre o 1oo de ani după introducerea lui în Europa, să fie întrebuinţat aproape numai pentru fumat şi prizat, întrebuinţare care s'a răspâdit cu o repeziciune extraordinară.

Paralel cu răspândirea întrebuinţării tutunului, au început şi măsurile represive contra celor ce îl întrebuinţau, măsuri cari, în unele ţări, ajunseseră până la pedeapsa cu moarte. Patima tutunului a fost însă mai tare chiar decât groaza; ea a pus stăpânire pe oameni, s'a răspândit în toată lumea, iar conducătorii Statelor, în loc de a mai închide pe fumători sau de a le tăia nasurile sau chiar de a-i spânzura, au găsit mai nimerit să impună tutunul la dări grele, sub motivul de a stăvili răspândirea lui dar în realitate spre a creea, pentru visterie, isvoare noui de venituri.

În primele pagini ale acestei lucrări, cetitorul va vedea peripeţiile prin cari a trecut tutunul în lumea întreagă, dela descoperirea Americei şi până în zilele când întrebuinţarea lui s'a generalizat.

În ce priveste ţara noastră, notele şi însemnările vechi privitoare la tutun şi la fumat, deşi sunt puţine şi, acelea, răsleţite în diferite publicaţiuni istorice, totuşi constituesc un material documentar destul de bogat spre a aruca puţină lumină în trecutul introducerii şi răspândirei tutunului prin meleagurile noastre.

Acesta este şi scopul lucrării mele care, probabil, are unele lipsuri fiindcă sunt, desigur, încă multe documente, multe note şi multe însemnări nedate la iveală sau cari nu mi-au ajuns mie la cunoştinţă.

Nădăjduesc însă că încercarea mea va fi un îndemn pentru alţii, mai competenţi ca mine, să o întregească, să o desăvârşească.

Eu m'am trudit să culeg, cu migală şi în vreme îndelungată, toate însemnările ce am putut găsi despre tutun, m'am străduit să le grupez şi să le încheg într'această lucrare căreia nu m'am încumetat să-i dau numele de istoricul tutunului, pentru că eu nu sunt istoric, ci un ***tutunar****, un pasionat al trebilor tutunului cărora le-am închinat activitatea mea zilnică timp de mai bine de 30 de ani.*

I. Tutunul înainte de descoperirea Americei

După părerea celor mai mulţi istorici, europenii n'au cunoscut tutunul şi nici obiceiul de a-1 fuma sau priza înainte de descoperirea Americei de către Cristof Columb, adică înainte de 1492, pe câtă vreme locuitorii băştinaşi ai Americei îl cunoşteau din timpuri imemorabile. La pieile roşii fumatul tutunului făcea parte din ritualul lor religios. Ei se închinau soarelui şi-i aduceau ca jertfă tutunul suflând spre înălţimele cerului fumul din lulea.

Aveau lulele anume de răsboi din care bărbaţii fumau în comun înainte de începerea luptei şi pe care căpetenia lor o purta pe câmpul de luptă. Aveau însă şi lulele de pace, făcute din lemn moale şi înzorzonate cu pene de vultur, panglici, păr de femee împletit, ghiare de porc mistreţ vopsite în felurite culori, pene pestriţe, şiruri de coral alb şi ciocuri de pasări. Fiecare trib îşi împodobea luleaua într'un chip deosebit. Piatra specială din care se făcea luleaua (recipientul în care arde tutunul) era extrasă din carierile unei regiuni care şi astăzi este socotită, de resturile triburilor indiene ce au mai rămas în America, ca un pământ sfânt.

Sunt însă scriitori, ca Lothar Becker şi alţii, cari susţin că tutunul şi obieciul de a-l fuma ar fi fost cunoscut în vechile continente cu mult mai înainte de descoperirea Americei, încă de pe timpul lui Noe .... şi că Noe s'ar fi îmbătat, nu cu vin, el cu fum de tutun. Becker îşi întemeiază susţinerea lui, între altele, şi pe textul ebraic al povestirei vieţii lui Noe în care se spune că el s'ar fi îmbătat cu "jain", cuvânt care înseamnă fum iar nu vin. Profesorul Comes, citând pe Buxtorf (Lexicon hebraicum, pag. 309), arată că jain este cuvânt curat ebraic şi că înseamnă vin iar nu fum.

Adevărul este însă că din cea mai adâncă antichitate, europenii practicau, în anumite ceremonii rituale şi ca leac împotriva a diferite boli, atât afumatul (fumigaţiunile) cu fumul unor anumite plante, cât şi aspiratul fumului (fumatul) fie prin ajutorul unor unelte anume (lulele), fie direct arzând felurite plante sau seminţele lor. În adevăr, numeroşi arheologi citează cazuri dese când, în explorările lor, au găsit în Europa, alături de felurite obiecte întrebuinţate de om cu mult înainte de descoperirea Americei, şi lulele de felurite forme făcute din lut ars, fer, etc., cari au fost şi sunt şi astăzi expuse prin muzee.

În ceea ce priveşte aspirarea fumului direct din focuri aprinse, ştim că Tracii (după Pomponius Mela) şi Sciţii (după Herodot), cu câteva sute de ani înainte de Christos, aveau în mare cinste acest obiceiu.

De altfel practica afumatului cu felurite substanţe aromatice era cunoscută Egiptenilor cu 3000 de ani înainte de Christos; grecii şi Romanii au cunoscut şi ei acest obicei. În zilele noastre chiar, la multe popoare a rămas practica afumatului cu burueni de leac pentru vindecarea de anumite boli. La noi, de pildă, există încă în unele localităţi obiceiul de a se mătura ogrăzile în anumite zile şi a se ela foc gunoiului astfel strâns, iar prin fumul ce se face trec toţi ai casei ca să fie feriţi de boli şi de molime. În alte părţi, cel muşcat de un câine turbat sau bănuit turbat, ca să nu se îmbolnăvească de turbare, se afumă cu fum de păr luat chiar dela câinele turbat. La fel se face pentru sperietură. Sunt apoi atâtea alte descântece în cari nu lipseşte afumatul cu fel de fel de burueni de leac.

Dacă despre obiceiul "afumatului" într'un scop sau altul, practicat şi în zilele noastre, se găsesc notiţe în diferite scrieri vechi, şi dacă chiar s'au găsit în pământ anumite obiecte în forma lulelelor la un loc cu diferite alte obiecte antice (brăţări române, monete etrusce, etc.) – nu se pomeneşte însă nimic, în nici o scriere veche, despre vre-o plantă (din cele ce se fumau sau cu care se afumau) care să se asemene cu tutunul, iar în scrierile celor dintâi botanişti, cari au descris plantele cunoscute în vechile continente, nu se vorbeşte nimic de tutun. Dacă în vechile continente ar fi crescut vre-un fel de tutun şi mai ales dacă ar fi fost cunoscută întrebuinţarea lui de către vechile popoare, desigur că s'ar fi pomenit ceva de dânsul, cum s'a pomenit de atâtea alte burueni şi obiceiuri, şi n'ar fi scăpat nici primilor botanişti cari au descris atâtea plante şi mai ales pe cele folosite ca plante medicinale.

Pare deci neîndoios că tutunul sau obiceiul de a'l fuma este de origină americană şi de acolo s'a adus în vechile continente.

Sunt, precum am spus, şi autori cari susţin că tutunul, ca şi întrebuinţarea lui, era cunoscut în Asia cu mult înainte de descoperirea Americei şi că el ar fi fost adus în America din Asia încă din timpurile preistorice când, în părţile lor nordice, aceste continente erau legate între ele.

Că popoarele Asiei şi în special Chinezii la care se afirmă că întrebuinţarea tutunului era reglementată încă din sec. al XI-lea – cunoşteau fumatul şi afumatul aşa cum îl cunoşteau şi Europenii, nu încape nici o îndoială, dar că ceea ce ei fumau era tutun iar nu diferite alte erburi sau alte substanţe aromatice, nu există nici o dovadă cu adevărat serioasă.

Chiar admiţând că se cunoştea şi întrebuinţa tutunul în Asia cu mult înainte de descoperirea Americei, totuşi rămâne fapt cert că în Europa el a fost adus şi răspândit din America, după descoperirea ei de către Cristof Columb.

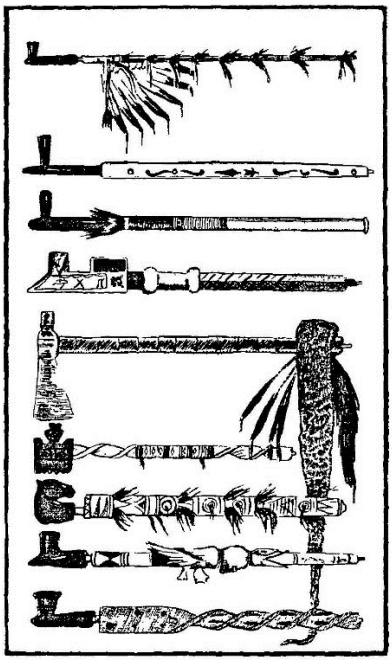

Fig. 1. Lulele indiene. (De sus în jos: luleaua păcii; lulea de vrăjitor; lulea ornată cu ţepi de porc spinos; lulea pirogravată; lulea în formă de secure ornată cu pene de corb şi blăni; 4 lulele de societăţi secrete şi particulare).

2. Tutunul la descoperirea Americei

Se ştie că cel dintâi pământ din lumea nouă peste care a dat celebrul navigator genovez Crislof Columb, în noaptea de 11 spre 12 Oct. 1492, a fost insula Guanahani, căruia el i-a dat numele San Salvadore (Sfântul Mântuitor). Locuitorii insulei oameni sălbatici, cari umblau goi şi aveau pielea corpului roşie-arămie – la apariţia corăbiilor lui Cristof Columb se speriară mai întâi, dar repede îşi veniră în fire şi, cu oarecare sfială) începură să se apropie de ţărm unde oaspeţii cei cu pielea albă scoborâseră pe uscat. Bieţii indieni rămaseră îmmărmuriţi în faţa minunăţiilor ce vedeau: corăbii mari, oameni albi, arme lucitoare, haine în culori frumoase, etc. Dar nu se îngroziră de noii sosiţi, ci îi crezură veniţi din cer, trimeşi de puternicii lor zei, şi, fără multă şovăială, îndrăsniră să se apropie de ei smeriţi şi supuşi, oferindu-le, drept închinăciune şi supunere, felurite daruri printre cari şi nişte foi uscate, "*unas yerbas secas*", cum se zice în jurnalul de bord al lui Columb, foi pe cari oaspeţii albi nu le cunoşteau dar cari nu erau altceva decât *foi de tutun*.

Fig. 2. Debarcarea lui Cristof Columb în insula Guanahani în 1492

Când, după vre-o 20 de zile, Cristof Columb era cu flota lui în drum spre al doilea pământ descoperit de el – insula *Inaguasica*, pe care a numit'o *Fernandina* şi căruia mai târziu şi s'a zis *Cuba*, nume rămas până astăzi. Aici a întâlnit o lotcă mânată de un singur indigen care, pe lângă merindele şi apa lui de drum, avea aceleaşi foi de "unas yerbas secas" care, zice Columb, "*trebue să fie ceva foarte preţuit de ei fiindcă unii le aduseseră ca dar şi la San Salvador*".

După ce ajunse în Cuba, Columb trimise 2 marinari însoţiţi de 2 indigeni ca să exploreze interiorul insulei, căci băştinaşii din noua insulă, la apariţia corăbiilor lui Columb, nu mai stătură pe loc ci fugiră. La înapoiere, cei 2 marinari povestiră, între altele, că au observat un obiceiu straniu la băştinaşii insulei – de asemenea oameni sălbateci, goi şi cu pielea arămie – şi anume că unii din ei, bărbaţi şi femei, aveau o ţeavă în mână, un fel de răsucitură de foi (*hombres y muieres con un tizon a la mano*), din care aspirau fumul ţinând-o cu un capăt în gură iar la celălalt capăt era aprînsă ("*encendido par una parte de el, par la otra chupan*"). Acestei răsucituri sau sul îi ziceau tobac, iar foile din care era făcută erau adunate de pe o plantă pe care o numeau *petun*. Răsucitura era făcută sau numai din foi întregi de petun sau din foi zobite şi răsucite într'o foaie de porumb.

În relatările lui *Ferdinand Columb*, după notele din jurnalul de bord al lui Cristof Columb, şi în descrierile făcute ulterior în *Istoria de las lndias*, de către *Bartholome de Las Casas*, – cel dintâi cronicar al descoperirei Americei – nu se spune însă nimic despre vre-o cultură a acelei plante.

Din celelalte trei călătorii ale lui Cristof Columb – când avu ca însoţitori şi călugări cari se duceau în noul pământ cu gândul de a creştina populaţia băştinaşă – au rămas note mai precise şi mai amănunţite despre tutun şi întrebuinţarea lui.

Unul dintre aceşti călugări misionari, *Ramon Pane*, care a stat timp îndelungat între pieile roşii şi ajunse-

se să înveţe şi limba lor, ne-a dat descrieri mai amănunţite despre întrebuinţarea tutunului de către băştinaşii insulei *Charis*, căruia Columb i-a zis *Espanola* iar mai pe urmă *St. Domingo* (*Haiti*). Călugărul Ramon Pane vorbeşte de un fel de "praf" preparat din foi de tutun pe care băştinaşii insulei îl numeau "*cogioba*" şi pe care îl întrebuinţau ca doctorie trăgându-1 pe nas prin ajutorul unei ţevi „lungi de o jumătate de braţ punând un capăt în nas şi celălalt în acel praf". Tot călugărul Ramon Pane ne spune că preoţii pieilor roşii, cari făceau şi pe medicii, când erau chemaţi la un bolnav îşi începeau tratamentul prin a trage ei însuşi pe nas praf de tutun până se ameţeau în "aşa hal încât nu mai ştiau ce fac" şi, buimăciţi cum erau, vorbeau aiurea zicând că vorbesc cu zeii. Numai după ce se desmeteceau începeau tratamentul bolnavului prin fricţiuni, fumegaţiuni sau dându-i să înghită felurite leacuri din cari tutunul nu lipsea.

Fig. 3. Tratarea bolnavilor indieni cu fum de tutun, după o gravură din America Partes, 1590–1592.

Tot de tutun se serveau aceşti preoţi când voiau să facă preziceri sau să se roage zeilor ca să le dea noroc, bogăţii, izbândă în războaie, etc. Un şef de trib când avea de dus un război cu alt trib vecin, făcea mai întâi „cogioba", adică se închidea într'un templu şi trăgea pe nas praf de tutun până se buimăcea şi adormea, iar vedeniile din timpul somnului le povestea apoi supuşilor săi cari le considerau ca revelaţiuni divine.

În afară de preoţi şi de şefii de triburi, chiar şi simplii muritori întrebuinţau tutunul, "făceau cogioba", ori de câte ori voiau să se ameţească şi să aibă vedenii plăcute.

După descrierile ulterioare ale altor călători, şi în special după ale lui Gonzalo Hernandez de Oviedo y Baldes, care a fost şi guvernator al insulei Espanola, se pare că expresiunea lui Ramon Pane "a face cogioba" nu însemna "*a trage praf de tutun pe nas*" (a priza), ci "*a trage fum pe nas*" (a fuma). În adevăr, iată ce spune el: "medicii aveau obiceiul să fumeze ca să-şi piardă simţurile. Ei făceau aceasta cu fumul unei buruieni care, după câte am putut eu înţelege, are proprietăţile măselariţei, cu toate că diferă de ea prin formă şi mărime. În scopul acesta ei se serveau de un tub în formă de Y: puneau cele două ramuri ale tubului în nări şi introduceau celălalt capăt în acea buruiană aprînsă şi trăgeau astfel fum până se buimăceau şi cădeau jos aproape leşinaţi. Ţeava era de trestie şi se numea *tobaco*; indienii numeau astfel instrumentul sau ţeava prin care trăgeau fumul, iar nu buruiana pe care o fumau cum s'a crezut din greşeală de mai multe persoane".

Acest scriitor, care între 1ă3 şi 1ă9 a trăit în acele părţi şi care mai apoi a fost multă vreme guvernatorul insulei Espanola, a tipărit cartea să în 1526. De sigur că în scurtul timp de 20-30 ani, cât a trecut dela descrierea făcută de Ramon Pane până la publicarea notiţelor lui Gonzalo Hernaudez de Oviedo, băştinaşii insulei Espanola nu şi-au putut schimba obiceiul de a priza tabac în cel de a fuma; probabil că traducătorul notiţelor misionarului Ramon Pane, cari erau scrise în limba catalană, a înţeles şi tradus greşit textul catalan.

Mai târziu, în 1ă9, când Fernand Cortez a debarcat în Yucatan (provincia Tabasco din Mexic), găsi plantaţii întinse de tutun iar obiceiul fumatului în mare cinste. Bernard Diaz, care făcea parte din expediţia lui Cortez şi care era "un soldat oţelit şi cronicar nepreţuit", scrie despre Montecuzoma, regele băştinaşilor din Valea Mexicului, că pe masa lui avea întotdeauna 3 lulele din care fuma după masă până adormea. Băstinaşii din Yucatan aveau credinţa că în tutun este încarnată zeiţa lor *Cihuacohuatl*, prima femee pe pă-

mânt (Eva), şi, ca atare, îl socoteau ca ceva sacru şi-l întrebuinţau în ceremonii religioase, ca leac, în comemorarea evenimentelor importante din viaţa lor, la încheerea păcii cu duşmanii sau la declararea răsboiului, etc. De aceia pipele lor aveau forme şi podoabe diferite după natura ceremoniei sau actului pentru care fumătorul o întrebuinţa.

Ei cultivau două soiuri de tutun: unul cu floarea galbenă pe care îl numeau *Yetl* sau *Pycietl* (Yelt, Picyelt), care era *Nicotiana rustica* şi altul cu floarea purpurie, căruia îi ziceau *Quauhyelt*, şi care era *Nicotiana tabacum*.

Spaniolii găsind în acele ţinuturi plantaţiuni întinse de tutun, îi deteră numele de *Tabasco*, dela numele *tabaco* pe care ei îl dăduseră tutunului, nume însă necunoscut băştinaşilor cari întrebuinţau numirile de *Yetl* şi *Quauhyelt.*

Fig. 4. Gravură veche închipuind o tarla de tutun.

Trebuie deci de reţinut că numirea de *tabac* datd de spanioli acestei plante, numire adoptată mai apoi aproape de toate popoarele, nu vine nici dela numele sub care băştinaşii noului pământ cunoşteau acea plantă şi nici dela vre-o localitate, vre-un ţinut sau vre-o insulă în care creştea, se cultiva sau se fuma şi care să fi purtat acel nume, ci dela acel tub sau ţeavă prin care băştinaşii aspirau fumul de tutun şi căruia îi ziceau *tobaco*.

În Guatemala, Nicaragua şi celelalte părţi ale Americei Centrale, tutunul creştea în mod natural, iar întrebuinţarea lui în felurite chipuri de către băştinaşi era cunoscută cu mult înainte de venirea europenilor. Nu se făceau însă culturi de tutun propriu zise decât în Mexic, în provincia Tabasco din Yucatan.

În America meridională de asemenea tutunul era cunoscut şi întrebuinţat însă se pare că nu era cultivat decât în *Guiana*.

Şi pentru ţările din această parte a Americei abundă notiţele diverşilor exploratori şi călători despre felul cum băştinaşii întrebuinţau tutunul. E interesant însă de reţinut observaţia făcută de celebrul călugăr francez *Andre Thevet* în Brasilia şi anume că băştinaşii din acele părţi obişnuiau să fumeze un fel de ţigări *făcute din tutun zobit şi apoi înfăşurat în foi de palmier*, adică aşa cum mai fac încă, în zilele noastre, sătenii cari întrebuinţează foaie de porumb (de pe ştiuleţi) în loc de hârtie de ţigare.

A. Thevet, în operi1e sale "*France antarctique*" (1558) şi "*Cosmographie universelle*" (1575), dă multe amănunte de felul cum băştinaşii Braziliei preparau şi întrebuinţau foile de tutun: "*culeg cu grijă această plantă şi o usucă la umbră în micile lor bordee. Felul cum o utilizează e următorul: iau o oarecare cantitate de foi uscate din acea plantă, o pun într'o foae de palmier în care o răsuceşte în forma unui sul de mărimea unei lumânări" şi "apoi îi dau foc la un capăt iar din celălalt trag fumul în gură şi pe nas*".

Brazilienii numeau tutunul *petun* sau *betun* iar planta, *Pytuma*.

În America septentrională, la fel, tutunul era cunoscut peste tot. În Florida, care a fost cel dintăi pământ al Americei septentrionale descoperit de europeni, fumatul era foarte răspândit iar foilor de tutun li se ziceau

upawoc.

În Virginia, după notele lui Harriot, – care făcuse parte din expediţia faimosului Walter Raleigh, – băştinaşii considerau tutunul (*apooke*, cum îi ziceau dânşii) ca ceva sfânt, iar fumatul era socotit ca un act religios. Dânşii aveau credinţa că şi zeii lor fumează şi deaceea "*aveau obiceiul ca în sacrificiile lor să ardă şi foi de tutun, iar pe mare, pe timp de furtună, navigatorii lor asvârleau în aer şi pe mare fărămituri de foi de tutun*" ca să domolească, desigur, supărarea zeilor.

Fig. 5. Indian fumând dintr'o lulea în formă de secure [din "Die Trockene Trunkenheit" de Corti]

Cele dintâi culturi de tutun sistematice, în Virginia, au fost făcute în 1612 de către John Rolfe, iar primele începuturi de export de tutun de Virginia datează din 1618.

Din Virginia, cultura tutunului s'a întins în Maryland apoi în Kentuki, Ohio, etc.

Jacques Cartier, care a explorat Canada prin 1534, a lăsat de asemenea câteva notiţe foarte interesante: "creşte acolo, scrie dânsul, un fel de buruiană din care băştinaşii strâng de cu vară mari provizii pentru iarnă" şi pe care numai bărbaţii o întrebuinţează.

Aceştia aveau întotdeauna tutun la dânşii şi-l ţineau într'o pmtgă de piele, iar ca să-l fumeze se foloseau de un mic corn de piatră sau de lemn de care nu se lipseau niciodată. Şi iată cum descrie Cartier că fumau canadienii: "*fac un praf din acea iarbă, îl pun în capătul cornului iar peste el un cărbune aprins. Din celălalt capăt al cornului trag (sug) şi-şi umplu trupul de fum în aşa fel încât le ese şi pe nas şi pe gură ca dintr'un coş de sobă*". Cetind descrierea lui Cartier, îţi vine în minte băşica cu tutun strânsă cu băeri şi nelipsită dela brâul uncheşilor noştri de mai de mult, apoi scena pufuitului tacticos din lulea şi mai ales gestul acela al îndesării cărbunelui din când în când în lulea ca să ardă bine.

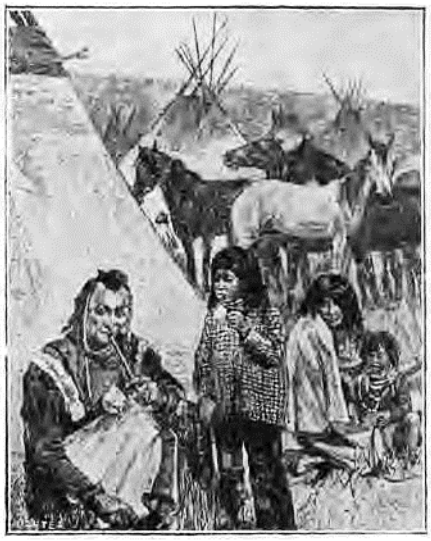

Fig. 6. Scenă dintr'un lagar indian [Sec. XIX].

E iarăşi interesantă legenda tutunului din Canada, legendă povestită tot de Jacques Cartier: nişte vânători împuşcase un vânat oarecare şi, pe când îl frigeau pe un jar mare, zăriră în apropiere, pe o colină, o

femee tânără stând şi privind spre dânşii.

Bănuind că-i o femee nevoiaşă căreia i-e foame, vânătorii miloşi se grăbiră să tae o bucată de friptură şi să i-o dea ca să-şi aline foamea. Femeia, care a primit friptura bucuroasă şi a mâncat-o cu plăcere, nu era însă o biată femee sărmană cum crezuseră vânătorii noştri, ci un spirit, o zână, care, drept mulţumire pentru bunătatea lor, le-a făgăduit un dar pe care îl vor găsi peste 13 luni pe locul unde a stat dânsa de s'a ospătat. În adevăr, exact după 13 luni vânătorii noştri au găsit, chiar în acel loc, trei plante: "*un fir de porumb, un fir de bob şi un fir de tutun. Firul de porumb răsărise acolo unde zâna atinsese pământul cu mâna dreaptă, firul de bob unde îl atinsese cu mâna stângă, iar cel de tutun unde stătuse şi-l atinsese cu . . . . . şezutu-l*.

Din cele expuse până aci reese că printre toţi băştinaşii noului continent întrebuinţarea tutunului era cunoscută, şi că cei dintăi europeni cari au călătorit în America şi s'au interesat de viaţa populaţiunei băştinaşe, au fost impresionaţi de obiceiul lor de a fuma, priza, etc. Fără îndoială că mulţi din acei călători au încercat asupra lor însăşi efectele acestei plante şi de sigur că marinarii au fost aceia cari cei dintăi s'au dedat acestui obicei şi l-au introdus în celelalte continente şi în special în Europa.

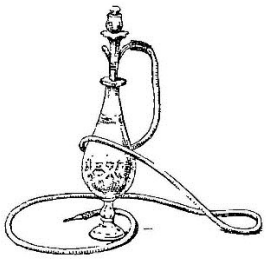

Tutunul în celelalte continente

III. Asia

În scrierile diferiţilor călători, cari au cutreerat Asia până la finele secolului al 16-lea, nu se pomeneşte nimic despre tutun şi nici despre obiceiul de a-1 fuma, priză sau mesteca, deş unii din ei au descris foarte amănunţit obiceiurile popoarelor asiatice şi plantele ce se cultivau şi întrebuinţau prin ţinuturile ce le străbătuseră. De aceia, aproape toţi cei cari au scris istoricul tutunului în Asia sunt de acord asupra părerii că el a fost introdus tot din America de către europeni, mai întâi în *Indiile orientale*, în *Japonia* şi *China*, de unde s'a întins apoi în *Indiile Orientale, Persia, Turcia din Asia, Turkestan*, etc,

În Indiile Orientale probabil că l'au adus navigatorii portughezi cari, prin 1497, au debarcat cei dintâi în această parte a Asiei şi au stabilit, ceva mai târziu, primele lor colonii. De sigur că prin aceştia s'a introdus obiceiul fumatului la populaţia băştinaşă, mai ales pe vremea marelui monarh al hinduşilor, Akbar (1545-1605), sub care se înteţiseră legăturile cu europenii. Acest Akbar a chemat la dânsul, în repetate rânduri, călugări misionari europeni ca să-i desluşească şi lui religia lui Christ. Cert este că pe la 1638 se fuma de toţi şi peste tot, chiar şi în temple. Se fuma însă cu *narghileaua*.

Este interesant de ştiut că narghileaua, care s'a crezut multă vreme că ar fi fost născocită de către perşi, îşi trage origina dela hinduşi. În adevăr, aceştia se serveau de nuca de cocos ca vas de băut şi aveau credinţa că băutura pusă într'un astfel de vas se curăţă de orice otrăvuri, se purifică. Când mai târziu au prins patima fumatului, au născocit o pipă a lor, specială, cu ajutorul căreia fumul tutunului trebuia să treacă, înainte de a fi aspirat, printr'o nucă de cocos plină cu apă purificatoare.

Pipa aceasta, născocită se zice de regele lor Akbar, era foarte simplă: o nucă de cocos întreagă dar golită de conţinutul ei şi umplută pe jumătate cu apă, în care erau introduse 2 ţevi: una (mai scurtă) pătrundea până sub nivelul apei, iar alta (mai lungă) nu străbătea de cât în partea goală (cu aer) de deasupra apei. Căpătul liber al ţevii celei mai scurte, era mai larg şi în el se punea tutunul şi un cărbune aprins, iar prin capătul ţevii celelalte (celei lungi) se aspira. Golul produs prin aspiraţie, atrăgea aerul exterior prin ţeava cu tutunul aprins, şi, odată cu aerul intră şi fumul de tutun care străbătând apa din nucă, se purifica şi apoi eşea în locul liber de deasupra apei de unde era aspirat de fumător. Hinduşii numeau acest aparat *gurgori* sau *gurguri*,, iar nuca de cocos, *norel*, Persanii, când au luat dela hinduşi obiceiul fumatului, au împrumatat şi unealta lor de fumat, căruia însă i-au dat numele nucii de cocos care în limba persană se numeşte *nargel*. De aci şi numele de *narghilea* luat de turci odată cu acest fel de a fuma tutunul.

În Persia, pe la 1637 obiceiul fumatului era aşa de răspândit încât toată lumea fuma, bărbaţii, femei, copii, şi fumau până şi în localurile de rugăciuni.

Fig. 7. Persan cersetor fumand cu narghileaua [Sec. XIX].

Se povesteşte că un şah al Persiei, *Abbas*, care nu putea suferi tutunul şi pe fumători, ca să desguste pe căpeteniile ţării sale de urâtul obiceiu al fumatului, despre care el avea credinţa că slăbeşte facultatea de re-

producere, – pofti pe toate acele căpetenii la un mare festin. La sfârşit, le oferi narghilele poftindu-i să fumeze în voe. Avusese însă grijă din vreme ca în narghilele să pună în ascuns, în loc de tutun, balegă uscată de cal. Când toţi sorbeau cu nesaţiu din narghilele, Abbas îi întreabă cum le place tutunul ce le-a servit. Toţi, într'un glas, au răspuns că e excelent şi că altul mai bun nici că poate fi! Atunci şahul, înfuriat şi scârbit, a strigat: „*blestemată să fie această buruiană care nu se poate distinge de baliga de cal*" şi, imediat, a şi luat hotărârea ca tuturor celor ce vor mai fuma să le tae nasul şi buzele ...

Ameninţările şahului rămaseră însă zadarnice ca şi pedeapsa mult mai grozavă dictată de urmaşul său, *Seffi*, care porunci să toarne plumb topit pe gât celor ce vor mai fi prinşi că fumează. Persecuţiile luară sfârşit sub *Abbas al II*-lea, care era un fumător atât de pătimaş încât, într'o bună zi, când narghilegiul întârziase să-i aducă narghileaua (şi răspunsese „ai puţină răbdare" servitorului trimis de şah să-i spue să vie mai repede), îi tăiă pur şi simplu limba.

Dela Perşi, patima fumatului s'a întins în Arabia, Mesopotamia, Siria, Anatolia, Armenia, etc. În Japonia tutunul şi obiceiul de a'l fuma a pătruns cam pe la finele secolului al 16-lea, adus tot de europeni. În adevăr, într'o scriere veche (1607) a medicului japonez *Sako* se spune că moda tutunului (tabako) a fost adusă de „*nanbani*" (barbarii de sud), nume sub care japonezii înţelegeau pe europeni (portughezi, englezi şi olandezi).

Fig. 8. Japoneză fumând cu luleaua.

Şi în Japonia a fost aspru pedepsit fumatul, ceeace însă nu a impiedecat răspândirea lui.

În China probabil că tutunul a fost adus de japonezi, întâi în Corea, apoi, în Manciuria şi de aci în China de nord şi apoi, treptat treptat, în China occidentală şi centrală. N'ar fi exclusă însă posibilitatea ca în China occidentală patima fumatului să fi fost adusă de persani cari, cu caravanele lor, făceau dese călătorii în China petru schimb de mărfuri.

Spătarul Milescu în "*Călătoria în China*" nu pomeneşte nimic despre uzul tutunului în China, deşi descrie amănunţit anumite obiceiuri şi festinuri dela curtea "împăratului" la care el însuşi a luat parte. Cu câţiva ani mai târziu, în 1693, un alt călător, Isbrand Ides, care şi el fusese poftit de împăratul Chinei la un banchet solemn, povesteşte în notele sale de călătorie că „după masă" vice-regele şi mandarinii beau ceaiu şi fumau".

În Siberia, unde asemenea uzul tutunului este foarte răspândit, *Comes* ne spune că cea dintâi notă despre tutun a lăsat-o Gmelin şi datează din 1733. Se spune anume că preoţii siberieni (Dona) se foloseau, în anumite ceremonii religioase, de praf de tutun pe care îl amestecau în rachiu şi apoi îl beau.

Găsesc însă în scrierea „Călătoria în China" a spătarului Nicolae Milescu următoarea însemnare referitoare la trecerea lui prin Siberia: "*La 1 Ianuarie (1676), şeful însăşi al tunguşilor veni la noi ca ostatic, dar fu refuzat după ce şi se dădu vin şi tutun*". Această notă ar fi deci cea mai veche ştire despre întrebuinţarea tutunului în acele părţi.

Ostiakii, tot un popor siberian, au un obiceiu curios: pe lângă că îl prizează şi mestecă în felul obişnuit, dar, ca să se apere de gerurile tari, să nu le degete faţa, îşi umplu nările cu un amestec de praf de tutun şi cenuşa foarte alcalină a unui liken şi apoi le astupă cu un tampon de un fel de vată făcută din scoarţa moale a unui arbust.

Praful acesta, foarte iute, le provoacă o congestie şi inflamaţie a feţii şi astfel o apără de degerare ...

În extremul nord-est al Siberiei există un popor, *tsutsi*, la cari obiceiul de a prisa şi mesteca tutunul e tot aşa de vechi ca la băştinaşii Americei. Acest popor desigur că a luat obiceiul direct dela popoarele nordice ale Americei, cu care de altfel se înrudesc având aceiaşi origină, aceiaşi limbă şi aceleaşi obiceiuri.

IV. Africa

În Africa tutunul şi obiceiul de a'l fuma a fost adus tot din America şi tot de către europeni.

Senegambia şi Guinea au fost primele ţări din Africa occidentală în cari au pătruns europenii făcând primele legături comerciale între Africa şi America.

Au contribuit mult la răspândirea fumatului sclavii pe cari portughezii, încă de pe la începutul secolului al XVI-lea, îi luau din aceste locuri şi-i duceau în America la munci, ei fiind mai docili şi mai buni muncitori de cât pieile roşii. La înapoiere, toţi aceşti nenorociţi sclavi veneau cu patima fumatului care s'a răspândit cu repeziciune până şi la triburile cari nu văzuseră încă oameni albi. Pe la începutul secolului al XVII, spun călătorii cari cutreieraseră acele regiuni, patima fumatului era peste tot răspândită. Senegalezii, cari erau foarte avizi de tutun, au şi o băutură grozavă numită *sangara* şi care e făcută din spirt în care s'au plămădit foi de tutun şi piper.

Concomitent cu fumatul s'a introdus şi cultura tutunului cu seminţe aduse din America.

Numai femeile se ocupau cu această cultură şi tot numai ele pregăteau şi îngrijeau de pipele bărbaţilor.

Fig. 9. African fumând cu luleaua [sec. XIX].

Pe ţărmurile Nigerului, Senegalului şi Gambelui, pe unde s'au făcut primele culturi, condiţiunile de climă şi teren erau atât de favorabile creşterii tutunului încât nu mai era nevoie să fie cultivat, creştea singur din sămânţa scuturată, ca ori şi ce buruiană sălbatecă. Aceasta a făcut pe unii călători să creadă că în acele regiuni tutunul creşte în stare sălbatecă, iar pe temeiul acestora, *Lother Becker* şi-a întemeiat în bună parte părerea că în Africa tutunul era cunoscut înainte de descoperirea Americei şi de venirea europenilor.

Primii călători însă cari au cutreerat regiuni întinse din Africa occidental şi australă, imediat după descoperirea Americei, şi cari în notele lor au dat amănunte despre tutun şi întrebuinţarea lui în America, nu pomeneşc nimic despre tutun când vorbesc de Africa deşi descriu amănunţit traiul şi obiceiurile africanilor.

În Africa australă tot europenii 1-au introdus şi tot cam în acelaş timp, căci, în drumul lor spre America, navigatorii europeni acostau în acea parte a Africei ca să se aprovizioneze cu apă, vite, etc. Prin contactul marinarilor albi cu băştinaşii africani, aceştia s'au molipsit şi de această patimă care printre marinarii europeni era în floare.

Când mai târziu, în 1652, olandezii s'au stabilit în Colonia Capului, patima fumatului stăpânea atât de puternic pe băştinaşi, *cafri* şi *otentoţi*, încât pentru o mână de tutun un hotentot era în stare să-şi dea tot până şi femeia... Olandezii au ştiut să profite de această slăbiune, şi, în schimbul tutunului, rachiului, etc. luau, pe lucru de nimica, vite, blăni, pene de struţ, mere etc. Pentru o pipă de tutun, un hotentot dedea un bou.

În restul Africei, deşi s'a introdus mai târziu, prin a II-a jumătate a secolului al XVII-lea, s'a răspândit totuşi cu o repeziciune uimitoare. Îl fumau toţi, şefii de triburi, simplii muritori, bărbaţi, femei, copii etc. şi

în toate ocaziunile. Cultura tutunului se răspândi iarăşi foarte repede şi ajunse a fi un mijloc important de schimb între diferite triburi.

Îl fumau curat sau în amestec cu foi de cânepă şi diferite alte plante sau substanţe aromatice.

În regiunile nordice ale Africei, dominate de mahomedani, fumatul tutunului deveni o patimă aproape religioasă.

A fuma dintr'o narghilea sau dintr'un ciubuc, artistic lucrat şi bogat împodobit, şi a sorbi cafea dintr'un filigean aurit, e, pentru un musulman, chiar şi în zilele noastre, una din fericirile pământeşti.

Ei sunt mândri de această patimă şi socotesc că e o mare cinste să ofere moşafirilor de seamă, de cum le trece pragul casei, filigeanul cu cafea şi narghileaua sau ciubucul cu tutun aromatic.

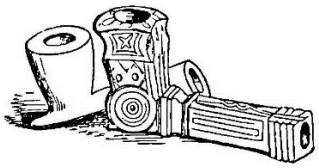

V. Oceania

În Oceania băştinaşii diferitelor insule nu cunoşteau, înainte de venirea europenilor, nici tutunul şi nici obiceiul de a-l fuma, în afară de unele triburi din noua *Galie de sud* (Australia), cari aveau obiceiul să mestece frunzele unei plante numite "*o iri"* pe care Helms a determinat-o a fi *N. suaveolens* (syn. N. undulata) şi care creşte în abundenţă prin terenurile marecagioase din partea locului. Nici un călător însă n'a observat, în nici o parte a Oceaniei, obiceiul de a fuma sau prize. Pe măsură ce europenii au pus stăpânire pe insulele acestui continent şi obiceiul fumatului a prins să se răspândească.

Fig. 10. Scena din Oceania

În *insulele Filipine, Iava, Noua Guiană* şi în *Arhipel. Moluscelor*, s'a introdus cam pe la începutul secolului al 17-lea. În *Sumatra, Borneo, Polinesia*, *noua Caledonie* etc. mult mai târziu, pe la finele secolului al 17-lea.

Cultivarea tutunului, care a fost introdusă de coloniştii europeni încoace târziu, a luat o desvoltare destul de importantă. Astfel în Sumatra, care produce astăzi imense cantităţi de tutunuri pentru ţigări de foi, cultura tutunului n'a început să se desvolte decât pe la finele sec. al XIX-lea, când olandezii au început ei însăşi, prin specialiştii lor, să se ocupe de aproape de această cultură. Se ştie, de altfel, că cel care a făcut primele încercări de culturi de tutun sistematice în Sumatra, în 1863, a fost Nieuhteis care a şi organizat prima mare întreprindere de cultura şi exportul tutunului de Sumatra. Astăzi valoarea tutunului produs în Sumatra şi exportat cifrează la 81 milioane florini olandezi (circa 5 miliarde 500 mii. lei).

VI. Europa

Țările din occidentul Europei au fost acelea în cari a pătruns mai întâi patima fumatului și prizatului. Faptul este explicabil.

Din aceste părți ale Europei s' au recrutat primii marinari și din ele au pornit primii călători și mai ales acei aventurieri cari, în înfrigurarea primului entusiasm și orbiți de mirajul bogățiilor fantastice de care se svonise că geme noul pământ, l-au cutreerat în lung și lat și au luat primul contact cu populațiunea băștinașă. La înapoere, puțini au venit încărcați de bogății, dar mulți cu năravul tutunului și, și mai mulți, cu boli și păcate neștiute de bătrânul continent.

Spania și *Portugalia, Franța, Anglia, Țările de jos* și *Italia*, au fost incontestabil cele dintâi țări în cari a pătruns tutunul, la început ca plantă de ornament, mai apoi ca plantă medicinală și a rămas, în cele din urmă, numai pentru prizat și fumat. Literatura acestor țări este bogată în note și scrieri referitoare la trecutul tutunului.

În cele ce urmează mă voiu mărgini să redau numai părțile mai interesante:

1. Spania este de sigur cea dintâi țară din Europa în care a pătruns buruiana *Jetl* a pieilor roșii.

Numeroșii călători și misionari trimiși din Spania, imediat după descoperirea noului pământ, au fost impresionați, de sigur, de straniul obiceiu al pieilor roșii de a aspira fumul acelei burueni sau de a uza de ea în felurite chipuri în ceremoniile lor rituale.

Curiozitatea europenilor nu se putea mărgini numai în a se minuna de acest obicei, ci, după cu m se va vedea mai departe, unii au încercat ei însăși să aspire din acel fum sau să tragă pe nas praf de tutun, iar alții, la înapoera lor în Europa, au luat cu dânșii foi uscate și chiar semințe ca să le semene și să vadă dacă cresc și în Europa .

Se crede că cei dintâi cari ar fi adus în Spania foi și semințe de tutun ar fi fost *Ramon Pane* (1ă8) și *Cortez* (1ă9). Dela cel dintâi au rămas însemnări foarte interesante despre uzul tutunului în St. *Domingo*, iar despre Cortez se știe că, după ce în 1ă9 a debarcat în Jucatan cu misiunea de a pune stăpânire pe Mexic, a trimis în Spania moștre din toate produsele acelor ținuturi dintre cari tutunul n'a putut lipsi .

Note precise însă nu există decât de pe la 1559 când se știe că *Francisco Hernandez de Toledo* a adus, sau trimis, din Mexic semințe de tutun cari s'au semănat prin grădini ca plante de ornament și mai apoi ca plante medicinale. Mersese vestea despre această planta nouă că-i bună pentru dureri de cap și de stomac (în cataplasme), pentru astm (în fumigațiuni), pentru ulcere, răni (în alifie) etc. etc.

Obiceiul fumatului sau al prizatului nu-l deprinsese însă nimeni la început fiindcă era socotit ca un obiceiu păgânesc. Probabil însă ca marinarii, firi mai năsdrăvane și cari trăiseră vremelnic printre pieile roșii, nu s'au prea sinchisit de păgânitatea obiceiului, și, mai din curiozitate, mai din slăbiciune pentru noutăți, l-au încercat, iar cu vremea s'au dedat de-a binelea la această patimă. Următoarea întâmplare petrecută prin 1521 pare a dovedi că fumatul la marinari era un ce intrat în obiceiul lor de toate zilele. Se povestește anume că în 1521, când Magelan a debarcat în una din insulele Filipine, un băștinaș al insulei s'ar fi ascuns într'un tufis de bamb ca să observe, dela oarecare distanță, ce fac albii veniti pe pământul lor. Seara el istorisi șefilor săi că albii, după ce terminau masa, se apucau "să mănânce foc"! Pipele și țigările aprinse ale marinarilor dăduse bietului om impresia că albii își încheiau masa mâncând foc! Aceasta la 1521.

Dar n' a trecut nici o sută de ani până ce patima tutunului să coprindă pe toată lumea, până și pe călugări cari ajunseseră să uzeze de tutun chiar și în biserici. Dovada despre aceasta o avem într'o foarte aspră bulă papală, din 1642, nu numai în contra călugărilor cari deprinseseră tutunul ci și contra ori cărui fumător.

De altfel se știe că încă de pe la 1611 se importa în Spania mult tutun din America și se pusese și o taxă de import.

În Spania s'a înființat prima fabrică de tabac, în 1757, la Sevila.

2. Portugalia. Se știe că pe la 1558 *Damian de Goes* cultiva în grădina regală din Lisabona fire de tutun.

Erau din nişte seminţe aduse din Florida. Dela acest Damian Goes a luat primele seminţe celebrul ambasador al Franţei, *Jean Nicot*, pe cari le-a semănat el însuşi în propria să grădină spre a experimenta personal proprietăţile medicinale atât de lăudate ale acestei plante.

Fig. 11. Jean Nicot

De altfel peripeţiile introducerii şi mai ales a răspândirii tutunului în Portugalia se confundă cu cele din Spania.

3. Franţa. Cel dintăi care a adus şi cultivat tutunul în Franţa a fost învăţatul călugăr *Andre Thivet*, istoriograf al Franţei şi cosmograf al regelui. Acest Thivet, care a fost în Brasilia cu expediţia din 1555-1556 a amiralului Villegaignon, a adus la înapoerea să în Franţa seminţe de tutun pe care în anul 1556 le-a semănat şi cultivat în provincia Angouleme unde era el stabilit.

Fig. 12. Andre Thevet

Deşi Thevet a fost cel dintii care a cultivat tutunul în Franţa şi, se pare, cel dintăi francez care a fumat[1], totuşi nu prin el s' a răspândit întrebuinţarea tutunului în Franţa, el prin ambasadorul Jean Nicot de Villemain şi mai ales prin regina Catherina de Medicis, soţia regelui Henric al II-lea, în împrejurări le următoare:

Jean Nicot, pe când era ambasador al Franţei pe lângă regele Sebastian al Portugaliei, primise dela un curtean al regelui Portugaliei câteva seminţe de tutun pe cari, din curiozitate, le semănase şi cultivase în grădina să din Lisabona. Cum pe acea vreme se spuneau atâtea minunăţii despre puterea de lecuire a foilor acestei plante, Nicot le-ar fi încercat şi el şi ar fi reuşit să vindece mai multe cazuri de ulcere şi fistule declarate de nelecuit de medicii din acele timpuri. Încurajat de aceste prime succese, se interesă şi mai de

[1] În cartea lui intitulată „*Singularites de la France antarctique*" vorbind despre efectele fumatului spune între altele: „C'este fumme cause sueurs et foiblesses jusques a tomber eu quelque syncope: ce que j'ay experimente en moy m'sure"

aproape de această plantă miraculoasă, deveni un propagator entusiast al ei, o lăudă şi o recomandă atât de mult încât, în lumea cunoştinţelor lui, tutunului nu şi se mai zicea "tabac", aşa cum îl botezaseră primii descoperitori, ci „*iarba ambasadorului*".

E lesne de închipuit că Jean Nicot nu putea să nu ţie în curent, chiar dela început, pe puternica lui stăpână Catherina de Medicis, cu miraculoasa buruiană de leac. De altfel, Catherina de Medicis care, ca fică de medic şi nepoată de papă, fusese crescută într'un mediu de superstiţii religioase, de vrăjitorii şi ştiinţe oculte, avea o slăbiciune mare pentru ştiinţele şi practicele oculte şi se pasiona de tot ce era extraordinar sau credea ea ca atare. Or, tutunul, de care se spunea că vindecă boli cunoscute până atunci ca fără leac, că e un talisman fără pereche în contra vrăjitoriilor, că purifică trupul de venin şi-l apără de înveninări, şi când auzise mai ales că preoţii pieilor roşii divinizează tutunul şi îl servesc cu succes în profeţiile lor, în ceremoniile lor religioase, etc., etc., într' un cuvânt că tutunul era în adevăr ceva extraordinar, – nu se putea să nu o atragă şi să n'o pasioneze această buruiană miraculoasă adusă din America. Ea primi deci cu cel mai viu interes primele seminţe de tutun ce-i trimisese Jean Nicot în 1558, iar când primi şi o cutiuţă cu praf de tutun cu instrucţiuni de felul cum să-1 întrebuinţeze, nu stătu o clipă la îndoială ca să folosească tutunul ca leac chiar pentru boala fiului său, regele Francois al II-lea, care suferea de nişte ulcere rebele. Se ştie că tânărul şi nenorocitul rege muri fără să se ştie de ce anume. Împrejurările însă în cari a murit şi mai ales simptomele ce au procedat moartea, au făcut mai târziu pe unii să bănuiască că această moarte s'ar fi datorat intoxicării cu nicotina din alifia de tutun cu care fusese uns trupul ulcerat al bolnavului.

Al doilea fiu al Catherinei de Medicis, Carol al IX-lea, care moşteni tronul tot sub regenţa mamei sale, suferea de o durere de cap cronică şi fu sfătuit şi el să prizeze tabac ca să scape de această boală. Cronica timpului nu ne spune dacă s'a vindecat sau nu, ne spune însă că a rămas cu acest obiceiu pe care 1-a adoptat mai întâi anturaj ul său şi apoi toată lume.

Şi astfel prizatul sau "trasul tutunului pe nas" deveni o modă care, pornind de sus, se răspândi cu o repeziciune uimitoare în toată Franţa.

Ca buruiană de leac, tutunul ajunsese să fie socotit în acele vremuri ca ceva ne mai pomenit de eficace şi era privit ca "*cea mai bogată comoară adusă din ţara aurului şi perlelor*". Se zicea că *în tutun sunt concentrate leacurile tuturor bolilor din lume şi că natura a fost nedreaptă, când, de atâţia mii de ani, nu hărăzise şi albilor, ci numai pieilor roşii, acest remediu extraordinar*! Nu se mai zicea tutunului decât "*iarbă Dumzeiască", "iarbă sfântă", "iarbă cerească", "iarba paradisului*", etc., etc.

Ducele de Guise, propuse în fine să şi se dea numele de *Nicotiana* pentru pomenirea lui Jean Nicot care 1-a adus din Portugalia, nume consfinţit de marii botanişti, mai întâi de *Tournefort*, mai apoi şi de *Linne*, şi care a rămas până astăzi. Au fost şi încercări de a şi se da numele de iarba reginei, Catherinaria sau Mediceia, după numele reginei protectoare, dar n'au reuşit. Iar Thevet, cel care cu adevărat a introdus şi cultivat pentru prima oară tutunul în Franţa, a rămas uitat şi ignorat, ceeace îl amărî şi îl făcu să scrie în cartea să "Cosmographie Universelle" din 1575: "*mă pot mândri că eu am fost a cela care cel dintăi am adus în Franţa seminţele acestei plante şi am numtit-o "l'herbe Angoulmoisine*", iar mai departe că, "*un oare-cine, care n'a făcut nici odată nici un voiaj, i-a dat numele său după aproape 10 ani dela înapoerea mea din Brasilia*". . .

Cert e însă că lui *Jean Nicot şi Catherinei de Medicis le revin cu adevărat meritul de a fi făcut cunoscut şi de a fi răspândit în Franţa întrebuinţarea tutunului, iar lui Andre Thevet, meritul incontestabil de a'l fi introdus şi cultivat cel dintăi în pământul Franţei*.

Faima tutunului, ca buruiană de leac, nu dăinui mult, căci repede veniră desamăgirile: boli cari nu numai că nu se vindecau ci din potrivă se agravau, bolnavi cari se intoxicau şi mureau, etc.

Dar şi prigonitorii ca şi propagatorii tutunului se întreceau în exagerări care de care mai extraordinare. Aşa de ex . un medic afirma că *creerul* unui individ care avusese obiceiul să tragă "tabac" pe nas, *se uscase atâta încât rămăsese un grăuncior mic, negru şi compus numai din membrane* . . . Toate bolile şi toate relele din lume, până şi "pelagra", numai tutunului se datorau!

Fapt e că tutunul a fost scos din rândul plantelor medicinale, şi scos a rămas până în zilele noastre. A

rămas numai întrebuinţarea nicotinei în soluţiuni slabe ca remediu contra scabiei la animale, sau pentru stârpirea diferitelor insecte vătămătoare plantelor.

Obiceiul însă de a'l priza sau de a'l fuma, a rămas, şi a început să se răspândească cu o repeziciune uimitoare.

Şi în Franţa fumatul tutunului a avut de suferit prigoniri. Prima măsură de prohibire fu luată în 1600, dar fără să se indice şi anumite sancţiuni; nu întârziară însă nici acestea şi fură destul de aspre: închisoarea, baterea cu biciul, etc.

Pretextele de prigonire erau mai mult de ordin religios şi higienic, dar nu lipseau şi cele de altă natură cum de ex. teama de a nu se provoca incendii.

Printr' o ordonanţă din 1635 se oprea vânzarea tutunului "a peine de prison et de fouet", iar în altă ordonanţă a unui comandant de port se spunea: "*nul ne pourra pétuner, soleil couché" "sous peine d'étre calé trois fois et battu devant l' equipage*"; va să zică până şi marinarii, cei atât de pasionaţi de tutun, nu scăpau de astfel de prigoniri.

În Franţa, la început, fumatul cu pipa era socotit ca un obicei potrivit numai pentru poporul de jos, nu şi pentru înalta societate care priza fel de fel de tabacuri aromatizate şi păstrate în tabacheri scumpe, lucrate artistic şi chiar împodobite cu pietre preţioase.

În privinţa fumatului cu pipa, se istoriseşte o întâmplare foarte interesantă pe socoteala vestitului Jean Bart: Se ştie că acest celebru corsar pricinuise marinei engleze pierderi enorme prin loviturile lui pe cât de neaşteptate tot pe atât de îndrăsneţe şi, de aceia, englezii îl urau de moarte. Într'o zi, Jean Bart, debarcase într'un port din Suedia, ţară neutră, ca să se aprovizioneze. Un comandant al unui vapor englez, debarcat şi el în acel port şi care îl urmărea pe Bart de mult, făcu ce făcu şi intră în vorbă cuB art, căută să lege prietenie cu dânsul şi reuşi să-i capete încrederea. Într'o zi îl invită la masă pe bordul vasului englez asigurându-1 pe cuvânt de onoare, că nu şi se va întâmpla absolut nimic şi că, dacă el, comandant englez, ţine să-1 invite la un dejun pe vasul său, face aceasta numai în dorinţa de a cinsti în persoana lui Jean Bart, pe un mare şi îndrăsneţ căpitan de marină pe care lumea întreagă îl admiră.

Jean Bart, fire cinstită şi curagioasă, primi. Nu mică fu mirarea marinarilor săi când îl văzură, în tovărăşia comandantului englez, mergând şi urcându-se în vasul inamic. Dar abia pusese Jean Bart piciorul pe puntea vasului englez că, comandantul englez, îşi schimbă atitudinea şi, cu o voce puternică, îi strigă: "*Miserabile, am jurat să te duc în Anglia viu sau mort, am pus mâna pe tine, eşti prizonierul meu*!"; apoi adresându-se marinarilor: "*băeţi, ăsta-i Jean Bart, puneţi mâna pe el*!"

Jeau Bart, care pufuia mereu din pipa lui dragă de care nu se despărţea niciodată, căci era un fumător pasionat, nu-şi pierdu cumpătul, roti ochii împrejur, zări pe puntea vasului, mai la o parte, câteva butoaie cu praf de puşcă pe cari marinarii englezi le desfăcuseră să le revizuiască, şi cât ai clipi din ochi, dintr'o săritură, fuse lângă ele. Cu pipa în mâna întînsă deasupra butoaelor, gata să-i verse conţinutul în butoaie şi să le dea foc, strigă cu vocea lui tunătoare: "*ticăloşilor, cum veţi îndrăsni să mă atingeţi, veţi sări cu mine în aer. Înapoi mişeilor*!"

Marinarii englezi rămaseră împietriţi locului de îndrăsneala căpitanului Bart şi mai ales de pericolul ce-i ameninţa; se desmeticiră însă repede şi, de groaza pericolului, o luară la fugă căutând fiecare să se salveze cum o putea.

În acest timp marinarii lui Jean Bart, cari îl urmăreau dela distanţă, văzură scena, înţeleseră pericolul în care se găsea comandantul lor, şi, fără să piardă vreme, îi veniră în ajutor, uciseră pe toţi marinarii englezi şi apoi scufundară vasul.

Vestea acestei întâmplări străbătu ca fulgerul toată Franţa, impresionă atât de puternic pe toţi francezii încât fiecare se credea dator, dintr'un sentiment naţional lesne de înţeles, să îndrăgească pipa, salvatoarea eroului iubit şi admirat.

Se zice că chiar regele Louis XIV, în palatul căruia nu era îngăduită pipa, nu s'ar fi supărat de loc când Jean Bart, chemat la palat, şi-ar fi permis ca, în sala de aşteptare, să-şi aprindă pipa şi să o fumeze cu poftă

fără să se sinchisească de curtenii palatului cari, consternaţi, nu ştiau ce să facă ca să pună capăt acestui îndrăsneţ gest . . .

Fig. 13. Jean Bart în anticamera regelui Louis XIV.

Unui Jean Bart însă îi era totul îngăduit. Regele îl primi şi-i vorbi prieteneşte, iar pipa începu a fi agreată şi de nobilime . . .

Literatura franceză abundă de interesante întâmplări referitoare la tutun, mai ales în perioada când obiceiul fumatului nu se generalizase şi când lupta între propagandiştii pro şi contra întrebuinţării tutunului era foarte aprigă.

Concomitent cu întinderea obiceiului de a priza şi fuma tutunul, se începu şi cultivare a lui. Cele dintăi îndrumări de felul cum trebuieşte cultivat tutunul s'au dat în „*L'agriculture et la maison rustique*" care s'a tipărit în 1572 de Liebault.

Cardinalul Richelieu a fost acela care cel dintăi s'a gândit să tragă din tutun un folos pentru veniturile ţării: în Noembrie 1629 el a introdus taxe vamale pe tutunul importat.

Între 1629 şi 1674 cultura tutunului începuse să ia oarecare desvoltare. Colbert, ministrul de finanţe al regelui Louis XIV, introduse, pentru prima oară, în 1674, monopolul vânzării tutunului, astfel că şi tutunul indigen începu să fie supus la contribuţie. Acel monopol nu fu exploatat direct de stat, el fu concesionat chiar din primul an al înfiinţării lui.

Situaţia aceasta s'a menţinut până la 1791 când cultura, fabricaţia şi vânzarea tutunului fură lăsate libere; se puseră însă taxe vamale la import iar debitanţii erau supuşi la o taxă specială. Cum însă veniturile din tutun scădeau din an în an, se reveni iarăşi la monopol în 1810[2]. La 1831, administraţia monopolului formă o direcţie specială care în 1848 fu unită cu Direcţia contribuţiunilor indirecte. Abia în 1860 administraţia monopolului tutunului deveni autonomă sub denumirea de Direcţia Generală a Manufacturilor Statului.

4. Italia. Primele seminţe de tutun semănate în Italia fură aduse tot din Portugalia de către cardinalul *Prospera di Santa Croce*, nunţiul apostolic de pe lângă curtea din Lisabona. Aceasta pe la 1560 sau 1561. Se pare că numirea de *erba santa croce* ("iarba sfântacruce"), care se da tutunului în Italia la început, şi s'ar fi dat dela numele acestui cardinal, (Prosper Santa Croce), cu toate că unii scriitori susţin că ar proveni dela *forma de cruce* sub care apar *primele foiţe când răsare tutunul din pământ*.

Obiceiul de a fuma se pare însă că ar fi fost adus din Anglia, prin 1590, şi că tot un cardinal, Crescengio, ar fi fost acela care 1-a obişnuit şi practicat mai cu temei şi dela el l'ar fi adoptat mulţi alţii şi în special călugării. De altfel primele încercări de a'l cultiva tot călugărilor se datoresc, căci primele seminţe trimise de Santa Croce fuseseră adresate papei, care le încredinţă călugărilor spre cultivare, iar aceştia nu numai că'l

[2] Maxime de Camp povesteşte că în iarna anului 1810, la un bal al curţii, Napoleon remarcă o doamnă împodobită cu atâtea pietre preţioase de mare valoare încât nu se stăpâni să întrebe cine este şi cu ce se ocupă soţul său. Când i se răspunse că este D-na Robillard, soţia unui mare fabricant de tutunuri, Napoleon se şi hotărî să înfiinţeze monopolul fabricaţiei tutunului în folosul Statului şi în adevăr, după câteva luni, el şi luă fiinţă. Peste 600 de fabrici trebuiră să se închidă din această cauză.

cultivară prin grădiniţele lor dar îl folosiră la început ca plantă medicinală iar mai apoi pentru prizat şi fumat.

Cu toate că papa şi călugării fură la început cei dintâi cari au patronat cultura şi răspândirea tutunului în Italia centrală, tot dela ei porniră primul semnal de prigonire. Papa Urban al VIII-lea (1642) şi mai apoi Inocenţiu al X-lea (1650) opriră întrebuinţarea tutunului pedepsind cu excomunicarea pe orice călugăr, preot sau laic l'ar întrebuinţa. Şi această restricţiune privea pe toată lumea creştină nu numai pe cea italiană. După vre-o 80-90 de ani, faimoasele bule papale contra tutunului fură revocate, căci patima prisatului şi fumatului fuse mai tare decât teama excomunicării, ba prinsese în mrejele ei şi pe marii pontifici.

O altă faţă bisericească care şi-a legat numele de tutun, a fost *Nicolo Turnabuone*, nunţiu papal şi ambasador al Toscanii pe lângă curtea Franţei; el trimisese, cam pe aceiaşi vreme cu cardinalul Santa Croce, seminţe de tutun unui unchiu al său, preot într'un sat din Toscana. Acesta l'a cultivat şi dela el s'a răspândit în toată regiunea sub numele de iarba *Turnabuona*.

După Comes, seminţele trimise din Portuegalia de către Santa-Croce erau de N. Rustica, iar cele trimise din Franţa, de Turnabuone, erau de N. Tabacum.

În celelalte regiuni ale Italiei de astăzi, cultura şi întrebuinţarea tutunului a pătruns în a doua jumătate a sec. al 16-lea, şi s'au răspândit cu aceiaşi repeziciune uimitoare ca şi în Franţa.

Statele italiene de nord au fost cele dintâi cari au adoptat sistemul introdus în Franţa de a opri importul şi de a concesiona dreptul acesta persoanelor cari ofereau suma (arenda) cea mai mare. Sistemul acesta era cunoscut sub numele de *apalt*. Unele state au extins această masură şi la dreptul de a vinde sau cultiva tutun.

Sistemul a trecut din Italia în Silezia (1657), în Boemia (1667) şi în Austria (1662).

Monopolul actual, exploatat direct de Stat, datează din 1881.

5. Anglia. Pe când în Franţa tutunul îşi făcuse intrarea ca planta medicinală, şi mai târziu fu întrebuinţat la prizat şi mai apoi pentru fumat, în Anglia a pătruns dela început ca plantă de fumat.

După unii scriitori, cel care ar fi adus întâi tutunul în Anglia ar fi fost *John Hawkins*, în 1565, iar după alţii, *F. Drake* sau capitanul *Ralph Lane* care l'ar fi adus din Virginia pe la 1586.

Coloniştii stabiliţi în 1572 în Virginia de către faimosul *Walter Raleigh* au fost, se pare, cei dintăi englezi cari au deprins fumatul dela băştinaşii noului pământ. Printre acei colonişti se afla şi fostul învăţator al lui Raleigh, matematicianul *Thomas Hariot*, care se deprinsese şi el să fumeze şi care în scrierile lui nu uită să laude tutunul spunând că: „*fumul liberează capul de transpiraţii nefolositoare, deschide porii şi alte căi ale trupului*", etc.

Fig. 14. Walter Raleigh

Când în 1586 Francis Drake se întorce din expediţia ce făcuse în Indiile apusene, coloniştii lui Raleigh din Virginia îl rugară să-i ia şi pe ei înapoi în patrie, ceeace el făcu, iar în drum, debarcând la Plymouth, nu mică fu surprinderea localnicilor când văzură pe colonişti fumând tutun din nişte pipe de lut ars, cari, cu vremea, începură să se fabrice şi îa Anglia. Pe la 1619 există chiar o corporaţie a olarilor fabricanţi de pipe recunoscută în mod oficial.

Walter Raleigh, favoritul reginei Elisabeta a Angliei, se deprinsese să fumeze încă de când făcuse expe-

diţia să în Virginia, adică atunci când în Anglia numărul fumătorilor era cu totul restrâns ori se reducea la câţiva dintre cei cari luaseră parte la diferite expediţii în noul continent. Marea masă a populaţiei era însă străină de acest obiceiu. Numai astfel se explică următoarea întâmplare haslie care se povesteşte pe socoteala lui Raleigh: Într'o zi, imodiat după masă, după ce Raleigh îşi luase pipa şi şi-o umpluse cu tutun, se retrase într'o cameră anume ca să fumeze în tihnă, poruncind în acelaş timp unui servitor, nou în serviciu să şi aducă acolo paharul cu bere. Pe când savura deliciul primelor fumuri pe care le urmărea cum se urcau în rotogoale spre tavan, servitorul intră ţinând în mână paharul de bere, dar rămase înlemnit în cadrul uşii când îşi văzu stăpânul într'un nor de fum iar din gură şi nas eşindu'i valuri de fum. Fu atât de îngrozit bietul servitor, el care nu mai văzuse şi nu mai auzise de o asemenea drăcie, încât, fără nici o esitare, svârli toată berea în capul stăpânului sau şi o rupse înapoi la fugă strigând cât îl ţinea gura la ceilalţi servitori, să sara în ajutorul stăpânulci să-1 stingă, căci s'a aprins şi ese fumul din el pe nas şi pe gură ca dintr'un coş...

Ceeace fu Jean Nicot pentru Franţa, fu W. Raleigh pentru Anglia. El popularizează fumatul. Regina Elisabeta n'a patronat tntunul în felul Catherinei de Medicis. Ea tolera fumatul dar nu şi prizatul. Obiceiul fumatului prinse astfel a se răspândi atât de repede încât prin 1600 se fuma în toate oraşele Angliei.

Urmaşul reginei Elisabeta, Iacob I, zis Solomon al Angliei, nu fu prietenul tutunului ci, din potrivă, un duşman înverşunat.

El tipări chiar o carte, în 1603, celebră în literatura tutunului, *Misocapnos sive de abusu Tobacci lusus regisus* (Londini, 1603), în care propovăduește cu înverşunare ura în contra tutunului: "*asvârliţi departe această plantă luată din noroiu. Din neştiinţă aţi primit'o şi din prostie o folosiţi. Dacă nu urmaţi îndemnurile mele, veţi trage asupra voastră urgia Dumnezeiască, vă veţi ruina sănătatea, vă veţi ruina punga, veţi desonora neamul în ochii concetăţenilor şi în ochii străinilor*". Mai departe, compară fumul "negru şi puturos" ce scot fumătorii pe nas şi gură cu "vaporii otrăviţi" ce ţâşnesc din fundul iadului.

Fig. 15. Regele Iacob I

Călugării iesuiţi din Polonia cari, ca şi alte tagme călugăreşti din toată lumea, aveau foarte numeroşi susţinători şi propagatori devotaţi ai tutunului, au scos şi ei o carte, *Anti-misocapnos*, în care se apăra tutunul contra învinuirilor aspre ale regelui englez.

Aceste două scrieri fură semnalul unor polimici foarte înverşunate, pro şi contra tutunului, care îmbogăţiră literatura tutunului cu lucrări interesante din punctul de vedere al exagerării calităţilor tutunului din partea unora şi al defectelor lui din partea altora.

Ura şi prigonirile regelui Iacob nu avură efectul dorit, căci obiceiul fumatului se întinse mereu şi repede. Se recurse atunci şi în Anglia, ca în toate celelalte ţări, la instituirea de taxe mari atât pe tutunul produs în ţară cât şi pe cel importat. Primele taxe au fost în 1604, iar la 1625, sub Carol I, se institui monopolul vânzării în folosul statului. Nu trecură însă 20 ani şi acest monopol fu desfiinţat revenindu-se iar la sistemul taxelor.

În 1652 se interzise cultura tutunului în Anglia, permiţându-se numai în colonii, rămânând în rigoare numai anumite taxe. Această stare fiinţează şi astăzi. În Scoţia s'a interzis cultura tutunului sub George al II-lea (1727-1760).

6. Olanda şi Belgia. Tutunul a fost introdus mai întâi ca plantă medicinală pe la jumătatea secolului al XVI-lea. Pe la 1610 fumatul era atât de răspândit în Olanda în cât şi femeile fumau.

Marinarii şi studenţii englezi, mai ales aceştia din urmă, au fost aceia cari au adus în Olanda moda fumatului cu pipa. Pe vremuri Universităţile olandeze, şi în special Universitatea din Leiden, erau foarte vestite şi foarte frequentate de tinerii englezi. Încă din anul 1590 se vedeau la Leiden studenţi englezi fumători; pilda lor fu repede urmată de tineretul olandez.

În 1610 tutunul era un articol însemnat al comerţului olandez şi se creeă repede şi o industrie a pipelor care şi astăzi e înfloritoare. În epoca de strălucire a pipei, erau în Olanda peste 300 de fabrici cari fabricau în fiecare an milioane de pipe de lut fiindcă erau foarte căutate în tot nordul şi centrul Europei.

Ceeace a contribuit iarăşi enorm de mult la răspândirea fumatului în Olanda, şi probabil şi în alte ţări, a fost credinţa că fumul de tutun este un preservativ foarte eficace contra bolilor molipsitoare.

Se citează în această privinţă scrierea unui medic olandez, Osbrond van Dienerbrook, care a supravieţuit unei grozave epidemii de ciumă, şi care în memoriile sale scria că atât lui "*cât şi la mulţi alţii fumul de tutun le-a făcut mari servicii în timpul acceselor de ciumă*". Nu ar fi de mirare ca ideia aceasta, că tutunul este un bun preservative contra bolilor molipsitoare, să fi fost în vechime una din cauzele răspândirei fumatului în toate ţările şi poate şi la noi.

Olandezii au fost dela început nu numai cei mai mari fumători dar şi cei mai mari importatori, fabricanţi şi neguţători de tutun.

Ceeace este turcul în sud-estul Europei, e olandezul în nord: nu ţi-1 poţi închipui pe un olandez, fie tânăr fie bătrân, decât cu ţigara de foi sau cu pipa cea albă şi fragilă în gură.

Fig. 16. Doi bătrâni pescari olandezi fumând, unul cu luleaua şi altul cu o ţigară de foi.

Nu se ştie precis de când a început să se cultive tutun în Olanda; se ştie însă că pe la 1800 se făceau culturi de tutun întinse şi că, în acel an, Napoleon a dispus să se facă la Amerongen primul antreposit de tutun care există şi astăzi şi e utilizat de un mare negociant de tutunuri.

Astăzi cultura tutunului e foarte restrânsă în Olanda, însă în schimb în colonii şi s'a dat o desvoltare extraordinară. De altfel Olanda este piaţa cea mai mare pentru negocierea tutunului de ţigări de foi.

7. În Germania a pătruns cam în acelaş timp, pe la 1565-1570.

În Palalinat se pare că s'au făcut primele culturi de tutun.

Un călugăr franciscan, care prin 1587 trăia prin Germania, scria că *spaniolii au introdus în Germania moravuri rele, un fel de petrecere şi anume să fumeze tutun. "Soldaţii spanioli se fudulesc pe străzi mâncând foc împreună cu fum, iar norodul prost cască gura la ei*".

Răsboiul de 30 ani (1618–1648) a contribuit în cea mai mare măsură, şi în Germania, la răspândirea deprinderii fumatului ca şi în Suedia, Norvegia, Austria, etc.

Cu timpul cultura tutunului luase o estensiune atât de mare încât Senatul ţării o interzise de teamă să nu se restrângă cultura cerealelor. Măsura aceasta, vom vedea mai departe, a fost în vigoare şi în Transilvania.

Fumatul totuşi se întinse atât de mult pe la 1642 încât guvernele Renaniei şi Bavariei interziseră introducerea tutunului, interdicţiune adoptată în urmă şi de celelalte state germane.

Cei cari au contribuit într'o foarte largă măsură la introducerea culturei tutunului în Germania şi Olanda, sunt şi călugării hughenoţi (protestanţi francezi), cari, fugiţi din Franţa din cauza persecuţiunilor începute sub regenţa Catherinei de Medicis, se aciuiară în ţările vecine. Ei – cari cunoşteau această plantă şi felul de a o cultiva dela celebrul misionar Andre Thevet, care se ştie că făcuse primele încercări de a o cultiva în Franţa – de sigur că au continuat, şi în ţările în care s'au stabilit, să se ocupe de cultura şi de studiul proprietăţilor ei minunate.

Pe la începutul secolului al 18-lea, industria fabricaţiunei tutunului în Germania luase o desvoltare destul de însemnată, iar la 1801 fu născocită prima maşină sistematică de tăiat tutunul de către *Michel Missel*, maşină care făcu mare sgomot în acele vremuri.

Unele state germanice au încercat monopolizarea fabricaţiei şi vânzării tutunului în scop de a restrânge consumul şi spori veniturile dar, ca şi în Anglia, măsura nu s'a putut statornici şi, în cele din urmă, au rămas numai la sistemul taxării tutunului (taxe vamale şi taxe interne), sistem aplicat şi în zilele noastre.

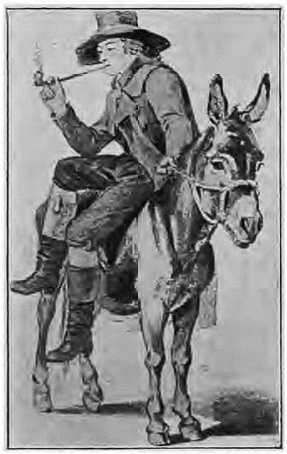

Fig. 17. Schiller fumând cu luleaua (La Karlsbad în 1791).

8. În Elveţia, tutunul era cunoscut încă dela 1616 însă ca plantă medicinală, ca leac miraculos pentru răni.

Ceva mai târziu, pe la mijlocul sec. XVIII-lea, obiceiul fumatului era atât de răspândit încât "*şi băeţii de 12 ani erau văzuţi adesea cu pipele în mână*".

Cu toate ntăsurile severe ce s'au luat în contra fumătorilor, deprinderea n'a încetat de a se lăţească într'atâta încât să îndreptăţească pe autorul unui referat al comitatului Kyburg să scrie în 1674 că *,,tutunul, lăsat de Dumnezeu omului ca leac, s'a răspândit (fumatul) peste măsură în ţara noastră, şi astăzi, tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei, şi mai cu seamă săracii, nu bogaţii, abuzează de el fără ruşine bându-l mâncându-l şi trăgându-l pe nas*".

Fig. 18. Ţăran elveţian fumându-şi luleaua.

Se înfiintase chiar un consiliu special, un fel de tribunal, în Berna, cu menirea de a urmări, judecă şi pededsi pe fumători .

Totul a fost în zadar.

9. Austria şi Ungaria. Austria, în a doua jumătate a sec. al 16-lea, fiind în strânsă legătură cu Spania prin familia domnitoare a Habsburgilor, a cunoscut tutunul încă dinainte de 1570 ca plantă ornamentată şi medicinală. Sunt documente de pe acea vreme din care se vede ca multe familii de magnaţi unguri cultivau în grădinele lor fire de tutun ca pe nişte plante cu totul rare.

Fumatul însă a fost introdus şi răspândit în timpul războiului de 30 de ani şi mai ales prin 1631 de către soldaţii cari fuseseră prin Bavaria şi se înapoiaseră cu patima fumatului.

Şi în Austro-Ungaria s'au luat măsuri aspre contra fumătorilor, dar fără efect. Se povesteşte că prin 1724 un cismar, cu numele de Carol Covaci, îşi câştigase la Pesta un mare renume prin îndemânarea lui de a confecţiona şi sculpta lulele şi care câştigase şi favoarea contelui Andrassi. Acesta, întorcându-se dintr'o călătorie ce făcuse în Turcia, adusese o bucată mare dintr'o materie albă, un fel de piatră, căpătată în dar în Turcia şi pe care el o preţuia pentru densitatea ei neobişnuit de mică. Cismarul o găsi foarte potrivită ca material de pipă şi făcu dintransa două lulele, una pentru conte şi una pentru sine.

Din cauza meseriei lui, cismarul nu putea să aibă totdeauna mâinile curate, şi astfel se întâmplă ca, fumând cu pipa cea nouă, să-i facă câteva pete de smoală. Curăţind smoala, Covaci văzu, spre marea lui mirare, ca petele de smoală şterse căpătară o culoare brună strălucitoare foarte frumoasă la vedere. Atunci ca să dea pipei o culoare omogenă, o unse toată cu smoală şi, spre marea lui bucurie, văzu mai târziu, după ce o şterse cu îngrijire, că luleaua odinioară albă, se colorase foarte frumos şi plăcu la toată lumea. Covaci deveni în chipul acesta inventatorul pipelor de spumă de mare.

Sistemul impunerilor aplicat în Franţa şi Italia, fu introdus şi în Austria. Prima fabrică de tutun fu înfiinţată în 1676. Concesionara exploatării "*apaltului*" tutunului (un fel de monopol) a fost la început o societate particulară.

La 1783 administrarea exploatării monopolului tutunului a fost luată de Stat.

În Ungaria nu era monopol; el s'a înfiinţat abia în 18ă, dar sub patronajul regiei austriace care dădea mari avantajii cultivatorilor unguri. La 1867 administraţia monopolului unguresc deveni independent ca o direcţie a Ministerului de Finante. Abia în 1882 se creeă o administraţie specială care fiinţează şi astăzi.

10. Polonia. Tutunul a fost cunoscut încă din 1580, tot ca plantă medicinală. Se spune că în acel an, sultanul Turciei Murad al III-lea ar fi trimis regelui Poloniei, între altele, şi nişte foi de tutun.

La 1590, un polonez care trăia în Constantinopol, un oarecare Uchénski a trimis primele seminţe de tutun reginei văduve, Ana Jagiellonska, care le-a şi semănat în grădina palatului.

Obiceiul fumatului a pătruns şi în Polonia tot în timpul războiului de 30 ani.

Primul monopol (apalt) a fost înfiinţat în 1776, iar în 1789 a început să fie administrat direct de Stat.

La 1922, după liberarea şi refacerea Poloniei, monopolul a fost reînfiinţat pe baze noui.

11. Scadinavia. Incă de pe la începutul sec. al 17-lea, se cunoştea prin porturile peninsulei scandinave obiceiul de a fuma. El fusese introdus de marinarii englezi. Răspândirea lui însă datează tot din timpul războiului de 30 ani. Se spune că soldaţii suedezi se deprinseseră atât de mult cu fumatul încât, când nu găseau tutun, funau foi de arbori.

În Suedia, monopolul de Stat a fost înfiinţat în 1915.

12. Rusia. *A. Olearius* în cartea să "*Voyages en Moscovie, Tartarie et Persie*" afirmă că obiceiul fumatului în nordul Rusiei ar fi fost introdus de marinarii englezi ca şi în peninsula scandinavică.

Sterbacev, într'o lucrare istorică asupra culturei tutunului în Rusia, afirmă însă că ar fi venit din răsărit, dela popoarele musulmane. El se bazează în această afirmaţiune pe cuvântul turcesc *tiotion* care se întrebuinţa în sudul Rusiei, care e un cuvânt curat turcesc. Chiar şi cuvântul "*bacun*", cu care se numeşte un alt soiu de tutun din Rusia, ar fi, după acelaş autor, tot de origină turcă, căci rădăcina bac (din bacun) este turcească şi se găseşte în multe cuvinte turceşti, cum de ex. *baccea* (grădină).

Cuvântul rusesc "*mahorcă*", cu care deasemenea ruşii numesc tutunul zis de noi leşesc (N. rustica), ar fi, după Sterbacev, de origină persană derivat fiind din cuvântul „*buhur*" (mireasmă) prin schimbarea literei b în m (muhur-mohur-mohurcu-mahurca), cum s'a întâmplat şi cu alte cuvinte persane, cum de ex.: mahroma din bahroma, musulman din busurman, etc.

Fig. 19. O familie de tătari (interior).

Probabil însă că în nordul şi centrul Rusiei, tutunul a fost adus din apusul Europei şi numai în partea sudică a Rusiei, din orient, dela turci şi perşi. Tătarii, fumători pasionaţi şi tabietlii ca şi turcii, au fost de sigur cei dintăi cari au adus şi răspândit patima fumatului în parte a de jos a Rusiei.

După scriitorul rus Zasciuk, tutunul şi obiceiul de a-1 fuma ar fi fost cunoscut în partea de jos a Rusiei încă de pe la sfârşitul secolului al XVI. Ca dovadă pomeneşte un cântec popular despre hatmanul căzăcesc Petru Sagaidacini care în 1612 mergând în răsboi în contra turcilor "*şi-a schimbat nevasta, pe tutun şi o lulea*".

Fapt cert e că pe la 1630 obiceiul fumatului ajunsese atât de răspândit încât se fuma chiar şi în biserici, ceeace făcu pe ţarul Mihail Feodorovici să interzică cultura şi fumatul sub ameninţarea de pedepse foarte aspre.

Se motiva asprimea pedepselor nu numai prin pericolul "incendiilor" pe cari le-ar fi putut provoca neglijenţa fumătorilor ci, după sugestiile preoţimei, şi prin "păcatul de moarte" al creştinului care se dedă la un obiceiu păgânesc.

Cu câţiva ani mai târziu, ţarul Alexe Mihailovici înăspri restricţiunea cu pedeapsa exilării în Siberia, iar în 1655 cu pedeapsa de moarte.

Iată ce scrie Olearius care, prin 1643, a fost prin Moscova: "*Ruşii sunt fumători pătimaşi; toată lumea poartă în buzunar tutun. Omul sărac îşi dă ultima copeică, mai degrabă pentru tutun decât pentru pâine. Pentru că s'a văzut că patima aceasta nu numai că nu foloseşte dar aduce pagube însemnate, (căci din pricina tutunului pierd foarte multă vreme nu numai oamenii de rând, dar şi slujitorii şi sclavii lor; şi uneori, din nebăgare de seamă, focul sau scânteile din pipă aprind casele), şi pentru că în timpul slujbei în biserică, în faţa icoanelor sfinte, care trebuesc cinstite cu tămâe şi arome frumos mirositoare, se răspândeşte cu tutunul un miros urât, – Ţarul, din îndemnul patriarhului, a oprit cu desăvârşire în anul 1634 negoţul cu tutun şi vânzarea rachiului şi a berei. Acei ce calcă ordinele sunt foarte aspru pedepsiţi; li se tae nasul sau sunt bătuţi cu cnutul; am văzut eu însumi cum se pedepsesc femeile şi bărbaţii prinşi asupra faptului. Pedepsele obişnuite împotriva celor ce au păcătuit sunt tăerea nasului, baterea la tălpi şi bătaia cu cnutul pe spinarea goală. Nasul li se spintecă celor prinşi trăgând praf de tutun; am întâlnit mulţi oameni pedepsiţi în felul acesta*". *Baterea cu cnutul am văzut'o şi o privesc drept o pedeapsă foarte barbară. În 1634 am fost martor când s'au bătut opt bărbaţi şi o femee, care călcaseră porunca ţarului, vânzând tutun şi rachiu. Oamenii au fost desgoliţi până la brâu şi luaţi în spinare de un slujitor al călăului, pe care-1 luau cu braţele după gât.*

Li s'au legat picioarele iar frânghia o ţinea alt slujitor, aşa ca omul să nu-şi poată mişca nici partea de jos a trupului. Îndărătul păcătosului stătea călăul şi-1 lovea din răsputeri dela o depărtare de trei paşi cu un biciu lung şi gros, şi după fiecare lovitură ţâşnea sângele din spinarea celui bătut. Biciul avea la capăt trei cureluşe late de un deget, din piele aspră netăbăcită, care taie ca cuţitul. Cei care au păcătuit mai rău sunt bătuţi până îşi dau sufletul. Bărbaţii au căpătat între 20 şi 26 de lovituri, iar femeea numai 16 bice căci a leşinat. Pe spinarea lor pielea nu rămânea nevătămată nici cât lăţimea unui deget, aşa că păreau cu toţii nişte animale jupuite.

După aceea, negustorilor de tabac li s'a legat câte o legătură de tutun de gât iar celor de rachiu câte o sticlă şi, legându-se câte doi cot la cot, au fost puşi între păzitori şi duşi cu lovituri de bice până la închisoare".

Dar totul fu în zadar, căci patima se întinse din zi în zi mai rău, până ce, în 1697, Petru cel Mare desfiinţă toate restricţiunile şi permise importul în schimbul unei taxe în folosul Statului. Petru cel Mare, spre sfârşitul domniei lui, a luat chiar unele măsuri pentru perfecţionarea şi desvoltarea culturii tutunului în Malorusia poruncind printr'un ucaz, între altele… "*să se cerceteze gradele sub care creşte tutunul cel bun, şi sub aceleaşi grade din Rusia să se cultive tutunul din seminţe aduse de dincolo de mare, iar cultivarea lui să se facă de către specialişti aduşi tot de acolo, care să cunoască creşterea şi culesul tutunului la timp*".

Împărăteasa Caterina II-a a luat măsuri mai intense şi mai eficace pentru perfecţionarea culturei tutunului în Malorusia.

Într' un ucaz al acestei împărătese din 14 Martie 1763, – după ce arată că tutunul ce se cultivă în imperiu nu-i pe gustul fumătorilor, căci cultivatorii n'au pricepere în alegerea pământului, la semănat, la cultivat, la cules, la prelucrat şi păstrat şi de aceea nici "*nu le aduce un venit mare*", – porunceşte să se dea tuturor locuitorilor Malorusiei gratis seminţe americane şi instrucţii tipărite" (după proectul consilierului Gr. Teplov) de felul cum trebuie să se cultive, cum să se culeagă, să se aleagă, să se păpuşească şi păstreze. Sub ea nu numai că se înfiinţă un serviciu central cu menirea de a se ocupa de chestia tutunului, dar se dete autorizare cultivatorilor de tutun nemţi să se instaleze în Podolia, Crimeea şi Ucraina ca să se ocupe de cultura tutunului.

Tot sub Caterina II-a s'au angajat pe regiuni aşa zişii cultivatori-instructori cari aveau însărcinarea specială de a da sfaturi cultivatorilor de tutun. Serviciul central, pentru a încuraja pe bunii cultivatori, cumpăra tutunurile bune şi le depozita în magaziile sale dând premii (30 ruble pentru mia de puduri) acelor cultivatori cari aduceau tutunurile cele mai bune.

Adevărata reputaţie a tutunurilor din sudul Rusiei începe în să abia după introducerea varietăţilor de tutun turcesc, ceeace s'a întâmplat târziu încoace. Tutunurile produse în Caucaz şi în special în Crimeea aveau, înainte de războiul mondial, o reputaţie europeană bine susţinută. Tutunurile din Basarabia noastră, aveau aceiaşi reputaţie.

13. Tuncia. Turcii, cari au introdus moda fumatului în toată peninsula balcanică şi în partea de sud a Rusiei, cari sunt socotiţi ca cei mai pătimaşi fumători (de unde vine şi vorba "*fumează ca un turc*"), şi, pe cari – înfăţişaţi cu narghileaua sau cu ciubucul în gură, cu fesul pe cap şi stând turceşte pe o sofa, – îi vezi zugrăviţi şi astăzi pe firmele sau reclamele multor debite de tutun din occident şi pe foarte multe împachetaje de tutunuri e1 însuşi au luat obiceiul fumatului dela europeni, dela englezi… Credinţa populară a musulmanilor este însă alta: unul de al lor, Rais Halil, ar fi făcut cel dintâi înconjurul lumii şi ar fi adus în ţara turcească primele seminţe.

Există în Turcia şi o legendă din care reese credinţa poporului că tutunul e creat de marele profet Mahomet, legendă care caracterizează admirabil de bine efectele fumatului. Anume se spune că marele profet, Mahomet, preumblându-se într'o zi de iarnă într'un pustiu, găsi o viperă amorţită, aproape moartă de frig. Fiindu-i milă de ea, o ridică de jos şi o băgă la căldură în mâneca hainei sale.

Reptila, abia desmorţită, vru să-1 muşte de mână. Mahomet, surprins de ingratitudinea ei, îi zise:

— De ce vrei să mă muşti, când eu vreau să-ţi fac bine, să te scap dela moarte?

Vipera îi răspunse:

— De ce? Fiindcă între neamul tău şi al meu este un răsboi de moarte.

— Dar, încercă profetul să-i spună, eu ţie ţi-am făcut bine: în loc să te las să mori sau să te strivesc cu călcăiul, te-am încălzit şi te-am înviat. Dacă totuş tu vrei să-mi faci un rău, asta înseamnă că eşti prea ingrată şi nu meritai mila şi ajutorul meu.

Vipera nu se înduplecă, ci răspunse:

— Am jurat moarte oamenilor şi nu-mi pot călca jurământu. Dacă aş fi mare şi puternică, te-aş ucide strivindu-te dar fiindcă nu pot, te muşc ca să te înveninez şi să mori.

Zicând aceste cuvinte, veninoasa viperă îşi şi înfipse dinţii adânc în sfânta mână a profetului, care, necăjit, o isbi de pământ.

Imediat Mahomet puse gura la rana dela mână, supse cu putere sângele înveninat din rană şi îl scuipă la pământ. Din acel loc a răsărit primul fir de tutun şi de aceea tutunul conţine într'însul şi veninul viperei şi dulceaţa gurei Profetului.

Fig. 20. Musulman fumând cu narghileaua.

Cert este că tutunul a fost cunoscut în Turcia încă dela finele sec. al 16-lea, poate mai mult ca plantă medicinală decât ca plantă de fumat.

Istoricii turci precizează că obiceiul fumatului 1-au luat dela europeni.

Astfel, un celebru scriitor turc şi mare şef religios, *Ibraim Licani*, a scris între alte cărţi şi o broşurică în care dedea sfaturi coreligionarilor săi să se ferească de patima tutunului căci tutunul este "*cea mai scârboasă şi mai infernală marfă ce-şi poate cineva închipui*", şi scria că a fost introdusă în Turcia în anul 1011 (1602 din era creştină). Tot în această broşură Ibraim Licani scrie că i-ar fi căzut în mână o cărticică tipărită în Anatolia în care se spunea că obiceiul fumatului vine dintr'o ţară de creştini numită Englitera şi că "*orice drept credincios musulman ar fuma tutun*" păcătueşte fiindcă înrădăcinează şi răspândeşte un obicei al ghiaurilor .

Un mare istoric turc, Naima, vorbind de evenimentele petrecute în anul 1605, zice: "*tutunul şi-a făcut apariţia în Frâncinstan*" (turcii zic frânci la toţi europenii de occident). Introdus în "*Rum*" (Anatolia) în 1014 (sau 1605 era creştină), el dădu loc, ca şi cafeaua, la nesfârşite controverse asupra chestiunei de a se şti dacă întrebuinţarea lui este sau nu oprită de Coran.

Pe acea vreme, era sultan *Ahmed I-iu*. El văzând că obiceiul fnmatului se întinde din zi în zi mai mult, ascultă de în demnul muftiului care zicea că fumatul tutunului, provocând ameţeală, trebue să între şi el în rândul lucrurilor oprite de coran. Ca atare, fumatul fu socotit ca un păcat tot atât de mare ca şi beţia şi se dădu o „*fetva*" în contra fumatului şi fumătorilor. Rezultatul fu o mişcare populară, o răscoală sgomotoasă, care ceru stăpânirei să desfiinţeze această restricţiune.

Sultanul Osman al II-lea (1618–1639) opri din nou fumatul dar nu cu prea mare severitate, aşa că, mai Ales după moartea lui, fumatul prinse a se răspândi iarăşi cu repeziciune.

Un alt istoric turc, Petchevi, se plângea că această deprindere urâtă cuprinsese şi pe ulemale (teologi) şi chiar pe înalţii demnitari. În cafenele nu te vedeai de fum iar pe străzi trecătorii îţi asvârleau fumul în nas.

Sultanul *Murat al IV-lea* (1622 – 1639), la începutul domniei lăsă lucrurile în voia lor şi nu opri fumatul decât în palat socotindu-1 ca un act de necuviinţă.

Fig. 21. Sultanul Murat al IV-lea, cel mai înverşunat duşman al tutunului (1623–1640).

Se mai atribuia fumatului de către învăţaţii de pe vremea lui Murat, şi păcatul de a provoca impotenţa la bărbaţi.

În tot cazul, Sultanul şi şefii religioşi priveau cu ochi răi obiceiul acesta păgânesc şi nu aşteptau decât un moment prielnic spre a'l stârpi.

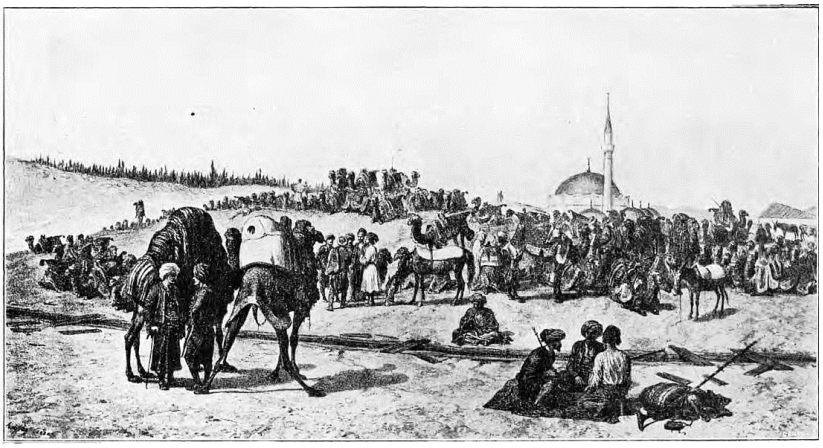

Fig. 22. Piaţa Ali-Paşa din Smirna, 1837.

Acel moment veni. Se întâmplă pe la 1632 un mare inceudiu în Constantinopol; toată vina acestei nenorociri fu atribuită neglijenţei vre-unui fumător, şi deci fu aruncată în spatele obiceiului păgânesc de a fuma. În consecinţă, Murat al IV-lea luă cele mai sălbatece măsuri contra fumătorilor: închise cafenelele, făcu descinderi şi cercetări noaptea prin străzi dosnice şi prin casele oamenilor, iar pe cei pe cari îi prindea fumând îi pedepsea cu tăerea nasului, sau le găurea nasul şi le trecea un ciubuc prin el şi aşa, călare pe un măgar, îi plimba prin oraş în râsul lumei. Mai în urmă aplică şi pedeapsa cu moarte.

Se zicea însă că adevăratul motiv al acestor măsuri aspre, nu ar fi fost de ordin religios, el politic: taifasurile la care te îndeamnă ciubucul şi cafeaua sunt prilejuri de vorbărie şi deci şi de politică, iar lui Murat al IV-lea nu-i conveneau asemenea vorbării cari nu-i puteau fi de loc favorabile. Duşmanii săi chiar răspândeau svonul că ceeace voi a Sultanul să oprească, nu era fumatul tutunului, ci înălţarea fumului de tutun la cer pentru ca nu cumva, odată cu acel fum să se urce şi să ajungă la Alah suspinele şi gemetele celor asupriţi şi tiranizaţi "de sultan şi de favoriţii săi".

Depe timpul acestui sultau se istoriseşte următoarea întîmplare: un biet turc nevoiaş, ca să-şi satisfacă patima fumatului, îşi făcuse o groapă adâncă în pământ şi ori de câte ori avea poftă de tutun, se ascundea în ea şi-şi fuma ciubucul în tihnă.

Într'o bună zi fiind prins fumând în ascunzătoarea lui, fu luat pe sus şi a dus în faţa lui Murad al IV-lea. La ameninţările sultanului, bietul turc nu-şi pierdu cumpătul ci răspunse: "*mă iartă stăpâne, dar eu am înţeles că firmanul tău nu se aplică decât celor de pe faţa pământului nu şi celor din adâncul lui*"! Se spune că răspunsul a plăcut atât de mult sultanului, încât l'a iertat.

Sub Ibrahim (1639-1647) şi Mahmud al IV-lea. (1647-1687), restricţiunile slăbiră şi începu să se fumeze chiar pe străzi. Mehmed paşa, vizirul sultanului Ibrahim, era şi el un fumător pasionat.

Istoricul Naima spune despre acest Mehmed că adeseaori se retrăgea departe de ochii lumii pentru ca împreună cu prietenii săi, printre cari era şi tatăl istoricului Naima, să poată fuma liniştiţi. Mahmud al IV-lea era un fumător pătimaş. Se spune că sultana lui Mahmud, Cosmina, reproşa acestuia impotenţa matrimonială tocmai din cauza abuzului de tutun. Se povesteşte o întâmplare haslie pe socoteala acestei sultane:

Într'o zi, pe când stătea într'un balcon cu zăbrele, cum se obişnueşte la casele turceşti, balcon care dădea într'o piaţă foarte umblată, văzu lume multă adunată în jurul unui armăsar foarte neastâmpărat căruia un meşter se străduia să-i lege picioarele ca să-1 castreze. Ea deschise fereastra şi întrebă pentru ce s'a adunat atâta lume acolo? La răspunsul că e vorba de un armăsar neastlimpărat care nu stă la operaţie, sultana le zise: "*de ce vă chinuiţi atâta? Daţi-i tutun mult şi siliţi-l să bea cafea şi în câteva zile se va domoli ca sultanul: nu se va mai gândi să sburde şi va deveni neputincios ca şi dânsul*". ...

Fig. 23. Turci şi tătari fumându-şi ciubucele în faţa unei măcelării [Crimea, 1837]

Sub *Soliman* (1678-16go), urmaşul lui Mahmud, toate restricţiuuile fură complect şi definitiv desfiinţate, iar şeikul *Istam Behai*, şi el un mare adorator al tutunului, declară fumatul ca un obiceiu neoprit de religia musulmană şi deci fără păcat.

Şi astfel obiceiul fumatului, ne mai întâmpinând nici o piedică, a putut să se răspândească în toată voia.

La nici un popor din lume fumatul n'a fost în mai mare cinste ca la turci. Lucrul de ciubuce artistic lucrate, narghilelele scumpe şi bogat împodobite, tabacherile preţioase ce se ofereau plocon oamenilor de consideraţie, graba de a cinsti un musafir cu ciubuc şi cafea, religiositatea şi satisfacţia cu care un turc îşi fumează narghileaua etc. nu le întâlnţşti la alte neamuri.

În ce priveşte introducerea şi cultivarea tutunului în Turcia, se ştie că cele dintăi culturi de tutun s'au făcut în regiunea oraşului Smirna din Asia mică de unde s'au întins pe tot litoralul mării până la Samsun (Anatolia). În Turcia europeană a fost adus şi cultivat de către ţăranii din Anatolia.

Primele seminţe de tutun din regiune a Smirnei ce s'au adus şi cultivat în regiunea Cavalei, la Zihna (astăzi în Grecia), au fost aduse după unii de un notabil turc *Hagi Sachir Aga* , iar după alţii de *Ramasan Hasan*.

Primul imposit pe tutun în Turcia a fost introdus în 1687 sub Soliman al II-lea, ca o urmare a crizei financiare în care se găsea Turcia pe urma atâtor războae ce avusese în acea vreme.

Această primă impunere s'a pus întăi pe tutunurile de Ienigea şi Kârjali; ea consta dintr'o taxă de 18 aspri pe oca de tutun şi se percepea parte dela cumpărător (8 aspri) şi parte dela vânzător (10 aspri).

În afară de aceasta, mai era şi o taxă pe plantaţiile de tutun.

Cam pe aceiaşi vreme se introdusese şi în principatele române taxa pe pogoanele de tutun zisă tutunărit.

Ceva mai târziu, tutunul din cele două regiuni fu impus şi la o taxă de vamă în oraşele Adrianopol şi Constantinopol.

La început vama era numai de 10 aspri de ocă pentru tutunul de Ienigea şi de 4 aspri pentru cel de Kârjali, dar fu mărită curând la 40 şi 20 piaştri; taxa pe plantaţii fu mărită şi ea la 1 liră de dunum.

De obicei încasarea acestor impozite se da în arendă, sistem întrebuinţat, după cum se va vedea mai departe, şi în principatele româneşti.

Asprimea impunerilor n'a stingherit de loc obiceiul fumatului. Din potrivă el se răspândl din zi în zi mai mult iar pe la 1772 era în floare moda de a se fuma cu ciubuce şi narghilele ornate cu aur şi pietre scumpe. Luxul acestor unelte de fumat ajunsese la o aşa exagerare încât Sultanul fu silit să dea o poruncă pentru pedepsirea celor ce se vor mai servi de asemenea ciubuce costisitoare.

Fig. 24. Turc fumând cu luleaua.

La 1860 a încetat sistemul arendărilor şi s'a creeat un serviciu special care avea sarcina de a încasa direct impozitele pe tutun. Un an mai târziu acest serviciu a fost înglobat în Direcţia Contribuţiunilor indirecte şi s'a mai introdus o nouă taxă care varia, după calitatea tutunului, dela 6 piaştri până la aproape valoarea de vânzare a tutunului.

Abuzurile mari săvârşite de agenţii fiscului făcu să se revină iarăşi la sistemul arendărei cari s'a menţinut aproape 14 ani.

Primul monopol fu introdus în 1874 însă numai pentru Constantinopol, dar nu dură decât doi ani căci se introduse sistemul banderolelor.

La 1882 se înfiinţă în fine monopolul fabricaţiei şi vânzărei pentru consumul intern şi fu concedat unei Societăţi intitulate "Regia cointeresată a tutunului din imperiul Otoman". Dar cum Statul Otoman avea dese nevoi de bani, preleva avansuri dela Societate şi în măsura în care lua asemenea avansuri slăbea controlul restricţiunilor obligatorii ale Societăţii, aşa că aceasta devenise aproape liberă şi autonomă.

Noul regim (din 1920-1921) disolvă Soc. concesionară al cărei termen expirase de altfel, şi introduse un regim provizoriu în ce priveşte fabricaţia şi vânzarea. La 1925 Statul a luat asupra să exploatarea directă a acestui monopol.

Se pare că cei dintâi cari au apreciat calitatea tutunului turcesc au fost Ruşii cari nu se lipseau de el nici când se duceau în străinătate. Pe la 1868 s'a îngăduit chiar unui lucrător rus să confecţioneze într'o fabrică franceză ţigarete speciale cu tutun oriental.

După ruşi au început să importe tutunul turcesc, egiptenii, apoi talienii, austriacii etc. Americanii au început să-1 importe de pe la 1901 şi ei au fost aceia cari au ridicat enorm preţul tutunului turcesc. De aceea, în istoria comerţului tutunului turcesc, anului 1901 şi se zice "*anul american*".

De la turci am luat, noi românii, deprinderea fumatului. Este interesant de cunoscut felul cum un autor străin, *D'Ohsson*, descria prin 1791 tabietul şi tacâmurile de fumat ale fumatorilor turci: "Dedat acestui obiceiu din copilarie, aproape, nu este musulman care să nu fumeze 6, 10, chiar 20 pipe (ciubuce) pe zi. Reunind luxul cu plăcerea, ei pun tot atata pret pe frumusetea pipei ca pe calitatea tutunului.

Ţevile (ciubucelor) cari sunt de obiceiu de iasmin, trandafir, cires, alun, etc. sunt garnisite în lungul lor cu aur sau argint şi sunt terminate cu bucati de chihlimbar alb, galben sau cu margean foarte artistic lucrat. Acelea ale femeilor de condiţie sunt împodobite cu pietre pretioase. Unii din cei mari au pipe persane adică narghilele.

Poporul de jos are numai ciubuce simple mai mult sau mai puţin lungi. La nici o clasă nu se văd acele pipe de pământ alb atât de obişnuite marinarilor mai tuturor ţărilor europene. Nuca în care se arde tutunul, şi pe care ei o numesc *lule*, este de pământ fin preparat cu o artă particulară, unele sunt chiar aurite.

Fig. 25. Ciubuc de lemn prelucrat cu crestături.

Cum la ei este un act de politeţă de a oferi pipe la toţi moşafirii, în casele lor, în anticamere şi chiar în saloanele celor mari, se văd câte 20, 30 şi chiar 40 de pipe de acestea lungi aşezate într'un rastel făcut anume în acest scop.

Fumatul este atât de general şi atât de des încât cei cari sunt mai patimaşi nu ies nici odată din casă fără să ia cu ei tutunul şi pipa. Ei pun tutunul într'un mic saculeţ de satin sau de mătase, iar pipa, desfacută în 2 sau 3 bucăţi cari se pot înşurupa cu ajutorul unor şurupuri de argint, este pusă într'o teacă ştofă prînsă la centură (brâu) sub haină. Vara mai ales nici odata nu se duc să se preumble, fie la ţară, fie în pieţele publice, fie în împrejurimile oraşului, fără să aibă cu dânşii aceste obiecte de plăcere". Mai departe: turcii au de obiceiu mulţi servitori. Printre ei numără şi un "*tutungiu*" care are grija ciubucelor şi tutunului şi un "*cafe-giu*" care are grija cafelelor. Plata lor e mică, dar au însă venituri din bacşiş" sau "*cafe-parasy*".

Sunt interesante aceste obiceiuri şi dau descrierea lor fiindcă, după cum vom vedea ceva mai departe, ele se practicau aidoma şi la noi în vechime.

În vremea din urmă, cu mult înainte de interzicerea purtării fesului, turcii s'au europenizat şi în ce priveşte fumatul: narghilelele sunt rare, ciubucele şi mai rare, iar fumatul cu luleaua scurtă sau cu ţigarea este tot aşa de răspândit ca la celelalte popoare europene.

Cărţi consultate

O. Comes. *Histoire, géogaphie, statistique du tabac.* Naples, 1900.
Ch. Fermond. *Monographie du tabac,* Paris, 1857.
E Payen. *Les monopoles*. Paris, 1920.
Ferdinando Alfonso. *Monografia sui tabacchi della Sicilia*.
Dr. H. A. Depierris. *Le tabac*. Paris, 1898.
Raymond Brunet. *Du tabac*. Paris, 1903.
Raymond Brunet. *Mémorial de manufactures de l'Etat. Tome troisième. Douxiéme livraison*. Paris, Mai, 1901.
I. B. Chareot. *Christophe Columb*. Paris, 1928.
M. de M*** D'Ohsson. *Tableau général de l'empire othoman.* Paris, MDCCXCI.
M. de M*** D'Ohsson *Le tabac d'orient*, No. 39 du 1929.
Eimen Marcau *Le cigire*.
Dr. A. Riaut. *L'alcool et le tabac.* Paris, 1885
Khalil Muntaz et Mehmed Enver. *Le tabac en Turquie* (Revue internationate des tabacs. No. 12, 1926).
Egon Caesar Conte Gorti. *Die Trockene trunkenheit*. Leipzig, 1930.
Zamfir C. Arbure. *Basarabia în sec. al XIX-lea*.

ROMÂNIA

VII. În ce vreme s'a introdus la noi tutunul şi obiceiul de a-l fuma?

Sunt foarte puţine date şi însemnări precise în această privinţă. Puţinele documente scrise ce avem datează de abia din a doua jumătate a secolului al 17-lea, adică din vremea când patima tutunului cuprinsese aproape toate popoarele europene.

Sunt totuşi câteva însemnări din secolul al 16-lea cari au importanta lor şi, ca atare, merită să fie semnalate.

Astfel, *K. A. Romstorfer* în lucrarea să despre ruinele cetăţii Suceava[3], ne spune că mai pretutindeni în ruinele ei "*printre multele cioburi de vase de pământ şi de sticlă şi printre numeroasele unelte şi podoabe felurite*", s'au găsit şi "*lulelele de pământ galben, cele mai multe de forma turcească*". Majoritatea lor s'au găsit într'o încăpere în formă de pivniţă de sub unul din turnurile cetăţii. "*Parte din ele sunt lucrate simplu, din pământ*".

În cazul acesta, ele sunt de regulă nesmălţuite. Partea cea mai mare sunt însă făcute cu ajutorul formelor. Culoarea smalţului trece din galben în brun şi din galben-verde în brun-verde şi albastru-verde". În planşa alăturată reprodusă din lucrarea lui Romstorfer, se văd formele destul de interesante ale acestor lulele. Cum cetatea Suceava a fost dărâmată şi refăcută în mai multe rânduri, până în anul 1675 când a fost definitiv distrusă, nu se poate preciză timpul când obiectele şi lulelele în chestiune au fost îngropate în dărămăturile cetăţii. Ceeace este însă interesant pentru noi în descoperirile lui Romstorfer, *este un fragment de lulea turcească, de pământ, pe care se găseşte inscripţia, în cifre arabe, a anului 1571*. Dacă această uneală este în adevăr *o lulea de fumat*, atunci ea ar constitui o dovadă, indiscutabilă că în ţinuturile noastre se *fuma încă dinainte de 1571*.

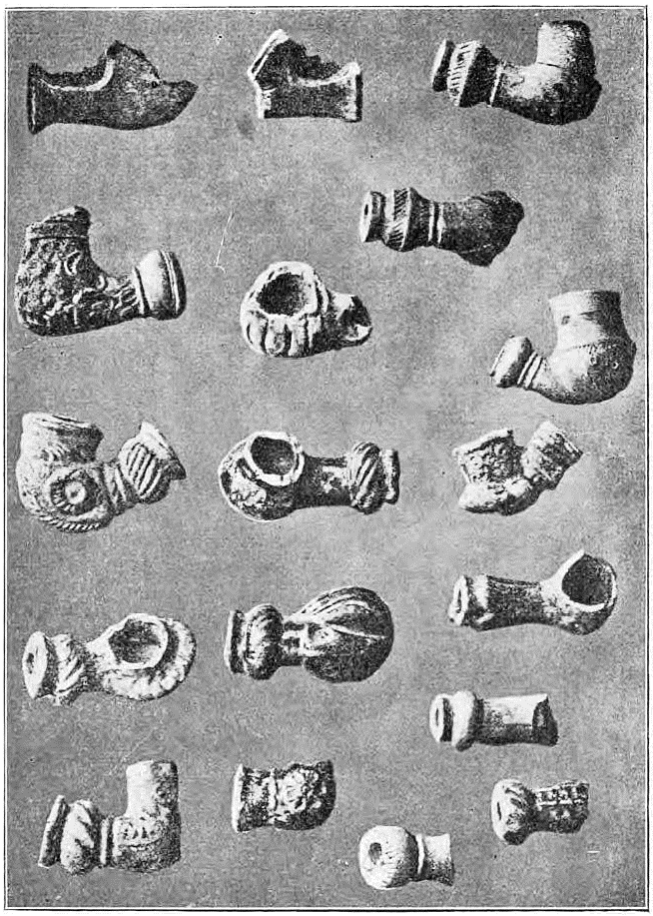

Fig. 26. Resturi de lulele găsite în ruinele cetăţii Suceava.

[3] K. A. Romstorfer. *Cetatea Sucevei* publicată în româneşte de Al. Lepădatu, 1913.

Lucrul este prea posibil. Este adevărat că istoricii turci dau, ca datd a introducerii fumatului la ei, anul 1605 sau 1610, şi deci se poate deduce că la noi nu-1 puteau introduce decât ulterior anului 1610, totuşi mai există şi un alt indiciu care pune în îndoială exactitatea afirmaţiunilor istoricilor turci, şi anume relatarea geografului *L. Z. Marienburg*, despre care voiu vorbi ceva mai jos, în care se spune că în anul 1576 o solie turcească "*a adus ca dar principelui transilvan Cristof Bathori, tutun şi o pipă"*. Şi în Polonia se ştie că pe la 1580 şi 1590 se trimisese, tot din Turcia, foi şi seminţe de tutun.

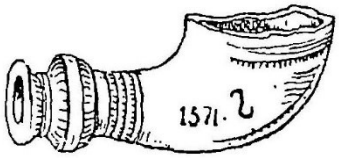

Fig. 27. Lulea cu inscripţia anului 1571, găsită în ruinele cetăţii Suceava.

Romstorfer în lucrarea lui mai vorbeşte şi de nişte obiecte, găsite tot în ruinele cetăţii, "*asemenea întru toate cu lulelele*", cari erau făcute din pământ sau piatră şi cari serveau drept sfeşnice înfipte în perete: un astfel de sfeşnic mai avea încă în gaura să îngustă cuiul cu ajutorul căruia se fixa în perete. Deschizătura largă îndreptată în sus, era pentru aşezarea în ea a lumânării de ceară; chiar s'a găsit într'una din camere, în anul 1897, un sfeşnic înfipt într'un stâlp de mijloc. Nu se poate bănui că Romstorfer ar fi confundat lulelele cu sfeşnicile în chestiune, deosebirea fiind destul de bătătoare la ochi[4].

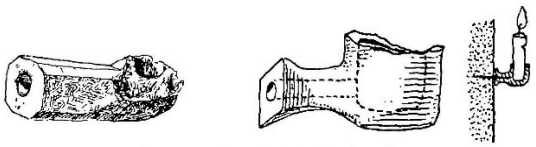

Fig. 28. Sfeşnice în formă de lulea de înfipt în perete.

Faptul că la finele secolului al 16-lea fumatul tutunului cu pipa era cunoscut mai de toate popoarele din Europa şi împrejurarea că se găsesc unele însemnări din cari reiese că tutunul era cunoscut şi prin meleagurile noastre încă dela începutul secolului al 17-lea, ne îndreptăţeşte să admitem că lulelele, de cari ne vorbeşte Romstorfer, serveau în adevăr pentru fumat tutun.

Informaţiuni scrise, din acele vremuri, referitoare la vechile principate româneşti, nu se găsesc. Precum am amintit însă mai sus, avem din Transilvania oarecari date cari se referă la acele vremuri.

Astfel în "*Geographie des Grossfurstentums Siebenburgen*" (vol. I, pag. 44, 1813) de L. Z. Marienburg, se găseşte un pasagiu în care se spune că la 1576, voevodul Transilvaniei, Cristof Bathori[5], a primit ca dar dela Constantinopol, o pipă şi tutun.

Aceasta s'a întâmplat cu ocaziunea venirii la curtea Voevodului a unei delegaţiuni de turci trimisă de Sultan, turci cari, spre surprinderea curtenilor lui Bathori, aveau straniul obicei de a fuma, obicei neştiut şi nevăzut până atunci în Transilvania.

Nu ştiu cât ternei se poate pune pe această afirmaţiune, pentrucă nu cunosc documentul pe care se sprijineşte. Istoricii turci, precum spusei, pun ca datd a introducerii tutunului la ei prima decadă a secolului al 17-lea şi anume între 1605 şi 1610. Ar urma, după informaţia lui Marienburg, că turcii cunoşteau şi fu-

[4] E locul aci să pomenim şi de lulelele preistorice cari s'au găsit pe la noi, cum s'au găsit în multe părţi în Europa. Cesar Boliac a scris despre lulelele găsite la Vădastia în Romanaţi, Hunia lângă Calafat şi Piscu-Crăsan pe Ialomita (*Uzul fumatului din timpuri preistorice*" în Trompeta Carpaţilor, Nr. 1043, An. IX) şi avea părerea că ele serveau dacilor pentru fumat...

Al. Odobescu ironizând părerile şi concluziile lui Cesar Boliac, susţinea că în adevăr popoarele barbare, cari vieţuiau în antichitate prin meleagurile noastre, se îmbătau, se înveseleau şi se întăreau absorbind deadreptul, fără pipe şi lulele, fumul îndesat al unor plante, mai mult sau mai puţin cunoscute, precum cânepa, sovârf şi săbioară pe cari le aruncau pe foc. (*Fumuri arheologice din lulele preistorice de un om care nu lumează*" în Columna lui Traian, Nr. 1873). Mai adăuga, Odobescu că negăsindu-se nici la alte popoare vre-o dovadă scrisă şi nici vre-o reprezentaţiune plastică din care să se poată deduce ceva despre existenţa uzului fumatului prin ţările în cari s'au mai găsit asemenea lulele, nu este exclus ca micile instrumente în formă de pipă să fi servit celţilor, germanilor, ba chiar şi romanilor, la un alt uz decât fumatul, la o întrebuinţare pe care nu o cunoastem, precum nu cunoaştem întrebuinţarea mai multor instrumente casnice şi multor mici monumente ce se descoper adesea sub pământ".

[5] Christof Batlzori, prinţ al Transilvaniei, încheiase pe acea vreme o alianţă cu turcii.

mau tutunul cu vreo 20–30 ani mai înainte de data arătată de istoricii lor, ceeace este foarte probabil.

I. M. Salzer în Birthelm Siebenburgen dă, tot după Marienburg, aceeaş dată, 1576, însă aduce şi informaţia că, în protocolul consiliului oraşului Medias, s'ar găsi o notiţă din care se dovedeşte că în 1621 fumatul era oprit şi că cei prinsi se pedepseau cu o amendă de 5 florini, iar cei amendaţi erau închişi până ce plăteau amenda[6].

Dacă încă dela 1621 se luaseră măsuri contra fumatului, apoi sigur că obiceiul fusese introdus mai de mult, poate la o datd nu prea depărtată de 1576.

Sunt însă şi scriitori cari afirmă că locuitorii Transilvaniei ar fi luat această deprindere mult mai târziu, prin anul 1659, în următoarea împrejurare: Rakoczi al II-lea capturând un mic detaşament militar turc împreună cu principele Transilvaniei, Acatiu Bartsai, l'ar fi internat în Sibiu timp de câteva luni. Dela aceşti turci s'ar fi deprins locuitorii Sibiului să fumeze şi apoi, dela ei, s'a întins în toată Transilvania[7].

Ceeace este însă sigur e că în a doua jumătate a secolului al 17-lea, tutunul şi negustoria de tutun erau bine cunoscute în Transilvania. O ştim aceasta şi din scrisoarea unui oarecare Mareş către un jude al Braşovului, Draot, în care stă scris: ...şi mă rog mila şi bunătăţii Mării Tale. Pentru ce au fost în cămară tutun şi nişte piei argăsite şi o jumătate povară de lână de Dobrogea, aibă, mă rog Mării Tale ca să se vânză mai cu preţ, ca să mă pot plăti şi eu de pe unde sunt"[8]. (1670).

Mai ştim apoi că prin 1671 Apafi îngăduise negustorilor de tutun, armeni şi greci, din ţara românească să poată "*trece cu tutun prin Ardeal, fără însă să aibă dreptul de a vinde*", plătind tutuş tricesima obişnuită[9].

Se mai ştie, în fine, că în afară de măsurile restrictive contra fumatului, de cari am pomenit mai sus şi despre cari mai departe voiu vorbi ceva mai pe larg, însăsi Dieta Transilvaniei s-a ocupat de chestiunea aceasta în diferite rânduri (în anii 1670, 1683, 1686, etc.), hotărând măsuri din ce în ce mai aspre contra fumătorilor.

Toate acestea ne probează că în a doua jumătate a secolului al 17-lea, obiceiul fumatului prinsese rădăcini numeroase, adânci în Transilvania, că era deci foarte răspândit, ceeace nu se putea întâmpla în câţiva ani, ci într'un timp mai îndelungat, poate în câteva zeci de ani.

Fig. 29. Un ferar şi un ţăran din Transilvania fumând cu luleaua.

Deşi din ţările româneşti de dincoace de Carpaţi nu avem de pe acea vreme nici o însemnare scrisă în care să se vorbească despre tutun sau despre fumatul lui, totuş nu putem admite că în ele n'ar fi fost cunoscut tutunul şi obiceiul de a-1 fuma.

Cele două însemnări pomenite mai sus (scrisoarea lui Mareş şi îngăduinta lui Apafi) constituiesc un indiciu precis că în a doua jumătate a secolului al 17-lea se făcea în Muntenia comerţ de tutun şi că erau negustori cari treceau cu tutunul lor şi peste hotare. Poate că la început se negustorea numai tutunul adus de

---

[6] *Im Mediascher Magistratsprotokoll findet sick die Notiz*, dass 1621 das Rauchen jedesmal mit 5 fl. bestraft und der Ubertreter des Verbotes so lange ins Narrenhauschen eingesperrt werden solle bis er zahle, 1670 war noch von den Standen ein Landtagsbeschluss gegen Rauchen und Schnupfen gefasst orden. Das Verbot hat mehr gereizt als genuzt.

[7] *Der Tabak în Siebenbürgen*, din Neuer Volkskalender, 1924, pag. 139.

[8] N. Iorga, *Scrisori de negustori*, pag. 86.

[9] Mont. Com. Trans. XV, pag. 206, Nr. 27 (30 Iunie), citat de d-1 Ştefan Metes în "*Relaţiile comerciale ale ţării româneşti cu Ardealul*", pag. 172.

aiurea, de peste Dunăre sau din Europa centrală, dar este cert că la mijlocul secolului al 17-lea erau, la noi în Muntenia, negustori de tutun.

Primele însemnări precise despre tutun le avem din Muntenia, din anii 1680 şi 1681, şi anume le găsim în două "gramate", una din Aprilie 1680 a Patriarhului din Ierusalim, Dosofteiu, alta din Februarie 1681 a lui Iacov, Patriarhul Constantinopolului.

Prin amândouă aceste gramate se întăresc daniile făcute de către Domnitorul Şerban Cantacuzino (1678-1688) mânăstirii Cotroceni zidită de el. În amândouă se vorbeşte de scutirea de felurite dări a satului Petrei din judeţul Vlaşca dăruit acelei mănăstiri, dări printre cari se înnumără şi "*haraciul tutunăritului*"[10].

O altă informatie o găsim în catastivul vămii Câinenilor dela 1691, catastiv ce s'a scos după catastivul schilii dela Duca Vodă la leatul 7814 (1676)[11], în care se găseşte trecut "*80 bani de o povară de tutun şi lulea*".

Există documente precise din timpul domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu din cari se vede că pe acea vreme se făcea în interior un comerţ important de tutun şi deci fumatul, şi probabil şi prizatul, era destul de răspandit. Există pe atunci aşa zisa vamă din "*lăuntru*", adică vama ce se plătea pentru mărfurile ce se vindeau pe la anumite târguri din ţară, iar printre mărfurile cari plăteau acea vama, era şi tutunul. Probabil că trebuie să fi fost veche vama pe tutun şi să fi adus un venit destul de însemnat pentru ca să poată fi datd în arendă, sau "*vândută*" cum se zicea pe atunci. Deducem aceasta dintr'o poruncă a lui Vodă Brâncoveanu datd la 1 Ianuarie 1695 în care se zice: "afar den vama tutunului pentrucă vama tutunului s'au vândut osebi"[12].

Dealtfel, de sub Vodă Brâncoveanu avem o seamă de alte însemnări interesante despre vama ce trebuie să se ia dela cei ce fac "*negustorie de tutun*", de strângerea birului pe tutun, etc., etc. Toate acestea le voiu arătă când voiu vorbi despre dările pe tutun şi despre negoţul tutunului dinainte de monopol.

Şi de sub domnia lui Niculai Vodă Mavrocordat (1719–1730) se găseşte un hrisov domnesc din 1721 în care se vorbeşte de *tutunari şi tutunărit*. E vorba tot de o danie, de cea făcută mânăstirii Văcăreşti căreia şi se dăruia, în afară de moşia Văcăreşti pe care era zidită mânăstirea, şi moşia Suraia din judeţul Teleorman iar locuitorilor care ar fi voit să vie să facă sat pe acea moşie, li se da "*scutire de tutunărit*"[13].

Toate aceste însemnări dovedesc ca în a doua jumăate a secolului al 17-lea există în Muntenia, pe lângă o taxă pe pogoanele de tutun zisă "*tutunărit*", şi anumite taxe de vamă pentru tutun, ceeace înseamnă că *atât cultura tutunului cât şi comerţul cu tutun luase o oarecare estindere. Aceasta era, de sigur, o urmare a răspândirii deprinderii de a fuma*. Trebuie deci admis că tutunul fusese introdus cu cel puţin câteva decenii mai înainte, adică în prima jumătate a secolului al 17-lea, poate chiar la începutul acelui secol.

Privitor la Moldova, există o descriere[14] a unui scriitor anonim polonez în care se povesteşte nunta domniţei Ruxandra (Roxana), frumoasa fată a lui Vasile Lupu, cu slutul Timiuş cazacul, nuntă care s'a făcut la Iaşi în 1652 Iunie 2. În acea descriere se spune că, pe când nevestele boierilor şi fetele moldovence bogat gătite jucau cu domnul în curtea palatului, mirele sta posac la o fereastră privind jocurile moldoveneşti şi Fuma un tutun puturos. Nu pomeneşte nimic anonimul cronicar de fireasca mirare ce şi fi trebuit să cuprindă pe moldoveni la vederea unui obicei nou, necunoscut lor. Se înţelege deci că dânşii cunosteau fumatul, nu

[10] "Dar şi statul acela al Petrei, ce se află în jud. Vlaşca, împreună cu toate cele ce s'au spus, închinandu-l ca stăpânire şi dăruindu-1 acelei mânăstiri şi dându-i scutire să fie necălcat, nepus la dare şi nesupărat de orice chip domnesc ori boieresc, la haraciul ce se dă în fiecare lună şi la dreptăţile leilor samii, la găleată, la fân, la miere, la ceară", „şi de haraciul tutunăritului dela orice altă dajdie şi slujbă ce este în ţara şi domnia aceasta a Ungro-Vlahiei". N. Iorga, *Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor*, în colectia Hurmuzaki, vol. XIV, p. I, pag. 228 şi 234.

[11] N. Iorga, *idem*, pag. 750.

[12] N. Iorga, *Studii şi documente*, t. V, pag. 338.

[13] Am orânduit Domnia mea să aibă toată voia acea sfântă Mânăstire să strângă pe moşia Suraia oameni de aiurea şi fără dăjdii şi pricini şi astfel să facă sat"... iar pe cei se vor strânge, îi ertăm de toate dajdiile ce vin la visteria noastră pe tot anul"... iar pentru cât tutun vor pune în moşia Suraia, să nu aibă tutunarii voie a lua dela ei tutunărit"... iar nimeni dintre dijmari, oeri, văcari, tutunari, să nu îndrăsnească a intra în acel sat, căci îi sunt ertate de noi aceste toate, văcăritul, dijmăritul, oeritul şi tutunăritul". N. Iorga. *Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor*, pag. 874 875. Colectia Hurmuzache, vol. XIV)

[14] *Colectia Hurmuzache*, supl. II, vol. III, pag. 39.

era ceva nou pentru dânşii, ba poate unii practicau.

În descrierea nunţii fetei celei mari a lui Vasile Lupu, domniţa Maria cu Ioan Radziwil, Palatinul Lituaniei, care a avut loc cu 7 ani înainte, în 1645, descriere făcută de Everh G. Happelius[15], nu se pomeneşte nimic de acest obicei deşi se descrie cu destule amănunte nunta, obiceiurile şi ospăţul de atunci. Nici într'o altă scrisoare, datd în româneşte de Al. Papadopol Kalimachi, având data 1648 şi scrisă de Kemény Ianos, (fost secretar al lui Racoczi I pe lângă Vasile Lupu) nu se găseşte nimic pomenit de tutun, deşi el dă multe amănunte despre casele foarte împodobite cu "*armoriuri", cu ceainice, scafe şi blide de argint*".

Deasemenea nici într'o descriere făcută ceva mai târziu de călătorul italian Cornelio Magni[16], care în 1672 însoţise în Moldova oastea turcească de sub comanda lui Mahomed al IV-lea şi în care este descrisă curtea domnească din Iaşi, odăile, mobilierul şi multe obiceiuri de ale Moldovenilor, nu se vorbeşte nimic de fumat, deşi lui Magni îi era cunoscută întrebuinţarea tutunului fiindcă, în aceeaş descriere, vorbind despre turcii văzuţi de el în Smirna, zice: "*turci cu bărbile lungi şi cu turbane albe*", "*jertfe ale cafelei, tutunului şi opiului*".

Cred că pe acea vreme şi ai nostri deprinseseră, obiceiul fumatului, fiindcă altfel nu s'ar fi găsit, 20 ani mai târziu, culturi de tutun în Moldova. Există în adevăr o însemnare precisă, din anul 1694, de sub domnia lui Constantin Duca Vodă – fiul lui Gheorghe Duca Vodă cel bătrân şi ginerile lui Constantin Brâncoveanu care se referă la darea tutunăritului, un obiceiu nou pe ţară", cum zice cronicarul, şi care constă dintr'o taxă de 4 lei[17] pe pogonul cultivat cu tutun[18].

Se înţelege deci că la acea datd existau deja în Moldova culturi de tutun şi, de sigur, pe întinderi de oarecare importantă pentru acele vremmi pentru ca taxatea lor să poată da perspectiva unui venit apreciabil.

Mai ştim că Dimitrie Cantemir era un fumător pasionat tabetliu[19], ea şi frate-su Antioh Contemir (1695-1700) pe care cronicarul ni-1 descrie cum, într'o împrejurare oarecare, stetea pe scaun afară lângă cort şi "*bea tutun"*[20].

Alte însemnări referitoare la Moldova, din vremuri mai apropiate de domnia lui Constantin Duca, n'am mai găsit decât în tariful vamal dintre 1726 şi 1732, în aşa zisul *testament vamal* întocmit de Grigore Ghica Vodă, în care găsim înşirate, între alte mărfuri, şi următoarele categorii de tutunuri: *tutun furda, tutun muntenesc, tutun de ţară, tutun de bocce şi tutun de miez*[21].

Se mai găsesc în nişte "cărţi domneşti date pe jalobe" de pe vremea lui Constantin Mavrocordat, (actele unui proces din 1741 dintre un negustor evreu din Chişinău, David din târgu din Chişinău" cu mai mulţi târgoveţi" români), că într'o dugheană de pe acea vreme se aflau, pe lângă alte mărfuri, 1100 oca tiutun"[22].

Ştim, în fine, că în 1749 Constantin Vodă Mavrocordat, au pus de au făcut peceţi tipărite pe stupi şi pe mascuri şi "*pe pogoanele de tiutiun*", care lucru n'a fost în pământul Moldovei[23].

Se înţelege că nu fuseseră până atunci "peceţi", dar taxa tutunăritului există încă din 1694 şi se ştie că ea s'a strâns şi în 1741[24].

Aşa dar şi în Moldova cultivarea tutunului şi negoţul cu tutun erau într'o oarecare desvoltare încă din a

---

[15] *Buletinul, Ioan Neculce*, fasc. 4, 1924, pag. 253-261.
[16] N. Iorga, *Un călător italian în Turcia şi Moldova*.
[17] Un leu avea pe acea vreme 40 parale sau 120 bani, sau 120 aspri. Ion Neculce, *Buletinul muzeului muncipal*, 1928.
[18] Mih. Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, 1872. *Letopiseiul ţării Moldovei* de Ioan Neculce.
[19] Ştelan Ciobanu. *Dimitrie Cantemir în Rusia*.
[20] Aproape cu vre-o zece zile mai înainte de mazilie, două semne i s'au arătat proaste, j nime n'au socotitu că nu este a bine. Anteia, şedând Antioh Vodă, pe un scaun den afară de corturi, bându *tiutiunu*"... *Letopiseţul Ţării Moldovei* de N. Costin în *Cronicele Ţării Moldoveneşti* de M. Kogălniceanu, ed. II, t. II, pag. 54
[21] N. A. Bogdan, *Din trecutul comerţului moldovenesc*, pag. 158, citat după *Arhiva moldovenească* a lui Mihail Kogălniceanu.
[22] În vremea Moscalilor, îmblând oştile la locurile acelea, s'au ridicat tot târgul Chişinăului, cum şi alte sate toate s'au tras cu bejenia la codru, mergând şi el cu bejenia sa la codru i-ar fi rămas câtăva marfă în dughiană, – care marfă i-ar fi luat nişte feciori"… anume un poloboc de holercă de 80 lei şi 1100 oca tutun, 75 oca bumbac torsu, fier şi orez de 129 lei"... N. Iorga, *Condica de porunci, corespondenţe, judecăţi şi cheltueli a lui Constantin Mavrocordat*.
[23] Enachi Kogălniceanu, *Letopiseţul Ţării Moldovei în Cronicele României*, ed. II de M. Kogălniceanu.
[24] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. VI, pag. 381.

doua jumăate a secolului al 17-lea. Natural că aceasta era o urmare a răspândirii obiceiului de a fumă.

În ce priveste Basarabia, a cărei istorie se confundă cu a Moldovei, d-1 Zamfir C. Arbore[25], citând pe scriitorul rus Zasciuk, ne spune ca tutunul ar fi fost introdus prin anul 1612 de către hatmanul căzăcesc *Petru Conasevici Sagaidacini*. Un alt scriitor rus, V. C. Sterbacev[26], pomeneşte şi el că acel hatman Sagaidacini ar fi adus obiceiul fumatului de la turci cu ocaziunea unui răsboi ce 1-a avut cu dânşii şi în care a cucerit oraşul Caffa.

Se deduce aceasta dintr'un cântec popular căzăcesc, în care se spune că în acel răsboi hatmanul ar fi "*schimbat soţia pe tutun şi lulea*".

Ca încheiere, din toate însemnările scrise ce am putut aduna şi pe cari le-am expus până aci, putem admite că *deprinderea de a fuma era destul de răspândită la noi încă din prima jumătate a secolului al 17-lea şi ca tutunul trebuie să fi fost cunoscut cu mult mai înainte, poate încă din a doua jumătate a secolului al 16-lea*.

Fig. 30. Ruinele cetăţii Suceava.

[25] *Basarabia în secolul al XIX*.
[26] *Obzor Tabakavodstva V. Rossii*, 1894, St. Petersburg.

VIII. Dela cine am luat tutunul şi deprinderea de a-l fuma?

Dacă făsfoim istoria ţări noastre dela începutul secolului al 17-lea, adică de pe vremea când tutunul şi obiceiul de a-l fuma pătrunsese la acele popoare din orientul şi Europei cu cari noi aveam legături mai apropiate, dacă ne reamintim descrierile cronicarilor şi istoricilor noştri despre vremurile de atunci, apoi nici o umbră de îndoială nu poate să rămână că deprinderea de a fuma tutun am luat-o dela turci.

Dânşii ne cutreerau ţara în lung lat, dela dânşii împrumutam o sumedenie de obiceiuri şi ei dădeau tonul modei la noi.

Fig. 31. Un moldovean şi un turc fumându-şi ciubucul (sec. XIX).

Dacă ne mai reamintim că în Turcia, pe la începutul secolului al 17-lea, în timpul domniei sultanului Ahmed (acela care a încercat cel dintâi să oprească în Turcia fumatul), poporul s'a răsculat şi, în frunte cu ienicerii, a silit pe sultan să anuleze poruncile date împotriva fumatului, şi dacă nu uităm ca toţi sultanii, cari s'au succedat la tronul Turciei între 1618 şi 1647, au luat măsuri cari de cari mai draconice în contra fumătorilor de tutun, apoi vom înţelege lesne că în acea mulţime de turci (ostaşi, ieniceri, slujitori, arendaşi, negustori, etc.), cari cutreerau ţările române, trebuie să se fi găsit mulţi fumători cari puteau să-şi satisfacă în toată voia, aci la noi, patima fumatului, fără cea mai mică temă de sultan şi de spionii lui. Şi dacă aceştia fumau la noi în văzul tuturor, nu se putea ca ai noştri, cari îi imitau în atâtea obiceiuri, să nu-i fi imitat şi la fumat.

Fig. 32. Tătar din Cernavoda, sec. XIX.

Nu este exclus ca obiceiul fumatului să nu-1 fi luat direct dela turci, ci dela tătari – tot musulmani şi ei, şi tot cu aceleaşi tabieturi şi tacâmuri de fumat ca ale turcilor – cari în trecutul îndepărtat făceau dese năvă-

liri în ţările noastre şi cari, mai în urmă, prin secolul al 16-lea şi al 17-lea, sub scutul puterii turceşti, începuseră să se aciueze şi pe la noi.

Fără îndoială că din contactul, deşi mult mai restrâns, pe care îl aveau ţările noastre pe acea vreme cu unele popoare din centrul şi nordul Europei, să fi împrumutat şi deacolo câte ceva din felul de a întrebuinţa tutunul, ba chiar unele soiuri de tutunuri.

Numirile ce le avem noi pentru această plantă şi pentru uneltele de fumat, precum *tutun, ciubuc, lulea*[27]*, tabac, ţigare*, etc., întăreşte în totul această părere. Cuvintele acestea, păstrate până astăzi în vorbirea de toate zilele, le-am împrumutat, de sigur, dela popoarele dela cari am luat planta sau deprinderea de a o întrebuinţa într'un fel sau altul.

Cele dintăi cuvinte cari apar în scrierile şi documentele noastre vechi sunt: *tutun* (tiutiun, tiutun tition) *lulea* şi *ciubuc*. Ele sunt curat turceşti.

Este adevărat că până acum în urmă în limba literară turcă nu se întrebuinţa cuvântul tiutiun ci "*duhan*", care este de origină persană. Era la modă la turci ca, în limba lor literară, să întrebuinţeze foarte multe cuvinte arabe şi persane. În vremea de acum curentul s'a schimbat, el este pentru eliminarea tuturor acelor străinisme şi înlocuirea lor cu cuvinte curat turceşti; astfel monopolului tutunului şi se zicea înainte "*inhisar Duhan*" iar acum "tiutiun inhisar" .

În vechile principate româneşti, în Basarabia şi aproape peste tot în Transilvania, cuvântul tutun s'a menţinut până în zilele noastre. Dacă în Transilvania, pe alocurea, se zice în loc de tutun, duhan (de unde a *dulăni*, adică a funa sau chiar *tăbac*[28], apoi acesta se întâmplă mai rar şi numai în localităţile unde elementul românesc a fost copleşit de unguri sau saşi.

În ce priveşte felul cum şi se zice la noi, în popor, acţiunii fumatului, "*a bea tutun*", şi turcii zic tot "*a bea tutun, tiutiun itchmek*". Felu1 acesta de a numi acţiunea fumatului 1-au avut toate popoarele peninsulei balcanice: grecii (poporul de jos) zic şi astăzi "*na pio ţigara*", adică "*voiu bea o ţigare*" iar nu "*capniso*" (fumez). În Bulgaria se mai zice încă în unele regiuni "*pia tiutiun*" (a bea tutun) în loc de "*puşa tiutiun*" (a fuma) cum se zice în restul ţării. Deasemenea în Rusia se întrebuinţa la început expresiunea "*pit tabak*" (a bea tutun) în loc de "*curitci tabak*" cum se zice în toată Rusia. În documentele vechi ruseşti se întrebuinţa numai cuvântul "*piti*". În acea faimoasă ordonanţă prin care se decreta pedeapsa tăierii nasului celor ce vor fi prinşi că fumează tutun, este întrebuinţat cuvântul "*piti*" iar nu "*curitci*"[29].

Fig. 33. Secui cu luleaua lor tipică.

[27] Lulea se zice la recipientul în care se pune tutunul să ardă, iar ciubuc la ţeava sau tubul prin care se soarbe fumul din recipient. În vorbirea obişnuită se întrebuinteză deseori cuvântul lulea pentru unelta cu tubul (ciubucul) scurt şi ciubuc pentru cea cu tubul lung.

[28] O strigare din Ardeal, la joc:
Fetele din Arpătae
Mereu pipă la tăbac, etc.

[29] În Basarabia se întrebuinţează pe alocurea, foarte rar, cuvântul curesc, adică a fuma.

Astăzi numai tătarii din Rusia meridională mai întrebuinţează, ca şi turcii, expresiunea *tiutiun itchemk*.

Toate acestea ar constitui o dovadă că în tot sud-estul Europei, obiceiul fumatului a fost adus de către turci. Cum se explică însă faptul că şi francezii aveau, la început, expresiunea aceasta, "*boère le tabac*" (boire le tabac)? Nemţii, la fel, prin secolul al 17-lea, când se fuma numai cu pipa, nu întrebuinţau cuvântul de astăzi "*rauchen*" ci "*trinken*". Poate că pe vremuri se zicea de toată lumea "*a bea tutun*" fiindcă se fuma numai cu pipa, din care se suge, se soarbe fumul cum ai sorbi un lichid oarecare printr'o ţeavă.

Cert este că în orient s'a păstrat mai multă vreme, decât în occident, denumirea "*a bea*", şi faptul ar fi explicabil prin aceea că şi astăzi, în orient, aproape toţi fumătorii sorb fumul, îl aspiră în plămâni, pe câtă vreme în occident, unde se fumează mult ţigara de foi şi pipa, se pufuie, nu se trage în piept. Cu narghileaua orientalilor nici nu se poate fuma decât trăgând fumul direct în plămâni, iar nu întâi în gură şi apoi în plămâni cum se face cu ţigarea.

Fig. 34. În pridvorul unei cafenele din Smirna la 1837.

Probabil că la noi, la început, când moda ne venea dela turci şi când nu se fuma decât cu luleaua şi ciubucul, toată lumea zicea ca ei, "*bea*" tutunul, iar mai târziu, când moda franceză a luat locul celei turceşti, am introdus pe lângă atâtea franţuzisme şi pe *a fuma* de la *fumer*.

În ce priveşte *tabacul* şi *prizatul* (tragerea tabacului pe nas) trebuie să fi venit la noi, din occident, unde era foarte răspândit.

Călugării mai ales au fost cei mai pătimaşi adoratori ai prizatului şi au contribuit enorm de mult la răspândirea lui în toate ţările pe care le-au cutreerat, fie ca refugiaţi (cum fuseseră călugării hugheniţi fugiţi din Franţa în Germania pe timpul Caterinei de Medicis), fie ca misionari trimişi de papă, cum s'a întâmplat să vie în atâtea rânduri şi prin ţările noastre. Călugării iezuiţi polonezi veneau des la noi, chiar şi în cete mai mari şi se ştie că din rândurile lor s'a răspuns în scris şi s'a luat apărarea tutunului în contra faimoasei cărţi, "*Misocapnos*", tipărită în 1603 de regele Iacob al Angliei.

Când patima tutunului cuprinsese atât de tare pe călugări, încât unii, acolo în ţara lor de baştină, nu-l abandonau nici chiar în biserică în timpul slujbei (ceeace determină pe capii bisericii apusene să ia măsuri extrem de aspre contra celor ce întrebuinţau tutunul), se poate oare admite că cei veniţi în ţara noastră să nu se fi dedat în toată libertatea la practicarea acestei deprinderi, mai ales că mulţi din ei duceau o viaţă de destrabălare? De sigur că nu.

Au fost apoi domnitori cari trăiseră prin occident, ca Petru Cercel, protejatul regelui Henric al III-lea (fiul Caterinei de Medicis), Ştefan Tomşa, care servise în armata lui Henric al IV-lea, Radu Mihnea care fusese la învăţătură în Veneţia şi trăise multă vreme acolo, etc., etc. Nu se poate ca aceştia să nu fi cunoscut tabacul, care pe acea vreme era "en vogue" în occident, şi nu este exclus ca ei să-l fi întrebuinţat.

În sprijinul părerii că tabacul ne vine din occident mai e şi faptul următor: pentru denumirea prafului de tuturi de tras pe nas, noi avem cuvântul tabac cu care francezii şi mai toate popoarele din occident numesc planta şi produsele fabricate din foile ei. De sigur că atunci când s'a introdus în ţările noastre acest fabricat cu eticheta şi numele lui de tabac, noi l-am luat cu denumirea de tabac, fără alt adaos, înţelegând prin tabac

praful de tutun anume preparat spre a fi prizat, pe care nu-l cunoscusem înainte, lăsând pentru plantă, foi şi foile tocate denumirea veche de tutun.

Dealtfel tabacul este cunoscut şi întrebuinţat la noi din timpuri foarte vechi, de pe timpul lui Brâncoveanu. Del Chiaro, vorbind de mesele pe cari acest domnitor le dedea boierilor săi la zile mari, ne spune, între altele, că celor ce strănutau în timpul mesii, domnitorul le făcea diferite daruri scumpe, însă numai dacă *strănutul era natural, iar nu provocat de tutun* (adică de tabac).

Mai găsim apoi în catastivele vamale dintre 1726 şi 1732, că şi în cele ulterioare, că tabacul figura în mod regulat printre mărfurile ce se importau şi pentru care se plătea vamă. După cum vom arăta cu alt prilej, tabacul, ca articol de import, avea o însemnătate destul de mare şi ne venea mai ales dela ruşi şi austrieci.

Probabil că prin mijlocirea acestor popoare ne-a venit deprinderea tabacului, iar nu dela turci, cu toate că pe vremuri importam tabac şi din Turcia.

Dealtfel tabacul se fabrica şi la noi; erau localităţi (judeţe) cari îşi făcuse o specialitate din fabricarea tabacului[30] iar primele încercări de monopolizare se refereau la tabac.

Fig. 35. Grup de ţigani ursari pe cari desenatorul îi dă drept moldoveni. Autorul acestei gravuri probabil că a lucrat din închipuire, căci altfel nu îmbrăca personagiile tabloului său în costume necunoscute la noi şi nici nu punea în gura unuia din ei luleaua tipică olandeză, absolut neobicinuită la noi.

În ce priveşte *fumatul ţigărilor de foi* şi al *ţigării* (ţigaretei), nu se ştie precis care popor din Europa l-a obişnuit mai întâi şi nu ştim nici dela care popor l-am învăţat şi deprins noi.

Se afirmă că cu ocazia războiului din Crimeea (1854-1856), în care au luptat laolaltă armatele aliate franceze, engleze şi turceşti, ofiţerii turci fumau ţigări, iar cei francezi şi englezi, prin imitaţie, s'au deprins şi ei cu acest fel de a fuma. Aceasta ar însemna că turcii cunoşteau ţigarea înaintea francezilor. Se ştie însă, că în Franţa încă de pe la 1830 se începuse fabricaţia ţigărilor în manufactura Gros-Caillou. Se fabricau atunci ţigări din tutun zobit cu care se umplea tubul de hârtie şi se astupa apoi cu un tampon de vată. Ţigara cu tutun tăiat (tocat), nu zobit, a început să se fabrice abia prin 1865, tot la manufactura Gros-Caillou, unde a fost adus înadins un lucrător polonez sau rus, ca să înveţe pe cei francezi cum să confecţioneze astfel de ţigări din tutun tocat. Acest fel de confecţionare, căruia francezii îi ziceau "*façon russe*", constă în umplerea tuburilor cu tutun prin ajutorul unei bucăţele de pergament, aşa cum se obişnueşte şi astăzi la confecţionarea ţigărilor de mână, iar tamponul de vată era înlocuit cu un melcuşor (spirală) de carton.

Cred că ţigarea a fost cunoscută la noi întâi dela ruşi sau polonezi, dar numirea de "*ţigare*"[31] am luat'o dela francezi (dela cigarette) pe cari, în sec. al XIX am început să-i imităm în toate şi dela cari am împrumutat o sumă de cuvinte în vorbirea de toate zilele. Probabil că, fumatul cu ţigarea, deşi era cunoscut la noi

[30] N. Suţu în *Note statistice asupra Moldovei*, arată că locuitorii din jud. Tecuci se îndeletniceau şi cu facerea tabacului de tras pe nas", spre deosebire de cei din jud. Putna cari se ocupau cu facerea tutunului şi de cei din jud. Bacău cari "lucrau tutunul" adică îl cultivau.

[31] Noi zicem ţigare la ceeace francezii zic cigarette, adică la acel sul de tutun tocat înfăşurat (răsucit) într'o foiţă de hârtie, iar ţigării formate din foi de tutun răsucite, îi zicem ţigare de foi" în loc de simplu "ţigare" cum îi zice francezul. Numirea de "ţigaret" o dăm tubului sau ţevii cu cari obişnuesc unii să-şi fumeze ţigarea.

încă dela începutul sec. al 19-lea, nu era prea răspândit, fiindcă era la modă luleaua[32] şi ciubucul turcesc, iar când, înainte de mijlocul sec. al 19-lea, începuse să se generalizeze în Franţa fumatul ţigării, noi i-am imitat luând şi numele francez de "ţigare" iar nu pe cel de "*papiros*" cu cari slavii şi chiar turcii numesc şi astăzi ţigarea[33].

În ceeace priveşte *ţigarea de foi*, care în Europa e mult mai veche decât ţigarea, se pare că ea a fost întrebuinţată întâi în Spania unde şi se zicea "*cigaros*"[34], cuvânt adoptat şi de francezi la început[35].

La noi ştim că în 1872 în fabrica de tutun din Bucureşti se fabricau şi ţigări de foi. Noi românii însă n'am fost şi nu suntem adoratori ai ţigărilor de foi.

De sigur că ţigarea de foi a fost introdusă la noi în urma ţigării. Noi cunoaşteam numai ţigarea făcută din tutun tocat înfăşurat în hârtie sau în foaie de ştiuleţi de porumb ziceam simplu "*ţigare*", şi în unele părţi, mai rar, "*sugare*". Când am cunoscut şi pe cea făcută numai din foi de tutun, am păstrat numele vechiu de ţigare însă 1-am complectat cu "*de foi*" spre a o deosebi de ţigarea din tutun tocat.

De sigur că ţigarea de foi ne-a venit tot din occidentul şi nordul Europei, unde era cunoscută înaintea ţigării. Turcii, ca toate popoarele din sud-estul Europei, n'au fost şi nu sunt fumători de ţigări de foi a căror fum este aspru, tare, şi, ca atare, nu-l pot trage în piept cum obişnuesc ei. Locuitorii ţărilor nordice, cari, probabil din cauza climatului rece şi umed, nu trag fumul în plămâni ci numai îl pufuiesc, sunt, din contră, şi astăzi mari fumători de ţigări de foi şi pipă.

Ca încheiere putem deci admite *că fumatul tutunului, cu tot tacâmul şi tabietul lui, l-am luat dela turci fie direct, fie indirect prin tătari cari, şi ei, la rândul lor, îl luaseră tot dela turci; probabil că în Basarabia şi Moldova de sus l-au introdus tătarii, iar în Muntenia şi Ardeal, turcii. Tabacul de tras pe nas l-am deprins dela popoarele din centrul şi vestul Europei de unde i-am împrumutat şi numele. Fumatul ţigării l-am cunoscut probabil întâi dela vecinii noştri: polonezi, ruşi sau chiar dela turci; generalizarea acestui fel de a fuma însă îl datorăm influenţei franceze. Ţigarea de foi am deprins'o de sigur din occident însă în urma ţigării*.

[32] Se pare că fumatul cu luleaua (ciubucul scurt) era pentru prostime iar ciubucul şi ţigarea pentru oamenii "de neam". T. Pamfile ne spune că în vremea de demult se fuma numai cu pipa iar fruntaşii cu ţigara. El ne dă în aceasta privinţă următoarea poveste culeasă din jud. Tecuciu:
Unul pleacă cu unchiul său în peţit. Pe drum, unchiul spune nepotului:
— Ascultă, nepoate; de-o fi să ne pună tutun, tu decât să fumezi cu luleaua, fiindcă nu poţi cu pârdalnica de ţigară, mai bine să nu fumezi de loc, ca să nu zică cei cu faţă că suntem soiu rău", etc.

[33] Atât înainte de introducerea monopolului cât şi după introducerea lui, se fuma la noi foarte multe ţigări făcute de mână. În prima fabrică de tutun din Bucureşti, instalată în casele Grand (Belvedere) în anul 1864, nu se fabrica decât tutun tocat (tăiat) iar ţigări nu se confecţionau deloc, nici cu mâna, nici cu maşina. Dealtfel nici tăiatul tutunului nu se făcea cu maşina, ci tot cu mâna, cu aşa zisele havane. Erau 80 de caegii (tăietori de tutun). N'am găsit nimic precis despre data când a început la noi fabricarea ţigărilor; ştim însă că la 1872 funcţionau 4 maşii de făcut ţigări fără carton şi 12 maşini de tăiat tutun. Erau însă şi caegii, cari tăiau numai tutunuri superioare, cam 5 kgr. pe zi fiecare caegiu; se confecţionau deasemenea şi ţigări cu mâna tot numai din tutunurile superioare.

[34] Este interesantă origina cuvântului ţigare. Spaniolii, cari au introdus şi cultivat cei dintâi tutunul, îl cultivau prin grădinile lor de pe lângă case în care greerii se prăseau în mare număr şi făceau atâta sgomot încât spaniolii ziceau grădinilor lor "*cigarralle*", cum zicem noi astăzi "furnicar", "vespar", etc., unui loc plin de furnici, vespi etc. Numirea aceasta de cigarralle ajunsese atât de comună încât când proprietarul unei asemenea grădini oferea cuiva o ţigare făcută din tutunul crescut în grădina sa, îi zicea că "*es de mi cigarral*" adică "*este din grădina mea*". Şi aşa a rămas ţigării acest nume care cu vremea s'a introdus aproape în toată lumea.

[35] În *Dicţionarul universal de comerţ şi istorie naturală* a lui Savary, apărut în 1723, se găseste şi cuvântul cigaros, adică sul de foi de tutun pentru fumat", şi se menţionează că e luat dela Spanioli.

IX. Măsuri restrictive contra fumatului şi fumătorilor.

Nu am găsit nici o însemnare, nici o informaţie, din care să pot deduce că fumatul era oprit şi pedepsit la noi pe vremea când în ţările vecine erau în vigoare pedepse foarte aspre contra fumătorilor. După cum vom vedea ceva mai jos, o propagandă cu caracter religios în contra fumatului a fost şi pe la noi, dar că ar fi existat anumite măsuri restrictive, pedepse, etc., nu putem şti.

Fapt cert e ca la noi, pe la finele secolului al 18-lea, fumatul intrase în obiceiul de toate zilele. Se fuma la curţile domneşti, fumau boierii acasă sau la preumblare, fuma poporul în cafenele, cârciumi, pe uliţe şi în toate părţile. Fumatul cu luleaua sau ciubucul pe uliţe ajunsese chiar un pericol de incendiu.

Avem în această privinţă mai multe "*pitace*", din cari reproduc mai jos pe cel mai vechiu ce am putut găsi, din 29 August 1783 (sub Mihai Voda Şuţu), pitac adresat către vel Spătar şi vel Agă: "*...aşişderea am poruncit D-voastre, ca să grijiţi şi pentru cele ce sunt spre străjuire de întâmplarea focului, lângă care acela să aibă D-ta., Vel Aga, a porunci ştraşnic la prăvăliaşii de orice fel de isnaf şi la ce1ălalt norod de oameni proşti şi nimeni să nu cuteze a mai şedea prin prăvălii cu ciubuce aprinse şi pe uliţe şi drumuri să umble cu pipa fiindcă şi dintr'acestea se poate face întâmplare, făr de numai prin casele lor sunt neopriţi, iar pe care-i vei prinde, să-1 ridici şi să mi-1 dai în ştire ca să se pedepsească"*[36].

Asemenea "pitace" se dedeau de regulă toamna sau la începutul iernii, când "primejdia de foc" putea veni nu numai dela coşurile sobelor, dela lumânările cu cari se lumina pe acea vrerne, etc., ci şi dela "ciubucile aprinse" cu care se umbla pe străzi şi prin curţi.

Pentru Moldova deasemenea se găsesc astfel de porunci prin cari se pedepseau cei cari erau prinşi că fumează pe "uliţi şi prin mahalale", cum de exemplu cea din 22 Februarie 1834 datd de "departamentul din năuntru" de a nu fi slobozi vezetii a umbla cu lulelele aprinse prin grajduri şi locuri cu fân, să nu îngăduească pe nimeni, orice faţă ar fi, să umble cu ciubucile aprinse pe uliţe şi mahalale ci numai în case a se afumi"[37].

Ceva mai târziu, în 1849, vedem că în Iaşi, şi probabil şi în alte oraşe, erau puşi la *straf* (amendă) toţi cei cali erau prinşi că umblă pe uliţe" cu ţigări sau ciubuce aprinse. Amenda era dela un sorcovăţ până la şapte"[38].

Acelaş straf se aplica şi în Bucureşti, pela 1847, celor cari fumau pe stradă, "*mai ales că unii chiar pentru fanfaronadă umblă cu ţigările aprinse pe uliţă, încât nici să ştie unde leapădă aprînsă şi iată primejdia gata"*. Ba chiar şi "consulaturilor" li s'a făcut cuvenitele împărtăşiri despre aceste opriri, fiindcă "*se poate întâmpla din partea a multe feţe din acele supuse la streine protecţii de a purta ţigări sau ciubuce aprinse pe uliţă*". Dealtfel, Agentiile străine ceruseră acele "ştiinte" că să ştie "şi ele" ce porunci să dea sudiţilor lor"[39].

N'a fost chip însă să se stăvilească fumatul pe uliţi, ba se pare chiar că s'a răspândit şi mai tare. "*Sumeţia fumătorilor pe uliţe au ajuns acum într'un grad de ne mai suferit*", scria în 1849 şeful politiei Iaşi către departamentul "*din lăuntru*". Nici amenda de "*o carboavă de fieşte care persoană, fără nici o excepţie, ce s'ar întâlni fumând pe uliţe ciubuce sau ţigare*" şi nici măsura ca amenzile "*să rămână în folosul subalternilor Poliţiei, cu care măsură ei se vor sârgui cu neadormire a pândi pe fumători*" în nădejdea că aceştia "*se vor părăsi de o deprindere atât de ră*", n'a dat rezultatul dorit[40].

Precum se vede toate aceste măsuri restrictive, ce se luaseră de autorităţi împotriva fumatului "pe uliţe", erau pornite numai din grija de a nu se întâmpla vre-o "primejdie de foc," grijă foarte întemeiată pentru acele vremuri când nu exista un serviciu de pompieri şi când marea majoritate a caselor erau construite din

[36] V. A. Ureche. *Istoria Românilor* (1774-1786), pag. 487.
[37] Artur Gorovei, *Monografia oraşului Botoşani.*
[38] D. I. Gavriliu, *Contribuţiuni la istoricul tutunului*, pag. 83.
[39] Lt. Colonel Popescu-Lumină, *Paza de foc în 1847.*
[40] D. I. Gavriliu, *Tutunul*, pag. 25.

lemn, acoperite cu şiţă sau şindrilă, ba, pe la mahalale, chiar cu stuf, paie sau coceni de porumb. S'au luat de sigur, cu vremea, alte măsuri în contra "primejdiei de foc" – îndatorirea ca fiecare să aibă la îndemână puţini cu apă, găleţi, scări, mai apoi s'au creiat servicii de pompieri (tulumbagii) etc., aşa ca fumatul pe uliţi s'a putut continua fără să mai fie stingherit de vre-o măsură poliţienească.

Cum am spus la început, despre vre-o măsură restrictivă luată împotriva tutunului din motive religioase sau higienice, nu am găsit nici o însemnare. Trebue însă să fi fost şi la noi cândva o propagandă împotriva tutunului. Cartea călugărului Mitrofan, scrisă în greceşte şi intitulată "*Elogiul nicotianei*", era de sigur o apărare a tutunului şi a fumatului, apărare care nu şi-ar fi avut rostul dacă nu era nici o propagandă, nici un curent potrivnic acestei deprinderi. Cartea lui Mavrocordat, intitulată "*Cuvânt contra nicotianei*" , scrisă tot în greceşte numai decât după cartea lui Mitrofan dar terminată de tipărit de abia în 1786, conţine o seamă de învinuiri şi de cuvinte de batjocură la adresa tutunului şi fumătorilor ca răspuns laudelor exagerate din Elogiul nicotianei.

În anexe am reprodus în întregime această scriere a cărei traducere în româneşte a făcut'o, după rugămintea mea, D-1 Nasi Diamandi.

Urmele propagandei de pe vremuri se mai văd şi astăzi printre unii săteni, cari socotesc că un mare păcat nu numai "băutul" tutunului dar chiar şi gestul de a ajuta pe un fumător dându-i un cărbune sau un chibrit ca să-şi aprindă luleaua ori ţigarea, etc. În afară de acestea, există în popor o suma de legende în cari se arată că tutunul este "*buruiana dracului*", iar obiceiul de a fuma o "*ispită a diavolului*" spre a pierde pe om, etc. Am cules din diferite publicaţiuni şi manuscrise dela Academie câteva legende despre tutun pe cari le dau în anexă.

În "*Vămile Văzduhului*" sau "*Viaţa Sfântului Vasile cel nou*", scrise în veacul al XI-lea, în loc de 21 vămi, câte erau la început, se arată 24 de vămi, din cari a 23-a este hotărâtă, în traducerea românească, tutunului[41]: "*şi mergând înainte, am ajuns la vama aceea care opreşte pe acei cari fumează sau trag tabac; şi erau dracii păzitori acelei vămi, foarte grozavi şi plini de fum şi cu negură acoperiţi. Şi erau toţi cu lulele şi cu tabachere şi slobozia fum din nările lor ca dintr'un cuptor. Şi au alergat înaintea noastră şi văzându-mă că sunt muiere şi cercetându-mă, n'au aflat vreuna dintre acestea, să fi greşit eu. Şi se lăudau dracii tare, că vor umplea iadul de aceia care fumează tutun sau trag tabac. Şi am trecut vama aceasta blăstămată, cu darul lui Dumnezeu nesupăraţi. Şi ducându-ne, vorbiau sfinţii îngeri: vezi, la această vamă se opresc toţi acei cari fumează tutun şi trag tabac; şi fiindcă s'a dat după această blăstămată buruiană toată lumea, după cum a zis şi proorocul Isaia, se opresc şi se aruncă jos, în iad de această vamă, fiind de prisosinţa chirii (firii) omeneşti această rea obicinuire a tutunului sau a tabacului*".

S. F. Marian ne spune ca în mai multe biserici din Bucovina a văzut şi nişte icoane mari "*cari represintau raiul şi iadul; fericirea şi desfătarea celor drepţi, munca şi pedepsirea celor păcătoşi*". Pe acest tablou am observat (spune tot Marian) "*că între mulţi alţi păcătoşi din iad se află şi un om zugrăvit cu o lulea, mare cât o ulcică în dinţi, iar un drac, negru că tăciunile, cu ochii roşii ca para focului, cu coarne şi coadă ca la vite, îi vâră o suliţă în gură. Va să zică aceasta e răsplata celor cari fumează: dracii în cealaltă lume le vor sparge gura cu sulitele*"![42]

De sigur că legendele, ca şi credinţa că fumatul tutunului este un păcat mare pedepsit pe lumea cealaltă, au fost creeate şi răspândite în popor de către preoţi şi călugări încă de pe vremea când în alte ţări întrebuinţarea tutunului nu era socotită numai că un păcat dar era şi aspru pedepsită. T. Pamfile crede că propaganda bisericei din răsăritul ortodox în contra tutunului îşi are origina în credinţa că, creştinul trebue să ia anafura dimineaţa, pe nemâncate, pe nebăute şi deci, şi pe nebăut tutun. Erau, probabil, creştini cari fumau de dimineaţă, pe inima goală", şi apoi luau anafura socotind că a bea tutun nu e tot una cu a bea vin sau rachiu.

De altfel la turci, când s'a pornit persecutarea fumătorilor, motivul a fost tot cam de acelaş fel: se zicea

[41] S. F. Marian. *Înmormântarea la români*, pag. 451.
[42] S. Fl. Marian. *Botanica poporală română*. Albina Carpaţilor), 1879 pag. 312.

că prin coran sunt oprite băuturile ameţitoare (vin, rachiu, etc.) şi cum băutul tutunului ameşeşte pe om, se înţelege dela sine că şi tutunul e oprit de coran.

Dacă totuşi poporul a continuat să fumeze, să fumeze din ce în ce mai mult, apoi de bună seamă că la aceasta a contribuit, nu cu puţin, chiar feţele bisericeşti cari cu vremea s'au dat şi ele la această patimă.

Oare Vlădica Racoviţă, dela biserica Sf. Spiridon din Iaşi, care era un adevărat sfânt, nu avea o adevărată patimă pentru tutunul cel bun", patimă pe care n'o ascundea nici în faţa credinciosilor săi?[43]. Cuvioasele dar tinerele măicuţe de neam boieresc dela mânăstirea Văratec, nu fuseseră oare văzute de Kotzebue fumând într'una ţigarete de cele mici pe cari ştiau să le facă aşa de bine în Moldova?"[44]. Pe la 1820, pe vremea mitropolitului Dionisie Lupul, nu găsim trecut în catastivul de cheltueli ale mitropoliei din Bucureşti, că s'a plătit 4 taleri pentru "*dresul, la patru ciubuce, imamelile şi zevanelile*", 1 taler pentru "un ciubuc ciuratoare englăzesc" şi 8 taleri pentru "una oca tutun pentru musafiri?"[45]. Dela episcopul Buzăului, Constandie Filitti, mort în 1827, n'a rămas o întreagă colecţie de "*imamele, vergele de ciubuce şi tabacheri*"[46].

Se pare că nici pustnicii nu prea urau tutunul, Un neamţ care a călătorit pe la noi în 1793 nu uită în notele sale să pomenească de bucuria ce a făcut unui asemenea pustnic dându-i puţin tutun[47].

Cât despre preoţii fumători există şi un cântec popular:

Popii dela Răchiţele
Toţi aveau ciubuce şi lulele.
Când ieşiau la rugăciune
Toţi aveau câte-un tăciune.
Numai biet popa Stoian
Cu luleaua de cocian[48].

De sigur că în fruntea slujitorilor bisericeşti fumători stăteau călugării greci, profitorii avuţiilor mânăstireşti, acei vestiţi iubitori de arginţi şi de plăceri pământeşti pe cari părintele Musceleanu, prin gravura alăturată, pusă pe coperta unui calendar al său, ni-i înfăţisează înnumărând bani şi fumând din ciubuce.

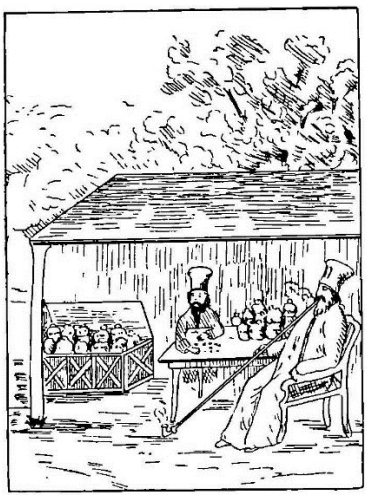

Fig. 36. Călugări greci fumând cu ciubucul şi numărând bani.

În ce priveste Transilvania, avem ştiri mult mai numeroase şi mai precise. Astfel "*amplisimus senatus*" din Mediaş, la 5 Mai 1621, oprind fumatul, fixase o amendă de 5 fl. pentru cei prinşi că fumează, ba erau băgaţi şi la închisoare până plăteau amenda. Pe acea vreme nu se cultiva tutun în Transilvania – ba chiar

[43] R. Rosetti, *Amintiri din copilărie*.
[44] Wilhelm de Kotzebue, *Din Moldova, tablouri şi schiţe din 1850*.
[45] *Ac. Română,* Ms. 2742, f. 26 verso şi 24.
[46] *Revista Arhivelor*, IV, 1927, 160-161.
[47] Heinric von Reimers, german, trecând prin ţările noastre în suita lui Kutuzov care mergea la Constatinopol, ne spune că ar fi întâlnit, nu departe de Focşani, un pusnic care le-a dat faguri de miere, iar ei, în schimb i-au dat între altele şi tutun care a făcut pustnicului mare plăcere. (Gh. Cardas. Sfârşitul veacului al XVIII-lea în ţările noastre).
[48] *Revista p. Istoria Arhivelor, filolog*., III, pag. 381.

"*era oprită cultivarea tutunului*" ca şi a porumbului[49] – iar importului şi se puneau piedici sau era oprit; totuş lumea fuma în ascuns tutun adus în mod clandestin de peste hotare.

Celor ce erau prinşi că aduc tutun în contrabandă, li se confisca tot avutul[50]. Pe măsură ce deprinderea fumatului se răspândea, şi măsurile represive se înteţeau.

Astfel dieta din 1670 dela Alba Iulia a decretat o serie de amenzi, destul de mari pentru acea vreme, şi anume: 50 fl. pentru magnaţi şi alţi gentilhomi, 12 fl. pentru nobili de "o sesiune", 6 fl pentru ţărani, etc.[51] Fumătorii erau socotiţi şi urmăriţi că nişte adevăraţi răufăcători. De prin 1670, din timpul lui Apafi I, s'a păstrat un fragment dintr'un interogatoriu-tip ce se lua populaţiei de către ofiţerii însărcinaţi cu urmărirea şi prinderea răifăcătorilor, trădătorilor, vrăjitorilor, etc., interogatoriu în care figurează şi întrebarea cine fumează tutun"?[52]

Dietele din 1683, 1686, 1688, etc., au continuat să se ocupe de prohibirea fumatului şi pedepsirea fumătorilor cu amenzi din ce în ce mai aspre; la 1689 amenzile ajunsese la 200 fl. pentru funcţionarii superiori, 50 fl. pentru cei inferiori, 12-30 fl., după grade, pentru nobili, etc. În anumite cazuri se da chiar şi închisoare.

Cu toată asprimea măsurilor restrictive, şi poate tocmai din cauza lor, patima fumatului s'a întins din ce în ce mai mult, până ce a cuprins şi pe membrii dietelor cari, în cele din urmă, au ajuns să reducă amenda la 1 fl.

În fine în 1702 chestiunea tutunului, şi în special al cultivării lui, începuse să intereseze "forurile" înalte. Contele N. Bethlen, vorbind de comerţul şi interesele Transilvaniei, nu se sfia să pledeze călduros pentru cultivarea tutunului şi să demonstreze avantagele ce ţara ar trage din această cultură[53].

În lucrarea, deja citată, a lui L. Z. Marienburg găsim că între 1712-1736 un erudit şi evlavios episcop, L. Graffius, era atât de convins de marile avantagii ale cultivării tutunului încât a şi făcut întinse culturi cu colibaşii săi din comuna Fettendorlf care îi aparţinea.

În fine, tot o faţă bisericească, preotul reformat Benko, a şi scris o carte, "*Kozép Actai Dohany*", căreia, chiar cu concursul autorităţilor, şi s'a dat cea mai mare răspândire în scopul de a contribul la cultivarea sistematică a tutunului şi a ajuta astfel "*bietul popor ca să poată duce sarcina*" grea a dărilor către Stat.

Trebuie, în fine, să adăugăm că concomitent cu restricţiunile impuse de autorităţile civile, cele bisericeşti n'au stat cu braţele încrucişate, ci au alimentat zi de zi o campanie aprigă contra fumătorilor, campanie care s'a înteţit mai ales după încetarea măsurilor restrictive ale autorităţilor civile. Voiu cita numai două însemnări: în cartea *Visitations-Buchlein*, apărută la finele secolului al 17-lea, se găseşte, pe lângă diferite îndemnuri şi poveţe pentru bunul creştin, şi recomandarea că "*a nu fuma*" şi a nu face abuz de băuturi alcoolice, "*este a face o faptă plăcută lui Dumnezeu*"[54]. Apoi Mitropolitul Atanasie, în marele sobor din 1700, s'a pronunţat categoric contra "tragerii tabacului" pe nas[55].

Firesc era ca, sub influenţa acestei propagande, iniţiativa particulară să nu stea pe loc. Se citează în această privinţă cazul corporaţiei fierarilor saşi din Heltan, cari se legaseră între ei să nu fumeze, iar cei ce vor calca juramântul să plătească în folosul corporaţiei o amendă de 25 denari. Aceasta pela 1695[56].

Se pare că saşii pe acea vreme nu prea iubeau fumatul, fiindcă într'un memoriu din 1711, pe care populaţia săsească îl înainta guvernului Ardealului, se făcea, printre alte "propuneri de îndreptare", şi aceea de a nu mai fi luaţi de strajă sub obligaţia de serviciu militar" invocând în sprijinul cererii lor motivul că "*sunt supăraţi de fumul tutunului şi alte neplăceri*".

---

[49] G. Bariţiu, *Părţi alese din Istoria Transilvaniei pe 200 ani din urmă*, vol. I, Sibiu 1889: "dieta din Alba Iulia din 19 Octomvrie 1686 mai votă şi nişte legi, la cari generaţiunile moderne se pot uita cu patru ochi, că adică opri semănarea şi folosirea a două plante, până atunci streine în aceste ţări, adică cucuruzul (păpuşoiul, porumb) şi tabacul (tutun, herba nicotina)", pag. 59.
[50] A. de Gerando, *La Transylvanie et ses habitants*, 1845, pag. 47.
[51] *Idem*, pag. 47 şi 48.
[52] *Idem*, pag. 44.
[53] *Idem*, pag. 48.
[54] G. D. Teutsch, *Geschichte der Siebenburger Sachsen*, 1929, vol. II, pag. 43.
[55] N. Iorga, *Sate şi preoţi în Ardeal*, 1902, pag. 383.
[56] G. D. Teutsch, *Op. citat*, vol. I, pag. 583.

Dar, precum am mai spus, fumatul şi-a continuat drumul. Saşii astăzi fumează şi ei mult, poate mai mult ca alte neamuri, iar preoţii nu-1 ocolesc deloc, ba unii chiar abuzează, şi abuzează... de mult, cum e cazul acelui paroh din Rodna de care, pela 1740, populaţia se plângea că între alte păcate avea şi pe acela de a fuma mult din cale afară"[57].

Fig. 37. Ţăran (sas) din jurul Sibiului, cu cheseaua de tutun şi amnarul atârnate de curea.

De pe la 1700, când au slăbit şi s'au desfiinţat măsurile restrictive în contra tutunului, şi până la 1848, când s'a dat absolută libertate fumatului, mai rămasese în sarcina fumătorilor din Transilvania, ca şi a celor din Valahia şi Moldova, numai vina că din neglijenţa lor se pot provoca incendii. În consecintă, autorităţile comunale luau diferite măsuri pentru reglementarea fumatului. Ştim astfel că la 1723 Consiliul oraşului Sibiu nu îngăduia fumatul tutunului prin curţi "absolut deloc" iar cel care fumează va fi amendat fără excepţie cu un florin". La 1794 găsim legiferare toate aceste măsuri de precauţiune, oprindu-se fumatul "în afară de cameră, în curte sau pe stradă, în câmpul liber, în căruţe încărcate cu grâu sau cu fân, iar cei ce contraveneau erau amendaţi cu 99 dr.[58]

Despre felul cum se executau asemenea măsuri, avem a relaţie hazlie dela prinţul N. Şuţu, care prin 1821 sau 1822 era refugiat în Braşov şi care ne spune "*că fiecare cetăţean era în drept să smulgă pipa din gura oricărui trecător care ar fi îndrăsnit să iasă cu pipa aprînsă pe stradă, lucru ce şi s'a întâmplat chiar dânsului*[59].

Multă vreme după încetarea prigonirii fumatului, mai rămăsese în moravurile noastre tradiţia de a se socoti fumatul în faţa celor mai bătrâni, mai mari, etc., ca un act de lipsă de bună cuviinţă şi de lipsă de respect. În zilele noastre însă a dispărut această tradiţie.

Din toate însemnările vechi ce s'au dat la lumină până acum în chestiunea prohibirii fumatului, pare deci a rezulta că, în vechile principate româneşti, nu au fost cunoscute acele pedepse grozave ce erau în vigoare în marile împărăţii vecine şi că toate restricţiunile cunoscute la noi în sec. al 18-lea nu erau decât măsuri preventive contra incendiilor. Nu rămâne însă nici o îndoială că o propagandă religioasă contra tutunului a existat şi la noi şi că urmele ei le mai găsim şi astăzi în unele legende şi credinţe populare.

[57] Teutsch Friedr., *Geschichte der evangelischen Kirche în Siebenbürgen*, vol. II, pag. 189.
[58] I. M. Saltzer, *Birthălm în Siebenbürgen*, 1895, pag. 550.
[59] Panoioti Rizos, *Mémoires du prince Nicolas Soutzo*, 1899, pag. 46.

X. Domnitori şi boieri fumători de tutun

În afară de însemnările şi documentele referitoare la obiceiul fumatului pe cari le-am pomenit până aci, se mai găsesc diferite alte note şi însemnări în memoriile diferiţilor străini cari au stat sau au călătorit pe vremuri prin ţara noastră. Dau mai jos pe acelea cari privesc pătura conducătoare, domnitori şi boieri, cari însă nu sunt prea vechi ci numai dela începutul sec. al 18-lea încoace.

O singură ştire avem de la finele sec. 17-lea şi anume aceea lăsată de un călător ungur care a trecut prin Bucureşti în anul 1678 şi care ne spune că "*boerii noştrii fumau tutun din ciubuce enorme trecând fumul prin apă ca să aibă mai mult fum şi să gâlgîe*"[60]. Văzuse prin urmare boeri fumând cu narghileaua după moda turcească.

Primul străin care vorbeşte de întrebuinţarea tutunului la noi în sec. al 18-lea, este Del Chiaro[61], care a fost în Ţara Românească prin 1709 sau 1710. El, vorbind de obiceiurile boerilor noştri, spune "*după ce au sfârşit masa comesenii se întorc în camerile în care luaseră aperitivul*", unde după ce fiecare îşi spală mâinele şi gura "*se aduce cafeaua înaintea căreia unii obişnuesc a bea un pahar cu vin, iar dacă cineva doreşte o lulea de tutun pe care s'o fumeze în timp ce bea cafeaua, şi se aduce imediat*."

Tot Del Chiaro vorbind de obiceiurile dela mesele ce se dădeau boerilor la zile mari de care Constantin Brâncoveanu, ne spune: "*dacă vre-unul din comeseni strănută la masă, imediat se aduce un pahar cu vin şi în plus şi se dărueşte o bucată de postav fin şi una de borangic*", însă numai dacă strănutul este natural *iar nu provocat de tutun* sau de altă substanţă, căci, în acest caz, boerul s'ar alege cu bătaia de joc a tuturor".

Fig. 38. Boer muntean cu ciubuc, dela începutul sec. al XIX-lea.

Nu ştim dacă Vodă Brâncoveanu fuma, ştim însă, precum am mai spus, că şi Antioh Cantemir şi Dimitrie Cantemir fumau.

Acesta din urmă n'a părăsit ciubucul nici chiar atunci când, exilat în Rusia şi căsătorit a doua oară, a trebuit să-şi lepede portul lui oriental: "se scula la orele 5 dimineaţa, *bea cafea turcească şi ciubuc* şi după aceea se închidea în cabinetul lui de lucru până la amiază"[62].

Matei Ghica (1753-1756) era şi el fumător. Deducem aceasta dint'un jurnal despre călătoria lui *Mniszeck*, şambelan mai apoi mareşal al Lituaniei, care, în drumul său din 1755 spre Constantinopol, ca trimis extraordinar al Poloniei, a trecut prin Iaşi. Cu ocaziunea vizitei ce Mniszeck a făcut Domnitorului, şi s'a oferit cafea şi tutun, iar când Domnitorul în persoană i-a întors a doua zi vizita, a fost servit la fel, după masă, cu cafea şi tutun[63].

---

[60] N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. II, pag 68.
[61] Del Chiaro. *Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia*. Veneţia, 1718, ed. Iorga.
[62] Ştefan Ciobanu. *Dimitrie Cantemir în Rusia*.
[63] N. Iorga. *Călători, ambasadori şi misionari în ţările noastre*, pag 37 38 şi 39.

După 4 ani, în 1759 Iaşul fu vizitat de Potocki, trimis extraordinar al Regelui Prusiei, care, mergând tot la Constantinopol, a vizitat şi pe Domnitorul Moldovei. În jurnalul de călătorie a acestei "excelenţe" nu se vorbeşte de fumat, dar se spune de "o tabachere montată în aur" oferită Domnitorului[64]. Domnea atunci în Moldova Ioan Teodor Calimachi (1758-1761) care probabil că obişnuia tutunul.

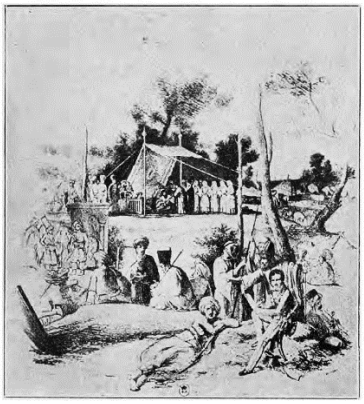

Fig. 39. Cortul Domnului Mihail Suţu, în apropierea Constantinopolului.
Domnul stă jos, turceşte, iar suita sa, în apropierea cortului, stă la taifas şi fumează ciubuce.

Să pornenim şi de mişeleasca ucidere a lui Grigore Ghica Voevod, săvârşită în clipa când vodă îndeplinea ceremonia ciubucului după rânduiala turcească":

……..

Tabacherea i-au deschis'o
Şi către Vod'au întins'o;
Şi vodă când s'a plecat
La tabacherea ce i-au dat,
Au făcut semn Capigiul
Cu capul la bostangiul
Cu sabia să-1 lovească
Şi între spete să'l rănească
Dându-i o rană de moarte"[65]

…….

Carra, fostul guvernor al copiilor Domnitorului Gr. Ghica, vorbind de obiceiurile dela noi, nu uita să spună că "*după masă se fumează ciubuc*" şi că la curte era un slujitor anume, ciubucciul, care avea grija ciubucelor pe care le servea Dornnitorului şi moşafirilor lui[66].

Andreas Wolf, sas, care a fost medicul familiei Moruzi (1780-1804) vorbeste şi el de ciubucciu care, după ce se servesc cafelele, apare cu ciubucele şi întinde pe rând fiecărui moşafir "*câte un ciubuc proaspăt aprins*". E1 mai adaogă: "*dacă din întâmplare vine în vizită şi vre-o cucoană grecoaică, apoi nu stă pe gânduri să le ţină de urât (cu ciubucul), obiceiu căruia moldovencile nu-i pot prinde gustul (plăcerea)*"[67].

Contele d'Hauterive, vorbind de cele văzute între 1785–1787, cât a stat el în Moldova, spune despre boerii noştri că "*merg dela unii la alţii să bea cafea, să fumeze şi să stea de vorbă*", iar în altă parte, descriind o cârciumă în care fusese nevoit să poposească în drumul lui spre Iaşi, spune că era o tavernă afumată şi "empestée" de tutun şi ovrei[68].

Neale, un medic englez, care a fost în Botoşani prin 1805, vorbeşte de un negustor care, îmbrăcat gre-

[64] *Idem*, p. 49.
[65] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, 1774-1786, pag. 846.
[66] Jean Louis Carra. *Istoria Moldovei şi a Valahiei*, traducere de G. Sion.
[67] A . Wolf. *Beitrage zu einer statistisch-historischen Beschreibung des. Füstenthums Moldau*. I, Hermannstadt, 1805, pag. 219.
[68] Hauterive. *Memoires sur l'état ancien et actuel de la Moldavie*.

ceşte, stetea tot timpul pe prichiciul ferestrei cu picioarele sub dânsul (turceşte) şi trăgea din ciubuc[69].

Un mare fumător de ciubuc a fost Al. Ipsilante care "*sta toată ziua cu ciubucul în gură în dreapta une sofale lungi cât o scenă şi acoperită cu perini foarte scumpe, iar Doamna (sta) în stânga*". D-l N. Iorga a dat de o statue a lui Ipsilante în oraşul Brun din Ceho-Slovacia de astăzi; era aşezată deasupra unei case în care fusese internat Ipsilante în timpul exilului său. Statuia se găsea instalată mai sus de linia coperisului pe un pedestal lat şi scurt pe care este inscripţia "*Ipsilandi furst V. Moldau*", iar în arcul porţii se vede scris anul 1788. Ipsilante e reprezentat "*stând jos turceşte şi ţinând în gură un ciubuc lung*". Nu pot crede, zice d-l N. Iorga, "*că o intenţie caricaturală a determinat pe artist ci probabil Ipsilante a pozat aşa*"[70].

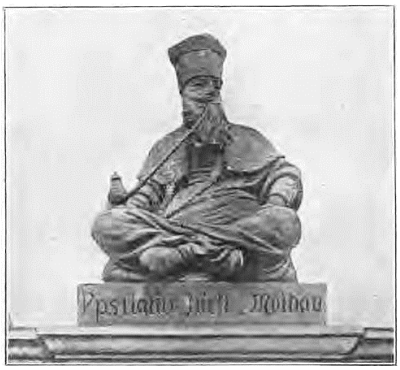

Fig. 40. Bustul lui Ipsilanti la Brunn în Ceho-Slovacia.

Un ofiter rus, Prinţul de Ligne, belgian de origină, care pe la 1788 a stat în Iaşi şi era un fel de "fluture de salon", a lăsat în corespondenţele lui o sumedenie de note despre obiceiurile dela noi în cari se pomeneşte dese ori de ciubucele foarte lungi ale boerilor noştri, de slugile cari servesc ciubucele, etc.[71]

La 1791, un emigrant francez, Salaberry, ce a trecut prin Oltenia (în timpul ocupaţiei austriace) şi apoi prin Bucureşti, scrie că a întâlnit peste tot aceiaşi boieri fumând cu ciubucul şi iscălind hârtiile în palmă"[72].

Un alt călător, Rohrer, austriac, care a călătorit în Moldova prin 1802 şi a fost găzduit în multe case boereşti, ne spune că după cafea, servitoarea aducea pahare cu apă rece şi în fine, boerul venea el însuşi cu o lutea lungă care atingea mai totdeauna pământul"[73].

Englezul William Mac-Michael, în trecerea lui prin Iaşi pe la 1817-1818, a fost primit de Domnitor, (Scarlat Calimachi) într'o audientă care "*a fost strict turcească*" stând pe sofale şi servindu-se "*cafea, dulceţi şi ciubuce*"[74].

Tot el vorbeşte de căleştile boereşti la spatele cărora erau suiţi lacheii, îmbrăcaţi după moda orientală, cu turbane pe cap, pistoale şi iatagane la brâu şi purtând de obiceiu în mână "*lungile ciubuce cu vârfurile de chihlimbar ale stăpânului*".

Francezul Langeron, care în 1808 a călătorit în Moldova, vorbind de spaima ce turcii băgaseră în populaţia principatelor, povesteşte de un Sturza, ispravnic în Tecuci, care se perduse întratâta de frică în faţa unui curier (ienicer) turc în cât, la sosirea acestuia, nu numai că s'a sculat în picioare dar când "*i-a cerut un ciubuc, şi l'a oferit stând în genunchi*"[75].

O întâmplare identică ne-o povesteşte Saint-Marc Girardin, auzită dela comandantul oraşului Bucureşti: în 1839 Ahmet-Paşa, ambasadorul Turciei în Rusia, trecând prin Bucureşti, se găsea, împreună cu secretarul său şi comandantul, în vizită la "*l'ex hospodar Ghica*". Acesta, nu numai că uitase să poftească să stea pe

---

[69] N. Iorga. *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, pag. 167.
[70] Hurmuzaki, vol. X.
[71] Hurmuzaki, Supl. I vol. III, pag. 77.
– Magazin istoric pentru Dacia. *Epistolă care Marchiza de C.*, Tom.V, 184
– Lettres et pensées du Maréchal Prince de Ligne, publicate de baroana Stail-Holstein, citate de N. A. Bogdan în „Oraşul Iaşi".
– N. Iorga. *Istoria românilor prin călători*, vol. II, ed. II, pag. 255.
[72] N. Iorga. *Istoria românilor prin călători*, vol. II ed. II, pag. 270.
[73] Scarlat Callimachi. *Un călător străin, Ioseph Rohrer*, în ‚Adevărul" din 10 Oct. 1928.
[74] N. A. Bogdan. *Oraşul Iaşi*.
[75] N. Iorga. *Istoria românilor prin călători*, vol. III, ed. II, pag. 38.

comandant, dar când se serviră ciubucele, fu servit secretarul lui Achmet-Paşa înaintea comandantului, gest care supără întratâta pe ambasadorul Achmet în cât smulse pipa din mâna secretarului său şi o dete comandantului[76].

Francezul Raoul Perrin, care fusese în Bucureşti prin 1835, descrie pe boerii noştrii fumători cum steteau pe divane moi, cu picioarele strânse "a la turque" şi "*fumau flegmatic ore întregi din narghilele (nargilecks) sau din ciubuce frumoase cu capetele de chihlimbar; fumau deliciosul tutun de Metilin sau Latakie*" şi atâta timp cât fumul eşea din preciosul "mamoule" (probabil imamea), se păstra cea mai desăvârşită linişte[77].

Clausewitz, consilier de legatie pe lângă legaţiunea daneză din Constantinopol, în trecerea lui prin Bucureşti în primăvara anului 1824 a fost primit de Grigore Ghica Vodă care i-a oferit dulceaţă, cafea şi ciubuc. Cum erau de faţă şi cucoane elegante", bietului danez se simtea foarte încurcat să fumeze în faţa unui principe şi a atâtor cucoane mari[78].

Demidoff, care în 1837 a voiajat prin ţările noastre întovărăşit de mai mulţi învăţaţi, pictori şi scriitori, pomeneşte în lucrarea lui[79] dese-ori de fumătorii noştrii din toate stratele sociale, "*de ţăranul care, sărbătorea, stând pe vine la poartă şi fumează pipa liniştit, de negustorii cari stau roată în faţa cafenelelor fumând din lungile lor ciubuce şi punând ţara la cale, de boeri şi domnitor (Al. Ghica) care, după ceremonia dulceţurilor ofereau ciubuce şi cafele moşafirilor a căror vizită doreau s'o prelungească*, etc.

De altfel, străinii cari steteau mai mult pe la noi îndrăgeau şi ei felul boerilor nostri de a fuma cu ciubucul. V. Alexandri ne povesteşte că la 1859, într'o întâlnire ce a avut cu faimosul Paul Kisseleff, care pe acea vreme era ambasadorul Rusiei la Paris, între altele i-a spus: "*am păstrat amintiri scumpe din Bucureşti şi Iaşi; iată ciubucul meu favorit; îl am din vremea când am fost guvernator şi de câte ori fumez, gândul meu sboară spre acele timpuri fericite*"[80].

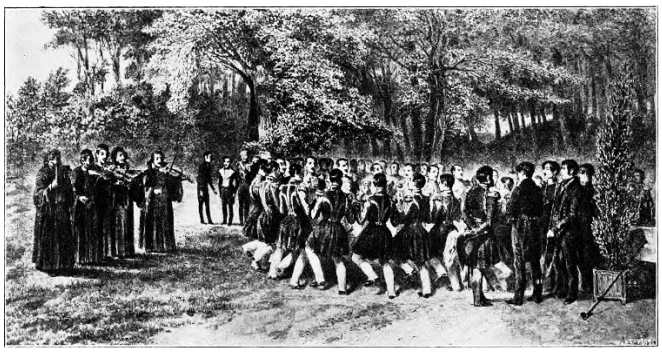

Fig. 41. Hora românească jucată de muzicanţii Reg. 2 din Bucureşti, în faţa Domnitorului, 1837.

Ca să încheem, revenim la domnitorii fumători, pomenind pe N. Mavrogheni care după masa obişnuia să-şi bea ciubucul pe marginea "havusului" în frumosul chioşc dela Isvorul Tămăduirei unde se ducea "*răsturnat într'o caleaşă poleită, trasă de 4 cerbi cu coarnele de aur*". Caleaşca era înconjurată de ciohodari cu fuste albe şi işlice rotunde de samur pe cap, de arnăuţi şi de soitari cu căciuli lungi de postav pestriţ, împodobite cu coade de vulpi şi cu clopoţei, cari jucau chiocecurile pe lângă trăsura domnească, se strâmbau la trecători şi insultau femeile cu vorbe şi cu gesturi neruşinate. Cu astfel de alaiu mergea să-şi bea cafeaua şi ciubucul lângă havusul din frumosul chioşc dela Isvorul Tămăduirei, în sunetul surlelor şi tobelor, al meterhanelei şi tumbelichiurilor"[81].

În "*Ţările române văzute de artiştii francezi*" de d-1 G. Oprescu, este reprodus portretul lui Alexandru Mavrocordat Delibey după un tablou în ulei a pictorului francez J. de Liotard, tablou ce se află în colecţia

[76] *Les voyages en orient;* Revue de deux monde, Tom. XXX I (13 Janvier 1861) pag. 481.
[77] Raoul Perrin,. *Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1839 pag. 33.
[78] Const. I. Karadja. *Un diplomat danez la curtea lui Grigore Ghica Vodă*. (Revista istorică, No. 10-12 din 1929).
[79] Anatole de Demidoff. *Voyage dans la Russie méridionale par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*. Paris, 1839.
[80] V. Alexandri. *Extract din istoria misiilor mele politice*, 1878, pag. 154-155.
[81] Ion Ghica. *Convorbiri economice*, pag. 560.

prinţului Calimachi. Dacă acest portret este cu adevărat al lui Al. Mavrocordat Delibey, apoi înţelegem că şi acest domnitor era fumător fiindcă îl vedem pozând cu ciubucul în mână.

Fig. 42. Al. Mavrocordat Delibey (?) cu ciubucul în mână.

Dar dacă au fost Domnitori pătimaşi rău de tutun, au fost şi de cei cari nu-1 sufereau, ca Niculai Mavrocordat, care "din dragoman al împărăţiei" ajunsese Domn al Moldovei în două rânduri şi al Valahiei 11 ani şi mai mult, "care ura cu adevărat deprinderea fumatului şi care, după cum am mai spus, a şi scris în greceşte o carte, o ocară" a nicotianei adică a tutunului, intitulată "Cuvânt contra Nicotianei"[82].

Era această scriere un răspuns, o ocoară în contra laudei ce a scris călugărul Mitrofan Grigoraş[83], care de sigur că făcuse mult sânge rău cumpătatului Domn.

Fig. 43. Prinţul Carol în 1861 (la Paris).

Şi Constantin Vodă Mavrocordat, fiul lui Vodă Nicolai, era împotriva tutunului. Era acest Domn un om foarte bun, milostiv darnic, cucernic, mergea cu evlavie la biserică, cetea cărţi sfinte, postea, ajuna, nu fuma şi silea şi pe boeri să facă la fel, aşa că pe timpul lui nici boerii nu mai fumau[84].

În schimb, fratele său Ion Mavrocordat, care a "domnit numai odată în Moldova mai mult de 3 ani", era un fumător atât de pasionat încât veşnic sta cu ciubucul în gură. Fostul său mare secretar, Chesarie Dapontes, în "Catalogul istoric al oamenilor însemnaţi din sec. XVIII" ne spune că acest "Ioan Vodă" a murit mazil în Constantinopol, în seraiul său dela Mega-Revina, a doua zi după Paşti şezând în scaun cu ciubucul în gură"[85].

Dar, din vremea din urmă şi în special din sec. al 19-lea, avem, dela diferiţi călători străini şi dela

---

[82] Un exemplar din această carte a fost găsit de răposatul istoric V. A. Ureche şi dăruit Academiei Române în biblioteca căreia se găseşte şi astăvi. În anexe am dat în traducere textul acestei cărţi.

[83] Despre acest Mitrolan Grigoraş, Ipsilante Comen spune că ar fi fost corectorul, ba poate şi autorul, scrierilor lui C-tin Vodă Mavrocordat şi care se dau sub numele său pe când în realitate n'ar fi fost compuse de el, ci de acest Mitrofan". De sigur că acest călugăr, poet şi scriitor, trebue să fie fost un mare fumător ceeace nu l-a împiedicat să trăască 104 ani în plină sănătate, căci el însuşi, într'o scrisoare, zice: iubitorul de oameni Dumnezeu" viaţa noastră sănătoasă păstrând'o până la bătrâneţe, că nu am fost bolnav niciodată nici am avut nevoe de pat, lipsind boala". (*Cronicari greci* de C. Erbiceanu, pag. 126).

[84] D. Russo. *Cronica Ghiculeştilor*. Buletinul Comis. Istorice a Rom. vol. II.

[85] C. Erbiceanu. *Cronicarii greci*, pag. 184.

scriitori de ai noştri, numeroase şi amănunţite descrieri de tabieturi de fumători şi de tacâmuri de fumat despre care vorbesc în capitolul ce urmează.

XI. Tacâmuri de fumat şi tabieturi de fumători

Unealta de fumat dela noi despre care găsim cea mai veche însemnare, este luleaua. În catastiful vămei Câinenilor din 1691 se zice o povară de tutun şi lulea" Despre forma ce aveau lulelele pe atunci şi despre materialul din care erau făcute, nu avem nici o însemnare. Nu ştim nici dacă se făceau în ţara sau se importau.

Probabil că cele ordinare se fabricau şi la noi[86] de către olari, din pământ galbende – unde a şi rămas vorba (pentru pătnânturile lutoase şi cleioase) "pământ de lulele" – iar cele de lux se importau la început, iar cu vremea probabil că s'au fabricat şi la noi. Precum am spus însă n'am găsit indicaţiuni precise în această privinţă.

În însemnările ce am găsit dela 1691 încoace se vorbeste când de *lulele*, când de *ciubuce*, când de *narghilele* iar cu mult mai încoace de *tabacheri, de ţigări de foi şi ţigări*.

Luleaua şi ciubucul sunt deci primele unelte cu cari se fuma la noi. Ambele numiri sunt turceşti. Prin lulea se înţelege recipientul în case se pune tutunul să ardă, iar prin ciubuc, ţeava prin care se trage fumul din lulea. Cu vremea însă, sub numele de lulea s'a înţeles întreaga unealtă, ciubucul cu luleaua la un loc, dar numai acelea cari aveau ciubucul (ţeava, vergeaua) scurt, spre deosebire de cele cu ţeava lungă cărora li se ziceau ciubuce. De altfel tot ciubuc se zicea şi ţigaretului" (ţevii) cu care se fumau mai târziu ţigările răsucite cu mâna în foae de porumb sau de hârtie.

Moda fumatului cu luleaua sau ciubucul fiind luată de la turci, era firesc lucru ca să se păstreze şi la noi toate dichisurile obiceiurile turceşti.

Poporul de jos se servea numai de luleaua cu ciubucul scurt, pe care o ţinea în sân, la brâu sau în tureatca cismei, iar când avea poftă de fumat, o putea ţine în dinţi astfel în cât mâinile să-i rămână libere pentru muncă.

Fig. 44. Ţăran basarabean cu luleaua în gură şi cu chiseaua atârnată de cingătoare.

Ciubucele pentru cei cu dare de mână se făceau din lemn de jasmin, nuc, trandafir (măceş), antep şi iasomie, iar pentru cei mai de mijloc, pentru ţărani şi oamenii nevoiaşi se făceau din vişin, cireş, alun, scumpie, soc şi chiar din trestie.

Lemn pentru ciubuce se găsea mult în ţările româneşti. Dela 1692, de sub. Al. Moruzi (Moldova), avem o "anafora" prin care se reglementa tăerea pădurilor în care găsim, între altele, şi dispoziţia pentru lemnele de ciubuce că se ia zeciuială, din 10 unul[87]. Peyssonel ne spune şi el că din Moldova se exportau peste 200.000 ţevi de ciubuce de lemn de cireş şi de trandafir cu preţ de 1–10 parale bucata[88]. Erau 2 feluri de ciubuce (ţevi): *tahta-ciubuc* cu imamele de fildeş, chihlimbar sau mărgean şi ciubuce *ghermechek* făcute

[86] N. Iorga. *Istoria industriilor la români*, pag. 21.
[87] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. IV, pag. 15.
[88] M. de Peyssonel. *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, Paris 1787_

simplu din lemn de cireş, măceş, etc. Cele dintâi se fabricau la Constantinopol iar cele din urmă veneau aproape numai din Moldova.

Ciubucele de lux erau garnisite în tot lungul lor cu aur sau argint, iar în partea ce se ţinea în gură se înşuruba un fel de mustuc făcut din chihlimbar sau mărgean rotunjit frumos în forma unei pere şi care se munea *imamea*. Obişnuit imameaua era de mărimea unei nuci, dar câte odată era şi de mărimea unei pere; ea nu îngăduia fumătorului să ţie ciubucul în gură între dinţi, cum ar fi ţinut o lulea, ci numai să aplice buzele pe ea şi să soarbă fumul. Cu ciubucele prea lungi era mai greu de umblat la drum şi cum boerul nu se putea lipsi de plăcerea fumatului prea mult timp, era nevoit dese-ori când eşea la plimbare, fie pe jos fie cu trăsura, să ia cu dânsul un servitor care să-i ducă ciubucul.

Fig. 45. Interior dintr'o veche casă boerească.

Se făceau însă şi ciubuce din 2 sau 3 bucăţi care se puteau înşuruba între ele prin ajutorul unor şuruburi de argint, iar atunci când boerul pleca la drum, îşi deşuruba ciubucul şi-1 punea într'o pungă specială care se purta la brâu, ca şi punga (chiseana) de tutun, care era făcută din mătase pentru boeri, din beşică de porc pentru ţărani astfel că atunci când fumătorul era la drum şi-i venea poftă de fumat, avea tot dichisul la dânsul.

O anexă a ciubucului lung era şi farfurioara de aramă, în care se scutura cenuşa din lulea şi pe care se aşeza luleaua când boerul, ocupat cu vorba sau altă treabă, era nevoit să lase ciubucul din mână şi să-1 rezeme de sofa sau de măsuţa turcească nelipsită din iatacul lui. Tot ca accesoriu al ciubucului era şi aşa zisul *călif*, adică tocul în care se învelea imameaua şi care se făceau din mătase sau alte stofe fine şi se ornau cu fluturi, mărgele, etc.

Luleaua, care se făcea din faianţă, portelan, sau din pământ galben, lutos, foarte fin şi preparat în mod special, era înflorată cu fel de fel de desenuri şi încrustături. Lulelele dela ciubucele lungi nu aveau mai niciodată capace, căci simtea o plăcere deosebită fumătorul tabietliu ca să aibă luleaua încărcată cu vârf "*cu caimac*" cum ziceau ei; la lulelele cele scurte se schimba socoteala, trebuiau să fie neapărat cu căpacel ("*pleaopă*") pentru ca omul nevoiaş bând tutun cu luleaua şi la drum şi la treabă, risca să-i cadă tutunul din lulea sau cărbunele sau chiar tutunul aprins şi astfel să mai facă şi vre-o primejdie de foc".

O altă unealtă de fumat care astăzi a dispărut cu desăvârşire la noi, ca şi ciubucele cele lungi, era narghileaua. Nu se mai întrebuinţeaza astăzi decât în Orient dar tinde să dispară şi de acolo fiindcă luleaua (pipa) şi mai ales ţigarea îi ia locul.

Pe vremea însă când Ţarigradul da tonul modei la noi, narghileaua luase înainte ciubucului şi nu lipsea din casa nici unui boer sau boeranaş mai de seamă. Tutunul zis "*tumbechi*" era anume pentru narghilea, se importa din Orient şi se găseşte des pomenit în "*tabelele de importaţie*". Acest fel de tutun se cultiva şi la noi[89].

Un călător ungur care, precum ani mai spus, prin 1678 a trecut prin Bucureşti, povesteşte că boerii

[89] Holzschtder în *Noul metod de cultura tutunului* (tradus de dr. H. Teodor de Chihak în 1864) vorbeşte de un tutun "Virginia" cu vinele groase introdus în Moldova sub numele de "tumbeki".

noştri fuman din ciubuce enorme, trecând fumul prin apă ca să gâlgăe şi să aibă mai mult gust. Acest ciubuc enorm nu era altceva decât "narghileaua" cu care nu se putea fuma decât stând; era deci indicată numai pentru cei cari se ocupau cu "şederea", adică pentru cei cu dare de mână. Se făceau şi ele împodobite şi înflorate cu metale preţioase şi pietre scumpe.

Se povesteste că Ion Vodă Caragea ar fi dat caftan de boerie unui oarecare David sau Davidescu, argintar român din Bucureşti, pentru că în timp foarte scurt (în trei zile şi trei nopţi) i-a făcut o narghilea de o rară frumuseţe, pe care a putut s'o trimită la timp Sultanului ca dar de ziua ramazanului.

Fig. 46. Ţigaret din lemn de cireş.

În afară de ciubuc, lulea şi narghilea, cari erau principalele unelte de fumat, a mai apărut, odată cu ţigarea, şi ţigaretul cu care se fumau ţigările făcute de mână. Şi această unealtă era confecţiorată din acelaş materal ca şi ţevile sau vergelele ciubucelor. Orientalii escelau în împodobirea acestei unelte cu aur şi argint şi nu uitau să-i adaoge, ca şi la ciubuce, imameaua de chihlimbar.

Era o adevărată artă în confecţionarea acestor ciubuce scurte (ţigareturi). Mai sunt şi astăzi prin orăşelele din orient meşteri cari se îndeletnicesc cu facerea lor. Un asemenea meşter am găsit şi eu în Turtucaia prin 1914 sau 1915.

Un articol important din tacâmul unui fumător era chiseaua în care se ţinea tutunul tocat.

Chiseaua era un săculeţ, un fel de pungă, făcută din pânză fină, satin, mătase, etc., în care se punea tutunul şi se ţinea la cingătoare (brân) sau chiar în buzunar. Ţăranii aveau chisele făcute dintr'o băşică de porc, strânsă la gură cu băeri şi o ţinea totdeauna la brâu sau în sân. În ea ţinea tutunul, cremenea, iasca, ba şi amnarul de scăpărat dacă nu cumva îl avea prins cu un lănţug de cingătoare.

Fig. 47. Ciubuce (ţigareturi) de argint cu imamele de chihlimbar.

Tot chisele se ziceau şi borcanelor de lemn, piatră, sticlă, porţelan, pământ ars, tablă (tinichea), etc., în care se păstra acasă, pe masă, tutunul necesar pentru o zi, două. Erau şi chisele mari, nişte adevărate chiupuri cu capac şi lacăt mic, în care se păstra încuiată provizia de tutun tăiat pentru toată luna; chiselele acestea mari se păstrau în camera ciubucciului, în care se păstra şi provizia de tutun în foi (*boccele*).

Un alt obiect important din tacâmul fumătorilor a fost tabacherea. La început se întrebuinţau numai pentru tabacul de prizat şi erau mici, foarte mici chiar, artistic lucrate şi împodobite. Se cunosc în Occident exemplare de asemenea tabacheri cari erau adevărate capo d'operă de artă.

Pe măsură ce tabacul de tras pe nas a fost înlocuit cu tutunul de fumat, tabacherile cele fine s'au împuţinat, luându-le locul tabacherile pentru tutun, şi ţigări, mai mari dar tot aşa de variate ca forme, ca material şi lucrătură. Cele mai de pret se făceau din aur şi din argint (turcii preferau argintul), erau înflorate cu fel de fel de desenuri şi încrustături de pietre preţioase cari de cari mai fine şi mai artistic lucrate.

De sigur că lucsul unor asemenea tabacheri nu şi-l puteau permite decât feţele mari. Erau însă şi tabacheri pentru toate gusturile şi toate pungile: într'o catagrafie din 1794 ce se făcuse averii unor negustori din Ploeşti în vederea vinderii ei la mezat, găsim înşiruite şi diferite feluri de tabacheri ce se vindeau pe acea vreme şi anume: tabacheri de "*purţulan*" de "*her alb*", "*ipac*", "*hârtie*" (papier maché) de "*alamă cu pietri*", "*galbene de alamă*", "*cu smalţ*" etc[90].

Ţăranul în genere nu se servea de tabachere, el avea punga lui de băşică de porc.

[90] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, seria 1786–1800, pag. 491.

Darurile cele mai obişnuite se faceau cu tabacheri. Nu de puţine ori cu o tabacheră scumpă se cumpăra tăcerea, bunăvoinţa sau sprijinul vreunui puternic pământean sau străin. Oare mareşalul "Romanţov", comandantul armatelor ruse din Moldova, când cu uneltirile austriace pentru răpirea Bucovinei, n'a fost câştigat de faimosul prinţ Kaunitz (cancelar al Austriei) cu un dar de 5.000 galbeni şi o tabachere de aur împodobită cu briliante? Şi a fost aşa de bine câştigat, încât Kaunitz putea scrie lui Thugut, internunţiul austriac la Constantinopol, că "a primit probe sigure despre buna atitudine a D-lui mareşal"[91].

Până şi pentru obţinerea înaltelor demnităţi bisericeşti, darurile de tabacheri jucau câte odată rol de seamă, cum a fost cazul unui arhimandrit grec "Iacob", un aventurier dela Fanar, care "îmbrăcat în haine preoteşti căuta prin lume norocul" care a reuşit să fie impus episcop la Roman prin stăruinţa câtorva oameni cu trecere la curtea domnească şi la patriarhie, pe cari arhimandritul îi câştigase de partea sa cu felurite daruri printre cari erau multe tabacheri de metale preţioase şi de baga[92].

Nu mai înşir o sumă de alte cazuri de schimburi de daruri între Domni, înalţi demnitari şi chiar între muritorii mai de rând. Ajunsese tabacherea un obiect atât de indispensabil obişnuit, încât o găsim până şi pe unele foi de zestre în rând cu alte odoare şi obiecte casnice sau de îmbrăcăminte[93].

Să nu uitam, în fine, tabacherile cu *muzicuţă*. O astfel de tabachere cumpărase în 1816 *Hagi Toma Peşacov* din Tg.-Jiu, cu 250 taleri. Tabachere "ce am luat, zice Hagi Peşacov, dela capuchehaia *Meseoglu* şi am dat'o paşii *Gavano-Zoglu*, când m'au scos înaintea-i cu scopus ca să exercitez împlinirea banilor compromisului. Şi scoţând pe Meseoglu, au rămas treaba pe jos"[94].

Printre documentele vestitului mare negustor *Hagi C. Pop* din Sibiu se găseşte şi o factură a unei Casse din Geneva cu data de 10 Februarie 1830, în care, printre alte obiecte (în special ceasornice) ce şi se trimiseseră spre vânzare în comision, erau şi câteva *tabacheri cu muzicuţă* (tabatières ă musiques") cu 1–4 cântece (arii) fiecare.

Tacâmurile de fumat ale boerilor noştri, şi în special ale Domnitorilor, costau o avere întreagă. Era o întrecere între ei ca să uimească moşafirii cu luxul ciubucelor, narghilelelor şi tabacherilor lor. Nu ajunsese oare de pomină valoarea blănurilor, covoarelor şi ciubucelor Domnitorului Mihai Gr. Suţu?[95]

Chiar la înaltele feţe bisericeşti se găseau asemenea obiecte de preţ cari, pentru acea vreme, însemnau o avere bună[96].

Moda întrebuinţărei unor astfel de tacâmuri de mare preţ ne venise tot dela turci unde ajunsese o adevărată nebunie.

Pe la 1772 în Turcia, spre a se stăvili întinderea acestei nebunii, se pedepseau cu asprime cei ce întrebuinţau astfel de ciubuce ornate cu pietre scumpe şi metale preţioase.

Judecând numai după luxul tacâmurilor unui fumător, ne putem da seama cât de adânc pătrunsese în obiceiurile noastre deprinderea fumatului şi cât de mult ţineau toţi, domnitori şi boeri, negustori şi ţărani, la acest obicei. Fiecare clasă socială îşi satisfăceau această patimă cu un anumit tabiet. Boerii, şi toti cei cu dare de mână, nu fumau decât cu ciubucul cel lung, sau cu narghileaua: stăteau "toată ziua cu ciubucul în gură", vara în ceardac iar iarna pe sofa sau întinşi pe pat ori pe divan lângă fereastră ca să iasă fumul de tutun afară din odae şi nu se silniceau boerii noştrii nici cu curăţitul lungilor lor ciubuc şi nici măcar cu umplerea; aveau pentru treaba aceasta slugi anume rânduite cu grija ciubucelor. Domnii şi boerii mari aveau

---

91 *Răpirea Bucovinei*, Bucureşti 1875.
92 V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, seria 1774–1786, pag. 236 şi 237.
93 V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, seria 1786–1800, pag. 433.
94 Academia Română, ms. 1279, f. r16.
95 Dum,. Z. Furnica. *Documente privitoare la comerţul românesc*, pag. 354 şi 357-
96 Postelnicul Manolaki Drăghici. *Istoria Moldovei*, t. II, pag. 109: "ciubucele, şalurile, blănurile şi argintăria sa puteau apreţui mai mult de un milion de lei, toate fiind luate însă din Ţarigrad pe credit cum s'a aflat pe urmă".
În Revista Arhivelor, 4, 1927, la pag. 160-166 d-1 I. C. Filitti ne dă, sub titlul Averea episcopului Costandie Filitti,+1827", inventarul averii rămase dela bătrânul episcop, în care găsim tabachere de aur cu smalt; ipac de aur cu sadea. Tabachere de ghioc (scoică); tabachere de smalţ albastru cu diamanturi, cu cutia ei roşie; tabacheri de aur sadea; ipac de fildes cu 2 diamanţele înăuntru; 4 imamele feluri chihlibar; hârtie cu o pungă de tutun; 5 vergele de ciubuce; tabachere de argint poleită".

slujitori anume: pe un "*vel ciubucciu*" sau un "*ciubuci-başa*" sau un "*narghilegiu*" cari n'aveau altă treabă decât să aibe în grijă ciubucele şi narghilelele, să le curete, să le umple cu tutun şi să le servească stăpânului şi moşafirilor lui. Ciubucciul domnesc avea leafă 15-20 lei sau piaştri pe lună[97], iar narghilegiul 30 piaştri[98], dar firește că nu se mulţumeau ei numai cu leafa, ci mai aveau ceva picuşuri şi ciupeli. Ba unii din ei, mulţumită felului cum au ştiut să-şi servească stăpânii, au căpătat chiar ranguri de boerie[99]. De altfel ciubucciul ca şi cafegiul, gramaticul şi feciorul de casă, erau slugile cele mai apropiate ale stăpânului; ei aveau odaile sus, lângă apartamentul boerului, deci în tot momentul la dispoziţia sa, fiindcă boerul de cum se scula îi facea tabietul la care ţinea ca la ochii din cap. Istoricul V. A. Ureche descrie astfel acest tabiet: "*se spală, gâlgăie lung apa menită a-i racori gâtlejul, apoi înaintea iconostasului unde arde neîntrerupt candela de argint, îşi face rugăciunea de dimineaţă, însoţită de cruci, apoi bate în palme şi feciorul îl aduce ciubucul de iasomie cu calâf de mărgele şi un tacâm de chihlibar, cu cărbune mare aprins în luleaua largă, roşie, sub care aşează o tăviţă, pe când pe altă tavă fumegă cafeaua de Moca, în feligean ciselat de meşteri argintari români dela Salonic*"[100].

Fig. 48. Morlac cu ciubucul în spate şi cu punga de tutun atârnată de cingătoare.

Dumitru C. Moruzi în capitolul "*Tabietul de dimineaţă al unui Velit boer*" din romănul "*Moartea lui Cain*" vorbind tot de tabietul de dimineată al unui boer (boer Costache Vulturescu) zice: "*Abia îşi luă dulceaţa şi se aşează pe un jilt-leagăn de pae jucându-se cu metaniile lui de odogaciu, că Mihalache se şi ivi pentru a treia oară, aducând pe o tăviţă scumpă filegeanul cu cafea turcească umplută de coniac pe care o aşează pe măsuţă lângă jilţ şi prezintă stăpânului său un ciubuc de iasumie cu imamea groasă de chihlimbar; aprinse tutunul cu o bucată de iască şi aşează sub luleaua ciubucului o tăbliţă rotundă de alamă*".

Ciubucul acesta de dimineaţă era poate cel mai nepreţuit din odoarele cuconului Costache, şi cel mai temut de întrega suflare din curte şi de pe moşie, pentru că de el atârna toana bună sau rea a boerului de peste zi. Mai avea d-lui şi alt ciubuc de lemn de cireş, numai de 3 palme domneşti, cu care se slujea în timpul zilei, apoi şi o ţigaretă de chihlimbar, în care omul cel mai voinic ar fi băgat cu înlesnire degetul său arătător şi pentru care Mihalache îl făurea nişte ţigări cât o havană. O întrebuinţa însă numai la oraş când se ducea la cărţi sau la teatru".

"Ciubucul însă, cel de iasumie, care atingea în lungime stânjenul lui Duca Duculet Voevod, era acel care se fuma pe îndelete în revărsat de zori şi hotăra de restul zilei[101].

În odaia ciubucciului, în dulapuri anume făcute, se păstrau nu numai ciubucele şi narghilelele boerului

[97] N. Iorga. *Studii şi documente*, vol. XXII, pag. 15.
[98] Hurmuzaki. Vol. XVI, pag. 1o80.
[99] În Arhondologia Moldovei, de Sion găsim cazul lui Iordache Boian care din ciubucciu la logofătul Todiraş Bals a ajuns serdar aga, prezident de judecătorie la Iaşi şi mai la urmă cilen la divanul de apel. Un Sofroni, ciubucciu la hatmanul Gheorghe Buhus, a ajuns polcovnic şi apoi singer, pag. 55, 353–354)
[100] V. A. Ureche. *Legende române*, Bucureşti, 1909, ed. IV, pag. 303.
[101] D. C. Moruzi. *Moartea lui Cain*, pag. 13 şi 14.

cu imamelele lor mari de chihlimbar sau mărgean, ci şi provizia de tutun, aşezată în rafturi şi în chiupuri cari mereu se goleau şi se umpleau cu tutun proaspăt tocat. Odaia ciubucciului era şi atelierul în care se tăia tutunul. Dumitru C. Moruzzi ne dă o admirabilă descriere[102] a activităţei dintr'un astfel de atelier din casa boerului Lascăr Ruse Răducanu, ginerile lui Ghica Vodă: "*Când tutunul din chiupuri începea să se isprăvească, numai ce-l vedeai venind pe Domnul Inge tutungiul, însoţit de doi pui de armeni cu fesurile în cap şi cu nişte nasuri pe obraz cât furtunul tulumbei.*

Aşterneau pe podele o pânză groasă, vărgată în dungi roşii pe cari o duceau tot ei. D-l Inge da toate bocelele jos, le desfăcea, alegea foile după socotinţa lui amestecând foae cu foae în mici pachete, pe care le da băeţilor. Aceştia le aşeza într'un fel de ghilotină, a cărui nume turcesc îmi scapă[103] *şi începea tăerea. Când judecau că este destul tutun tăiat, şi niciodată nu se înşelau măcar cu un fir, d-l Inge poruncea calfelor să umple chiupurile pe când d-lui cosea şi pecetluia fiecare boccea cu îngrijire ca nimeni decât dânsul să nu umble la foi; le aşeza la loc, iar când totul era gata, încuia chiupurile dând cheile lui Ienacache; băetii îi luau pânza vărgată şi nu-i mai vedeai decât luna viitoare; dar de se trecea cumva mai mult, îl chemai şi iar venea.*

Nu era cu puţinţă să prevezi cât tutun putea să se treacă într'o lună. Câte odată veneau musafiri mai puţini, câte odată mai mulţi. Când veneau deodată douăzeci de musafiri, Ienacache aducea douăzeci de ciubuce dintr'o dată. De steteau unii mai mult şi le mai veneau pofta de ciubuc, băteau din palme şi-i spuneau lui Ienacache: mai te rog, un ciubuc", pe când beizadea poruncea mai scurt: ciubuc"! Atâta era deosebire între gazdă şi moşafir; dar porunca tot poruncă era. Apoi mai veneau boernaşi scăpătaţi, cari de dragul beizadelei se înfiinţau şi la dejun şi la masă, ceeace nu-i impiedica să dejuneze şi să prânzească şi pe la alte beizadele, pe cari le îndrăgeau tot atât de mult. Aceia încalcea nu mai cumpărau tutun niciodată! Intrau deadreptul în camaradinărie şi luau tutun cât voiau. Putea Ienacache să le zică ceva? Nu erau şi ei boeri şi musafiri? Ba le mai cumpăra din leafa lui şi hârtie de ţigară, căci nu prea obişnuiau ciubuc pe la casele lor. Era şi Ienache de viţă boierească şi şi se făcea milă de ai lui".

Fig. 49. Boer cu ciubucul în mână (şi jupâniţa) din secolul XVIII-lea de un autor necunoscut.

Vechile case boereşti aveau şi ele odaia lor specială de fumat zis'ă "*sacnasiu*", în care se primeau moşafirii, se fuma şi se sta la taifas iarna sau şi în alt timp când vremea era urâtă. Era în această odae nelipsita sofa împodobită cu scoarţe, perne şi pierdele de pânză înflorite cu frumoase cusături româneşti. Şi nu lipsea din sacnasiu narghileaua şi mescioara adusă tocmai din Ţarigrad"[104].

Pe vreme bună boerul îşi fuma ciubucul în cerdac, căci fiecare casă îşi avea ceardacul ei, care se întindea cât ţinea faţada casei. Acolo sta boerul de vorbă cu moşafirii pe vreme frumoasă, acolo fuma şi sorbea tacticos cafeaua lui de Moca şi punea la cale treburile cu oamenii lui de casă.

---

[102] Idem. *Pribegi în ţară răpită*, pag. 123.
[103] Havan.
[104] Zagoritz. *Case vechi*, articol în România viitoare". Citat de d-l A. Oprescu în "*Ce putem şti despre tutun înainte de înfiinţarea monopolului*. Viaţa agricolă. No. 3 din 1921.

Fumatul cu ciubucul sau narghileaua era nedespărţită de băutul cafelei care era precedată de dulceţi şi aromatisări după moda turcească. Cum soseau moşafirii şi-şi făceau bineţele temenelile obişnuite, boerul bătea din palme şi pe datd apărea şerbegiul cu tablaua de dulceţi, cafegiul cu tablaua plină de feligene cu cafea şi apoi ciubucciul care aducea şi câte 4 ciubuce de odată. *Ceremonia cafelei şi ciubucului* – astfel se zicea acestui fel de a trata pe moşafiri – era un prilej de adunare la sfat şi un semn de cinste deosebită pentru un străin şi mai ales o indicaţiune că stăpânul ţine să prelungească vizita moşafirului.

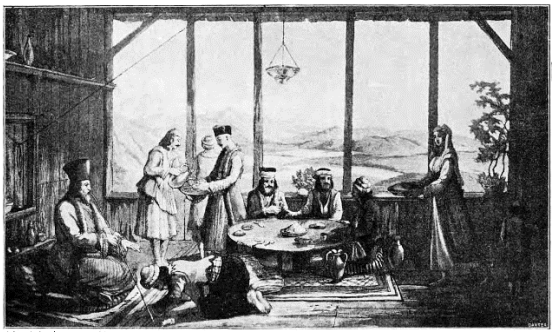

Fig. 50. Boer primind şi ospătând moşafiri în ceardac, în timp ce-şi fumează ciubucul.

Despre această ceremonie avem următoarea descriere din 1788 făcută de Mareşalul de Ligne într'o scrisoare către Marchiza de C.[105]: "*Şeapte până la opt servitori ai boerilor, şi alte atâtea fete tinere, care servesc pe femeile acestora, şi unii şi alţii tineri şi de o figură foarte plăcută, stau necontenit prin apartament. Fiecare din ei are despărţirea sa de serviciu. Îndată ce a venit vre-o visită, unul din ei aduce 1-4 pipe. Unul aduce o farfurioară şi o linguriţă cu dulceaţă de trandafiri. Altul aprinde parfumuri sau varsă nişte esenţe cari umplu salonul de miros. Unul aduce o ceaşcă de cafea, cealaltă o cupă de apă, şi aceasta se repetă la 20 de boeri, în aceiaş zi, de va merge cineva să-i viziteze. S'ar socoti ca o mare neomerie a refuza aceste politete*".

O altă descriere a acestei ceremonii din casele ceva mai modeste, ne-o face un alt străin, *Joseph Rohrer*, care prin 1802 a călătorit câteva săptămâni prin judeţele Dorohoiu şi Botoşani. "*De obiceiu, stăpâna casei, sau femeea care ţinea locul boieroaicei", oferea noului venit un fel de zeamă groasă, făcută din smeură sau mure şi zahăr, pe o tăviţă de argint, din care se lua odată, cu o linguriţa. Această mâncare se numeşte în Moldova dulceaţă. Acest cuvânt are mare asemănare cu vorba italienească dolcezza". După dulceaţă, se servea, într'o ceaşcă, mică de porţelan, un fel de cafea, care conţinea mai mult za (toz) decât lichid. După cafea, servitoarea aducea pahare cu apă rece şi, în fine, boerul venia, el însuş cu o lulea lungă care atingea mai întotdeauna pământul. A trebuit să îndur multe căci orice refus era, aproape, o ofensă adusă stăpânului casei*"[106].

La curtile domneşti, ceremonialul acesta al servirei ciubucului şi cafelei era de un fast cu totul special. V. A. Ureche ne-a lăsat o admirabilă descriere a acestei ceremonii: "*Uşa se deschise şi dete intrare unei adevărate procesiuni. Era Şerbegi-başa, după care urma al doilea Şerbegiu, purtând o bogată tavă cu dulceaţuri. Urma după el Cafegi-başa, îndărătul lui păşind solemn al doilea cafegiu, purtând pe tavă de argint, în zorfuri cu măestrie ciselate, filigeane cu cafea fumegândă şi împrăştiind un parfum delicios, care se amesteca îmbătător cu rotogoalele de fum albăstrui ce ieşeau din ciubucele elegant vânturate de Ciubucci-başa şi de al doilea Ciubucciu, cari urmau în procesiune, după Cafegi-başa şi ajutorul său.*

Procesiunea o închideau patru fete frumoase din haremul (curtea) Doamnei, îmbrăcate în feregele cu cusături de fir şi agitând fiecare câte o căţue plină cu cărbuni aprinşi pe cari presărau pulbere aurită de chihlimbar. Norii de fum parfumaţi eşind din căţui, adăugiţi la fumul ciubucelor şi al cafelelor, umplură camera făcând o atmosferă fantastică, pe când în rândul în care intraseră slujbaşii după temenele (salu-

[105] "*Epistolă către Marchiza de C.*" în Magazinul istoric pentru Dacia, T. V. 1847, pag. 365.
[106] Scarlat Callimachi. *Un călător străin, Ioseph Rohrer*. Ziarul Adevărur din 3 Octombrie 1928.

tările) de rigoare, prezentară dulceţi, cafea şi ciubuc Domnitorului prin Şerbegi-basa, Cafegi-başa şi Ciubucci-başa, iar pe Aga îl serviră slujbaşii de al doilea.

În aceeaş rânduială, cu aceeaş solemnitate, dar păşind deandaratelea până la uşă, ieşi procesiunea.

Pe când după perdeaua uşii, în tindă, slujbaşii îi băgau cu oarecare sgomot în papuci picioarele cu meşi (un fel de încălţăminte de piele subţire colorată cu care numai se putea intra în camere), Domnitorul, şezând turceşte pe sofa, ţinând lungul ciubuc de iasomie ceva mai jos de calâful[107] *cusut cu mărgele, cilicuri*[108] *fluturi de aur, acum sorbea cu voluptate lichidul de Moca, acum mângâia cu buzele sale ţuguiete gurluiul de chiblimbar, care termina şiragul de imamele (o specie de inele ori rotogoale înşirate pe o ţeavă subţire adaptată la gura de sus a ciubucului) care de care mai frumoase şi mai împodobite cu pietre scumpe*".

Şi în casele boereşti, când veneau moşafiri mulţi – şi aceasta se întâmpla în toate zilele şi la orice oră din zi – ceremonialul era aproape acelaş, dar fireste, cu mult mai puţin fast: tablalele cu ciubuce şi narghilele aduse de slugi nu se mai sfârşeau, iar chiseaua plină cu tutun turcesc, aşezată în mijlocul măsuţei turceşti, sta veşnic la dispoziţia moşafirilor.

Când boierul se ducea la ţară, la moşie, nu-şi schimba de loc tabietul. Avea iatacul lui unde îşi primea moşafirii şi unde el însuşi, când era singur, sta întins pe "divanul cel mare" şi "*sorbea tacticos când din filigeanul cu cafea turcească, când trăgea puternic din ciubucul lung de iasomie cu imameaua scumpă dăruit pe vremuri de cine ştie ce important personagiu. Din când în când scutura scrumul din ciubuc în tăbliţa rotundă de alamă, aşezată anume la picioarele fumătorului*"[109]. Când veneau moşafiri la moşie, la câte o partidă de vânătoare, fiecare venea cu feciorul lui şi, nu rare ori, cu întreg tacâmul de fumat, cu toate că şi gazda avea din berechet tot felul de ciubuce şi narghilele. Fiecare ţinea la tabietul lui: îndată ce făceau ochi, înainte de a se spala şi de a se îmbrăca, se aşezau turceşte pe pat şi li se aduceau dulceţi şi apă, urmată îndată de cafea turcească. Apoi veneau ciubucele aduse de ciubucciul curţii sau de feciorii lor particulari, aprinse gata, "cu căimac cât un stog de fân" pe deasupra bucăţii de iască aprinsă. Mulţi din ei preferau narghileaua, cu tigaia plină de tumbekiu aromatic, *cumplit de tare*, al cărui fum, după ce trecea prin apa din vasul de sub tigae, era dus în gura fumătorului printr'un conduct flexibil alcătuit dintr'o spirală lungă de 3-4 m., de sârma subţire învelită în piele foarte subţire şi ea[110].

"*După dejun, boerii într'o odaie, femeile într'alta, după moda turcească, se aşezau la vorbă şi la fumat: boerii fumau ciubuc după ciubuc, un ciubucciu stând necontenit în odaia de alături pentru a aduce un ciubuc aprins îndată ce auzea bătând în palme, procedeu adoptat atunci la noi obşteşte pentru a chema slugile, pe care 1-am mai apucat şi eu, clopotele în copilăria mea fiind mai ales la ţară, o raritate. Fumau şi cucoanele, dar mai rar. Slujba de ciubucciu, având a ţine curate şi a umple ciubucele într'o curte primind mulţi moşafiri, era departe de a fi o sinecură şi, când numărul moşafirilor era destul de mare, ciubucciul casei mai era ajutat de băeţi-ciubuccii şi de feciorii moşafirilor*"[111].

"*Nu se despărţea boerul de ciubuc nici când eşea cu trăsura la preumblare: În capra dindărătul caretei, împodobită cu armuarii de baroni şi de conţi nemţi ori unguri, se ţinea trufaş arnăutul, cu fustanelă albă în mii de creţuri, cu fermeneaua înmulată în fireturi ca şi mânecele atârnând spre pământ, cu turbanul cât dimerlia pe cap. De cingătoare îi atârna chiseaua cu tutunul, iar cu mâna dreaptă stoarce strâns canafurile prinse de poclitul caretei, pe când cu cea stângă îngrijeşte de ciubucul de lemn de iasomie, ori de cireş al boierului, ciubuc împodobit cu calâf de mărgele şi de cilicuri, care, ca un mic crac de pantalon de copil, acoperea partea de sus a ciubucului, legat la gura lui cu baiere de mătase viu colorate, strălucind de fluturi de aur. Deasupra calâfului se înaltă măreaţă o ţeavă subţire, băgată în ciubuc, ţeavă pe care stau înşirate*

---

[107] Calâful era o îmbrăcaminte scurtă a vârfului ciubucelor.
[108] Mărgele de oţel lucitor.
[109] A. Oprescu. *Ce putem şti despre tutun înainte de înfiinţarea monopolului*", în revista Viaţa Agricolă No. 3 din 1921
[110] Radu Roseti. *Amintiri*. Vol. I, pag. 58, 59 şi 60.
[111] Radu Roseti. *Amintiri*. Vol. I, pag. 58, 59 şi 60.

în rotogoale de forme varii, care mai mari, care mai mici, imamelele de chihlimbar alternând cu imamele de diverse pietre colorate, unele bătute cu nestimate"[112].

Nici când se ducea la bae, nu uita boerul să-ş ia ciubucul şi să-şi facă tabietul după moda turcească. Demidoff, care în trecerea lui prin ţară ne-a schiţat câte ceva din viaţa bătrânilor noştri, ne povesteşte despre plăcerea de a fuma un ciubuc după bae, plăcere simţită de el însusi; "*nimic nu se poate asemăna cu dulcea moleşeală care îţi cuprinde toate membrele ostenite, când la eşirea din aburul călduţ, după ce ai trecut printr'un masaj zdravăn şi prin fricţiuni aromatice, te vezi întins pe şaluri moi pe când pipa împrăştie în jurul tău mirosurile frumoase cu care a fost umplută*"[113].

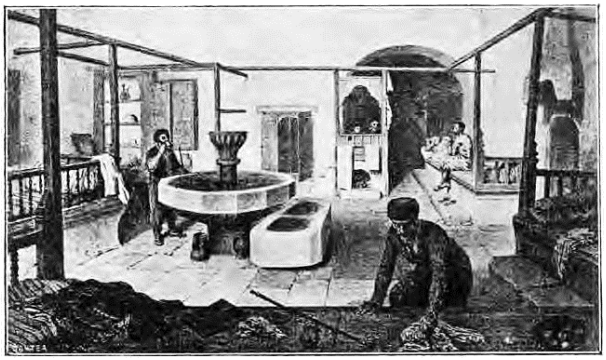

Fig. ă. Bae turcească.

Iar când boerul dădea câte o raită ca să vadă ce mai era pe moşie, tot nu-şi lăsa tabietul: în trăsurica în care pleca la câmp cum se lumina de ziuă, slugile aveau grijă să-i aşeze, cu dichis, tacâmul de dulceaţă, cafea şi ciubuc", pentru ca stăpânul să-şi poată face tabietul de dimineaţa ori unde i-ar place.

Dacă pleca într'o călătorie mai lungă cu trăsura sa proprie, pe lângă toate cele trebuitoare unui drumeţ, nu lipsea de sub capră "tacâmul de dulceţi şi de cafea turcească, iar pe din afară, legate de ferul caprei, chiseaua cu tutun şi ciubucile, unul de iasomie, şi altul de cireş[114]. Unde se opreau caii spre odihnă, lua dulceaţa pe iarbă verde şi sorbea câte o cafeluţă şi câte un ciubuc cum ar fi făcut-o în cabinetul lui turcesc" de acasă.

Nu clintea boerul o iotă din tabietul lui nici chiar la petrecerile populare, cum de pildă erau cele ce se făceau la hramul unei biserici, când, după terminarea slujbei bisericeşti, boerul şi poporul se duceau să ia masa în vre-o grădină sau vre-un crâng apropiat. Aşa, de pildă, în Bârlad boerul N. Greceanu, proprietarul moşiei Simila, venea regulat la hramul bisericei, în "*antereu de cutnie*", cu "*taclit şi cu işlicul*" în cap şi după ce eşea din biserică, se ducea în parc, pe iarbă verde, la mâncare şi chef. Pe la toacă, familia boerului se preumbla pe alee şi apoi se aşezau la mese dinanite aşezate, unde robii le aduceau tablale cu *dulceaţă, cafele şi narghilele de fumat*[115].

Nici chiar când se ducea la Paris, tabietliul boer nu se putea despărţi de ciubuc. Fuma el la hotel nişte ţigăroaie" făcute în casă, cât degetul de mare dar parcă tot nu se "sătura bine" ca de ciubuc. Făcea rost deci de preumblare prin împrejurimile Parisului, îi lua sluga credincioasă cu tot tacâmul de cafea şi fumat şi "subt umbra stejarilor lui Louis XIV" din pădurea Fonteinbleau îşi bea în tihnă cafeaua sorbind cu nesaţiu din ciubucul lui drag. Adică vorba vine "în tihnă", căci se mai întâmpla câte odată "tocmai când îi era lumea mai dragă" să apară, ca din pământ, câte un gardian care şi-i dreseze proces-verbal de contravenţie pentrucă făcuse foc în pădure![116]

Nu de rare ori însă se întâmpla ca boerul să-si verse necazul pe bietul ciubuc trântindu-1 de pământ de se făcea ţăndări, cu imamea cu tot, ba câte odată îl rupea pe spinarea vreunei slugi sau pe a vreunuia din ai

[112] V. A. Ureche. *Legende române*. pag. 77.
[113] Anatole de Demidoff, *Voyage dans la Russie meridionale*, pag. 116.
[114] Dumitru C. Moruzi. *Pribegi în ţară răpită*, pag 56.
[115] Memoriul lui Ion Vasilescu, în *Documente Bârlădene*, Vol. V, pag. 249.
[116] Dumitru G. Moruzi. *Înstrăinaţi*i, pag. 73, 230, 231 şi 232.

casei dacă nu chiar pe spinarea scumpei sale jumătăţi.

Sub titlul: "*O căsătorie în secolul al 17-lea în Botoşani*"[117], D-1 Andronic Ţăranu, ne povesteşte o astfel de întâmplare auzită dela bunica sa care a murit în 1872 şi pe care o auzise, şi bătrâna, dela un bunic al ei care trăise vreo 100 ani: "Un boer, Andrei Tătaru, avea un băiat, Ionică, pe care l-a însurat la vârsta de 20 ani cu Marioara, fata unui oarecare Lebădă. Dar însurătoarea s'a făcut ca pe vremea aceia: lucrurile se hotărâseră şi se aranjaseră de părinţii, iar Ionică nu văzuse fata nici odată şi n'a văzut-o până în ziua cununiei; nici n'a îndrăznit sa'l întrebe pe băltrân dacă viitoarea lui soţie este înaltă, scurtă sau frumoasă, pentru că baiatul avea mare frică de talăl său şi cu nici un preţ să-i nu voia calce voinţa, căci pe atunci copii erau respectoşi şi ascultători faţă de părinţii lor.

În fine a sosit ziua nunţii. Mireasa era cu faţa înhobotată, căci pe acele vremuri toate miresele erau acoperite pe faţă în timpul cununiei cu un voal gros, obicei luat dela turci. Numai când s'a asezat la masă a văzut sărmanul Ionică faţa Marioarei, şi a rămas înlemnit de urâtă ce era. S'a resemnat însă fiindcă n'avea ce face.

După câteva zile, boer Tătaru cu nevastă-sa s'au dus pe la copii şi au găsit pe biata noră singură într'o odae, plânsă şi amărâtă, iar Ionică în altă cameră trântit pe un divan. S'a plâns fata că Ionică au vrea să ştie de ea, iar Ionică a spus drept că nu-i e dragă, că n'o poate suferi şi că l'au nenorocit. Când a auzit bătrânul una ca asta nu se mai putu stăpâni:

— Cum te-am nenorocit, ticălosule? Stai să-ţi arăt eu ţie nenorocire! şi, fără multă vorbă, eşi în ceardac, chemă 2 argaţi cu ajutorul cărora trânti la pământ pe Ionică iar bătrânul Andrei, care avea ciubucul în mână, i-a aplicat lui Ionică în mod sălbatec fără milă, *atâtea lovituri până şi-a rupt ciubucul în două*".

Sdravan trebue să fi fost bătrânul, dar mai sdravăn ciubucul, căci Ionică a stat în pat multă vreme până şi s'au vindecat rănile depe corp". În schimb însă bietul Ionică n'a mai ocolit nevasta, ba a trăit cu dânsa 50 de ani în perfectă armonie !

Se pare că obiceiul de a folosi ciubucul drept băţ intrase atât de mult în deprinderile boerilor încât unii din ei chiar când erau în străinătate se încumetau să-1 practice. R. Roseti povesteşte, în această privinţă, o întâmplare foarte hazlie a logofătului Alecu Balş, pe care îl conducea prin Paris beizade Alecu Ghica: "Odată se duseră împreună, într'o trăsură, la o expoziţie oarecare. Logofătul Balş avea în mână ciubucul aprins. Când au ajuns în strada în care se afla localul unde mergeau, au dat de o interminabilă coadă de trăsuri, aşteptând fiecare, sub ochii unui sergent de oraş, rândul ei să treacă la scara. Aşteptarea părându-i lungă, logofătul a spus fiastrului său:

— Da spune poliţistului celuia că sunt eu, logofătul Alecu Balş, să ne lese să trecem înainte".

Pe când bietul Alecu Ghica se căsnea să facă să înţeleagă pe logofăt că acolo, în Paris, nu merge ca la Iaşi, că sergenţii nu ştiu de el, că trebue să-şi aştepte rândul, etc. etc., iată că trece o trasură cu un personagiu oficial, care avea un *coup file*, şi toată lumea se grăbea să-i facă loc.

— Vezi, zise atunci logofătul, vezi cum şi se face loc dacă se ştie cine este. Am să-i spun şi eu, şi cu ciubucul face semn sergentului de oraş să se apropie.

Poliţistul nu s'a mişcat, dar s'a uitat la boer în chip puţin prietenos. Atunci logofătul, în ceiace îşi închipuia el că este franţuzească şi a strigat că el este logofătul Alecu Balş şi vrea ca trăsura lui să treacă înainte, gesticulând totodată cu ciubucul în mână. Dar sergentul, cu glasul lui cel mai morocănos şi cazon:

— Voulez-vous taire vot'bec, bourgeois! Ou bien préférez faire un tour au poste?

Tonul sergentului de oraş supărând pe logofăt, el a zis lui beizade Alecu:

— Ce zice? Mi se pare că se obrăsniceşte! Spune-i să tacă şi să ni dee drumul că acum îl pocnesc cu ciubucul în cap!

Şi logofătul schiţă totodată gestul că ridică ciubucul, dar beizade Alecu, punând mâna pe ţeava de cireş, cu mare greutate l-a linistit.

[117] *Universul Literar* din 29 Iulie 1923.

Şi când au ajuns în sfârşit la scara la care trebuiau să se dea jos, n'a fost mai uşor să-l facă pe logofăt să lase în trăsură ciubucul aprins pe care voia numai decât să-l ia cu el[118].

Fig. 52. Boer moldovean din sec. XIX, de un autor necunoscut.

Era deci ciubucul un tovarăş nedespărţit al boerului, un tovarăş la care ţinea şi de care, de multe ori, nu se despărţea nici la culcare de adormea cu el în gură. Chiar pe vremea când începuse să se introducă moda europeană în locul celei turceşti când boerii se grăbeau să schimbe portul lor de moda turcească cu portul cel nou franţuzesc, nu le venea de loc să se despartă de lungul lor ciubuc şi de deprinderea de a fuma din el stând jos turceşte.

Avem în această privinţă o descriere haslie a pictorului ungur Barabas care, prin 1832-1833, fusese mai mult timp în Bucureşti. Într'o vizită ce acest pictor a făcut boerului "Cantacuzeno", care şi el îşi metamorfozase de curând portul, mobilierul. etc., de abia şi-a ţinut râsul intrând în odaia boerului unde a "*văzut vre-o zece boeri fumând ciubuce lungi, însă şezând fiecare turceşte pe jos, lângă câte un scaun dar cu jobenul pe cap şi aripele fracului tăvălite pe duşumelele odăii! Cantacuzino singur şedea pe canapea însă celorlaţi boeri le venea mai bine să stea jos cu picioarele încrucişate după moda veche, şi fiindcă pe atunci nici turbanele nu se luau de pe cap, uitaseră să-şi ia jobenul*"[119].

Dacă boerii îşi satisfăceau patima fumatului într'un lux în adevăr oriental, cu ciubuce scumpe, tutunuri aromatice, stând pe sofale moi, cu cafele băute din filigene aurite, cu slugi gata să-i servească la cel dintâi semn etc., în schimb însă ţăranii se mulţumeau cu o lulea de pământ ars, înfiptă într'o ţeavă scurtă de soc sau vişin, cu un tutun "de ţară" câte odată atât de tare la gust încât şi se şi zicea "tutun tătăresc", iar în loc de cafea ei luau, la zile mari, câte o cinzeacă de rachiu pe care o beau pe îndelete din pahăruţe mici dar cu gâturi lungi, ("*ciocane sau ţoiuri*") ca să se scurge rachiul în gură cât mai încet şi deci senzaţia plăcută să dureze cât mai mult.

D-l Anton Oprescu, care a adunat şi publicat note foarte interesante despre tabieturile din trecut ale fumătorilor noştri din diferite clase sociale, ne dă o admirabilă descriere a tabietului ţăranului băutor de lulea; "Scotea din tureatcă luleaua. Scotea şi băşica de porc în care îşi păstra tutunul. Se aşeza pe scăunaş la vatră în cele mai dese cazuri pe o buturugă şi începea să-şi pregătească maşina de afumat. Ştergea şi lustruia puţin luleaua cu dosul palmei, vâra un pai sau un beţişor pe ciubuc, mai trăgea în sec să vadă dacă nu cumva o fi ciubucul astupat; lua tutun din băşică, îl punea în podul palmei, îl frământa şi aşa îl îndesa în lulea. După ce isprăvea deîndesat, aşeza un cărbune deasupra şi punând coatele pe genunchi, cu nasul aproape de jăratec, începea să pâcâe şi să gândească, câte odată mormăia printre dinţi crâmpee de cuvinte"[120].

[118] R. Rosetti. *Amintiri*, pag. 275.
[119] Dr. Andrei Veress. *Pictorul Barabas şi Românii*, 1930, pag. 240,
[120] A. Oprescu. *Ce putem şti despre tutun înainte de înfiinţarea monopolului*" în revista Viaţa Agricolă. No. 19 şi 20 din 1920.

La ţăranul român din Macedonia, găseai acelaş obicei, stetea la gura sobei şi pufuia tutun din pipă:

"*Cu cicioarele tu cinuşe,*
Ni'uşit nafoar di uşe;
Cu ciubuca 'n gură;
Muţă ca niaclu ci suge ţâţă"[121].

Fig. 53. Ţigan fumându-şi luleaua, sec. XIX. Autorul necunoscut, îl dă drept ţăran muntean.

Cu luleaua fumau şi parte din orăsenii cei nevoiaşi şi chiar meştesugarii cari trebuiau să aibe mâinele libere la lucru.

Negustorii însă, ca şi boerii, erau în măsură să-şi permită luxul ciubucului şi chiar al narghilelei, fiindcă steteau pe loc, la tejghea, sau greceşte pe prichiciul ferestrei sau în pragul uşei şi puteau deci să pufue din ciubuc şi chiar să-şi bea cafeaua fără să le stea treaba pe loc. Nu vorbim de negustorii înstăriţi al căror tacâmuri de fumat erau tot atât de scumpe şi luxoase ca ale boerilor.

Avem în această privinţă o scrisoare din 1780 a unui negustor către marea casă de comerţ a lui Hagi Pop din Sibiu, în care negustorul nostru îi scria să-i trimită, între altele, şi "*o lulea bună de spumă care să nu mai fie la altul, cu plopu (probabil pleopă, adică cu capac), să fie mare, să ia numai o jumătate de ocă tutun". De toate te va ierta, iar luleaua să nu rămâe*"[122].

La oraşe cafenelele erau localurile publice în care se fuma şi se bea cafea: într'unele numai poporul de jos, într'altele negustorimea măruntă şi oamenii ceva mai înstăriţi. În ele, şi în zi de lucru şi în zilele de sărbătoare, se adunau orăşenii la taifas şi fumau cu luleaua, cu ciubucul şi chiar cu narghileaua, luau dulceţi, beau cafea, ba chiar şi rachiuri.

La noi cafenelele erau după moda turcească şi existau încă de pe vremea lui Vodă Constantin Brâncoveanu. Ele erau pe atunci ţinute de "*oameni veniţi din Stambul cunoscători ai celor mai noi deprinderi ale capitalei împărăteşti*"[123].

Ion Gr. Ghica ne descrie o cafenea din Iaşi din 1849 cu caracteristica obişnuiţilor ei, mai toţi străini. Pe acea vreme, cafenelele erau în plină prosperitate. "*Nu vezi pe nimeni când intri în ea şi nici nu eşti văzut de nimeni, fiindcă nori deşi de fum îţi ascund privirea obiectelor, până când obişnuinţa îţi îngădue să le recunoşti. Atunci zăresti o sală imensă a carei periferie o indică un divan circular. Pe ici pe colo mese încărcate cu orice fel de băuturi, într'o parte vezi un turc grav până în desfătare fumând lungul ciubuc sau narghilelul său, cu picioarele încrucişate sub el; armeanul cu straniul săl port, ţinând mâna în brâu şi gustând tacticos cafeaua Moca, grecul cu gesturi mari, mai sgomotos el singur decât toţi ceilalţi împreună, evreul mângâindu-şi barba şi socotindu-şi paralele pe masă, neamţul contrastând cu ceilalţi ca înfăţişare, cu luleaua*

[121] Şezând cu picioarele în cenuşă, nu ese afară din casă, cu ciubucul în gură trage ca copilul care suge ţâţa" Din *Etymologicum Magnum Romanie,* vol. II, pag. 1870.
[122] D. Z. Furnică, *Din istoria comerţului*, pag. 117.
[123] N. Iorga, *Ist. Rom. în chipuri şi icoane*.

mică în gură stând înaintea unei mari halbe de bere"[124].

Alexandri ne înfăţişează şi el o cafenea grecească din Iaşi (1844) plină de fesuri mari, de fustanele, de figuri serioase cu bărbi lungi, de capete cu cealmale, care stau împrăştiate pe laiţele dela pereţi. Filigeanele de cafea, ciubucele şi narghilelele joacă roluri însemnate în acea sală, şi fumul de tutun domneşte în toată slava sa"[125].

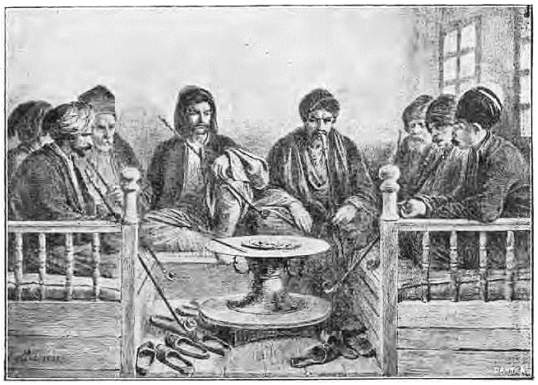

Fig. 54. Turci şi tătari fumându-şi ciubucele în pridvorul unei cafenele. Crimeea 1837.

Pentru poporul de jos cafenelele erau mult mai sărăcioase, câteva ciubuce de dârmâz şi de făchită cu imamele de sticlă în floarea petrei acre, câteva rogojini împestriţate cu bortele negre ale cărbunilor scăpaţi din lulele, înfăţişau tot mobilierul unei cafenele, – unde confortul era înlocuit prin rogojini şi hrana prin ciubuce şi cafea – în cari poporul îşi îneca grija.

La ţară cârciumile erau singurele localuri publice în cari ţăranii, pe vreme de iarnă şi în zile de sărbătoare, se adunau la sfat şi îşi plângeau necazurile şi nevoile pufuind din lulele şi bând “holircă" sau “basamac".

Femeile la noi nu fumau pe vremuri cu toate că adoptaseră şi ţineau multe obiceiuri de modă turcească.

“*Nu dese ori,* zice Wolf*, am văzut fumând şi femeile mai ales grecoaicele şi ţigăncile, cari se cam asemănau la faţă între ele. Moldovencile de obârşie nu se gândise la fumat şi socotesc ca o batjocură când văd pe ţarigrădence prefăcându-şi gura în horn" (coş)*[126].

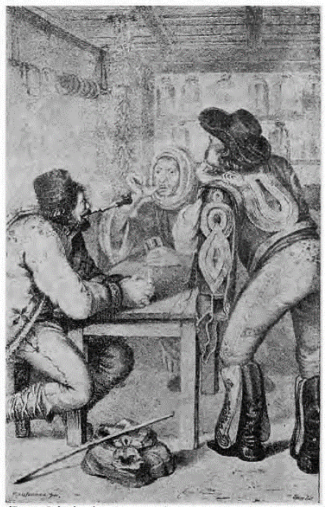

Fig. 55. Cârciumă românească.

Se găsea însă şi câte o cucoană, dintre cele bătrâne, mai îndrăsneaţă care se dedea la acest obicei, dar pe ascuns căci s'ar fi făcut de ocară dacă ar fi fumat în lume. Avem în această privinţă o scrisoare din 1811 a lui Ioanan Can(ano) către un oarecare “Moş Ilie", pe care probabil îl rugase să-i facă oarecari treburi prin vre-un orăşel din Moldova, şi căruia, după ce-i comunicase rezultatul însărcinării, Cananau îi scria aşa:

[124] Ioan Gr. Ghica. “*O iarnă la Iaşi (1849)"* în Revista catolică No. 3 din 1913.
[125] Citat de A. Oprescu în “*Viaţa agricolă*".
[126] 4. Wolf, Beiträge zu eiuer statisticsh-historischen Beschreibung des Fùrstenthums Moldau, Hermannstadt, 1805, pag. 40.

"Apoi giudecă părere me de rău că ţi-am pricinuit într'atâta supărare înu câtu înu britce jidoveşti să te primbli pe la nişte figuri ca cucoana Mariia Joroae, *ba încă s'o priveşti şi bând tiutiunu*"[127].

Cam de pe la 1850 încep să apară însemnări şi despre femeile fumătoare, dar numai despre cele dela oraş, din clasele înstărite.

Ţărancele nu fumau. "*Laudă femeilor noastre romănce sătene*" spunea un scriitor român, "căci între ele până acum această buruiană nu s'a putut introduce ca între cele orăşene. Femeile cari mai întâi la noi au fumat tutunul, au fost ţigăncile".

Kotzebue, în scrierile lui, pomeneşte deseori de cucoane cari fumează tutun, chiar cu ciubucul. Tot el în descrierea unei călătorii ce a făcut cam pe la 1850 la mânăstirea Văratec, povesteşte, între altele, că tinerile mai de neam boeresc dela acea mânăstire, "*fumau într'un ţigarete de cele mici, pe care ştiu să le facă aşa de bine în Moldova*" şi că "*râzând şi glumind, suflau nourii de fum spre cerul de seară*"[128].

Cu vremea, deprinderea fumatului a trecut şi la femeile din popor dela oraşe, cari au început să imiteze pe boeroaice pe slugile lor. Femeile dela ţară au rezistat însă mai mult la această patimă; pentru fete era o mare ruşine să bea tutun; iar pe unde au încercat ca să se dedea acestei deprinderi, flăcăii le-au şi scornit cântecul:

Câte fete la strânsură
Toate stau cu pipa în gură.
Iese dracul dintr'o râpă
Şi le pune foc în pipă[129].

În Ardeal e un strigăt la joc, tot de batjocura fetelor cari beau tutun:

Fetele din Arpătac
Mereu pipă la tabac.
Iar cele din Satul Nou
Se întrec după băgău[130].

Fig. 56. Machetă de I. Iordănescu, 1915

Deprinderea fumatului a făcut totuşi mari progrese. Este adevărat că aproape au dispărut cafenelele cele în cari când intrai nu mai vedeau nimic şi puteai să tai fumul cu cuţitul; în schimb însă se fumează la fel în berării, "bodegi", restaurante, cofetării, etc., iar în locul acelor fumători de ciubuce, gravi, cu bărbile lor lungi şi costumele lor orientale, astăzi vezi fumând tineri, aproape copii, cot la cot cu bărbaţii vârstnici şi cu părinţii, mai toţi de altfel raşi ca'n palmă, iar, în rând şi la întrecere cu bărbaţii, femeile şi fetele tunse băeţeşte. A dispărut sfiala de altă datd a fiului de a fuma în faţa părinţilor, a soţiei în faţa soţului, a tinerilor în faţa bătrânilor. Erau, acestea toate, obiceiuri pe cari le luasem dela turci odată cu fumatul.

---

127 N. Iorga. *Studii şi documente*. Vol. XXIV, pag. 287.
128 Wilhelm de Kotzebue "*Din Moldiva" tablouri şi schite din 1850*.
129 Tudor Pamfil. *Mitologia românească*, I, pag. 279.
130 Bagău este vorba de origină ungurească şi înseamnă scrumul din lulea. (Haşdeu, *Etymologicum Magnum Romanie*) Vol. III.

Astăzi am rămas numai cu fumatul. Bătrânii din vremea de acum – cari dacă nu au apucat, cel puţin au auzit în tinereţea sau copilăria lor despre obiceiurile vechi – privind astăzi cum se amestecă fumul din ţigarea lor cu acela scos de scumpele lor odrasle, se vor fi gândind: ce departe e vremea de acum 120 ani când trebuia să ceri iertare unuia, care, umblând pentru treburile tale, era silit să se ducă pe la vre-o cucoană “Joroae" s'o vadă bând tiutiun! şi mai ales de vremea când femeile marinarilor din Bayonne şi Saint Jean de Luz ziceau despre bărbaţii lor fumători, că “mieux vaut le derière du diable que la bouche de nos mari".

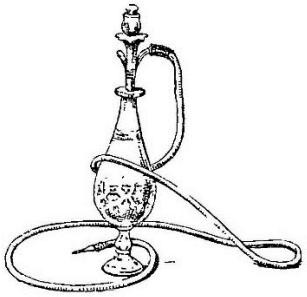

XII. Soiurile de tutunuri cari se fumau şi cele cari se cultivau la noi înainte de introducerea monopolului.

Cea mai veche însemnare ce am putut găsi despre felurile de tutunuri ce se cunosteau şi fumau la noi, datează de abia din 1722: "tutun românesc" şi "tutun leşesc"[131]. În tarifele vamale, în vigoare în Moldova între 1726 şi 1733[132], se pomeneşte nu numai de "tutunul de ţară" şi de "tutunul muntenesc", ci şi de "tutun bocce", "tutunuri de miez", "tabac", iar într'o scrisoare din 1704 scrisă de un boer către vară-sa Catinca Cantacuzino, la Paşcani, găsim: "*mulţămim de ciubuce şi mă rog şi de ceva tutun basma giubec*"[133].

Deşi în aceste însemnări nu se vorbeşte de tutun turcesc, însă cuvintele: "bocce", "basma", "giubec" sunt numiri curat turceşti ce se dădeau în Turcia unor anume forme de baloturi de tutun şi unor anumite categorii de foi. Aceste numiri, cari astăzi s'au generalizat în tot orientul Europei pe unde se cultivă şi lucrează asemenea tutunuri, le-am adoptat şi noi de câteva decenii încoace, odată cu introducerea sistemelor turceşti de a fermenta şi manipula tutunurile noastre. Noi am avut în trecut, şi le menţinem şi astăzi, numirile noastre, "păpuşoi", "foi de vârf", "foi de poale", etc., pe cari le întrebuinţăm spre a grupa diferitele categorii de foi. Cuvântul "teanc" de tutun (adică, balot de tutun) se găseşte pomenit într'un isvod din 1784[134]. E un cuvânt probabil tot de origine turcă, dela "denchiu" sau "denghiu", care înseamnă balot, legătură.

Fig. 57. Gravură din 1576 reprezentând un fir de tutun.

Numirile acestea turceşti, cari s'au menţinut în toate tarifele vamale din secolul al 18-lea, dovedesc că se aduce şi la noi şi tutun turcesc şi deci nu se fuma numai tutun românesc. Boerii fumau desigur tutun turcesc, iar ţăranii tutun produs în ţară.

Abia pe la finele secolului al 18-lea apare, în tarifele vamale, numirea de tutun "turcesc" în tariful vamal din 1776 al lui Al. Ipsilante alături de numirile de tutun "bocce" care, ca şi astăzi, înseamnă cel mai bun tutun turcesc şi din care desigur că se delectau numai boerii şi cei înstăriţi.

Şi în corespondenţele particulare din acea epocă se pomeneşte din când în când de astfel de tutunuri, cum de exemplu în acea din 1774 a lui Constantin Argetoianu către finul său, Constantin Hagi Pop din Sibiu, prin care îl ruga să-i trimită şi o bucce adică o buccea de tutun[135].

Tot pe la finele secolului al 18-lea începe să apară, în unele tarife vamale, cum de exemplu în cel din 1793, numele de tutun de Ianina şi de tutun "*tombechiu*"[136], etc. De altfel tutunurile ce se exportau din Turcia pe acea vreme erau cunoscute pe toate pieţele importatoare sub nume diferite după proveniența lor şi anume:

---

131 N. Iorga. *Studii şi documente*, vol. V, pag. 140.
132 N. A. Bogdan. *Din trecutul comerţului moldovenesc*, pag. 158.
133 N. Iorga. *Studii şi documente*, vol. V, pag. 57.
134 N. Iorga. *Studii şi documente*, vol. VII, pag. 243.
135 N. Iorga. *Istoria comerţului românesc. Epoca mai nouă*, pag. 101.
136 În tariful vamal din 1804 găsim în loc de "tombechiu" "tombec", iar în cel din 1811 "tumbeki".

tutun de Ienidgea (2-2 1/2 piastri oca), *bocea-tutun* (40-45 parale oca), *Kirjali* (20-30 parale oca), *Aba-tutiun* (30-35 parale oca), *Rumeli-tutun* şi *Petridge tutun* (14-15 parale oca) şi *Dizi-tutun* (10-12 parale oca)[137].

De pe la începutul secolului al 19-lea ştirile despre tutunul turcesc cu specificări de "*basma*", "*bocce*", "*giubec*" sau "*dubec*", "*ge*bel", "*trapun*t" (probabil Trapezund) "*Anadol*", de "*Ienidge*", de "*Kirjal*i", de "*Rumelia*", etc. etc. şi despre "*tutunul de ţară*" apar mai numeroase şi mai precise. Găsim pentru unii ani chiar cantităţile de tutun ce se importau în Principate.

Epoca în care consumaţia tutunului turcesc a luat cea mai mare desvoltare la noi, a fost epoca fanariotă. Domnii, înalţii lor demnitari, curtenii şi slujitorii de toate rangurile, cari îi însoţeau când veneau în ţară şi cari mai toti erau turci şi greci din fanar, erau deprinşi cu tutunul turcesc şi, fără îndoială, că continuau să-1 fumeze şi la noi.

Reproduc mai jos un pasagiu din Istoria lui Elias Regnault, tradusă în româneşte de Ioan Fătu, referitor la felul cum zarafii din Constantinopol îmbiiau cu bani de împrumut pe viitorii domni şi felul cum aceştia îşi recrutau slujitorii, – pasagiu din care se vede că tutunul cel bun era una din ispitele cu cari solicitatorii de slujbe căutau să câştige favoarea noului Domn: "*La fiecare nouă numire de Domn se vedeau alergând în jurul fericitul ales, în casa lui din Fanar, toţi zarafii, formagii, de pe străzile Constantinopolului, greci, turci, armeni şi "jidovi" şi rând pe rând se înfăţişau viitorului domn cu oferte cari de care mai ademenitoare, printre cari fireşte nu lipsea vestitul tutun turcesc: Efendi, zicea unul, am tutun de Adrianopol de care tu n'ai băut niciodată, iasomie de Brussa din care ţi-ai putea face un turban, nuci de No de cari n'ai gustat niciodată, imamele precum le visai la vârsta de 18 ani*" şi în schimb nu-i cerea nimic alt decât să-1 ia cu el în Valachia şi să-1 numească "*becerul curţii*"[138]. Altul, un zaraf ovrein: "*Strălucita ta Mărire are trebuinţă de averea sclavului său; acesta e la dispoziţia ei iar sclavul Mărirei sale nu-i cere alta decât arenda tiutiunului şi a hornăritului*".

Dar dacă boerimea din preajma domnitorului a adoptat şi ea tutunul turcesc cu tot tacâmul şi toate dichisurile la modă în ţara turcească, apoi marea masă a poporului a rămas la tutunul pământean, şi cu ea o bună parte din boerii mai cu puţină dare de mână, cari îşi petreceau amarul zilelor pe la îndepărtatele lor conace de moşii. "*Tutunul*, scria A. Wolf[139] în 1805, *se cultivă în Moldova foarte mult fiindcă partea bărbătească dela ţară, fără deosebire de vârstă, fumează şi prizează tutun şi nu-i este teamă că turcii le-ar răpi această plantă, deoarece osmanii sunt prea pretenţioşi spre a se servi de tutunul moldovenesc*".

Ceva mai departe, acelaş autor spune: "*familiile boerilor, lumea intelectuală mai ales, şi negustorii se servesc exclusiv de tutunul turcesc, din care ocaua costă 70-80 parale, adeseaori chiar 3-4 piastri*".

Boerii mai scăpătati, mai nevoiaşi, se mulţumeau cu tutunurile pământene, cu acelea pe cari le găseau mai bune pe acea vreme. Ei îşi făceau proviziile lor de tutun pe care îl ţineau în teancuri. Într'un isvod, din 1784 Februarie 10, de cele ce s'au găsit la casa răposatului Cluceriu Grigoraş Costache, tatăl mitropolitului Veniamin Costache, se găseşte pomenit între altele şi "*1 tiancu cu tiutiun moldovenesc*"[140].

Îşi aveau deci şi boerii proviziile lor de tutun pământean, bun, din care când aveau nevoie puneau câte o slugă dibace să li-l tae chiar în fata lor, cum făcea boerul Vârnav care fuma tutun de Floreşti şi pe care îl tăia ţiganul Mihalache întocmai ca pe tutunul turcesc[141].

Nu găsim însă nici o însemnare din care să deducem ce soiuri de tutunuri, din punct de vedere botanic, erau acele "*tutunuri de loc*" ("*tutun românesc*" sau "*tutun muntenesc*", "*tutun moldovenesc*", etc.) şi nici nu s'au mai păstrat în culturile noastre, nicăeri în tară, astfel de tutun decât doar aşa zisul "*tutun leşesc*", din care se mai găsesc şi astăzi pe ici, colo, căte un fir răslet despre care ştim că este un *Nicotiana Rustica*. Credem însă că acest soi de tutun, despre care nu mai apare nici o însemnare în afară de aceia deja pomenită

[137] M. de Peyssonel. *Traité sur le commerce de la mer noire*. Paris 1787.
[138] Elias Regnault. *Istoria politică şi socială a principatelor dunărene*. Tradusă de Ioan Fătu, Iaşi. 1856 pag. 90 şi 91.
[139] A. Wolf. *Beitrage zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Furstenthums Moldau*. Hermannstadt, 1805, pag. 39, 40
[140] N. Iorga. *Studii şi Documente*, Vol. VII, pag. 234.
[141] Teodor Vârnat. *Istoria vieţei mele*, pag. 14.

de pe la începutul secolului al 18-lea, a fost de mult abandonat sau cultivat pe suprafeţe din ce în ce mai restrânse, pe lângă casă, prin grădini, etc., atât cât trebuia unui gospodar pentru lulea şi spre a-şi prepara leşia de spălat oile.

Ştim însă că pe la 1825 începuse să se negustorească pe la noi şi tutunul "*Persaciu*"[142], în afară de tutunurile turceşti" cunoscute în comerţ din vremuri mult mai vechi cu denumirea generală de "*turcesc*", sau cu denumirile de "*basma*", "*bocce*", etc., numiri păstrate şi astăzi în toată peninsula balcanică, cari se referă toate, la soiuri de tutun din genul N. Tabacum.

Deşi în însemnările în cari găsim aceste numiri este vorba de felurile de tutunuri ce se negustoreau prin ţările noastre, eu însă cred că ele se şi cultivau pe la noi din sămânţa adusă, probabil, din Turcia. De altfel se ştie că încă de pe la începutul secolului al 18-lea erau culturi destul de întinse cu soiuri de tutun din genul N. Tabacum nu numai în Turcia ci şi în Rusia şi mai în toate ţările din Europa. Nu este deci exclusă ipoteza ca printre soiurile ce se cultivau la noi să fi fost şi unele aduse din Rusia sau centrul Europei, cari, cu timpul, au fost abandonate sau au rămas în cultură alături de cele turceşti, dar cu numiri după localităţile în cari se cultivau.

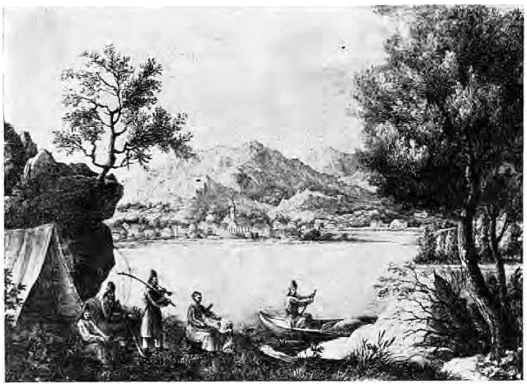

Fig. 58. Sveniţa din Babat.

În Rusia, bună oară, încă din 1723 (sub Petru cel Mare) şi mai ales din 1763 (sub Ecaterina II) s'au introdus tutunurile de *Maryland*, *Virginia*, etc., tutunuri de mult cunoscute şi cultivate în centrul Europei. Din acest punct de vedere este interesant de cunoscut trecutul culturei tutunului în Rusia, fiindcă Ruşii, cel puţin cei din partea sudică a Rusiei, au primit şi ei tutunul şi obiceiul de a-1 fuma tot dela turci ca şi noi, şi probabil că, în ce priveşte cultivarea tutunului, lucrurile s'au petrecut cam în acelaş fe1 şi în ţări1e noastre.

În adevăr, în Rusia, pe la începutul secolului al 18-lea se cultivau două feluri de tutunuri, ambele din genul N. rustica şi anume: *mahorcă* şi *bacun* sau *bachir*. Cel dintâi era mai bun şi se întrebuinţa la fumat, iar cel de al doilea, mai prost, nu se întrebuinţa decât la prepararea tabacului de prizat. Tutunului mahorcă, şi se zicea pe vremuri şi simplu *tiotion*, mai apoi tabac, numire ce nu se dedea niciodată celui zis *bacun* sau *bachir*.

V. Şterbacev[143] citează în această privinţă nişte însemnări zilnice" ale unui moşier rus, un oarecare Iacov Marcovici, care se ocupa şi cu cultura şi cu negoţul de tutun, şi în cari se găsesc dese notiţe ca acestea: "*am trimis pentru ţările de jos tutiun şi bacum, 180 puduri, (12 Februarie 1731*)": "*am trimis la Astrachan 27 butoae de rachiu şi 5796 păpuşi (legături) de tiutiun şi bacun, (30 Iunie 1732)";* etc.

Un alt document interesant se mai găseşte în textul instrucţiunilor întocmite în 1763 de către Consilierul Teplov, din ordinul Împărătesei Eceaterina a II-a, referitoare la măsurile de luat pentru desvoltarea şi perfecţionarea culturei tutunului în Malorusia, şi în care se recomanda să se cultive în afară de "tiutiun" şi bacun", adică de cele două soiuri cunoscute şi cultivate deja, încă trei soiuri aduse din America şi Olanda şi anume "Maryland", "Virginia" şi "Amersford". Va să zică tiutiun era ceva deosebit de bacun deşi erau amândouă de acelaş gen.

[142] N. Iorga, *Istoria Comerţului românesc*.
[143] V. C. Sterbacew. *Obzor Tabakovodstva v Rossii*. Petersburg 1894.

Acelaş autor rus mai arată că cele două numiri au existat şi există şi în alte ţări din imediata vecinătate a Rusiei: în Polonia (titun-tiuton, bacun), Galiţia (tiatiun, bacun), Basarabia (mahorcă, bacun), etc.

Că bacun şi tiutiun sau mahora erau 2 specii din genul Rustica ne-o spune autorul în chestiune bazat pe scrierile vechi ce a consultat şi pe faptul că el însuşi a găsit în diferite regiuni ale Rusiei aceste numiri dându-se la tipuri deosebite de tutun din genul Nicotiana rustica.

Se ştie, pe de altă parte, că Ruşi, cel puţin cei din partea de jos a Rusiei, au luat deprinderea de a "bea" tutun tot dela musulmani, ca şi noi, şi în special dela tătari. De sigur că tot dânşii le-au dat şi planta cu numele ei de "tiutiun" la început, şi de "mahorcă" mai apoi. De altfel turcii, şi mai ales tătarii, cari au fost mari fumători de ciubuc şi narghilea, trebue să fi întrebuinţat tutunuri tari, cum se întrebuinţează şi astăzi, pentru acest fel de a fuma, şi de sigur că, pe acele vremuri, nici un soiu de tutun nu putea avea această calitate în măsură mai mare ca soiurile din genul N. Rustica. Chiar şi astăzi se întrebuinţează acest soi de tutun în Rusia, Polonia, etc., pentru prepararea tutunului de pipă. "Tiotionul" tătarilor trebue să fi fost straşnic de tare pentru ca să ajungă să se zică la noi, pe vremuri, de un tutun pământean care era tare, că e "tutun tătăresc"[144].

Ceeace s'a întâmplat în Rusia de jos, probabil că trebuie să se fi întâmplat şi la noi. Tutunul pe care, la începutul începutului, l'am învăţat să-1 "bem" dela turci, trebuie să fi fost un N. Rustica. Probabil însă că cu vremea plugarii noştri au mai introdus alte soiuri luate fie dela turci, (cari cei dintâi au găsit şi reuşit să producă tutunuri mai bune, mai dulci şi mai aromate), fie dela alte popoarele din centrul Europei, soiuri cărora le-au dat diferite numiri ca: *toporaş*, *sapă* (capa unguresc), *de Polonia*, *persaciu* (Prosoceanul din Grecia de astăzi), etc., numiri dispărute odată cu introducerea monopolului, a cărui administraţie a interzis cultura altor varietăţi în afără celor pe cari le dedea ea cari erau toate de origină turcească.

De altfel agricultorii români, în cele câteva decenii dinaintea introducerei monopolului, începuseră se introducă în culturile lor felurite soiuri de tutunuri turceşti.

Iată câteva note şi însemnări în această privintă: Pastorul evanghelic Holzschulet, în cartea sa tradusă în româneste de Dr. Cihak[145] şi care a trăit în Moldova şi Basarabia până la 1855, citează printre cele 12 specii de tutun ce se cultivau pe acea vreme în Europa şi pe care le-a încercat el în Germania, şi un "Virginia" cu "*vinele groase*", introdus din Moldova sub numele de "*tumbek*i" precum şi "*tutunul turcesc*", care dintre toate e cel mai plăcut" şi se întrebuinţează numai la ciubuc sau la ţigarete papiros".

Litinski, în al său "*Manual de agronomie practică*" pentru Moldova, tipărit la Iaşi în 1853, vorbind de soiurile de tutun, enumără "*tiutiunul de Strasburg, de Maryland,* acel *de Podolia sau turcesc,* acel *Virginic* şi acel *toporaş cu frunze mari*".

P. S. Aurelian în "*Manualul de agricultură pentru clasele primare*" tipărit în Bucureşti în 1869, zice că la noi se cultivau mai multe soiuri de tutun şi mai toate aveau foile mari. Se cultiva şi tutun turcesc, care are "foile mai mici", iar în "*Diurnalulu Agronomia*" din 1861, al lui Pană Buescu, acelaş autor, Aurelian, scrie că "*tutunul cunoscut la noi sub numele de tutun românesc, este cel mai răspândit în ţara noastră*" şi este un N. Tabacum.

Ion Ionescu de la Brad, ne vorbeşte[146] şi el de tutunul românesc ce se cultiva la noi spunând că frunzele tutunului românesc numit tătăresc sunt în mijlociu, mari, de 30 cm lungi".

Despre introducerea seminţei de tutun turcesc în ţară la noi nu găsim însemnări prea vechi, ci de abia din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel avem o scrisoare a lui Costaki Negri, scrisă din Constantinopol, către un prieten al său, care purta data de 19/31 Ghenar 1861. "*Dacă pogonul este de 36 prăjini şi*

---

144 I. Ionescu dela Brad. *Agricultura în jud. Putna*: "tutun indigen zis tătăresc de tare ce era".

145 Pastorul evanghelic Holzshuler. *Noul metod de cultura tutunului*, tradus şi publicat de dr. H. Teodor de Cihar" Iaşi 1864. Acest Holzschuler era un pasionat horticultor şi se ocupa în special cu cultura florilor şi producerea seminţelor de flori. După ce s'a înapoiat în Germania şi-a continuat îndeletnicirile lui ş'a început să facă diferite încercări ca să găească un metod de a produce un tutun bun ca şi cel turcesc cu care se obicinuise el în Moldova.

146 Ion Ionescu. *Lecţiuni elementare de agricultură*, 1870, Bucureşti, pag. 194.

pe la voi, apoi nu te sfătuesc să faci cercarea culturii de tiutiun pe 25 pogoane, căci nu-i ajunge nici odată la capăt ca să le poţi lucra. Cearcă cu cinci pogoane, cel mult zece, dacă ai oameni de ajuns şi care să stee numai de astă treabă a tiutiunului, care este tare migăloasă şi cere muncă uşoară în adevăr dar de toate zilele.

Îţi voi trimite cel mult jumatate oca sămânţă care ajunge pentru mai mult de 25 pogoaue. Sămânţa să samănă în răsad, pe care îl transplantezi întocmai ca varza. Fii fără îngrijire, căci la vremea cuvenită îţi voi trimite sămânţă de Ienige, care produce cel mai bun tiutiun din Turkia". Şi termină scrisoarea: "*adio, iubite Tache, studie mai cu luare aminte tabaco-cultura şi contează pe sămânţă*"[147].

Odobescu şi Aurelian vorbind despre tutunul nostru la expozitia din Paris din 1867, zic: "*De câţiva ani cultura acestei plante s'a perfecţionat în mod considerabil; s'au introdus în ţară seminţe stăine şi mai ales din varietatea zisă Ienidge, care dă produse excelente. Ca toate că această sămânţă trebuie reînoită la fiecare doi ani căci foile ce produc crescând mari pierd o parte din aroma ce ele au în Turcia, totuş în solul românesc ele devin mai viguroase şi capătă un gust mai tare*". Adaogă apoi că "*producţia anuală a tutunului este evaluată la 1.480.660 oca; din această cantitate se exportă 350.356 oca în Turcia, unde se amestecă cu produsul indigen pentru a-i da mai multă tărie*"[148].

O informaţiune interesantă în privinţa seminţelor aduse din Turcia ne dă G. Galeriu în nişte "*notiţe despre cultura tutunului la noi înainte de introducerea monopolurilor*", notiţe ce-i fuseseră încredinţate în 1886 de către Hagi Ştefan din Bucureşti, vechiu arendaş al moşiilor Ghimpaţi şi Mihăileşti din Vlaşca între anii 1859 şi 1869". Cum d-sa (Hagi Ştefan) cultiva tutunuri pe mari suprafeţe, silit de această împrejurare, *trebuia să facă în fiecare an câte o călătorie la Ienidge şi Xanti din vechea Tracie*, unde se cultivă şi în prezent cele mai fine tutunuri. Această călătorie avea scop de a-şi procura sămânţa de tutun, a recruta şi angaja lucrători şi maeştri pentru cultivarea şi lucrarea tutunurilor în baloturi şi boccele, precum şi pentru a-şi da seama, la faţa locului, de starea producţiunei şi preţul recoltei din cursul anului".

"Tutunurile de frunte ce D-1 Hagi Ştefan cultiva pe moşiile de mai sus le vindea negustorilor din ţară pe preţ de 20 lei vechi până la un galben ocaua, iar cele inferioare dela 1-20 lei vechi"[149].

Deputatul S. Voinescu, cu prilejul discuţiei proectului pentru amânarea aplicării legii din 1864 a monopolului tutunului, preciza, în discursul său, că sămânţa de tutun turcesc s'a introdus la noi cu vre-o 16 ani în urmă, adică prin 1849 şi că sămânţa indigenă nu e bună de nimic".

Mai avem o descriere a 2 varietăţi ce se cultivau prin 1881 în jud. Ilfov, numite popular, una *tutun nebun* şi alta *tutun guşat*: cea cu floarea albă roşiatică, numită în limbagiul vulgar tutun nebun, este cea mai puţin răspândită, se cultivă mai mult în com. Bolintinul din vale, are trunchiul mai înalt, de 6-8 palme, frunza mai mare, întreagă şi de formă ovală aproape cardiformă cu vârful mai ascuţit decât a doua varietate cu floarea roşie-carmină, mai răspândită şi cultivându-se mai mult în alte 5 comune, cu trunchiul mai puţin înalt, de 4-5 palme, frunza mai mică, cu vârful mai obtus şi peţiolul îmbrăcat din care cauză vulgul l'a numit tutun guşat"[150].

Probabil că aceste soiuri erau nişte corcituri provenite din încrucişarea naturală a feluritelor varietăţi (Persicean, Samsun, Iaca), ce se cultivau pe vremuri (înainte de monopol) în această regiune.

În restul ţării era cam aceiaşi stare de lucruri: se cultivan diverse var. de tutun unguresc, mult Samsun şi Persicean însă mai toate erau corcite. Aşa zisul tutun de Poeni era o Iaca corcită.

Din toate cele arătate până aci putem conclude, cred eu, *că la începutul introducerei tutunului în ţara noastră se cultivau soiuri din genul N. Rustica, cari s'au menţinut multă vreme încoace ca fiind potrivite şi pentru "băut" cu luleaua şi pentru preparatul leşiei pentru oi şi că, în prima jumătate a secolului al 18-lea începuse să se introducă tutunuri din genul N. Tabacum (fie din Turcia, fie din centrul Europei) printre*

[147] Comunicată de d. Anton Oprescu.
[148] *Notice sur la Roumanie*. Paris 1867, pag. 64.
[149] *Buletinul culturei tutunului*, an. VII din 1913, pag. 277 şi 278.
[150] Gr. Michaescu. *Cultura tutunului în circumscripţia I-a din Ilfov*. (Economia rurală, an. III, 1882, pag. 25).

cari, spre sfârşitul acelui secol, predominau soiurile aduse din Turcia, a căror cultură, în prima jumătate a secolului al 19-lea, luase o desvoltare remarcabilă.

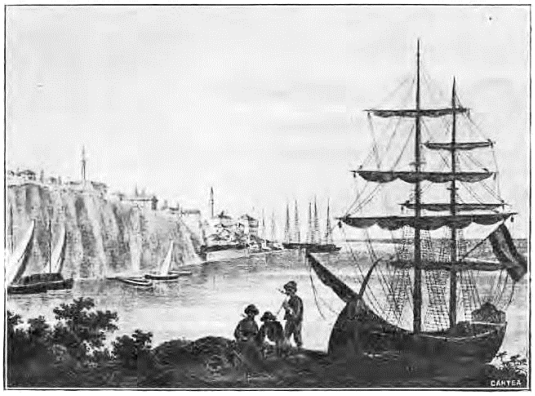

Fig. 59. O vedere a oraşului Brăila de Erminy del (1820).

Acele tutunuri "*de Mutan şi Bârsan aproape de Siret*" despre care vorbeste Carra că "se vindeau cu preţ indoit ca cel de Polonia", acel de "Floreşti", din ţinutul Tecuciului, pe care-l fuma boerul Vârnav, de sigur că nu erau tutunuri din cari să se facă leşie pentru oi, ci tutunuri bune ca şi cele de *la "Bila", care mai înainte se produceau către Găeşti*" şi ca multe altele cari se apropiau "*foarte mult de tutunul turcesc*" ca gust la fumat, fiindcă la noi se ajunsese să se "*producă până la oarecare punct chiar tutun turcesc*"[151].

Străinii cari au trecut sau au trăit prin ţările noastre şi cari au lăsat însemnări şi despre calitatea tutunului românesc, nu-l apreciau la fel, probabil fiindcă nu se refereau la tutunuri de acelaş soiu sau de aceiaş proveniență (din aceiaşi regiune). *Carra*, de exemplu, scria că tutunul românesc cultivat aproape de Siret, în satele Mutan şi Bârsan, se vinde îndoit decât cel de Polonia, adică ocaua patru până la cinci parale sau şase până la şapte soldii de Franţa. Debitul pentru Turcia e însemnat, asemenea şi pentru ţara tătărească şi Polonia"[152].

Reicevich, după ce arată că cultura tutunului reuşeşte cum nu se poate mai bine în ţara noastră, adaogă: "calitatea pare ordinară dar nu se poate judeca meritul său", întrucât nu şi se dă toată îngrijirea necesară în cultură şi fabricaţie"[153].

Lejeune, traducătorul în franţuzeşte al cărţii lui Reicevich, lămureşte chestiunea spunând că dacă tutunul românesc nu se cultivă cu mai multă îngrijire, cauza e că boerii fumează tutun turcesc, iar poporul tutun fabricat în Germania, care se aducea prin Transilvania şi se vindea foarte eftin.

Bellanger (Stanislas), care prin 1836 ne'a cunoscut ţara, scrie: "*tutunul, cu toate că n'are calităţile celui din Arhipelag Turcia de Asia, nu e mai puţin căutat de către marii fumători. Acel de Moldova se exportează până în Belgia; contrabanda îl face apoi să pătrundă în Franţa. Cel mai căutat tutun se recoltează prin împrejurimile de la Mutkan şi Birzan, nu departe de malurile Siretului*"[154].

Chiar *Felix Colson*, care spune că tutunul "moldo-valaque" este inferior celui turcesc, adaugă însă că "ar putea fi exportat"[155], ceeace înseamnă că deşi era inferior celui turcesc (care a fost şi este şi astăzi cel mai bun tutun de ţigaretă din lumea întreagă[156], totuşi era de o calitate care ar fi îngăduit să fie căutat pe pieţele străine dacă ar fi fost cunoscut.

Iată ce scrie Postelnicului Manolache Drăghici despre tutunurile ce se cultivau la noi: "*Mai este şi tutunul care în trei locuri se face de frunte în Moldova: I. la Paşcani în ţinutul Sucevei, al 2-lea la Huşi în*

[151] Discursul deputatului G. Aninşescu în şedinţa adunărei deputaţilor dela 3 Decembrie 1871. Monitorul Oficial No. 275 din 11/23 Decembrie 1871

[152] Carra. *Istoria Moldovei şi a României cu disertare asupra acestor provincii pe anul 1781*. Traducere de N. T. Orleanu, Bucureşti, 1857.

[153] *Viaggio în Valachia e Moldavia con osservazioni storiche, naturali e politiche*. Milano 1822, pag. 49.

[154] Stanislas Bellanger. *Le Keroutza, voyage en Moldo-Valachie*. Paris, 1846.

[155] Felix Colson. *De l'état present et de l'avenir des Principautes de Moldavie et de Valachie*, Paris 1839, pag. 227.

[156] Regiunile cari produceau renumitele tutunuri turceşti sunt astăzi în Grecia.

ţinutul Fălciului şi al 3-lea pe Ghilia, un pârâu în ţinutul Dorohoiului". Acest tutun de prin locurile însemnate, se ridică la Tarigrad în mare câtime şi *de acolo, după ce trece marea, se face turcesc şi vine iarăşi în ţara lui, împrăştiat prin buccele sau în deosebite teancuri, mai prelucrate ceva după obiceiul asiatic poreclesc Persicean. Cu toate acestea nu are vre-o dobândă mare fiindcă tot îl răscumpără dela străini cu întreite preţuri şi folosul rămâne peste Dunăre, decât ajutorul locuitorilor se poate socoti că înlesneşte consumaţia din ţară, şi capitalul tutunului ce se întrece între popor rămâne pe loc*"[157]. Şi trebue să fi fost aşa cum scrie Postelnicul Drăghici, fiindcă din vechile date statistice ce avem la îndemână, oricât ar fi ele de aproximative, vedem că între 1832 şi 1836 se exporta anual numai din Muntenia între 44.000 şi 160.000 ocale de tutun[158], cantitate ce s'a dublat în 1839, şi, după cum se vede din statisticile lui Marţian, ajunsese la 548.452 ocale în 1860, iar în 1861 la 724.200 ocale. Cea mai mare parte din acest tutun mergea în Turcia.

Referitor la calitatea tutunului de Basarabia, Zamfir C. Arbore ne dă o serie de informaţiuni foarte interesante[159]: "*Tutunul Basarabean se exporta,* spune D-sa*, în Cameniţa, Jitomir, Berdicev, Kiev şi Odesa, iar altădată şi la Tulcea, Brăila şi Galaţi. În oraşele Rusiei meridionale tutunul intra în fabrici de unde eşea asortat, tăiat sau nu, în consumaţiune. Unele superioare se vindeau în Rusia drept tutun turcesc*".

Înaintea înfiinţării monopolului tutunurilor în România, tutunul din Basarabia, fabricat la Odesa, "*intra la noi sub eticheta adevăratului tutun turcesc*".

"Pe acele vremuri fericite, plantatorii de tutun din Basarabia câştigau multe parale şi se dedau cu bucurie culturei tutunului. Pe la 1861-1867 Principele C. Cantacuzino, D-nii Inglezi, Pavel Leonard, Dicescu şi alţi proprietari mari, semănau tutun turcesc şi-l vindeau cu preţ de 10-18 ruble pudul; tutunurile lui Inglezi se vindeau cu 35 ruble pudul"[160].

Se produceau deci şi pe vremuri în ţările noastre tutunuri de calitate bună şi dacă unii scriitori le apreciau ca inferioare, cauza era, cum am mai spus, faptul că se refereau la tutunuri de diferite provenienţe cari, firește, se deosebiau calitativ după regiuni, îngrijire, sămânţă, etc.

O foarte scurtă notiţă despre tutunul de Banat ne-o dă Villeneuve care, vorbind despre tutunurile produse în vechea Panonie spunând că climatul de acolo nu este favorabil creşterei tutunului în condiţiuni normale, adaogă: nu se întâmplă la fel cu plantaţiile care se fac dela Buda până la Belgrad şi în Banat; acesta nu este apreciat mai prejos decât tutunul de Maryland, iar italienii se împacă cu dânsul cu atât mai bine cu cât este totdeauna foarte eftin"[161].

Aşa dar, acel "tutun turcesc" ce se fuma la noi, nu era numai sadea "turcesc" ci şi "curat românesc", dar plimbat peste hotare sau prelucrat, amestecat şi apoi dat cu etichetă turcească drept turcesc. Desigur că nu se puteau asemui tutunurile ce se produceau pe vremuri la noi cu cele mai fine tutunuri produse în anumite regiuni din fosta Turcie, cum nu le putem asemui nici astăzi, dar nici nu ni le putem închipui că erau cu mult inferioare căci altfel nu s'ar explica rostul amestecului lor.

Însusi faptul că clasele instruite fumau tutunuri turceşti, era un îndemn pentru agricultorii noştri "umblaţi" de a produce asemenea tutunuri introducând sămanţă din Turcia, şi poate chiar şi oameni pricepuţi în meşteşugul de a cultiva şi prepara tutunul după procedeele ce se urmau în Turcia. Nu trebue să se uite apoi că în ţara noastră avem regiuni a căor climat şi terenuri sunt foarte prielnice producerei de tutunuri de calitate superioară şi deci că spusele Postelnicului Drăghici nu au nimic exagerat în ele.

De altfel, practicarea acestui amestec a dăinuit până la înfiinţarea monopolului: "*tutunul nostru mergea*", spunea G. Grădişteanu în 1879, "*la Rusciuc, acolo se punea în boccele cu etichete turceşti şi apoi venea în ţară sub numele de tutun turcesc*"[162]. Ba chiar se încetăţenise ideea că tutunul românesc dă un gust

---

[157] Postelnicul Manolache Drăghici. *Istoria Moldovei*, Tom. I, Iaşi 1857 pag. 24 şi 25.
[158] Felix Colson, op. citat.
[159] Zamfir C. Arbure. *Basarabia în secolul XIX*, Bucureşti 1899, pag. 428 ş1 430.
[160] Un pud fiind egal cu 16,400 kgr. iar o rublă cu 2,50 lei aur, revenea preţul pe kgr. dela 1,50-2,75 lei aur, iar tutunurile lui Ingleri 5,35 lei aur kgr.
[161] *Traité complet de la culture, fabrication et vente du tabac*, 1791, Paris, pag. 11.
[162] Discurs ţinut în şedinţa de la 17 Ianuarie 1879 a adunării deputaţilor.

mai bun tutunului turcesc. *Pană Buescu în Diurnalul Agronomiei* scria următoarele în această privintă: “tutunul turcesc se consumă la noi într-o cantitate foarte însemnată. Acest tutun e bun mai cu deosebire pentru ciubuc, însă singur tutunul turcesc nu e bun pentru ţigări, şi toţi tutungii îţi vor mărturisi că-l amestecă cu tutunul românesc. Iată dară că tutunul nostru dă o valoare tutunului turcesc. Ar fi de dorit ca tutunul nostru să se îmbunătăţească, introducându-se varietăţi mai superioare, şi să poată atunci servi mai bine la consumaţia noastră internă luând cu încetul locul tutunului turcesc".

Aşa dar, înainte de înfiinţarea monopolului *străduinţele agricultorilor noştri se îndreptaseră din ce în ce mai mult în spre producerea de tutunuri similare celor turceşti aducând sămânţa din Turcia, ba chiar şi oameni pricepuţi în cultivarea şi îngrijirea lui după procedeele din Turcia. Introducerea monopolului a pus capăt acestor străduinţe, dar din norocire numai pentru vre-o două decenii, căci încă de pe la 1896-1897 Administraţia Regiei Monopolurilor a înţeles rostul acelor străduinţe, le-a reluat şi a isbutit, încă dinainte de războiul mondial, să producă în ţară tutunuri similare cu unele ce le importa din Turcia şi Grecia şi pe cari treptat, treptat, le-a putut înlocui în fabricaţia sa*.

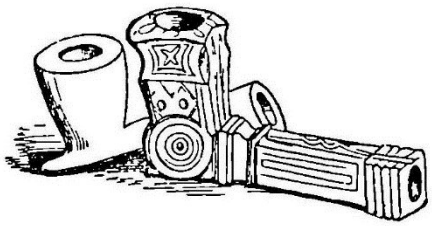

XIII. Regiuni şi localităţi în cari se cultivă tutunul înainte de monopol.

Sunt foarte puţine însemnări despre localităţile şi regiunile în cari se cultiva tutunul în secolul al XVII şi al XVIII lea.î

În afară de două "gramate", pe cari le-am citat în altă parte[163], şi din cari se constată că prin 1680 se cultiva tutun în satul Pietrii din jud. Vlaşca[164], de hrisovul domnesc din 1721 care vorbeste de cei ce *vor pune tutun* în satul *Suraia* din jud. Teleorman, şi de cartea lui Carra (Istoria Moldovei şi a Romaniei), din care se vede că înainte de 1778 se produceau tutunuri bune în satele Mutan şi Bârsan (sau Mutkan şi Birzan curn le zice Bellanger[165] din apropierea Siretului, ambele din jud. Tecuciu, am mai găsit o însemnare din anul 1796[166] referitoare la jud. Ilfov. E vorba de o jalbă a locuitorilor depe moşia mânăstirei Mihai Vodă, şi anume a celor din satele *Ogrezeni, Malu-Spart, Tântava, Bolintinul din deal, Crivina* şi *Ţigănia*, prin care se plângeau împotriva arendaşilor şi orânduiţilor mânăstirei, cari, între altele, "la dijma tutunului" le luau mai mult decât locuitorii aveau obicei să dea, la 15 oca una iar acum le-a luat zeciuială". Dar judecata nu le-a dat dreptate zicând: cu dreptate li s'au luat zeciuială, fiindcă zeciuială scrie la ponturi ca să ia stăpânul moşiei din toate semănăturile ţăranului, afară de legumele din grădină pentru trebuinţa casei şi afară de vii, la cari se ia otaştina".

În comunele enumărate mai sus, toate în apropierea Bucureştilor, tutunul se cultivă şi astăzi.

E de semnalat afirmaţiunea falşă a unui călător german care prin 1786 a fost prin ţara noastră – *că la noi nu se cultivă tutun şi zarzavat* şi că numai *boerii cultivau zarzavaturi*[167].

Din Uricarul lui Codrescu[168], în care este publicată condica liuzilor din 1803, aflăm că pe acea vreme se cultiva tutun şi în următoarele localităţi şi judeţe: În ţinutul Sucevei, *ocolul Siretului de sus, pe moşiile Siminice şi Paşcani; în Putna, ocolul Luncii, pe moşiile Călimăneşti, Domneşti, Ungureni, Bejanari, Breslaşi şi Borcioaia*; în ţinutul Tecuciu, *plăşile Polociu, Berheciu şi Zeletinul* pe moşiile *Năneşti, Petriştii răzăşeşti, Brăhăseştii răzăşeşti, Motoşănii, Muncelul răzăşeşti, Buloteştii răzăşeşti, Frumuşelul, Sârbii, Galbenii răzăşeşti şi Gohorul*.

Şi A. Wolf ne vorbeste de cel mai bun tutun ce creşte pe lângă Huşi şi în satul Paşcani situat pe râul Siret"[169].

Cam tot pe acea vreme ştim că se cultiva şi producea tutun bun şi în satul Floreşti din ţinutul Tecuciului[170], iar pe la sfârsitul primei jumătăţi a sec. al 19-lea, Postelnicul Manolachi Drăghici, în Istoria Moldovii tipărită în 1857, ne vorbeste de trei localităţi în care se făcea cel mai de frunte tutun": *la Paşcani în ţinutul Sucevii, la Huşi în ţinutul Fălciului şi pe lângă pârâul Ghilia în ţinutul Dorohoiului*". Erau localităţi producătoare de tutun bun şi în judeţul Ilfov şi anume satul Poeni[171]. Satele Bila din jud. Vlaşca, Găeştii din jud. Dâmboviţa, etc. încă erau vestite pentru tutunurile ce produceau, după cum voiu arăta ceva mai departe. Dar pentru a II-a jumătate a sec. 19-lea, însemnările sunt mai numeroase şi mai precise. Astfel, din ancheta comiţiilor agricole făcută, în 1862 şi 1863, precum şi din listele expozanţilor medaliaţi pentru tutunul expus la expoziţia universală din 1867 dela Paris, rezultă că erau culturi de tutun în judeţele: Dolj, Gorj, Teleorman, Romanaţi, Olt, Muscel, Vlaşca, Ilfov, Dâmboviţa, Argeş, Prahova, Buzău, Putna, Tecuciu, Tutova, Vaslui,

---

163 P. E. Mihăescu. "*Din istoricul tutunului*" Calendarul plugarilor, 1927.
164 N. Iorga. *Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor*, (colecţia Hurmuzache, vol. XIV), pag. 874, n. 875.
165 D-1 A. Oprescu identifică Mutan cu Munteni din Jud. Tecuci şi Bârsan cu Borşani din Jud. Putna. (*Buletinul culturii tutunului*". An. XV, No. 62 din 1925.)
166 V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, 1786 1800, pag. 338.
167 N. Iorga. *Istoria românilor prin călători*, vol. II, pag. 259.
168 Th. Codrescu. *Uricarul*, Vol. VII, pag. 244, 302, 314, 315, 357, 319 şi 320.
169 Andreas Wolf. *Beitrage zu einer statistische historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*. Hermannstadt, 1805, pag. 39-40.
170 Teodor Vârnav. *Istoria vieţii mele*, pag. 14.
171 D. Hagi Tudoraky. *Amintiri*.

Iaşi, Botoşani şi Dorohoi.

De sigur însă că tutunul se cultiva în toate judeţele ţării, într'unele mai mult (*Ilfov, Vlaşca, Dâmboviţa, Fălciu, Tutova*), pentru negoţ mai întins, în altele mai puţin, pentru consumul local. Probabil că aproape în toate părţile fiecare sătean cultiva câte puţin tutun pe lângă casă, prin grădini, pentru trebuinţele lui personale. Această situaţie a dăinuit până la 1872 când s'a introdus monopolul.

Dela această dată, deşi oricine putea să cultive tutun, totuşi fiecare cultivator era ţinut să declare dacă cultivă pentru regie sau pentru export, cât cultivă, în ce localitate, etc. În prima publicaţie[172] prin care Regia (Societatea Concesionară) aducea la cunoştinţă preţurile cu cari va plăti tutunul din recolta 1873, se arătă toate judeţele şi plăşile în cari se cultiva tutun în acea vreme. Ele erau grupate în 3 zone, după preţurile cu cari se plăteau, şi anume:

Zona I-a: judeţele Ilfov, Vlaşca, Teleorman, Dâmboviţa (plasa Cobia), Argeş (plasa Gălăşeşti), Muscel (plasa Podgoria), Romanaţi (plasa Oltul de sus), Putna (Plăşile Răcăciuni Fălciu, Tecuciu şi Tutova.

Zona II-a: judeţele Dolj, Romanaţi (fără plasa Oltul de sus), Oltul, Argeş (plăşile Cotmeana şi Piteşti), Dâmboviţa (plăşile Bolintin Ialomiţa), Brăila, Prahova (plăşile Târşoru, Câmpul, Cucovu şi Filipeştii de Prahova), Buzău (Tohanii şi Câmpurile), R. Sărat (plăşile Râmnicu de jos, Grădiscea şi Marginea de jos), Covurlui, Cahul, Bolgrad, Vaslui, Roman şi Iaşi.

Zona III-a: judeţele Mehedinţi, Gorj, Vâlcea, Argeş (fără plasa Piteşti şi Galaşeşti), Muscel (fără plasa Podgoria), Prahova (fără Târşoru, Câmpul şi Cucovul), Dâmboviţa (fără Cobia, Bolintin Ialomita), Buzău (fără Tohani şi Câmpul), R. Sărat (fără de R. de jos, Grădiştea şi Marginea de jos), Putna (fără Răcăciuni şi Bileşti), Bacău, Neamţ, Suceava, Botoşani şi Dorohoi.

În fiecare zonă tutunurile se clasau în 3 calităti (I-a, II-a şi a III-a) şi se plăteau, în zona I-a ocaua cu lei 1,50, 2 şi 3 lei, în zona II-a cu 1, 1,50 şi 2,50, iar în zona III-a cu I, 1,20 şi cu 2 lei. Deci regiunile din zona I-a erau apreciate ca cele mai bune.

Gruparea s'a menţinut şi mai târziu, însă în 1876, prin modificarea legii monopolurilor, cultura tutunului s'a marginit numai în plasa Cobia şi Bolintin din jud. Dâmboviţa, plasa Câmpul din jud. Ialomita şi în judeţele Ilfov, Vlaşca, Tutova, Fălciu şi Suceava, iar în celelalte judeţe numai atunci când se putea cultiva un anumit număr de hect. fără ca într'o singură comună să se cultive sub un oarecare minim.

În Basarabia, în prima jumătate a sec. 19-lea, cele mai întinse culturi de tutun erau în judeţele Orhei, Soroca, Hotin şi Tighina. În restul judeţelor culturile de tutun erau neînsemnate.

În Transilvania, exceptând câmpiile din valea Tisei şi din Banat, aproape nu existau culturi de tutun.

Aşa dar, în ţările locuite de români, înainte de monopol, tutunul era cultivat peste tot unde terenul şi clima îi erau cât de puţine favorabile. Desigur că erau regiuni sau localităţi reputate pentru calitatea tutunului produs, dar însemnările ce ne-au rămas în această privinţă sunt foarte rare şi toate privesc timpurile mai apropiate de noi, exceptând ştirea lăsată de Carra despre tutunurile de Mutan şi Bârsan, despre care am mai vorbit, cari datează din 1778.

Ion Ionescu dela Brad ne spune (1861)[173] că "*se cultivează în multe locuri tutunul, însă numai unele sunt vestite pentru bunătatea tutunului ce produc. În România (Muntenia) tutunul de Găeşti are un nume bine meritat, iar în Moldova acel de Huşi şi Paşcani*".

Reputaţia tutunului de Găeşti trebuie să fi fost veche şi bine statornicită pentru ca în 1872 Matei Milo, în Comedia sa "*Apele de Văcăreşti*" (în care ridiculiza, între altele, Regia cu personalul şi toată administraţia ei), să pună următoarele cuplete în gura d-lui Dohanovici "*impiegat superiorissima*" la Regia tutunului:

Nu vrem – ca naţionali –
Să fim turcilor vasali.
Ca strein, al lor tutun

[172] *Monitorul Oficial*, No. 250 din 11/23 Noembrie 1872.
[173] I. Ionescu dela Brad. *Calendarul pentru bunul Cultivator*, ed. III-a 1861, pag. 100

Nu-l voim, or cât de bun.
Decât tutunuri turceşti
Venetice fără hal,
Preferăm cel de Găeşti
Că-i curat naţional.

Despre tutunul de Paşcani se dusese vestea întratâta încât rămăsese şi-o vorbă populară "*am să te fac tutun de Paşcani*"[174].

Tot Ionescu dela Brad ne spune[175] despre judeţul Putna că "*tutunul se face mai mult şi mai bun pe şesul Siretului începând dela Domneşti, în Pufeşti, Pădureni, Călimăneşti, Ionăşeşti, Cosmeşti şi Draga; însă tutunul cel mai bun şi mai renumit este din Cosmeşti şi Pufeşti";* iar în altă parte, vorbind de satul Pufeşti, zice*: "oamenii de aci se ocupă foarte mult cu cultura tutunului care se face foarte bun în pământul galben-nisipos şi în cel negru. Primarul însuşi cultivă mai mult de 1 pogon. Calitatea este bună, se apropie de aceia a tutunului turcesc; însă cea mai bună calitate de tutun este tot într'un sat depe malul Siretului, dela Cosmeşti, din josul Mărăşeştilor*"[176].

Acelaş autor ne spune că în Mehedinţi, "din toată plasa Motru de jos, satele *Tichomiru, Jupca şi Peşteana produc tutunul cel mai bun*"[177].

Despre judeţul Bacău, S. P. Radian scrie că la Valea lui Ion se produce tutun renumit"[178], iar Ortensia Racoviţă[179] că cultura tutunului era înfloritoare înainte de monopol în comunele Blăjeşti şi Valea lui Ion, cari produceau tutun în valoare anuală de 150.000" lei.

Se produceau deci în ţara românească, chiar în trecut, tutunuri bune, bine apreciate de fumătorii depe atunci cu toate că erau concurate de tutunul turcesc a cărui import era liber la noi.

În primii ani de monopol, după cum am mai spus deja, tutunul se cultivă în toate judeţele unde clima îi era prielnică, însă, faţă de contrabandele întinse ce se făceau în ţară, a trebuit să se restrângă numai la câteva judeţe şi anume în Ilfov, Dâmboviţa, Vlaşca, Ialomiţa, Romanaţi, Fălciu, Tutova şi mai apoi Tulcea.

Mai târziu s'a întins şi în judeţele R. Vâlcea, Mehedinţi, Constanţa, Teleorman, etc.

E locul aci să spun că un studiu comparativ al regiunilor, din punctul de vedere al calităţii tutunului ce pot produce şi al soiurilor de tutunuri cele mai potrivite pentru fiecare regiune în parte, nu s'a făcut decât prin 1896–97, când s'au organizat în diferite regiuni primele culturi comparative cu diferite soiuri de tutunuri străine, în special turceşti, şi cari s'au continuat, cu mici întreruperi, mai bine de 12 ani. Pe baza rezultatelor date de aceste încercări s'au introdus varietăţi noi orientale mai curate, mai de "rasă", şi s'au distribuit în mod mai raţional pe regiuni.

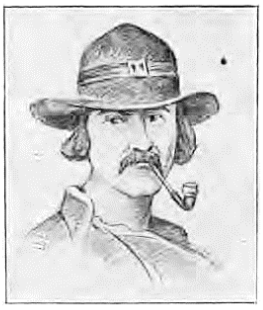

[174] T. Pamfile. *Tutunul*. Manuscris la Ac. Română.
[175] I. Ionescu dela Brad. *Agricultura română în jud. Putna*, 1869, pag. 52.
[176] I. Ionescu dela Brad. *Agricultura română în jud. Putna*, 1869, pag. 412.
[177] I. Ionescu dela Brad. *Agricultura română în jud. Mehedinţi*, 1867-1868, pag. 452.
[178] S. P. Radian, *Jud. Bacău, Studiu agricol şi economic*.
[179] Ortensia Racovild. *Dicţionar geografic al jud. Bacău*, pag. 27.

XIV. Procedeele de cultivarea şi lucrarea tutunului înainte de monopol

Nu avem însemnări prea vechi despre felul cum se cultiva tutunul înainte de monopol. Într'un studiu folcloric al lui Tudor Pamfilie, care se află în manuscris la Academia Română[180], am găsit o foarte scurtă însemnare despre "amănuntele vechii culturi" adunate de la ţară, dela câţiva bătrâni cari îşi mai aduceau aminte „de foile sau frunzele de tutun pe cari le lăsau să se usuce singure la umbră, şi pe cari, după ce le făceau teanc unele peste altele, întinzându-le la umezeală, le legau la cotoare şi alcătuiau o păpuşă pe care o puneau la teasc între două scânduri sub un petroi mare". Mai departe, frunzele de tutun se alegeau: madele. Tutunul prost – cel dobândit din rămăşiţele de foi sau din foi negre, se mai numeşte şi prosătură, furda, furdaiu, furdalic".

În deobste, un tutun prost se numeşte mahorcă, mohorcş şi puşcă, tutun de pipă de cel de 10 bani ghiocul".

Merită să vorbesc aci şi de o carte, scrisă şi tipărită cam prin 1793[181], intitulată "*Învăţătura pentru sămănătorii de tabac din Bucovina*"[182].

Cartea aceasta, un fel de povăţuitor al cultivatorilor de tutun, este tipărită cu ocazia introducerii monopolului tutunului[183] în Bucovina (Patenta din 1793 Mai 1). Ceeace este interesant în ea, este cap. I-iu care trateaza numai despre înrădăcinatele "*lipse şi rele obiceiuri, care se află la sămănarea tabacului în Bucovina*". Spicuim câteva din aceste lipse" şi obiceiuri rele" ca să putem avea o idee de felul cum se obicinuia să se facă unele din lucrările culturei tutunului pe acea vreme: "Se ţine sămânţa prea mult pe tuleiu" (tulpină), din care cauză se pierde greutatea şi puterea", se slăbeşte şi nu răsare".

Se făcea numai o arătură simplă din care pricină creştea" un feliu de tabac mai slab care nu să putea ţinea". Din cauza nemuşuroitului năpădeşte burueanul" încât năduşe roditoarele frunze". Ruperea înfloreşcenţii şi a copililor, se făcea târziu, după înflorire şi din această cauză foile nu ajung la creşterea cea căzută.", fiindcă aceste prisosinţe mlădiţe beu foarte multă mâzgă care din rădăcină se revarsă în tuleu".

Cu privire la cules: se adună şi frunze crude cari rămân pururea verzi, putrezesc, să împut şi împărtăşesc acest rău şi celorlalte frunze bune". Apoi înşiră pe aţă frunze îndată cât o rump de către tuleu, fără a o pune mai înainte grămadă, ca fremantarea (probabil fermentarea) cea de întâiu ce (să) se isprăvească", din care cauză în frunzele cele grase" rămâne acea stricăciune" şi nu dobaâdesc nici odinioară (nici odată) mirosul aromaticesc plăcut".

Mai vorbeşte apoi de înşiratul prea des, de neîntorsul şirelor spre a le bate razele soarelui deopotrivă şi de lipsa de adăpostire contra ploilor şi vântului.

Iată în fine şi obiceiurile rele dela înmuiatul foilor în vederea păpuşitului şi dela păpuşit: unii obicinuesc a uda, tabacul pe aţe fiind, sau luându-se de pe aţe, cu apă limpede sau prefăcută, iar alţii udă togma cu apa intru care mai nainte sau fost fiert pae afumate din straşine; prin aceasta cred ei o parte a face tabacul mai destoinic spre păpuşire, iar o parte a-i da faţă mai bună, galben întunecate". La păpuşit pun frunzile una pe alta în lung şi în lat, pentru ca să facă păpuşile mai mari, mai lungi decât întru sine frunzele". Apoi, pun la mijlocul păpuşii frunze necoapte, verzi şi putrede, leagă păpuşile cu legături groase de teiu sau de pae, numai

---

[180] Tutunul, Ms. No. 4814.

[181] Dr. V. Paschivski. Junimea literară No. 7-8, an. XIII, pag. 347-350.

[182] Cartea e tipărită în Liov, "cu tiparul lui Piller şi e plină de greşeli" de gramatică, de ortografie, de tipar şi de germanisme. D-1 Dr. Paschivski crede că e o traducere făcută de un translator al Guvernului din Leow" care "nu prea ştia limba română". Din cuprinsul acestei cărţi se vede că e scrisă de un bun cunoscător al cultivării tutunului, care era, în curent cu felul cum se cultivă tutunul în Bucovina şi, probabil, şi în nordul Moldovei. Cred că ea a fost scrisă, poate şi tipărită întâi în nemţeşte şi apoi tradusă în româneşte de un translator oficial.

[183] …. am crezut necesar şi folositor să estindem şi asupra Bucovinei sfera de activitate a Administraţiei veniturilor din tutun din Galiţia şi să introducem în această provincie, în materie de tutun, aceiaşi rânduială, care, în Galiţia şi în unele din ţările noastre ereditare germane, există cu cel mai bun rezultat". (Patent fiber die Einlahrung der Taba lesgeflille în der Bucovina).

ca să dea tabacului mai multă greutate la cumpănă. Se pare ca unele din aceste rele obiceiuri s'au înrădăcinat aşă de tare încât nu s'au putut stârpi nici până în zilele noastre!

Înainte de a arătă procedeele vechi de cultivarea tutunului, reproduc un pasagiu din Manualul de Agricultură a lui Litinscki[184] mare agricultor care între 1850-1864 avusese întinse plantaţii de tutun în jud Bacău – pasagiu din care se vede cum acest mare agricultor făcea culturi de tutun în tovărăşie cu sătenii şi cum se gândea şi propunea dânsul marilor proprietari ca să întrebuinţeze la cultivarea acestei plante pe ţiganii robi cari erau numai o povară pentru proprietari: "*Cultura tiutiunului în o câtime mai mare este pentru economu cu greutate, pentru care sfărşitu de către cei mai multi agronomi s'au găsit de cuviinţă şi mai nemeritu ca această lucrare să se dee în dispoziţia oamenilor harnici şi silitori şi pe urmă după drept să se împartă folosul*.

Pentru a interesa pe plantatoriul tiutiunului la asemenea lucrare, trebui să-i dee proprietarul pământul prelucratu gata, şi toată cealaltă lucrare să o lese în dispoziţia lui, în protiva căria trebui să-i dee proprietarul o parte din folos. Dacă pământul va fi mai prostu, atunce folosul se va împărţi dreptu în giumătate, eară fiindu pământul foarte bunu, atunce va lua proprietarul trei patrimi din producţie, însă proprietarul trebui să se îngrijească pentru şuri la uscatul tiutinnului, dându gunoiul şi lemnul trebuitoru pentru răsadniţe.

Fiindu-că se poate socoti că de la o falce se poate lua 900-1000 de ocă de tiutiunu care să vinde câte 30 de parale oca, apoi proprietarul luând numai giumătate, are de la o falce 375 lei venitu. Un plantătoru iscusitu şi harnic, poate dovedi cu familia lui, lucru la trei falci; prin urmare este profitul lui într'o vară, cel puţin 1125 lei. Pentru întrebuinţarea acestei metode, ar fi după ideea me, ţiganii cei mai potriviţi; pentrucă nimene nu va pute tăgădui, că acest popul sfiitor de muncă şi mărşav nu este numai o povară pentru stăpânul lor, care îi are ca robi, şi care se mulţumesc în a lor atârnare, numai ca să fie hrăniţi şi ocrotiţi la toate abuzurile şi necuviinţele ce ar face ei, în cât astăzi sînt ei un necaz pentru ţară. Mulţi din boieri i-au disrobit, atât în privinţa morală cât şi în privinţa economică. Dacă acest popor s'ar putea interesa pentru acest ram de agonisire s'ar putea deprinde, ar fi pentru proprietar un avantaj atât moral cât şi material".

Revin la ştiinţele ce le avem despre felul de a se cultivă tutunul la noi.

Însemnările ce am găsit nu sunt prea vechi; mai toate sunt din a doua jumătate a sec. al 19-lea şi se găsesc în cunoscutele monografii agricole ale lui Ionescu dela Brad şi în diferite publicaţiuni şi tratate de agricultura tipărite între 1853-1864. Însemnările din monografiile lui Ionescu dela Brad sunt cele mai interesante[185], pentru că în ele se arată cum se practicau la noi operaţiunile culturale, pe câtă vreme în tratatele de agricultură se arată cum trebuesc practicate.

Fig. 60. O gravură veche (1750) închipuind toate operaţiunile culturale: răsădit, prăşit, cârnit, cules şi cărat.

[184] D. de Litinski. *Manual de agricultură practică pentru Moldova*. Iaşi, 1853.

[185] În "*Lecţiuni elementare de agricultură*" de I. Ionescu de la Brad, tipărite în Bucureşti la 1870, autorul dă, foarte pe scurt sfaturi cum trebueşte cultivat tutunul. Nu le-am reprodus decât pe cele din monografii, cari sunt mai amănunţite şi mai complecte.

Şi acestea din urmă au însemnătatea lor, fiindcă ne dau o idee de felul cum erau sfătuiţi agricultorii noştri, înainte de monopol, să facă cultura tutunului în consecinţă, ne dau putinţa de a aprecia progresele ce cultura acestei plante a făcut sub regimul monopolului. Reproduc mai jos toate aceste însemnări în ordinea firească a lucrărilor culturale la cari se referă:

I. Pământurile cele mai potrivite pentru tutun; plantele premergătoare tutunului; pregătirea pământului:

Litinski spune că tutunul creşte pe orice pământ care nu va fi rece, nici vânjos, însă mai bine creşte pe un pământ puternic, nisipos fraged, având şi o poziţie nesupusă vânturilor; tutunul se seamănă în toloacă după trifoi şi luţernă sau în mirişte dacă se va gunoi, precum şi după sine însuşi mai mulţi ani în şir. Pământul trebuie de două ori arat şi bine frăgezit prin grapă.

Ion Ionescu dela Brad[186]: "*Dela bunătatea şi mai ales dela pregătirea pământului atârnă toată izbânda culturei tutunului. La Armiro, de unde ese tutunul cel care arde mai bine, şi la Enigea de unde ese tutunul cel mai bun şi mai cu mult miros, este lucru cunoscut că locul cel mai bun pentru răsădit tutunul este acela în care au fost târle şi mai ales târle de oi. Pământul deci cel mai bogat, pământul cel de grădină, cel negru şi cu vlagă, este cel mai primitor tutunului: îngrăşarea şi puterea pământului să întreabă mai mult decât firea părţilor neorganice. Tutunul creşte în orice pământ ce nu va fi rece, umed şi ploios, însă iubeşte mai mult pe cel fraged, uşor şi nisipos*.

Cultivatorul care nu are târle vechi în care să semene tutun, poate să-l pună şi în bătătură, în câmpişte, numai să se gunoeze bine. Se poate pune şi până la 20.000 ocale de gunoiu într'un pogon. Tutunul se poate face după sine însuşi pe acelaş pământ în curgere de mai mulţi ani. Tutunul pregăteşte bine pământul pentru toate celelalte plante ce se vor semăna în locul şi după dânsul".

Pentru a se răsădi tutunul într'un pământ se cere ca acesta să fie atşt de bine lucrat şi atât de bine mărunţit şi prefăcut în ţărână, cât să semene cu pregătirea ce se face pentru cele mai fine seminţe din grădinărie. Una, două şi trei lucrări sunt cea mai puţină lucrare ce se poate da pământului. Arătura dintâi trebuie să fie adâncă şi cu cât va fi mai adâncă cu atât tutunul se va face mai frumos şi mai rodit. După fiecare arătură să se boräneze şi să se grape ogorul şi când aceasta va fi prefăcut bine în ţărână mărunţită, atunci, mai înainte de a se însemna liniile pe care se face răsăditul firelor de tutun, să se dea cea mai de pe urmă grapă în lung şi curmeziş".

P. S. Aurelian[187]: "*Tutunul preferă terenurile uşoare adică nisipoase, însă bogate; aşa spre exemplu: luncile sunt locuri foarte bune pentru cultura tutunului. Pământurile argilo-nisipos sau nisipu-calcariu este asemenea bun. Tutunurile cele mai renumite din Cuba cresc în pământuri nisipoase acoperite cu humus (materie vegetală descompusă)". Pământurile argiloase nu sunt bune, fiindcă pe de o parte sunt prea umede şi tutunul nu dobândeşte aromă, pe de altă parte se usucă şi crapă dacă este secetă şi lugerii de tutun suferă foarte mult în asemenea condiţiuni de vegetaţie".*

După observaţiunile făcute s'a constatat că, calcariul (creta) dă un miros foarte plăcut tutunului; prin urmare pământurile în care se află calcariu sunt bune pentru cultura acelor plante".

Tutunul îi merge bine, dobândeşte un miros plăcut, când vegetează în locuri expuse spre răsărit sau spre miazăzi şi adăpostite despre nord. În asemenea situaţiuni foile nu cresc aşa mari ca, când ar vegeta pe la poalele colinelor, însă calitatea lor este superioară.

În ce priveşte pregătirea terenului tot Aurelian scrie, în acelaş loc (pag. 649): "*numărul arăturilor variază după pământuri; în general 3 arături sunt neapărate. Cea dintâi arătură se da toamna, a doua după desgheţuri şi a treia cu câteva zile înainte de răsădit. Dupa a treia arătură trebuie a grăpa pământul bine*".

În însemnările unui mare agricultor, Hagi Ştefan, care făcea întinse culturi de tutun în com. Mihăeşti şi

[186] Ion Ionescu dela Brad. *Calendar pentru bunul cultivator*. Ed. III-a 1861
[187] *Diurnalul Agronomia*, 1861, pag. 547.

Ghimpați din Vlașca, găsim urmatoarele: "*Pogoanele pentru tutun trebuesc întoarse cu plugul în luna lui Martie, şi iar în luna lui Aprilie şi al treilea, când începe plantaţia. Răsăditul firelor pe pogoane se pune drept sau pe sfoară lăsând drumurile de câte 1 metru; dacă firele se răsădesc mai des, tutunul creşte cu foile mai mici, dacă se răsădeşte mai rar creşte cu foile mai mari. Pământul din România cel mai favorabil pentru tutun de I-a calitate este acela care se găseşte pe deal sau pe coastei şi cu pietriş pritr'însu, să fie îaintea soarelui şi să aibă vis-a-vis un eleşteu. Pământul nou sau îngrăşat cu bălegar în România, şi fără pietri face tutun mult şi tare, la calitate însă este mai puţin*".

Ion Ionescu dela Brad în lucrarea deja citată, "Agricultura română în judeţul Putna", arată (pag. 340) că în comuna Fitioneşti se cultivă tutunul numai prin grădinele dela casele locuitorilor, căci satul, fiind situat în valea Zabrăului, are un pământ nisipos şi nisipos-argilos bogat prin îngrăşările ce s'au acumulat şi foarte potrivit pentru cultura tutunului" iar despre comuna Pufeşti Răcăciuni, (pag. 412) spune că se face foarte bine în pământul galben-nisipos şi în cel negru".

2. Sămânţă, răsadniţe şi răsădit.

Litinski nu spune nimic de sămânţa şi răsadniţe ci numai că „*tiutiunul se seamănă întâiu în răsădniţă şi apoi răsadul se sădeşte în rânduri, firele se vor răsădi în depărtare de 1/2 palmă unul de altul; la o falce trebuie 22.000 – 24.000 fire de răsad. Dacă după răsădit este secetă, apoi trebuie udat cu muşureaţă de gunoiu sau cu apă împutită*".

Ion Ionescu dela Brad, tot în "Calendarul bunului cultivator" din 1861, dă sfaturi mult mai amănunţite: "*Sămânţa de tutun nu pierde puterea încolţitului, măcar de ar sta şi până la 8 ani, numai cât să fie păstrată bine. La Huşi cultivatorii o pun în titve pe care le ţin spânzurate la uscăciune ca să nu mucegăească*".

Sămânţa tutunului este foarte mărunţică. Dintr'o sută de dramuri semănate în răsadniţe, pot să iasă şi 20.000 de fire, cu care se poate planta şi doua pogoane.

"*Tutunul fiind o plantă de climă caldă, se seamănă pretutindeni în Europa mai înâi în răsadniţe, pe la începutul lui Martie şi până la sfârşit, şi apoi tocmai în Mai se scot firele şi se răsădesc în ogoare. Cultivatorii dela Huşi în săptămâna albă iau sămânţa, o pun într'o petică cu o mână de ţârână, o udă seara şi dimineaţa şi o fin la căldură până ce încolteşte. Sămânţa de tutun întârzie cu încolţitul 2, 3 şi 4 săptămâni, însă la căldură îndestulătoare ea încolţeşte în 8 zile.*

Tutunul se seamănă în răsadniţă. Acolo se udă şi se acoperă peste noapte cu rogojini ca să nu-1 bată bruma şi numai dimineaţa, după ce se ridică soarele, se descoperă.

Răsadniţele noastre nu se fac prea bine potrivite, de aceea vom spune aicea cum ar trebui să fie făcute. O răsadniţă de 6 stânjeni de lungă şi de 1 stânjen de lată poate să dea 15-20.000 de fire dintr'o sută de dramuri de sămânţă. După câtimea de tutun ce voeşte cineva să semene, trebuie s'ă mărească sau să micşoreze răsadniţa. Răsadniţa se face săpând pământul la un loc apărat şi expus la soare şi la faţa mai mult uscată decât umedă. Pământul se sapă de 1/2, adese de 2 hârleţe de adânc. După ce scoate ţărâna afară se umple locul deşert cu gunoi de cal şi de vacă amestecat. Gunoiul de cal dă căldură multă pe care o astâmpără şi o ţin mai mult timp cel de vacă, care este rece. După ce se astupă cu gunoi groapa săpată se pune gunoi deasupra încă de o palmă şi jumătate pe care, scândurile puse împrejurul lui, îl ţine de nu se împrăştie. Se calcă bine gunoiul şi se pune deasupra lui o pătură de pământ negru de o şchioapă de groasă.

Peste acest pământ se seamănă sămânţa amestecată cu ţărână mărunţică. Sămânţa nu se îngroapă, ci numai se udă. După aceea se pune peste răsadniţă geamuri de sticlă şi peste aceste rogojini şi la 2 sau 3 zile, se udă tutunul cu apă încălzită la soare.

După 8 sau 10 zile, tutunul începe a răsări şi odată cu dânsul răsar şi buruienile cari trebuiesc plivite cu multă băgare de seamă şi mai în toate zilele. La plivit se răreşte sadul ca să şi se dea aer şi lumină. Până ce sadul creşte, până se îngroaşe şi ajunge în 3, 4, 5 şi 6 frunze, aceia ce se întâmplă pe la săptămâna moşilor, el stă în răsadniţă, care ziua, după ce se încălzeşte timpul, poate rămânea deschisă şi numai noaptea să se acopere de frica frigului şi a brumei.

Mai înainte de a pune sadul în pământ, trebuie să şi se dea o arătură proapătă. În creştile brazdelor se

răsădeşte firele de tutun, lăsându-se câte două brazde între fiecare brazdă răsădită. De cu seara, mai înainte de ziua în care se face răsăditul, se scot firele din răsadniţă, după ce mai întâi s'a udat; aceasta spre a se înlesni smulgerea lor. Sadul trebuie să fie crescut şi să fie în trei şi patru frunze. Se pune sadul în lungul brazdei la câte o palmă unul de altul şi se aşează bine luând şi trăgând pământul împrejurul lui. După răsădit se udă. Udatul se face 4 şi 5 zile dela olaltă şi seara şi dimineaţa până se prinde".

P. S. Aurelian în "Diurnalulu Agronomia" din 1861 (pag. 548 551 şi 648-651) face o descriere foarte amănunţită de cum trebuesc făcute aceste operaţiuni. Le dau mai jos în rezumat: Semănatul răsadniţelor este o lucrare din cele mai delicate şi din cele mai importante, fiindcă de dânsa atârnă recolta. Cu cât se vor semănă mai de timpuriu cu atât este mai bine, fiindcă răsădind de timpuriu tutunul are timp îndestul ca să se poată desvolta deplin. Locul de răsadniţă trebuie ales la adăpost de vânturi.

Epoca senanatului variază, după localităţi si, în aceeaş localitate, după, ani. De regulă se seamănă la mucenici (9 Martie), dar în alţi ani şi mai târziu. Regula e să se semene atunci când nu ne mai temem de frig sau brumă mare. Se seamănă de regulă 6 gramuri pe un stânjen pătrat.

Înainte de a semănă se pune sămânţa la încolţit astfel: se leagă într'o cârpă, se înmoae în apă căldicică şi după 24 ore se atârnă lângă sobă. Seara şi dimineaţa se stropeşte puţin. După patru zile se răstoarnă sămânţa într'un blid şi se amestecă cu ferestrăetură de lemn sau cu pământ cernut. Pământul din scorburile săciilor e foarte bun penttu aceasta. După vre-o opt zile apar nişte rădăcioare alburii: sămânţa a încolţit şi e bună de semănat. Se seamănă pe timp frumos.

Unii cultivatori, ca să semene uniform, se servesc de un dârmon cu găurile mai mici cu care se cerne uniform deasupra răsadniţei. Se acoperă apoi cu un strat de pământ bun pe care îl cernem pe deasupra într'un strat care să nu fie mai gros de un deget.

Cei mai mulţi cultivatori pun peste răsadniţe un strat subţire de pae care păstrează umezeala şi căldura. Noaptea în zilele friguroase se acopere şi cu rogojini. De asemenea la mijlocul zilei dacă soarele arde prea tare. La 2-3 zile se stropeşte răsadul cu îngrijire mare ca să nu-1 vatăme.

Când firele au câteva foiţe, le rărim ca să se poată desvoltă mai bine lăsând între ele o distantă de 2 degete. Se înţelege că buruenile se plivesc ori de câte ori e nevoie.

Răsăditul se face când firele au 3-4 foiţe, uneori când au 6. În ce priveşte felul cum se trag rândurile pe teren cu grebla sau sfoara cu noduri şi ţeruşi la capete, Aurelian dă exact procedeul urmat şi astăzi.

Pentru răsădit se întrebuinţează în unele localităţi 4 lucrători: cel dintâi face cu un răsăditor găurile cari au o adâncime de o jumatate de palmă. Cel de al II-lea pune firele în găuri având grijă să nu înfigă în pământ şi inima firului. Cel de al III-lea udă firele. Al patrulea pune pământ în jurul firului şi îl aşează cu mâna. (0 adevărată organizare ştiinţifică a muncii de acum aproape 70 ani).

Apa întrebuinţată pentru udat se poate amesteca cu a 12-a parte de ud de vite.

Mai avem o foarte interesantă însemnare dela marele cultivator de tutun, Hagi Ştefan[188]: "*Când răsadul se face de scos, se lasă 2 zile neudat de loc şi, în ziua când este să se scoată, se udă bine şi începe să se scoată, şi nu de rând, ci numai firele cari sunt mai răsărite; pe urmă să nu se mai ude decât când este să se scoată iar. La răsădit unul face gaura cu băţu în pământ, mai mult lată decât adâncă, şi umple întâi gaura cu apă, altul dupe el pune câte un fir de răsad în gaură, strânge puţin mustăţile rădăcinii cu pământ, şi cu pământul dinprejur înveleşte rădăcinile până la foi, şi iar se udă cu mai puţină apă deasupra. Răsăditul se face pe răcoare dimineaţa sau mai pe seară; se poate şi la amiazi când nu este mare căldură*".

Ion Ionescu dela Brad, în "Agricultura Română din Judetul Putna", (pag. 340 şi 412) ne arată cum lucrează cultivatorii din Pufeşti şi Filioneşti din jud. Putna. În Pufeşti: "Tutunul se seamănă în răsadniţe punându-se 1/2 oca (sic.) de sămânţă pentru a dobândi fire cu care să se umple un pogon. Sămânţa este culeasă după semincerii ce se lasă în adins pentru acest sfârşit. Răsadniţa se face ca şi cea de curechiu. La

[188] Era un cultivator cu multă experienţă care în fiecare an făcea un drum în Macedonia de unde aducea sămânţă şi maeştri speciali ca săă-i lucreze tutunurile după moda de acolo. Păcat că din însemnările lui Hagi Ştefan nu ne-a rămas decât un fragment.

15 Mai se scot firele de tutun dintr'ânsa şi se răsădesc punându-se în linii de un pas de celelalte; iar firele din linii departe unele de altele de o palmă. La răsărit se udă firele de 2 şi de 3 ori când nu este ploae.

La Fitioneşti: "Sămânţa de tutun se pune la încolţit legând-o într'o petică şi muind-o în apă. Când sămânţa devine albă, se seamănă în răsadniţă ca curechiul. După ce cresce tutunul şi se face bun de răsădit, se rgsgcleste" la aceleasi distante ca cele arătate la satul Vitionesti.

3. Despre lucrările de întreţinere, adică prăşit, muşuroit, cârnit şi copilit găsim foarte puţine amănunte. Astfel, Ioan Ionescu dela Brad în "Calendarul pentru bunul cultivator", la pag. 181-183, scrie: "*După două săptămâni dela răsădit se prăşeşte tutunul întâia oară şi apoi se moşinoeşte. După aceea se susuoreşte adică se strică mugurul ce răsare la subsuoara frunzelor". Burburile plantelor se mucăresc spre a le împiedica de a face flori şi spre a îndrepta toată puterea plantei în spre facerea frunzelor, lăsând nemucărite numai pe acele plante ce au să facă sămânţă*".

Fig. 61. Bosniac (musulman) fumând cu ţigaretul.

Hagi Ştefan în însemnările sale ne spune: "*Pogoanele cu tutun plantate, după 2 sau mult 3 săptămâni, trebuesc săpate chiar dacă n'au buruieni; după alte trei săptămâni, sau mult o lună, dacă n'au fost ploi, iar se sapă al doilea; asemenea se sapă şi a treia oară când tutunul începe să înflorească.*

Buruienele între tutun fiind foarte vătămătore şi ca să nu ia tutunul nici un miros din buruieni, deaceea totdeauna săpătura se face nu numai unde stau firele de tutun dar şi drumurile între fire şi drumul din marginele tutunului până la un metru depărtare de fire. Când tutunul începe să înflorească începe şi copilitul între foi şi ruperea florilor din vârf şi totdeodată se smulge şi din fiecare fir câte 3-4 foi mai slabe din rădăcini, numită poală, cari nu sunt de nici un folos; asemenea copilit se face încă de 2 ori până la începerea culesului fără însă să mai rupă şi alte foi din rădăcina de jos decât numai copile unde găseşte".

P. S. Aurelian indică 3 praşile apoi "sfârcuitul sau ciupitul tutunului" (cârnitul) şi copilitul.

"În Agricultura română din judelul Putna", Ionescu dela Brad, scrie că *"se prăşeşte odată şi rar de două ori. După aceea, când dă în floare, se ciunteşte, adică se rup vârfurile şi apoi se susuoreşte, adică se rupe susoara sau frunzişoarele ce es la coada frunzelor*".

4. Culesul, înşiratul şi uscatul.

Litinscki: "*când frunzele sunt coapte, adică atunci când încep ele a se îngălbeni sau când capătă pete galbene întunecate şi sunt lipicioase", ceiace se întâmplă pe la mijlocul lui Septembrie sau pela începutul lui Octombrie, apoi atunci foile trebuesc culese şi puse în grămezi mici; aşa trebuie să steie frunzele câteva ceasuri ca să se sbicească ceva, când după aceia să se ducă în şure; după vre-o zi sau două apoi se vor înşirui pe o sfoară şi se vor intinde în şură unde vor sta 6 – 8 săptămâni până ce se vor usca bine şi după aceia se vor aşeza în teancuri spre vânzare*".

P. S. Aurelian, "în Diurnalul Agronomia", recomandă ca foile să se culeagă pe timp frumos, după ce s'a luat roua depe ele. Culesul se face în mai multe rânduri" după cum se coc. Foile culese sunt făcute tenculeţe şi puse pe pământ până ce se strâng multe şi atunci se cară la uscător". După ce sunt aduse acasă în coşuri sau căruţe se lasă vreo 2-3 zile în teancuri (grămezi) ca să fermenteze; prin această primă fermentare foile se îngălbenesc de tot, culoarea se egalizează". Îndată ce coloarea este uniformă, trebuie a întrerupe

fermentaţiunea şi a înşiră foile pe aţe ca să se usuce.

Mai departe, arată că foile când se înşiră pe aţă să fie depărtate unele de altele până la 2–3 degete, pentrucă fiind lipite unele de altele nu se usucă bine şi uneori se şi strică.

„La amândouă vârfurile sfoarei se fac ochiuri sau se pun cârlige ca să se poată spânzura şirurile". Mai sfătueşte apoi să nu se usuce foile iute fiindcă atunci rămân verzi şi nu mai pot dobândi o faţă galbenă şi totodată pierd din calitate".

"*Uscatul tutunului se face în genere sub umbrare, sub straşinile caselor, în pătule şi în alte localuri adăpostite. Se cere cea mai mare privighere din partea cultivatorului când se usucă tutunul. Dacă se usucă iute, foile rămân verzi şi nu mai pot dobândi o faţă galbenă şi pierd şi din calitate*".

Ioan Ionescu dela Brad, în "Calendarul" său din 1861 (ed. III) dă sfaturi cari ar putea fi semnate şi astăzi de orice bun practician: "*Tutunul se culege când frunzele încep a se îngălbeni şi a se vesteji. Frunzele cele de gios, de lângă pământ, se culeg mai întâi, după aceea cele dela mijlocul coceanului şi în sfârşit cele din vârful lui. În trei rânduri dară trebuie să se culeagă tutunul, însă după semnele ce am arătat pentru făcutul culesului, el se poate culege de atâtea ori de câte ori adună cineva frunzele cele veştejite. În deobşte frunzele cele de gios dau tutunul cel mai prost şi cele de sus pe cel mai bun. La Amiro frunzele culese de pe mijlocul coceanului sunt acele ce se adună cu mai multe îngrijiri, fiindcă dau tutunul cel mai bun de tras, adică cel care nu este nici prea tare nici prea slab*.

După ce se culeg frunzele se pun la svântat, câteva zile, în mănunchi de câte 10 până la 15 şi apoi îndată, până încă sunt jilave, se înşiră pe sfoară şi se face şireaguri care se spânzură la umbră sub şură sau sub streaşină ca să le bată, vântul, şi să le îngălbenească şi să le usuce şi aşa să nu se strice şi să nu se înegrească.

Toată bunătatea tutunului atârnă de această lucrare, dela această schimbare a floarei lui. Cu cât vor fi frunzele mai bine şi mai potrivit înşirate, cu atâta se usucă mai bine, adică dobândesc o floare mai deopotrivă şi mai galbenă. Frunzele cele negre sunt acele care la uscat se ard, iar acele verzi sunt acele care n'au fost răscolite de feliu: unele sunt rele pentrucă s'au stricat la uscat şi altele aşişderea sunt rele pentru că asemenea s'au smintit la uscat. Frunzele înşirate pe sfoară şi puse la uscat stau o săptămână şi două şi trei, în care timp să se întoarcă de mai multe ori adică să se schimbe şiragurile care trebuie să stea spânzurate".

În Monitorul Oficial (supliment) No. 174 din 7/19 August 1864, găsim următoarele instrucţiuni foarte interesante: "*Foile de tutun se culeg în deobşte pe la sfârşitul verii. Timpul priincios este atunci când foile de tutun au început să îngălbinească, se încreţesc la vârf, se rup îndoindu-le, când faţa începe a se umfla pe alocurea. Când a sosit timpul culesului, foile se apleacă în jos mult, iese din ele un miros tare şi pe deasupra sunt cleioase". Foile se culeg pe un timp frumos şi după ce se ia roua. Când arde soarele sau e timpul ploios nu este bine de cules". Culesul se face în mai multe rânduri pentru că nu sunt foile coapte deodată. Întâi se culeg foile dela rădăcină cari sunt mai coapte , după vre-o 10 zile acelea cari au mai rămas. Coada foii să se tae sau să se rupă de lângă luger de tot. Foile culese se fac tenculeţe pe pământ şi apoi se duc acasă la uscător.*

Dacă este timpul spre ploaie să se ducă îndată acasă foile culese, pentrucă dacă plouă peste dânsele se strică, pierd faţa şi mirosul. De aceea este răuca să se lase foile de tutun culese afară, la rouă.

Ca să nu se vestejească foile se pun în coşuri, în cari se şi duc acasă. Dacă se tae lugerii, atunci se aşează bine în căruţă după ce s'a aşternut o cergă".

Mai departe vorbind, de uscarea foilor se spune: "*Bunătatea tutunului atârnă în mare parte şi de chipul cum se usucă. La noi sunt prea puţini cultivatori cari să usuce tutunul bine; îl lasă la soare, la rouă şi de aceea pierde mirosul şi faţa. Am văzut cu toate acestea locuri unde plugarii înţeleg bine această lucrare.*

Pentru uscat trebuie să fie un şopron sau o casă anume, uscător, făcută astfel ca să se poată primeni aerul des. Şopronul trebuie făcut departe de locurile de unde iese putoare şi de locurile umede.

După ce s'au adus foile dela câmp se înşiră pe aţă. Fiecare aţă poate să fie lungă de un stânjen şi mai bine. Foile se înşiră cu o undrea de vârful coadelor; nu se apropie unele de altele ca să nu se lipească

pentrucă nu se usucă bine. După ce s'a umplut o aţă cu foi, se atârnă de cârligele puse în şopron sau în casă, de două părţi. Cel dintâiu rând de foi se pune la o înălţime de un stânjen jumătate dela pământ. Dacă este şopronul înalt se pun mai multe rânduri de foi în sus".

Trebuie să fie cineva cu mare băgare de seamă când se usucă tutunul căci dacă se usucă prea iute rămâne verde şi pierde şi din gust".

Foile cari încep a mucezi trebuie luate din şiruri şi puse la o parte să se usuce".

Uscatul ţine o lună, şi uneori şi şase săptămâni".

Hagi Ştefan în notiţele lui, scrie: "*Când foile cari sunt mai cu putere încep a face băşice şi foile mai slabe a da puţin în galben, culesul începe, şi nu deodată toate foile din rădăcină, ci numai de jos a treia parte, apoi se rup foile din mijloc şi în urmă câte rămân mai sus. Culesul şi ruperea foilor totdeauna începe după ce se luminează de ziuă sau şi mai înainte dacă este lună, şi până ce se ia roua de dimineaţă, şi pe urmă se adună foile rupte lăsate între tutun şi pe loc şi se dă la înşirat".*

Foile se înşiră pe sfoară nici rare nici prea strânse. Şirile înşirate se rânduesc una lângă alta la un loc unde nu pătrunde vânt, ceaţă şi mirosuri neplăcute până se mai înmoaie, pe urmă se scoate la soare şi locul sub ele, când stă la soare, trebuie să fie curat şi să nu aibă buruieni sau băligar; mai favorabil este să aibă sub ele pietriş sau pământul să fie gol şi curat şi totdeauna să fie păzit bine şi ascunse de ceaţă, de vânt tare şi de ploaie. Şirele sunt uscate atunci când cocenele tutunului nu mai sunt jilave; atunci se strânge şi se atârnă iar într'un loc ca să nu poată la timp rău să între ceaţă sau altă umezeală ori ploaie. La un timp frumos şi senin uşile şi ferestrele la tutun poate să stea deschise, numai la timp contrariu uşile şi ferestrele trebuie închise bine".

Ioan Ionescu dela Brad descrie cum se practicau aceste operatiuni în jud. Putna, la Pufeşti: *Printre Sânte-Mgrii se culeg, când frunzele încep a se băşica. Frunzele culese se pun în chilinuri mici (grămezi) cât poate lua omul cu un braţ, şi stau 3 zile de se îngălbenesc. După aceea se înşiră pe sfori de 3 st. de lungi şi se pun la soare de se usucă, iar când este ploaie, sau negură sau rouă multă, se pun sub acoperiş sau sub streaşina casei. După ce stau 2 săptămâni la uscat, fiind soare, iar nefiind, 3 săptămâni, frunzele se fac păpuşi şi păpuşile năsadă, adică chită, teancuri şi într'această stare se vând*".

La Fitioneşti… "*când se băşică frunzele, se culeg deodată toate, se pun în teancuri de o palmă de groase ca să se îngălbenească şi apoi să înşiră pe aţă şi se pun sub straşină ca să se usuce şi să nu le bată nici ploaia, nici roua, nici soarele*.

Cultura tutunului este exemplu cel mai frapant de inteligenţă practică a cultivatorilor noştri. Nu vedem altă sminteală în cultura tutunului decât aceia dela cules, când se amestecă frunzele la un loc cele coapte cu cele necoapte. Această sminteală, care micşorează calitatea tutunului, se poate prea bine înlătura culegându-se tutunul în 3 răstimpuri, şi luând în fiecare cules numai frunzele cele băşicate. Cele de jos se culeg cele mai întâi şi fiind mai groase decât celelalte dela mijloc şi decât cele din vârf, nu se cuvine să se amestece fiindcă sunt de calitate mai proastă, ca unele ce sunt crescute mai aproape de pământ şi mai la umbră decât cele dela mijloc şi din vârf, care dau tutunul cel mai bun".

Cu privire la uscarea foilor este locul să spun că în Basarabia, lângă Chişinău încă din 1853 se organizase nişte culturi model conduse de un cultivator de tutun din Macedonia, culturi cari au dat o puternică impulsiune perfecţionării procedeelor de cultură rutinare de până atunci şi în special metoadelor de uscarea foilor. De atunci datează procedeul răsadnitelor cu geamuri pe rame mobile, rame cari se folosesc şi mai târziu la uscatul foilor.

Tot pe atunci, un oarecare Rosenbaum, mare cultivator de tutun, a născocit cadrele (gherghefurile) mobile pentru uscatul şirelor de tutun, sistem care repede s'a introdus în tot sudul Rusiei până în Crimeea şi Caucaz[189].

O incercare pentru uscarea foilor de tutun, dupa acest sistem, s'a făcut şi la noi, în 1882, la Belvedere

[189] V. C. Sterbacev. *Obzor Tabakovodstva v. Rosii*, 1894

în Bucureşti. Se cultiva, lângă fabrica de tutun, un pogon de tutun cu diferite varietăţi indigene şi străine, iar toată recolta se uscă pe nişte gherghefuri-cărucioare lungi de 6m.20, late de 3m.1o şi înalte de 2,10m. Gherghefurile erau prevăzute cu roţile cari se mişcau pe nişte şine fixate pe traverse de stejar[190].

Sistemul acesta nu s'a generalizat. Abia prin 1899, au început să se introducă uscatoriile tip Samsun propuse de G. Georoceanu, agronom în serviciul Regiei, care le văzuse în regiunea Samsun din Asia Mică. Ele au fost cu timpul modificate şi adaptate nevoilor şi puterilor cultivatorilor noştri; astăzi sunt întrebuinţate la noi pe o scară destul de întinsă.

5. *Despre păpuşitul şi fermentatul tutunului* avem însemnări foarte scurte şi confuse.

Astfel Litinski spune: "*Cine nu poate sau nu voeşte să vândă îndată tiutiunul trebuie să-l aşeze în teancuri mari ca de 4-5 palme înălţime; prin asemenea chip se înfierbântă frunzele şi atunci se va răscoli şi se va întoarce de atâtea ori până când nu se vor mai înfierbânta frunzele; cu chipul acesta se poate ţine pe urmă tiutiunul, câţiva ani fără să se strice*".

Hagi Ştefan: "*Papuşitul poate să înceapă şi dela Noembre dacă cocenile tutunului nu sunt jilave; la păpuşit câte foi se găsesc cu cocenile jilave se dă la o parte. Foile trebuie să trosnească la păpuşit şi pe cât se poate să nu se frece mult cu mâinile şi numai cocenile se aşează drepte ca să nu fie un cocean mai afară şi altul mai înâuntru. Şirele dacă se găsesc prea uscate şi se fărâmă la păpuşit, se lasă o noapte afară la senin şi chiar ger dacă va fi şi a doua zi se păpuşeşte într'o casă cu căldură unde vine şi se mai înmoaie. Păpuşile legate sau nelegate se rânduesc cu cocenile afară până la o înălţime ca de un metru fiind puse pe scânduri cari scânduri sunt jos pe pământ şi rămâne până la finele lui Februarie. Încăperea unde stă tutunul, mai favorabil este dacă va fi cu pereţii de pământ sau de scânduri; zidul cu cărămidă şi var nu e atâta favorabil pentru un tutun de I-a calitate.*

Dela I Martie începe a se face în boccele sau teancuri şi până la 1 Aprilie se termină; teancurile sau boccelele făcute vor sta rânduite una langă alta şi se lasă să fiarbă mult până la 15 Mai când atunci se mai strâng sforile şi se pot pune şi câte două teancuri sau boccele una peste alta şi, în Iunie în 15, iar se strâng sforile şi se rânduesc cele de sus, jos şi cele de jos să rămâie sus. La August tutunul este gata de fabricat şi de fumat.

Orice neam de tutun cultivat în România nu poate să iasă neplăcut dacă el este plantat pe deal şi păzit de cele cuprinse de mai sus".

P. S. Aurelian în "Diurnalulu Agronomia": "*După ce s'a uscat bine tutunul trebuie a aşteptă un timp noros pentru a strânge foile după aţe şi a le face teancuri. Dacă foile au fost moi când s'au pus în teancuri, după vre o două, trei zile se desvoltează înăuntrul teancului o căldură de vre-o 35 până la 40 de graduri; atunci se face o noua fermentaţiune care face ca tutunul să fie cât mai dulce şi să arză mai bine, fiindcă pierde o parte din glutenul şi din resina sa. După ce s'a terminat fermentaţiunea se desfac teancurile şi se aleg foile. Alegerea foilor consistă în a pune la o parte foile cari au aceeaş mărime şi aceeaş coloare. După aceasta se face păpuşile, puind la un loc un număr oarecare de foi şi legându-le la cotor cu suviţă de teiu sau de foae de porumb. După ce s'au făcut păpuşile, se fac boccelele care sunt nişte pachete compuse dintr'un număr hotărât de păpuşi. Păpuşile se pun cu cotoarele afară şi boceaua se înfăşură în pânză. La noi în loc de boccele se fac teancuri mari la marginea cărora se pun stinghii de lemn legate cu sfoară ca să ţie păpuşile toate la un loc. Teancurile sau balurile de tutun se pun în magazii, două câte două, unu peste altul şi din când în când cel de deasupra se pune dedesupt pentru ca presiunea să fie egală*".

În articolul Cultura tutunului din Monitorul Oficial deja citat, găsim aproape aceleaş sfaturi ca mai sus însă ceva mai detaliate.

Astfel, după ce se scot foile depe sfori, "*se fac teancuri în casă pe scânduri, sau într'un loc unde nu este umezeală. Acolo se lasă vre-o 10 şi 15 zile ca să se mai dospească. Se desfac apoi aceste teancuri, se aerează foile şi se aşează iar teanc. Dacă după 5-6 zile se încălzesc, se aerisesc şi iar se reface teancul.*

[190] *Uscătorul mecanic al fabricei de tutun*. Articol neiscălit din Economia Rurală, An. III, N-brie 1882.

Despre alegerea foilor şi păpuşit nu găsim nimic deosebit. Despre teancurile de păpuşi: "*trebuie să umble cineva la ele din când în când şi dacă simte că prea s'au încălzit înăuntru, să le desfacă ca să se aereze păpuşile şi apoi să-l facă la loc*".

Ionescu dela Brad, în "Calendarul pentru bunul cultivator", scrie "*că tutunul (foile) se ţine în şire până ce vine o zi umedă care jălăvindu-le îngăduie cultivatorului a le lua şi a le face păpuşi. La făcutul păpuşilor se pun frunzele cele mici la mijloc şi cele mari şi mai frumoase la margini. Păpuşile se clădesc unele peste altele şi se tescuesc".*

După această tescuitură, ori cât ar fi de uscate frunzele, tot mai scot umezeala care, cu căldura din ele, le face de mai fierb încă codată. De aceia teancurile de tutun trebuesc puse la răcoare".

Fig. 62. Cârciuma de lângă Oradia, după un tablou al pict. francez Th. Valerio, 1855.

6. Despre recoltarea seminţelor numai P. S. Aurelian vorbeşte, recomandând ca firele alese pentru sămânţă să nu li se rupă nici o foaie ci numai lăstarii (copilii). Firele de sămânţă se tae pe la finele lui Septembrie atunci când capsulele (gogoşile) dobândesc o coloare galbenă negrişoară şi când s'au copt seminţele; operaţiunea trebuie făcută pe un timp frumos. După ce s'au tăiat firele, se pun într'o odaie sau un loc la adăpostit ca să se usuce. După ce s'au uscat gogoşie se pun într'o cutie şi nu se sparg decât atunci când a sosit timpul semănatului".

Din toate însemnările de până aci rezultă că, şi înainte de monopol, procedeele de cultură ce se întrebuinţau la noi erau acelea obicinuite în orientul Europei pentru producerea tutunului de ţigarete.

Comparându-le cu cele întrebuinţate astăzi de către cultivatorii noştri, constatăm îmbunătăţiri importante nu numai la operaţiunile culturale dar şi la tratamentul technic al foilor. Monopolul cultivării tutunului cu îndatoririle ce el a impus cultivatorilor de a executa operaţiunile culturale după anumite norme şi instrucţiuni, a făcut ca anumite procedee culturale mai bune să între atât de mult în obişnuinţa sătenilor cultivatori de tutun încât astăzi ei nu pot concepe că acele operaţiuni s'ar putea face în altfel.

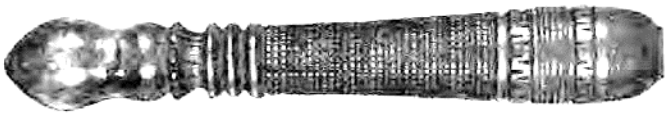

XV. Negotul de tutun şi tabac.

Cea mai veche însemnare în care se pomeneşte despre existenţa unui negoţ de tutun în ţările noastre, este din a doua jumătate a sec. al 17-lea, din anul 1671, şi anume: învoirea datd în acel an negustorilor de tutun, greci şi armeni, din "*ţara românească" de a trece prin Ardeal cu tutun, fără însă să aibă voe de a-l vinde pe loc*[191].

O a doua însemnare – pe care, ca şi pe precedenta, am mai citat-o – se găseşte în "adetul" vămii schelii dela Câineni din 1691, care adet "s'au scos" (copiat) după cel din 1676 şi în care, printre alte mărfuri de vămuit, era trecut şi tutunul[192].

S'ar înţelege din aceste 2 însemnări că e vorba de un negoţ sau de negustori din Muntenia cari făceau negoţ cu tutun în afară de hotarele ţării. Sunt însă însemnări care vorbesc precis de un negoţ intern, pentru nevoile băştinaşilor, şi anume însemnările din condica de porunci şi socoteli a lui Constantin Vodă Brâncoveanu.

Într'una din aceste însemnări, fiind vorba de cântarul domnesc cu care trebuiau cântărite mărfurile ce se vindeau prin târguri, era trecut, printre acele mărfuri, şi tutunul[193]. Aceasta în 1702, iar în 1705, într'o poruncă despre ţinerea vămii, se zice: "*să aibă a le luarea vamă de pre la toţi neguţătorii cari vor cumpăra tutun să facă neguţitorie, să-l ducă într'alte părţi, de orice neam ar fi ei*[194]. Eră vorba deci de tutunul care se negustorea în interior şi, probabil, de tutunul pământean care se vindea "*au pre la vadurile de pe margine şi pre la târguri, şi afară, de prin sate*".

De sigur că negoţul tutunului s'a început la noi întâi cu tutun adus de peste hotare, şi numai cu vremea, după ce s'a cultivat şi la noi, a eşit pe piaţă şi cel românesc fără ca negoţul cu tutun străin, în special cu cel turcesc, să înceteze.

Ştim că, la începutul secolului al 18-lea, erau în ţările noastre negustori-importatori cari mergeau dealungul Dunării, la cetăţile turceşti de pe ambele maluri, Giurgiu, Rusciuc, Nicopoli, Vidin, Rahova, şi aduceau de acolo tutun şi alte felurite mărfuri[195]. Erau de sigur şi negustori-exportatori ca acel negustor Mareş care prin 1700 avea depozitat spre vânzare la Braşov, între alte mărfuri, şi tutun[196], şi ca acel boer George Clucerul, care în 1749 trimisese spre vânzare la Braşov 3400 oca de tutun şi despre care găsim amănunte într'o scrisoare a lui Grigore Ghica Vodă, scrisă în latineşte adresată către judele şi senatul Braşovului. Scrisoarea e dusă la destinaţie chiar de Clucerul George, boer muntean, care, zice Ghica Vodă, "*mi s'a plâns că a dat în primire unui anume Pană Ghiţă, valah şi el, o câtime de iarbă nicotiană, ce se chiamă în popor tabac, cântărind vre-o 300 aşa zise ocale, spre a o căra şi vinde acolo. Numitul Pană, ducând acolo acel tabac, după câtva timp, l-a zălogit pentru 150 taleri, fără ştirea stăpânului", care a făcut un drum la Braşov, s'a judecat dar nu a putut dobândi la judecata Dvs. recăpătarea tabacului său deşi s'a îmbiat să plătească cei 150 taleri*". Cerea acum (5 Martie 1749) Ghica Vodă ca, "*nu atât în vederea stăruinţei sale, cât din îmbierea de dreptate, să silească, pe cel ce ţine tutunul zălog, să'l înapoieze în schimbul celor 150 taleri*"[197].

De altfel despre negoţul de tutun din Transilvania dela începutul sec. al 18-lea se mai găsesc şi alte însemnări. Astfel un cronicar din Braşov ne spune că în 1707, "*întreg comerţul de mărfuri şi tutun, stagnase din cauza neliniştei provocate de curuţi*" (unguri răsculaţi)[198]. Cu câtiva ani mai înainte, în 1703, găsim înscris şi tutunul pe lista produselor cu care populaţia oraşului Bistriţa din ţara Barsei era obligată să

[191] Mon. Com. Trans. XV, pag. 206, no. 27.
[192] N. Iorga. *Studii şi documente* t. V.
[193] Idem pagina 347.
[194] Idem pagina 348.
[195] N. Iorga. *Istoria comerţului românesc*, epoca mai nouă, pag. 12.
[196] N. Iorga. *Scrisori de negustori*, p. 86.
[197] Colecţia Hurmusaki, vol. XV, part. II, pag. 1681.
[198] *Der tabak în Siebenbürgen*, (Neuer Volkskalender, 1924 Sibiu).

aprovizioneze armata ocupantă. Tutunul era pus în rând cu zahărul, lămâia şi diferite condimente[199], adică cu mărfuri importate. S'ar înţelege din această însemnare că tutunul, deşi nu era un produs indigen, (nu se producea în ţara Bârsei), totuşi se găsea în localitate – deci se importa – şi se negustorea.

Fig. 63. Negustor român fumându-şi ciubucul

În 1709 negustoria de tutun din Transilvania trebue să fi fost bănoasă şi deci ispititoare şi pentru alte bresle decât cea negustorească căci altfel nu s'ar explica dispoziţia luată în acel an, de a se interzice ofiţerilor, între altele, şi "*dreptul de a face negoţ de tutun*"[200].

Ceva mai târziu, în 1732, negoţul de tutun căpătase o astfel de desvoltare în cât în unele oraşe, ca în Braşov şi Sibiu de pildă, stăpânirea cerca să scoată din acest comerţ oarecari foloase pentru comună, oarecari privilegii, încercare care însă stârni protestări violente din partea negustorimei şi mai ales din partea "companiei" negustorilor saşi, care n'a cedat până ce nu s'a abandonat proectul[201]. Cu vre-o 20 de ani mai târziu, în 1754, găsim că fabricanţii de tutun din Braşov dedeau oraşului o cotă-parte din beneficiul lor, iar când în 1760 guvernul a concesionat dreptul de a fabrica şi vinde tutun, – şi de sigur şi tabac – numai unui singur fabricant, orăşenii s'au opus cu îndârjire şi au şi reuşit ca, după un an, să se revină la vechea stare de lucruri[202].

Există deci, încă dela începutul sec. al 18-lea, şi în Transilvania, ca şi în Principate, un negoţ de tutun destul de important.

Pentru Moldova avem de asemenea câteva însemnări din a doua jumătate a sec. al 18-lea, dar ele se referă mai ales la tabac. Astfel, pe la 1765 ştim că se aducea în ţară pe la Movilău, "*tabac în balercuţe*"[203]. La "Mohilău", ne spune d-l N. Iorga, era un târg important în care negustorii turci, pe lângă cafea, bumbac, etc. vindeau şi lulele şi, de sigur, şi tutun.

Peyssonel vorbeşte de tutunul ce se aducea pe uscat spre vânzare pe piata oraşului "Okzacow" tutun care venea din Polonia, Moldova şi Valachia şi care era apoi dus în Constantinopol şi Rumelia[204].

Dintre anii 1774 şi 1779 ni s'au păstrat şi câteva scrisori de negustori în cari se vorbeşte de cumpărături dela Sibiu, de "*tabac violet*"," *tabac bun de Pesta*", "*tabac cu miroase*", ba şi de o "*buşcea de tutun*"[205].

Angrosiştii din Ardeal aduceau tabac aproape numai dela Pesta, dar şi din Constantinopol, de unde în primul rând se lua tutun. Constantinopolul furniza pe acea vreme toate lucrurile de modă, aşa cum ni le furnizează astăzi Parisul. În condica de însemnări a unui negustor din Braşov, găsim notat că adusese din Constantinopol, între 1769 şi 1778, pe lângă multe alte mărfuri, pe lângă "*lulele albe, roşii*", etc. de "*porţiliană*", şi *tutun boşcea*", *tabac de Corţus*", "*tabac cu iagăr*", "*tutun în abale*", etc.[206]

---

[199] G. D. Teutsch. *Gheschichte der Siebenbiirger Sachsen*, vol. II pag. 32.
[200] Oskar von Meltzl. *Das alte unde neue Kronstadt*. Sibiu, 1883, pag. 121.
[201] G. D. Teutsch, op. cit. pag. 90 şi Oskar von Meltzl, op. cit. pag. 205 şi 206.
[202] Oskar von Meltzl. op. cit. pag. 444 şi 445.
[203] Buletinul Ioan Neculce", An. I, fasc. I, Iaşi, 1922.
[204] M. de Peyssonel. *Traité sur le commerce de la Mer-noire*. Paris, 1787, p. 294
[205] D. Z. Furnică. *Istoria Comerţului românesc*, pag. 27, 32, 92 şi 116 şi *Documente privitoare la comerţul românesc*, pag. 65, 66 şi 123.
[206] N. Iorga. *Braşovul şi Românii*, pag. 14 19.

Se negustoria pe la noi, de sigur, şi tabac românesc – încă dinainte de 1783 se fabrică tabac în ţară – dar probabil că era mai inferior decât cel străin, care era preparat cu fel de fel de ingrediente şi miroase speciale. T. Pamfilie, în manuscrisul său deja citat, ne spune de un obicei ce era prin Moldova ca la păpuşirea foilor de tutun să pună printre ele şi foi de ismă sau mentă şi că prin Bucovina se punea busuioc.

Alte ştiri, referitoare tot la comerţul tutunului la noi, le găsim în "*ponturile" de vânzarea vămilor din 1776* (sub domnia lui Al. Ipsilanti), în care se vorbeşte despre "*tutunul ce se vinde în târg*" şi de "*cel ce ese din ţară să se vândă*", specificând că e scutit de vamă tutunul ce se găseşte "*pe la casele locuitorilor*". Este deci vorba nu numai de tutunul ce "*se negustorea în interior, ci şi de cel ce se exporta*".

Carra ne spune şi el că pe la 1781 se făcea un comerţ însemnat peste graniţă: *debitul pentru Turcia e însemnat, asemenea pentru ţara tătărească şi Polonia*"[207].

Din 1783 avem prima însemnare despre două "dughene" de tutun din Iaşi[208], ceeace însemnează că începuse să fie şi prăvălii speciale numai pentru vânzarea tutunului, iar nu numai de acelea în care se vindea, pe lângă alte mărfuri, şi tutun.

Fig. 64. Vedere dintr'un bâlciu din Ardeal.

Mai ştim din acea vreme că vânzarea cu amănuntul, comerţul în detaliu, era un privilegiu al pământenilor, al naţionalilor", iar străinii nu puteau face decât vânzări cu toptanul, en-gros.

Aşa era în Turcia şi aşa se urma şi la noi. În special, în ce priveşte comerţul de tutun, pământenii ţineau cu îndârjire la acest privilegiu[209].

Fig. 65. Vedere dintr'un târg din Lipsca.

Aşa dar, în a doua jumătate a secolului al 18-lea, se făcea la noi un însemnat negoţ nu numai cu tutunul de fumat, ci mai ales cu tabacul de prizat, fie importat, fie fabricat în ţară, fiindcă începuse să se înjghebeze şi la noi fabrici sau mori de tabac. Din această epocă avem prima încercare de a se monopoliza fabricaţia şi vânzarea tabacului (1783 sub M. Suţu), încercare despre care voi vorbi mai departe şi care a provocat un viu conflict între agentul consular rus şi Domnitor. Împrejurarea aceasta a atras atenţiunea agenţilor străini

[207] Jean Louis Carra. "*Istoria Moldovii şi a României*" (tradusă în 1857 de N. T. Orăşanu), pag. 132.
[208] N. Iorga, "*Istoria comerţului românesc, epoca mai nouă*", pag. 41.
[209] Hurmuzaki, vol. VIII, pag. 427.

(mai întâi a acelui austriac, Reicevich, mai apoi pe a lui Gaudin (la 1795), Parrant (1801) şi Fornetty (1814), câteşi trei agenţi consulari francezi[210], cari au văzut că cu tabacul, ce s'ar importa din ţările lor, s'ar putea face bune afaceri în ţările române. Reicevich trimisese în Ungaria chiar nişte probe de "*tabac de Ianina*" (pe care, spunea el, îl apreciau în mod special românii) pentru ca fabricanţii unguri să caute şi ei să fabrice la fel[211].

Un document interesant din 1787 – o carte către Caimacamul Craiovei – ne arata că N. Mavrogheni din "*înaltă împărătească poruncă*", oprise "*exportul tabacului românesc (al ţării") peste Dunăre, adică în Turcia*". Era această poruncă împărătească încă un abuz, încă o încălcare a autonomiei noastre vamale, prin care se urmărea, probabil, să se ocrotească interesele fabricanţilor şi neguţătorilor din Turcia cu trecere la împărăţie. Această măsură constitue de asemenea o dovadă că se făcea la noi, cu tabacul, un comerţ însemnat care stingherea într'o oarecare măsură pe producătorii şi negutătorii de tabac de peste Dunăre.

Şi comerţul de tutun (tutun de fumat) trebue să fi avut o însemnătate mare pe acea vreme, atât în ţările noastre cât şi în cele vecine, şi se pare că armenii steteau în fruntea celor cari acaparaseră acest negoţ. Deducem aceasta şi din propunerea unui mare negustor din Lemberg, armeanul Nicorowitz, făcută în 1776 guvernatorului Galiţiei ca să se formeze "*în Bucovina, la Suceava, o mare şi puternică colonie de armeni aduşi din Valahia, Moldova, Ucraina şi ţările turceşti, cărora, între alte încurajări şi privilegii",* propunea Nicorowitz *"să li se dea şi libertatea comerţului cu tutunuri aduse din Turcia*"[212].

Această propunere răspundea şi tendinţei guvernului austriac care, după anexarea Bucovinei, urmărea să întroneze o dominaţie comercială asupra elementului românesc prin coloniştii streini aşezaţi în mijlocul satelor româneşti. Propunerea lui Nicorowitz n'a reuşit, ceeace n'a împiedecat însă că armenii să acapareze an de an mai bine comerţul tutunului.

Oraşul Botoşani era pe la finele sec. al 18-lea un centru important în cari se aciuiaseră o puternică colonie de armeni, mari negustori de tutun pe cari îl negustoreau "până la Leipzig şi Brody"[213].

Tot privitor la Bucovina mai ştim că, cu vre-o 16 ani mai târziu, în 1793 se pornise un curent de emigrare printre locuitorii băştinaşi ai Bucovinei din cauza introducerei taxelor pe tutun (un adevărat monopol) şi a arendărei (dării în antreprisă) pe neaşteptate a încasărei acestor taxe. Arendarea aceasta provocase svonul că ar fi premergătoare unui răsboi, care trebuia să aducă recrutari, rechiziţii şi atâtea alte angarale şi nevoi. Curentul de emigrare era aşa de puternic încât spre a fi stavilit se şi făcură guvernului propuneri stăruitoare ca să se lase liberă vânzarea tutunului în Bucovina, mai ales că locuitorii se ofereau, din propriul lor îndemn, să acopere ei singuri plusul de încasări ce s'ar realiza prin arendare[214].

Toate notele şi însemnările de până aci, dovedesc că "*spre sfârşitul sec. al 18-lea, comerţul tutunului în ţările româneşti începuse să ia o oarecare desvoltare, că el interesa de aproape populaţia băştinaşă (singura care avea dreptul de a vinde tutun cu amănuntul), că negustorii din Orient, şi în special armenii, se ocupau de comerţul intern în mare şi cu cel de import şi export, şi în fine, că ţările din centrul şi estul Europei începuseră să se preocupe cum ar putea introduce şi ele fabricatele lor de tutun în ţările române*".

---

[210] Hurmuzaki, supl. I, vol. III

[211] .... "vă facem Domnia Me în scire, câ ne au venitu prea înaltă împărătească poruncă, ca de aice să nu fie slobodu a eşi cât de puţină tabacu ală ţărei peste Dunăre; pentru care iată vă poruncim să daţi poruncă căpitanilor şi vameşilor dupre la margini, ca să fie cu purtare de grijă şi cu priveghere zioa şi noaptea, a nu îngădui pe cinevaşi să trecă măcaru câtă de puţină tabacu de aice în ţera turcească, nici pentru neguţitorie, nici cu pricină de trebuinţă a însuşi aceluia, pentru că de se va dovedi că au îndrăznitu vericare din căpitani seu din vameşi, a slobozi pentru vre unu interes, măcar o oca, unulu ca acela se va pedepsi straşnicu, precum şi cel ce va cerca printr'ascunsu a scoate tabacu de aice, afară din ţera, se va osândi la pagubă dar şi D-tră nu veţi scăpa de urgia Domniei mele cu pricină că din nepaza căpitanilor şi a vameşilor s'au făcutu vre unu cusuru, pentru că Domnia Me, de la D-voastră ceremu şi voimu a se urma şi a se face pe deplinu paza acesta, după Pre înalta împărătescă poruncă şi pre înşi-vă avemu a vă pedepsi când vom audi că s'au făcutu urmare în potrivă. Ci dar să fiţi cu purtare de grijă pentru acesta făcându sciută şi cunoscută acum porunca acesta la toţi de obşte, ca să nu găsescă cinevaşi pricină că n'au sciutu, iar dela ţera turcească şi de alte părţi, este slobodu a veni tabacu aice în ţeră, ne popritu, şi să avem răspunsu dela d-tră de primirea şi urmarea poruncii acesteia, 1787, Main 17 (V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. III, pag. 618).

[212] Colecţia Hurmuzaki. Vol. VIII, pag. 317.

[213] Artur Gorovei. *Monografia oraşului Botoşani*.

[214] Colecţia Hurmuzaki, Vol. XIX, pag. 656.

În această situaţie intraăm în sec. al XIX-lea, în decursul căruia importul tutunului "*turcesc*", *persaciu*", a "*tabacului rusesc, austriac, turcesc şi franţuzesc*" a continuat cu o intensitate crescândă.

În tabla vămuirii dela vama Focşani din 1825, găsim că se trecea, spre vânzare, în Moldova (la Tg. Ocna, Bârlad, Tecuci, Herţa, Caşin, Hârlău, Roman, etc.) nu numai tutun prost de "Anadol" sau de cel bun, fie de "Anadol", fie de Trapunt, ci şi mult tutun "bocce" preţuit cu 3 lei ocaua[215].

În Iasi, în prăvalia unui tutungiu, se găsea de vânzare pe lângă vestitul "tabac de Ianina" şi "tabac subţire de cel franţuzesc", şi "tabac rape"[216], etc.

Între 1809 şi 1814 se aducea din Braşov la C.-Lung: "tabac în plumbu", "tabac în plumbu cu mirosu", "tabac de nas, cu mirosu, în băşici" , etc.[217]

Pe la 1817, un Jaques Avedissian, armean după nume, scria din Paris vestitului mare negustor Hagi Pop din Sibiu, să-i trimită tabacul de Pesta ce-i cumpărase un oarecare Ruso Dournich[218].

Comerţul cel mai întins însă se făcea cu tutunul de fumat indigen şi străin (turcesc). Se vede aceasta atat din cifrele ce vom da ceva mai jos referitore la import şi export cât şi din diferite alte însemnări ce se găsesc răsleţe prin diferitele publicaţiuni.

Din 1834 ni s'a păstrat un act de tovărăşie referitor la o negustorie de tutun. E un act scris în greceşte, făcut la Constantinopol, în care e vorba de cumpărări de tutunuri turceşti în cantităţi de 20-30 mii ocale. Unul din tovarăşi îşi lua sarcina de a le cumpără şi transporta la Galaţi, iar celălalt de a le transporta dela Galaţi la Iaşi şi de a le desface[219].

Mai ştim că prin 1825 doi evrei, Herscu şi Gavril Jâdovu, exportau tutun, tot turcesc, în Austria.

Comerţul cu "oca de mână", "adică cu mărunţeaua" (în detaliu), – care după cum am mai arătat era un privilegiu al pământenilor, străinii neputând vinde decât cu "deridicata" (en-gros) – luase şi el o mai mare desvoltare şi, de sigur, era un isvor bun de câştig pentru negustorii români. Din nenorocire, spre sfârşitul celei de a II-a decade a sec. 19-lea, negustorimea noastră a trebuit să îndure o grea lovitură prin faptul că s'a acordat străinilor dreptul de a vinde în detaliu orice fel de mărfuri, deci şi tutun. În corporaţiile negustorilor – *isnafuri* li se zicea mai înainte, *cumpănii* mai în urmă – intrară şi supuşii străini (sudiţii) astfel încetară de a mai fi adevărate cetăţi ocrotitoare a negustorimei băştinaşe; negustorii străini aveau aceleaşi drepturi ca şi negustorii români băştinaşi.

Românii, puţini cât vor fi fost negustori de tutun cu mărunţeaua, au avut, de sigur, cei mai mult de suferit, căci importatorii sau negustorii cu ridicata – mai toţi armeni, greci, turci evrei – cunoşteau mai bine ca oricine negustoria de tutun, mulţi din ei cunoşteau tutunurile turceşti dela locul lor de origină şi prinseseră deci mesteşugul cum să le amestece între ele, sau şi cu ale noastre, ca să scoată marfă şi mai bună şi mai

---

215 Dum. Z. Furnica. *Documente privitoare la comerţul românesc*.
216 D. I. Gavriliu. *Contribuţiuni la istoricul tutunului*, pag. 194.
217 N. Iorga. *Braşovul şi Românii*, pag. 20-26.
218 Dum. Z. Furnică, *op. citat*, pag. 247.
219 Originalul actului se află în posesiunea D-lui Anton Oprescu şi are cuprinsul următor: Din prezentul act de tovărăşie se face ştiut că subscrişii Aga Teodorachi şi Comnenachi Gheorghiu facem următoarea tovărăşie cu această învoială: Adică eu Comnenachi făgăduesc că voi îngriji în fiecare an a se cumpăra tutunuri de calitate bună cari pot să se vândă cu plăcere cumpărătorilor în Iaşi. Cantitatea acestor tutunuri se va ridica dela 20 până la 30.000 ocale după belşugul sau lipsa vremei; le voi transporta pe Mare până la schela Galaţilor. Iar pe drum dacă ferească Dumnezeu s'ar întâmpla să se strice încărcatura de tutunuri, jumătate din pagubă mi se va cuveni mie. Din capitalul trebuincios la cumpărarea tutunurilor, jumătate voi depune eu. Socotelile scrise pe cari le voi trimite dumnealui Aga, tovarăşul meu în Iaşi, vor arăta preţul cumpărărei tutunurilor şi deosebit cheltuelile cu transportul lor până la Constantinopol.

Eu Aga Teodoraci făgăduesc că primind tutunurile la Galati şi transportându-mă la Iaşi, voi îngriji de vânzarea lor cât mai grabnică şi mai cu folos, iar în caz de stricăciune a lor – ferească dumnezeu – jumătate din pagubă mi se va cuveni mie. Din capital jumătate sunt dator a depune eu. Poliţele cari se vor trage în socoteala acestei întreprinderi trebue a se achita fără amânare. Câştigul ce ne va fi dat de Dumnezeu atât din vânzarea tutunului cât şi din folosul ce va rezulta în Iaşi pentru fiecare parte, după ce se vor scădea cheltuelile întemeiate, vom împărţi deopotrivă ceeace va rămânea şi va lua jumătate din tot fiecare din noi.

Cu aceste condiţiuni, cu ajutorul lui Dumnezeu, facem tovărăşia aceasta. Şi cu începere de azi şi făgăduim unul altuia să slujim spre sfârşirea tovărăşiei noastre cu cinste şi noroc, slujind cu sârguinţă şi dreptate. De aceea spre încredinţarea celor de mai sus şi spre siguranţa părţilor s'au făcut două asemenea acte de tovărăşie şi s'au adeverit cu semnăturile noastre proprii, fiecare din noi luând câte unul".

eftină decât scoteau băştinaşii.

Breslele de tutungii şi tabacci încep a fi formate aproape exclusiv din străini. Într'o catagrafie a oraşului Iaşi, făcută sub Vodă Mihaiu G. Suţu, vedem că deja în 1820, din 10 tutungii, 6 erau sudiţi, unul evreu şi numai 3 români[220]. Dealtfel bresle organizate existau dinainte de 1820 – printre isnafurile Poliţii Bucureşti-lor" între 1788 şi 1800 figură şi isnaful "tutungiilor" – [221] însă însemnări mai numeroase avem decât dela 1832 încoace, adică dela Regulamentul organic care impunsese organizarea breslelor în vederea dreptului ce se acorda staroştilor lor de a lua parte la alegerea eforilor.

Cum tutungiii şi abacii nu erau prea numerosi, ei, mai în totdeauna, alcătuiau o breslă împreună cu cafegiii. Găsim o astfel de breaslă în Bucureşti la 1839 care avea de patron *Isvorul Tămăduirei* la biserica Isvorul din Verde[222].

În tablele lunare de vămuire ale câtorva oraşe din Moldova pe anii 1825 şi 1829, întâlnim aproape numai nume de negustori străini, în majoritate evrei ("jâdovi"), ca Sâmon, Marcu, Solomon, Aron, Herşcu, Vâlcu Hrisofor, Iosip Armanul, un Eni Grecul şi un Mehmet Aga[223]. Apoi Iţac Fel, Herşcu Jâdovu, Avram, Moisu Marcu jâdovul, Ali Braictar, Osman Aga, Ivanciu, Isac Frencu[224], etc. Toţi aceştia cumpărau tiutiun moldo-venesc" de prin judeţele Bacău, Tecuci şi Tutova şi'l duceau spre vânzare la "Eşi", Huşi", "Galaţi" etc. sau îl aduceau din Muntenia sau Turcia şi'l vindeau în Moldova şi peste Prut. Un Mehmet-Aga trecea des prin Bârlad spre Huşi cu "tiutiun turcesc" şi "tiutiun persaciu" pe care probabil îl importa din Turcia prin Galaţi şi'l ducea spre Iaşi[225]. Tutunul românesc era pus în "*rogojin*i" (3 rogojini de tiutiun) sau "*teancuri*" pe când cel turcesc în *boccele* (bohcele) sau în "*abale*".

Foarte interesant este un proect pentru *Corporaţia tutungiilor, cafegiilor, tabaccilor şi ciubucciilor din Bucureşti*[226], întocmit la 12 Mai 1846, în care găsim semnături ca: Hristo, Cunupulos, Vanghelis, Nicolaidis, Sideris, etc. etc. şi mai rar câte un "*eu Ioniţă Neagu*" sau "*eu Gheorghe Andrei*". Vornicia oraşului aprobase acel proect la 30 Iulie 1847, însă "departamentul din lăuntru" nu l-a admis pentru că: unele din măsurile înscrise în acel proect se găseau deja prevăzute în legiuirile de atunci, altele erau "zmintitoare legiurilor" şi în fine, pentrucă, deşi în condicele visteriei erau trecute 120 "obraze", totuşi proectul nu era iscălit decât de vre-o 36 şi, ca atare, nu putea fi socotit ca venit din partea Corporaţiei.

De remarcat este că din cei 36 semnatari mai mult de jumătate erau, după nume, străini iar 18 din ei semnau greceşte.

Cu vremea elementul străin a înlocuit aproape pe dearândul pe cel românesc în negustoria de tutun, aşa că, în anii ce a precedat introducerea monopolului "întreg acest comerciu era în mâna negustorilor armeni. Pe lângă că erau pricepuţi în prepararea diverselor calităţi, mai aveau şi avantajul că acest comerciu se făcea tot de armenii din Orient şi vestitul tutun de "Xeres" (probabil de Seres) "şi Cavalla, erau introduse de ei în ţară"[227].

Din felul cum sunt clasaţi şi grupaţi cei cari se îndeletniceau în mod special cu acest negoţ, înţelegem că negustorul de tutun era şi fabricant, el singur combina diferitele soiuri de foi de tutun după gustul muşte-riului, el le tăia şi tot el le vindea.

Pentru a ne forma o idee ceva mai precisă despre comerţul de export şi import al tutunului în secolul al 19-lea, şi deci despre importanţa negoţului de tutun în ţările noastre de pe acea vreme, dau mai jos câteva din datele ce am putut găsi răsleţite prin diferite publicaţiuni. Deşi nu se poate pune prea mult temei pe aceste cifre, culese aşa cum s'a putut pe acea vreme, căci până la 1859 nu a existat o organizaţie oficială

[220] Buletinul "Ioan Neculce", Fasc. 3 din 1923.
[221] Sigmund Mager. *Blănăria în trecutul ţărilor româneşti*, pag. 121.
[222] G. Ionescu-Gion. *Istoria Bucureştilor*, pag. 745.
[223] Comunicate de D-l Anton Oprescu după acte proprii.
[224] Dun:. Z. Furnia. *Documente privitoare la comerţul românesc*.
[225] Anton Oprescu. "*Revista Istorică*" pag. 75–79.
[226] Arhivele Statului, dos. 109 din 1845 f. 83 (Ministerul de Interne divizia comunală).
[227] Dimitrie Hagi Theodoraki. *Amintiri din trecutul negustoresc*, pag. 68.

statistică, totuşi din ele ne putem da seama într'o oarecare măsură despre importanţa exportului şi importului de tutun în ţările noastre.

Ca simple documente dau, în tabela de mai jos, numărul celor care în Muntenia în 1863 se îndeletniceau şi trăiau din comerţul în detaliu al tutunului.

Judeţe		Maeştri	Calfe	Învăţăcei	Servitor	Membrii familiei	Total
Ilfov	Oraşe	169	65	41	67	352	694
	Sate	7	-	-	-		7
Dolj	Oraşe	27	5	9	63	93	197
	Sate	1	-	-		2	3
Prahova	Oraşe	33	19	11	8	44	115
	Sate	85	-	-	2	360	447
Brăila	Oraşe	29		-	30	37	96
	Sate	--		-			
Muscel	Oraşe	1					1
Gorj	Oraşe	1		1		1	3
Buzău	Oraşe	3	3	1	4	6	17
	Sate	1		2		5	8
Olt	Oraşe	2	2	-		7	11
Dâmboviţa	Oraşe	10	2	1	1	11	25
	Sate	5		-		15	24
R.-Vâlcea	Oraşe	6	2	1	1	12	22
Putna	Oraşe	3	-	-	1	12	16
Romanaţi	Oraşe	5					33
	Sate	1					2
Teleorman	Oraşe	6	3	1	4	0	23
Mehedinţi	Oraşe	6	3	5		5	19
Argeş	Oraşe	9	1	1	3	13	27
	Sate	7	-	-			7
Vlaşca	Oraşe	7	-	-	4	13	24
	Sate	5	-	-	3	23	31
Ialomiţa	Oraşe	3	-	-	1		5
	Sate	10	-	-	20	36	75
Total	Oraşe	320	111	74	193	630	1328
	Sate	135	-	3	25	441	604
Total general		455	111	77	218	1071	1932

În 1826 s'au *exportat din Moldova 11680 ocale tutun a 16 parale oca (în valoare de 4955 piaştri) şi s'au importat 1917 boccele de tutun turcesc (în valoare de 44078 piaştri*)[228].

Hagemeister relatează că în 1832 s'au importat prin Galaţi 3545 puduri de tutun[229].

În "*tabela de exportaţie*" a Munteniei pe anul 1832 se arată că s'au exportat 70.000 ocale tutun, cari socotite cu 2 lei vechi, ocaua valorau 140.000 lei[230], iar pentru 1833, în aceleaşi tabele, se găsesc la export 52806 ocale în valoare de 66007,60 lei[231].

Colson dă, pe aceiaşi ani şi tot ca exportate din Muntenia, aceleaşi cantităţi[232], iar dela 1834-1837, cifrele ce urmează:

[228] G. Ghibănescu. *Le commerce exterieur de la Moldavie en 1826* (extras din buletinul "Ioan Neculce". Fasc. VII 1928).
[229] Jules de Hagemeister, *Mémoire sur le commerce des ports de la Nouvelle-Russie, de la Moldavie et de la Valachie*. Odesa, 1835.
[230] Analele parlamentare ale României, Vol. III (1832-1833), pag. 455 şi 457.
[231] Idem, Idem, Vol. IV (1833-1834). pag. 295)
[232] Felix Colson. *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, 1839. Paris.

În 1834 s'au exportat	51231 ocale socotite a	1,50 lei sau în total	72.577,30 lei[233].
În 1835 s'au exportat	44.689 ocale socotite a	2,52 lei sau în total	108.743,28 lei.
În 1836 s'au exportat	149.060 ocale socotite a	1,52 lei sau în total	213.652,80 lei.
În 1837 s'au exportat	159.240 ocale socotite a	1,35 ½ sau în total	207.675 60 lei.

Exportul din Moldova, ne spune Colson, era cam ¼ din cel arătat pentru Muntenia.

Acelaș autor ne arată că în 1837 s'au exportat numai prin portul Brăila 29750 kgr. tutun în valoare de 10.115 fr. (34 pro suta de kgr.) și s'au importat 2000 kgr. a 6 fr. iar prin Galați, în același an, s'au exportat 9200 kgr. (230 baluri) socotite tot a 34 fr. suta de kgr. și s'au importat 772 baluri a 50 fr. balul.

N. Suțu[234] ne dă la export în 1840, prin Galați, cifra de 40910 ocale în valoare de 77677 lei vechi, iar la import:

tutun	în valoare de	152.100 lei vechi
tabac	în valoare de	2.250 lei vechi
țigări	în valoare de	1125 lei vechi

În Analele statistice ale lui Martian[235] găsim iarăși o serie de cifre referitoare la exportul Munteniei cari merită a fi știute:

În 1850	s'a exportat "tutun românesc și tabac" de	171.215 lei
1851	s'a exportat "tutun românesc și tabac" de	192 .617 lei
1852	s'a exportat "tutun românesc și tabac" de	330.617 lei
1858	s'a exportat "tutun românesc și tabac" de	268164 lei

Dela 1853-1857 nu ne dă nici o cifră, pentru că "nu s'au aflat asemenea științe". În ce privește cantitatea importată în anii 1850-1852, nu găsim nici o indicație; pentru anul 1858, ea a fost de 191546 ocale, deci cu 140 lei suta de ocale.

În 1859 s'au exportat numai prin Brăila 303837 ocale tutun (au fost încărcate astfel: pe corăbii grecești 121406 ocale, otomane 119898 ocale și austriace 62533 ocale).

În 1860, din ambele principle, s'au exportat 548425 ocale tutun în valoare de lei 1.145247, parale 24, (208 lei 33 parale suta de ocale). La această cantitate Moldova n'a contribuit decât cu 58375 ocale în valoare de 121.901 lei și 24 parale.

Pentru import nu ne dă cantitățile, ci numai valoarea: 1.170.484 lei și 19 parale pentru Muntenia și 310.027 lei și 1 para, pentru Moldova sau în total lei 1.480.510, parale 20.

Pentru anii 1861, 1862 și 1863 Marțian ne dă date ceva mai complecte căci ne arată și țărie din cari am importat sau în care am exportat.

În 1861 s'au exportat 728.969 ocale din cari 727.128 ocale în foi și numai 1841 tăiat (fabricat). Cea mai mare cantitate, peste 700.000 ocale, s'a exportat în Turcia, iar restul în Rusia și Austria. Este de remarcat că din cantitatea totală de tutun în foi exportat, se notează 2928 ocale "*tutun de Huși*" deosebit de 724.200 ocale "*tutun de loc*" și e prețuit, cel de "Huși" cu lei 20 ocaua, cel de "loc" cu lei 1,40 și cel tăiat cu lei 7.

În 1862 s'au exportat numai 298.870 ocale din care 284.674 în foi. Și în acest an tot în Turcia s'a exportat cea mai mare cantitate.

În 1863 s'au exportat 350.356 ocale din care 348.482 ocale în foi și 1874 ocale tăiat. În Turcia s'a exportat tutun în foi în valoare de 909.226 lei, iar în Austria tutun tăiat de 67.853 lei. Restul s'a exportat în Rusia și Franța.

Importul din acesti trei ani a fost mult mai mare ca valoare. Nu avem cantitățile importate, ci numai valorile și anume: în 1861 de 5.012.274 lei, în 1862 de 2.498.226 lei, iar în 1863 de 4.245969 lei. Din Turcia am importat cea mai mare cantitate: în 1861 de o valoare de 4.788.810, în 1862 de 2.305535 lei, iar în 1863, de 3.900.094 lei.

---

[233] Leul e calculat cu 120 bani. (1 lei = 40 parale, 1 para = 3 bani).
[234] Notite statistice asupra Moldovei, pag. 122 și 124.
[235] Marțian. *Analele statistice*, vol. 1, II și III.

În acesti 3 ani importam din Turcia aproape toată cantitatea de tutun în foi; din Austria şi Franţa, ţigările de foi (havane") şi ţigări, iar din Turcia şi Anglia, tabac.

Referitor la exportul tutunului dela 1862–1872, d-1 Th.. C. Aslan[236] ne dă următoarele cifre ca reprezentând valoarea tutunului exportat:

lei noi	39.008	în	1862
	337.300	în	1863
	90.420	în	1864
	320.260	în	1865
	275.749	în	1866
	84.995	în	1867
	15.362	în	1868
	137.323	în	1869
	35.614	în	1871
	30.782	în	1872

Deşi cifrele date până aci după diferiţi autori nu concordă între ele, nici chiar cele pentru anii imediat dinaintea introducerei monopolului (1861-1864), când există un serviciu statistic oficial, – totuşi s'ar putea admite, în cifre mijlocii, ca export anual cantitatea de 300.000–700.000 ocale şi ca import, cantitatea de 100.000–250.000 ocale.

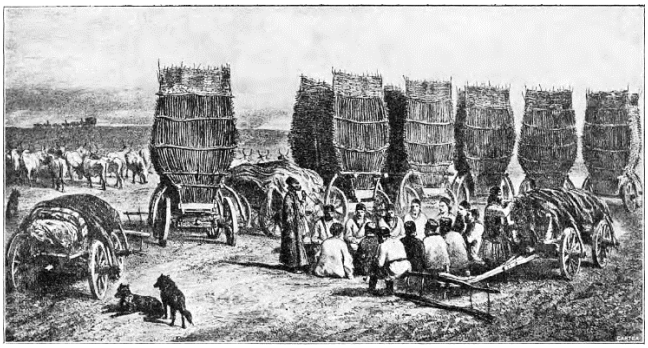

Fig. 66. Popasul unui convoy de care cu mangal. (Moldova 1837).

Toate însemnările şi notele date până aci ne îngădue să tragem concluzia că *încă din a doua jumătate a sec. al 17-lea exista în ţările noastre un comerţ de tutunuri străine şi indigene destul de important pentru acea vreme, că el a mers în continuă desvoltare până la introducerea monopolului şi că, înainte de monopol, nu numai importam ci şi exportam tutunuri şi că, în fine, acest comerţ fusese acaparat aproape în întregime de străini*.

Despre preţurile cu cari se vindea pe vremuri la noi tutunul (în foi sau fabricat), cele mai vechi însemnări ce avem sunt din ultima jumătate a secolului al 18-lea: "*5 lei pentru o ocă tabacu*, ce s'au trimis dum. solului muschicesc (1763)"[237]; "*3 ocă tutun, lei 3 parale 15"* (1766)[238]; "*4 ocă tutun câte 65 parale*" (1777)[239]; "*60 parale litra de tutun tăet*" ce se vinde în tinichea" (1777)[240]; "*ocaua de tutun de loc*" se vinde cu preţ îndoit decât cele de Polonia adică "*4 până la 5 parale sau 6 şi 7 soldii de Franţa*" (1781)[241].

Peyssonel – care de şi n'a fost prin ţările noastre dar, după cum ne spune singur, fiind Consul al Franţei la Smirna şi în Crimeea, s'a informat dela diferiţi negustori turci şi armeni cari aveau legături comerciale cu noi, – arată că la noi se vindea ocaua cu 8 aspri[242].

---

[236] Th. G. Aslan. *Studii asupra monopolurilor în România*, pag. 206
[237] N. Iorga, *Documentele Familiei Calimachi*, pag. 131.
[238] D. Furnică. *Din Ist. Comertului la Români*, pag. XXVII
[239] N. Iorga. *O gospodărie moldovenească la 1777*, pag. 12.
[240] N. Iorga. *Idem*, pag. 6.
[241] Carra, *op. citat*, pag. 332.
[242] De Peyssonel. *Traité sur le commerce de la Mer Noire*, 1787 Paris, t. II, pag. 188.

Din 1792, de sub domnia lui Al. C. Moruzi, ni s'a păstrat un "*nart*" al preţurilor, adică o listă de preţurile cu cari trebuiau să se vânză lucrurile de consumaţie în Iaşi. În acest nart găsim pomenit şi "tiutiun de ţară" cu preţul de 8 parale ocaua[243]. Se zice în acest nart: "*cu toţii după preţul ce s'a pus, aşa să vândă fieşte-care orice lucru şi să nu cuteze a cere sau a lua cineva preţ mai mult măcar un ban, iar cine va călca hotărârea nartului să se cerceteze cu bătaia, la vederea obştei ca să fie spre pilda altora*".

Între 1780 şi 1804, tutunul adus din Turcia costă 70-80 parale şi de multe ori chiar 3-4 piaştri[244].

Din secolul al 19-lea avem date ceva mai numeroase. Astfel tabacul se vindea în 1820 cu 10 lei şi cu 12 lei funtul; în 1821 tabac franţuzesc "*rape*" cu 8 lei, "*tabac de Ianina*" cu 20 lei o cutie[245], etc., iar prin 1825 în tabla vămuirei din Focşani găsim preţuit ocaua de "*tutun bocce*" cu câte 2 şi 3 lei ocaua, "*tutun moldovenesc tăiat*", cu 1 leu şi cu 2 lei şi ro bani ocaua, "*tutun prost din Anadol*" cu 30 bani, "*tutun trapunt*" (probabil Trapezunt) cu lei 1,10 ocaua[246] etc.

Tot în 1825, unui neguţător şi s'a "preţăluit", iarăşi în vederea vămuirei, 180 oca tutun cu 6 lei ocaua; în 1829, un Solomon Bacalu vinde 50 dr. cu 1 leu vechiu şi io parale, deci 10 lei vechi ocaua; în lista preţurilor "politicite" pentru vânzarea productelor şi altor materiale în oraşul "Eşii"; în luna Octombrie a anului 1832, găsim şi tutunul, şi anume: cel de ţară cu 2 lei ocaua (orezul era tot 2 lei ocaua, ocaua de brânză 38 parale, de carne 21 parale, de mălaiu 28, iar de pâine de grâu 72 parale, etc.), iar cel străin (în foi sau tăiat cu 16 lei[247].

Foarte interesante sunt preţurile curente ale tutunului între 1831 şi 1858 în judeţele din Muntenia cuprinse în tabela alătulată[248].

	Slam Rămnic		Buzău		Brăila		Ialomița		Prahova		Ilfov		Dâmbovița		Muscel		Argeș		Vlașca		Teleorman		Olt		Romanați		Valcea		Gorj		Dolj		Mehedinți	
	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.
1830	8	—		—		—			7						8	—	10	20					12				5		10					
1831	12	—	14	—	10			—	14					—		—	12		13		12		12		12		12		8				10	
1834 . . .		—	16	—	10	—	12		14				12		14		12		12		12		12		10		14		10		12		10	
1863	—	—	—	—	12	—	—		12				14		16		12		12		16		12		10		12		13	20		—	10	
1839		—	12	—	16	—	16		15				14		14		18	—	14		8		12	—	14		12				10		15	
1847 . . .			16	—	12				14		15		16		16		16		12	20			16		14		15		16	—	16		14	—
1853	25	20	16	—	18		16	—	14	20			22		16		20		18		10		18		16		15	30	18		18		13	20
1856	20		20		20		22	20	20		16	—	22				20		20		24	—	20		22	20			22	21			18	
1858	32		35		36		38		37		36				36		30		30		32		30		31	20	28		24		27		27	

Precum se vede din acel tablou, în acelaş an preţurile nu variau prea mult dela un judeţ la altul, dar au mers în continuă creştere, an cu an, în toată perioada 1830–1858.

În monografiile agricole ale judeţelor Dorohoi, Putna Mehedinţi, scrise de Ionescu dela Brad şi tipărite între 1866 şi 1869, găsim câteva date precise referitoare la preţurile cu cari se vindeau de către cultivatori tutunurile lor în acea vreme (1864–1866).

Astfel, în judeţul Putna tutunul de Pufeşti se vindea ocaua. cu 2,50 lei, cel din Mărăşeşti cu 7 lei, iar cel de Cosmeşti, care era cel mai bun, cu 8 lei, cu 12 lei şi chiar cu 14 lei ocaua. În Dorohoi, tutunul din plasa

[243] Th. Codrescu. *Uricarul*, t. IV, pag. 131.
[244] A. Wolf, *op. deja citat*.
[245] D. I. Gavriliu. *Contribuţiuni la istoricul tutunului*, pag. 194.
[246] D. Z. Furnică. *Documente privitoare la comerţul românesc*, pag. 299, 308, 309 şi 313.
[247] N. A. Bogdan. *Din trecutul comerţului Moldovenesc*.
[248] *Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească* adnotate de D. C. Sturza-Scheianu, seria I, vol. III, partea II-a.

Herţa se vindea cu 5–15 lei iar din plasa Prutu cu 10 lei. În Mehedinţi, tutunul de Gutu se vindea până la 3 sfanţi ocaua ("*iar mai jos de 2 sfanţi nimeni nu-1 da*"), cel de Siseşti cu 2-3 lei ocaua.

P. S. Aurelian estimează pentru 1863, tutunul indigen produs în ţară, la o valoare mijlocie de 3 lei ocaua (o recoltă de 1.480.660 ocale în valoare de lei 4.441.980 lei)[249].

Tot Aurelian ne dă pentru 1863 un consum de 1.130.310, ocale adică cam 1 litră pe cap de locuitor[250].

Al. Em. Florescu[251] dă ca producţie mijlocie, în anii dinainte de prima încercare de monopol (înainte de 1864), 3.000.000 kgr. Tot el ne dă următoarele preţuri curente cu care cultivatorii îşi vindeau tutunurile lor fermentate:

a) *tutunurile indigene din sămânţă turcească:* cal. I, 12 piaştri (4,44 fr.) cal. II 9 piaştri (3,33 fr.), cal. III 5 piaştri (1,85 fr.);

b) *tutunuri indigene din sămânţă indigenă:* cal. I, 10 piaştri (3,70 fr.) cal. II, 7 piaştri (2,59 fr.) cal. III, 2 piaştri (0,74 fr.). Natural că aceste cifre reprezentă numai nişte mijlocii aproximative. Tutunul turcesc importat se vindea cu 50–80 piaştri (18,51 fr. 29,62 fr.) dar se amesteca cu cel românesc şi se vindea cu preţuri de 3-4 ori mai mari de cât costa amestecul.

Înainte de a termina acest capitol dau şi descrierea unei prăvălii de tutun, unei tutungerii, de acum vre-o 80 de ani, din care se poate vedea cum era alcătuită şi cum se înfăţisa o astfel de prăvălie. N'am găsit o descriere mai veche, deşi, după cum am arătat, existau asemenea prăvălii încă din 1783. Probabil însă că mare deosebire nu era între vechile "*dughene de tutun*" şi "*tutungeriile*" de acum 100 de ani.

Iată cum ne descrie marele nostru poet Vasile Alexandri, o astfel de tutungerie din Iaşi de pe la 1844: "*Ea poartă o fizionomie cu adevărat originală şi se poate numi magazia cea mai deschisă decât toate, fiindcă peretele ei despre uliţă lipseşte mai întreg. Ea este împodobită în fată-i cu bocaluri mari pline de lulele, de imamele, de tutun; prin lăuntru este tixită de dulapuri în care sunt întinse fel de fel de chisele cusute cu fir, tot soiul de mătănii de mărgean sau de chilimbar şi prin colţuri stau grămezi de ciubuce de cireş şi de iasomie. Marfa orientală ce se vinde în tutungerie, aşezarea ei curioasă şi mai ales ,,figura caracteristică a armanului ce trage necontenit ciubuc pe pragul uşei, îi da un aer străin de care un zugrav s'ar putea folosi pentru ca să facă un tablou foarte original*"[252].

Fig. 67. Stradă dintr'un orasel din Crimea.

Pentru marfa din astfel de prăvălii, nu era nevoe de prea multă reclamă; ea era în văzul tuturor, aşa că orice lucru nou sau rar scotea negustorul în prăvălie, era văzut de toţi trecătorii şi mergea apoi vestea din om în om până se respândea în tot târgul.

Am găsit totuşi şi câteva reclame în gazetele vechi. Reproduc una din ele de acum 100 de ani care mi s'a părut mai interesantă: "*La piaţa Sf. Gheorghe celui nou, în braşoveni, la bolta Niculiţă Cătană, se afla o destulă cătăţime de tabac franţozesc carot, pentru care se pofteşte, cei ce vor avea trebuinţă, a se îndrepta către numitul neguţător*"[253].

---

[249] P. S. Aurelian, *Terra Nostra*, pag. 120 şi 121.
[250] P. S. Aurelian, *Terra Nostra*, pag. 265.
[251] Al. Em. Floresco. *Mémoire sur la question des tabacs en Roumanie de 1864 à 1872*, Bucureşti, 1877, pag. 3.
[252] Anton Oprescu. *Ce putem şti despre tutun înainte de înfiinţarea monopolului*. Viaţa agricolă No. 3. 1920.
[253] Curierul românesc, An. II No. 12, pag. 48.

Era însă, pe acea vreme, o altă reclamă mai eficace decât toate şi anume aceea ce se făcea *cu tutunul ce se da în chip de probă de către tutungii, boerănaşilor scăpătaţi*. Acesţia, fiind în contact cu toţi boerii înstăriţi dela mesele cărora nu lipseau niciodată, *nu scăpau prilejul de a lăuda tutunul proaspăt sosit cutărui sau cutărui tutungiu*, fireşte de tutunul aceluia dela care dânşii îşi făcuseră provizia aşa zisă de probă.

Dar să las să ne descrie Dimitrie Moruzi[254] pe vestitul tutungiu Inge cu tutungeria lui şi cu felul lui de aşi face reclamă: "*Inge, lung şi slab, cu o mustăcioară, căruntă şi nu prea mare, fusese arnăut de capră şi baş-ciubucciu al Măriei Sale Mihail Sturza Voevod. În tutungeria lui găseai boccele de tutun în rafturi, narghilele, ciubuce de tot felul, aţe, o sabie, două turceşti, imamele de ciubuce şi ţigarete de chilimbar, chibritelniţe şi tăvi de alamă pentru răzimat ciubucul, lulele pentru ciubuc şi pentru ţigarete, bogate pistoale lungi, lungi flinte cu cremene cu patul de sidef, covoare persiene şi valuri de borangic de Ţarigrad. Sta bătrânul toată ziua la tejghea şi iată cum îşi petrecea vremea: veneau la dânsul boeraşi scăpătaţi cari aveau obiceiul să nu dejuneze şi nici să prânzească la ei acasă, fiind poftiţi în permanenţă pe la case mari boereşti.*

Inge îi primea cu multă bună voinţă, îi cinstea cu dulceaţă, cafele şi tutun, le arătă toate frumuseţile ce le avea mai proaspete primite dela Constantinopol şi sta mult de vorbă cu dânşi. Când erau să plece, îi spuneau că vor să'şi facă provizia de tutun pe tot anul şi să le dea mai multe probe de încercare. Inge se făcea că'i crede şi, sub cuvânt de probe, le dădea câte o oca de tutun în mai multe săculeţe. Bine înţeles că şi boeraşii scăpătaţi, la rândul lor, lăudau pe la curţile pe unde mergeau frumuseţile ce abia îi sosiseră lui Inge dela Constantinopol, aşa că'i făceau bătrânului aliş-veriş frumos. Că de unde ar fi aflat boerii ce avea el în dughiană?

În prăvălie să tot fi vândut de 5, 6 galbeni pe zi; abia se putea hrăni cu familia şi să poată plăti calfele. Câştigul cel mare nu-i venea de acolo, ci dela boerii veliţi, cari nu călcau decât foarte rar în dughiană, nu cumpărau tutunul nici cu dramul, nici cu occua, dar numai cu câte cincisprezece până la douăzeci de boccele de diferite soiuri, iar Inge se ducea în fiecare lună, la casa velitului boer să aleagă cât trebuia, frunză cu frunză din fiecare boccea, după gustul stăpânului. Şi mult tutun se mai trece într'o casă mare boerească, din pricina caifetului cu ciubucile la fiecare mosafir!

[254] D. Moruzi. *Din amintirile unui bătrân* (publicate în Drum drept, an I. No. 6, pagina 385–386).

XVI. Dări şi taxe vamale pe tutun şi tabac

Tutunul era impus la noi, în vechime, la 2 dări: una era pusă pe suprafaţa cultivată, se plătea de producător (cultivator), şi se numea *tutunărit* sau *pogonărit de tutun*, şi se strângeă, de obiceiu, în luna August; iar cea de a două era o taxă vamală, pe care o plătea cel ce negustorea tutunul. Vama se lua fie la schelele sau trecătorile dela hotare (când intra sau eşea tutunul din ţară), fie pe la anumite târguri din interiorul ţării.

I. **Tutunăritul**. Cea mai veche însemnare, în care se pomeneşte despre "*haraciul tutunăritului*", este din Muntenia de pe timpul domniei lui Şerban Cantacuzino (1678–1688) din anii 1680 şi 1681. Ea se găseşte în două scrisori de întărirea unor dănii ce făcuse Şerban Cantacuzino Mânăstirei Cotroceni[255]. Nu avem nici o ştire despre data când s' a aşezat această dare în Muntenia. Probabil că exista dinainte de domnia lui Şerban Cantacuzino.

Din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, care a urmat la domnie lui Şerban Cantacuzino, au rămas mai multe însemnări referitoare la tutun. Într'una din ele, o poruncă dată la 20 Iulie 1708 tutunarilor, adică celor însărcinaţi cu strângerea tutunăritului, se porunceşte (tutunarilor) ca să "*scrie tutunăritul dela tot omul cine va fi pus tutun, au boiaru, au al doilea, au neguţătoriu, au slujitoriu, au popă, au diaconu, au călugăru, au turcu, au armeanu, au birnici, au ţiganu... birul tutunului nu-s scuteşte nimenea*"[256].

Ceva mai târziu, la 1719 în timpul stăpânirei austriace din Oltenia, – darea "*tutunăritului*", care împreună cu "*vinăriciul*" se coprindea în "*dijmărit*", era arendată ("*cel ce a cumpărat slujba tutunăritului dela inspectorat*"[257]. Mai ştim, tot din acea vreme, că veniturile ce se încasau din *vinărit, stupărit, vierit, tutunărit*, se vărsau în erariul imperial[258].

Din 1721 există un hrisov a lui Nicolae Vodă Mavrocordat, din a doua lui Domnie (1719–1730), prin care dărueşte Mânăstirei Văcăreşti moşa Suraia pe care îngădue să se facă sat dând felurite scutiri oamenilor ce ar voi să vie din alte părţi în noul sat. Printre aceste scutiri e enumerată şi darea tutunăritului[259].

Dacă pentru *Muntenia nu ştim în ce împrejurări şi când anume s'a înfiinţat darea tutunăritului* şi nici de către cine, în schimb însă avem pentru Moldova însemnări precise că ea *a fost înfiinţată în 1694*, de către Constantin Duca Vodă, feciorul Ducăi Vodă celui bătrân" şi ginerile lui Constantin Brâncoveanu.

Împrejurările în care Constantin Duca a "*scornit*", cum zice cronicarul, tutunăritul merită să fie ştiute: Constantin Duca Vodă, când a fost îmbrăcat la Constantinopol cu caftan de domnie, n'avea decât 16 sau 17 ani. La vârsta al ceasta s'a logodit, în Constantinopol chiar, cu fata lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a făcut mare cheltuială ţării" şi multe cheltueli fără treabă", toate cu bani pe împrumut şi pe chezăşia lui socru-său Vodă Constantin Brâncoveanu. Şi după ce a petrecut şi a cheltuit în Constantinopol din Martie până în Iunie, porni spre ţară unde făcu nuntă cu şi mai mare alai şi cu o petrecere de ţinu trei săptămâni încheiate" şi la care luară parte, "nuntiră", boerii a două ţări. Toate însă se făceau cu bani pe datorie, fiindcă tânărului Vodă "nu-i era urâtă datoria şi-i era dragă şi mândria".

Dar sosi vremea socotelilor, a răfuelii cu datornicii: "*începură a venire datornicii dela Ţarigrad şi a-şi cerere datoriile, că li se plinise zioa*" şi mai veneau fel de fel de "*porunci dela poartă*" fel de fel de "havalele", iar socru-său, Constantin Vodă Brâncoveanu, începu, cum zice aşa de frumos cronicarul Ioan

---

255 Colecţia Hurmuzaki, vol. XIV, partea I-a, p. 228 şi 234.
256 N. Iorga. *Studii şi documente*, T. V, pag. 347.
257 N. Iorga. *Studii şi documente*, T. V, pag. 136 şi 140
258 O. Lugosianu. *Oltenia sub ocupaţia austriacă*.
259 N. Iorga. *Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor*. Colecţia Hurmuzaki, vol. XIV, pag. 874–873 : "... am orânduit Domnia mea să aibă toată voia acea sfântă Mânăstire să strângă pe moşia Suraia oameni de aiurea fără dăjdii şi pricini şi astfel să facă sat iar pe cei ce se vor strânge îi ertăm de toate dajdiile ce vin la Visteria noastră pe tot anul, adică de haracia, de lipsa haraciului, de tutunărit.... iar pentru cât tutun vor pune în moşia Suraia oamenii Mânăstirii, să nu aibă tutunarii voe a lua dela ei tutunărit… iar nimeni dintre dijmari, oeri, văcari, tutunari să nu îndrăsnească a intra în acel sat"....

Neculce, să-1 zorească şi el: "*eară de vară, în al doilea an a Domniei lui, văzându-1 Muntenii de lucruri slabe ce avea dela poartă, îl tot grăbea de bani, ce era ei chezeşi pentru dânsul ce luase în datorie; şi el fiindu-le ginere, să nu-i mânie, silea să le facă voia să plătească*". Şi atunci "*au scornit un obiceiu nou pe ţară, de au scos de pogonul de popuşoiu de tutun şi de parâng, cel făceau oamenii cu sapele prin curături să nu moară de foame, el le lua câte un zlot şi de pogonul de tutun câte 4 lei*; lucruri deşarte şi fără nici o socoteală sau vreun spor, să poată să ridice nevoia"[260].

Ca simplă curiozitate pomenesc că acest Constantin Duca Vodă a fost surghinit din a doua lui Domnie la Constantinopol de unde cum a sosit l'au surghinit Împărăţia la un oraş ce se cheamă Cavala". În oraşul acesta, astăzi în Grecia, se duc în fiecare an, în zilele noastre, delegaţii Regiei române să cumpere tutun.

Aşa dar, la înfiinţarea lui, în 1694, tutunăritul era în Moldova de 4 lei de pogon, iar în Muntenia, în 1708, de 4 taleri de pogon şi 33 parale de nume. (Leul avea aproape acelaş curs ca talerul).

Pogonăritul de păpuşoi, pus în Moldova odată cu cel de tutun, s'a desfiinţat în 1741 de către Constantin Mavrocordat odată cu oeritul şi coniţa cailor, dar cel a tutunului a rămas[261].

Din a treia Domnie a lui Constantin Mavrocordat (1748–1749) ştim că s'au făcut "*peceţi tipărite pe stupi, şi pe mascuri şi pe pogoanele de tiutiun, care lucru n'au fost în pământul Moldovei*"[262].

Tot din timpul Domniei lui Constantin Mavrocordat ne-a rămas o poruncă pentru strângerea tuturăritului: "*pogonarilor de tiutiun de pre la Ţinuturi, să fie volnic a lua pogonăritul de tiutiun de pre la toţi; după obiceiu, precum s'au luat şi într'alţi ani şi cum mai în grabă să strângă şi banii sdă-i aducă la Cămara gospod*"[263].

Din timpul lui Constantin Mihai Racoviţă (Moldova) există un hrisov, cu data de 9 Iulie 1752, prin care se acorda scutire de darea tutunăritului (şi altor dări) pământenilor cari se înstrăinaseră prin alte ţări şi cari ar fi voit să vină în patrie, şi chiar altor "străini de altă ţară" cari ar veni să se aşeze în ţara Moldovei[264].

Fraţii Tunusli[265], în şirul dărilor existente în Muntenia după reforma lui Mavrocordat, înnumără şi tutunăritul: "*cei ce cultivă tutunul plătesc câte 4 lei şi 48 parale de pogon şi plocon pentru numele lor câte 80 bani*".

La 1775 în Muntenia, sub domnia lui Al. Ipsilanti, îl găsim tot de 4 taleri vechi şi ploconul de 80 bani[266]. La fel îl găsim, ceva mai târziu, în 1784 şi 1785, în timpul domniei lui Mihai Voda Suţu. De atunci avem şi o "carte" de slujba tutunăritului cu data de 5 Iunie 1784: "*Zem Vlas... carele pe anulu acesta 1784, au cumpăratu slujba tutunăritului ot sud... ca să aibă volnicie, printr'această carte a Domniei mele, a căuta această slujbă după obiceiu şi de la toţi cei ce vor avea pogoane de tutun să măsoare pogonul drept cu stânjenul ce se dă pecetluit dela visterie şi după câte pogoane va avea fieş-carele să plătească de pogon po taleri 4 vechi şi plocon de nume po bani 80, iar mai mult supărare să nu facă, că se va pedepsi şi slujbaşii ce vor âmbla cu tutunăritul pentru mâncarea lor şi a cailor, supărare sau cheltuială locuitorilor nici într'un chip să îndrăsnească a face, ci toate or-ce le vor trebui, cu tocmeală şi cu bani gata să plătească, iar fără de plată să nu se îndrăsnească a lua, că se vor pedepsi*"[267].

F. R. de Bawer[268], feldmareşalul Caterinei a II-a, ne spune, tot pentru Muntenia, că tutunăritul era 4 lei şi 16 parale, iar pentru ţinerea comisarului (adică ploconul), 27 parale. Datele lui Bawer sunt luate după ştiutul memoriu al Banului Mihail Cantacuzino scris în anul 1776.

La 1783 găsim că strângerea dării tutunăritului era concesionată în Moldova unui oarecare Ieremia[269].

---

260 Mihail Kogălniceanu. *Cronicele României ed. II. Letopisitul Ţării Moldovei de Ioan Neculce*.
261 N. Iorga. *Studii şi documente*, t. VI, pag. 582.
262 Mihail Kogălniceanu. *Cronicele României ed. II : Letopiseţul Ţărei Moldovei de Enaki Kogălniceanu*, p. 215.
263 N. Iorga. *Studii şi documente*, t. VI, pag. 381.
264 Th. Codrescu. *Uricarul,* t. IV, pag. 3.
265 Fraţii Tunusli. *Istoria politică şi geogratică a Ţării Româneşti*. trad. de G. Sion.
266 V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. I, (1774-1786), pag. 114.
267 V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. I, (1774-1786), pag. 412.
268 Gen. de B…. *Memoires historique et geographique sur la Valachie*, 1778, pag. 84.
269 N. Iorga. *Studii şi documente*, t. I, pag. 124.

Carra[270], care ne spune că "*tutunăritul e un vechiu bir asupra tutunului*" ni-1 dă, tot ca Bawer, de 4 lei şi 16 parale de pogon şi 27 parale pentru ţinerea comisarului.

Tot în Muntenia, în anii 1786 şi 1787 (domnia lui N. Mavrogheni), tutunăritul era de 4 taleri vechi, iar ploconul de 80 bani de fiecare pogon cultivat şi măsurat cu stj. pecetluit"[271].

Fig. 68. Stradă dintr'un orăşel din Dobrogea.

Un alt scriitor, Ig. Iacovenco, ne spune[272]: "*tutunul este un imposit vechiu, perceput de pe tutunul de fumat şi toţi cari îl semănau trebuiau să plătească de pogon 4 lei şi 48 aspri şi în deosebi 80 aspri ca plocon dijmarului*".

De la 1797, din Moldova, avem un document referitor la felul cum trebueşte măsurat pogonul de tiutiun, vie şi păpuşoiu: "*Pogonul de tiutiun rătund este şi fie de 48 prăjini după sfara ce se dă în visterie eară la plata pogonăritului ce iaste venit al Mânăstirei Sfântului Spiridon se face măsurătoarea pogonului într'acest chip, adică să măsură o margine a lungului şi un capăt şi viind fiieste care măsură câte 12 prăjini, apoi este pogon deplin, dar unde sânt pogoanele lungi, şi latul vine mai îngust, se face analoghie tot pe so-coteala ce se arată mai sus, asămine măsuri are şi pogonul de vii cum şi pogonul de păpuşoiu", 1797 Iulie 13*[273].

Sub Constantin George Hangerli (1797–1799) darea tutunăritului în Muntenia s'a îndoit ca şi oeritul şi dijmăritul şi multe alte dări.

Iată cum Zilot Românul[274] descria în versuri îngreunarea dărilor sub Hangerli;

,,Orice huzmet al cămărei pe ţară, îl indoi,
Cum şi fu astă îndoire mai întâi la oerit
Care cu destule zoruri din ţară s'a împlinit.
Veni vremea dijmăritului a se scoate obicinuit,
Şi acesta născociră de-1 scoase indoit...
Când făcu (ţara) socoteală că au scăpat negreşit,
Eată şi tutunăritul, iar îndoit i-au izbit".

În 1803, sub Constantin Ipsilante (Muntenia), tutunăritul era de 4 taleri vechi şi în plus 80 bani ca plocon de nume. Avem din acest an şi o carte domnească de tutunărit dată celui "*ce a cumpărat slujba tutunăritului ca să aibă volnicie a căuta slujba după obiceiu şi dela toţi cei ce vor avea pogoane de tutun, să măsoare pogoanele drept cu stânjenul ce şi se dă pecetluit dela Visteria Domniei mele, şi pre câte pogoane va avea, fie-carele să plătească de pogon po taleri patru vechi şi ploconul de nume po bani optzeci, iar mai mult supărare să nu facă, că se va pedepsi, şi slujbaşii ce vor âmbla cu tutunăritul, pentru mâncarea lor şi a*

---

[270] Jean Louis Carra. *Istoria Moldovii şi a României cu disertare asupra stării acestor provincii pe la anul 1781*, trad. de N. T. Orăşanu, 1837, pag. 264.
[271] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, *seria 1786–1800, t. III*, pag. 630.
[272] Iacovenco (Ig.). *Starea actuală a principatelor turceşti Moldova şi Valachia şi a provinciei ruseşti Basarabia* (în ruseşte) St. Petersburg, 1828, pag. 113.
[273] M. Codrescu. *Uricarul*, vol. IV, p. 72.
[274] V. A. Ureche. *Istoria românilor, t. IX al seriei (1800-1830),* pag. 165.

cailor lor, supărare sau cheltuială locuitorilor, nici într'un chip să nu îndrăsnească a face, ci toate ori-ce le va trebui, cu tocmeală cu bani gata să cumpere iar fără de plată să nu îndrăsnească a lua că se va pedepsi"[275].

Din Iulie 1809, tot din Muntenia (sub ocupaţiunea rusească dela 1806–1812), ni s'a păstrat o hotărâre a Divanului prin care "*sudiţii austriaceşti*" fură şi ei îndatoraţi să plătească taxa vieritului şi tutunăritului, "*fiindcă toţi cei ce se află locuitori în ţara aceasta de unde se hrănesc, se îndestulează şi se chivernisesc, datori sunt ca la întâmplările trebuinţii şi la greutăţile ce va avea ţara să ajute toţi de obşte, cu aceia ce au de îndemânare, după cuviinţă*".

Privea însă această hotărâre numai pe acei locuitori, pământeni sau străini cari, deşi erau "*şezători statornici*", totuşi "*s'au dat sub protecţia a austriaceştii Curţi de se diafandisesc cu cuvânt că sunt sudiţi Kesaro-Crăeşti*"[276].

În Muntenia între anii 1813 şi 1816, sub domnia lui Ion Caragea, se plătea 10 parale de stânjen fără de plocon, însă se lua 2 parale de răvaşul ce tutunarii erau ţinuţi să dea fiecărui contribuabil. În 1816 îi găsim de 17 parale de stânjen fără plocon şi tot câte 2 parale de nume pentru răvaş[277]. Iacovenco ni-1 arată că era de 20 parale de stânjen adăugând că toate dările s'au urcat peste măsură[278].

În 1818 îl găsim de 14 parale pe stânjen.

Fig. 69. Vederea Calafatului (F. Laufbarger. P. Ahrens Sc.).

De pe acele vremuri avem mai multe cărţi de "slujba tutunăritului", toate de pe acelaş tipic. Reproduc mai jos o carte din 1813: "*Zemle Vlahiscoie. Vânzarea tutunăritului pe anul acesta cu leat 1813, după trebuinţele cele învederate, s'a hotărât, cu sfat de obşte, să se ia de un stânjen câte zece parale şi măsurătoarea să se facă cu stânjenul ce se va da dela Visterie înfierat, măsurându-se locurile de tutun în lat şi în lung şi pe câţi stânjeni va iesi, să plătească de stânjen, cum s'a zis mai sus, câte zece parale fără de plocon, numai câte două parale de răvaşe de nume, şi slujbaşii tutunari să fie datori a da răvaşe de plată iaraşi cu suma banilor şi cu suma stânjenilor, căci măsurătoarea cu cotul ce se urma din vechime, se făcea cu catehrisis, făcându-se multe năpăstuiri locuitorilor, iar măsurătoarea cu stânjenul s'a găsit mai dreaptă; de aceea s'a hotărât a se urma măsurătoarea cu stânjenul. Vânzarea însă a tutunăritului este afară de cei privileghiaţi şi cei ce au hrisoave, cărţi domneşti de scuteală, iar ceilalţi toţi, cum şi pandurii din patru judeţe ot peste Olt au să plătească tutunăritul, precum mai sus se cuprinde, şi de va fi ca să se caute slujba de cumpărătorul judeţului, să se ferească de a nu face cea mai puţină nedreptate locuitorilor, cu luare de bani mai mult peste suma hotărâtă, că apoi ceeace se va dovedi, prin cercetările ce sunt a se face, că au luat mai mult prin catehrisis, va fi silit, nu numai ca să întoarcă înapoi îndoit, ci se va şi pedepsi după măsura vinei, iar de va fi să se vânză husmetul la altul, îndatorat şi fie a se chezăşui cu acel cumpărator, ca să nu se facă câtuş de puţină năpăstuire locuitorilor, că nici acela nu va scăpa de pedeapsă. Deci cu*

[275] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, vol. XI, pag. 165.
[276] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, seria 1786–1800, t. III, pag. 630.
[277] V. A. Ureche. *Din Domnia lui Caragea*, 1812–1818.
[278] Iacovenco (Ig.). *Starea actuală a principatelor turceşti Moldova şi Valachia şi a provinciei ruseşti Basarabia (în ruseşte) St. Petersburg, 1828, pag. 120.*

această orânduială s'a dat această carte a Domniei-Mele... ce s'a orânduit de dumnealor boierii cumpărători cu tutunăritul ot sud... să aibă volnicie a căuta slujba şi cu stânjenul ce şi se va da pecetluit dela Visterie să măsoare şi să ia banii, cu urmare precum se cuprinde mai sus, să nu îndrăsnească însă a pune în măsurătoare şi loc fără tutun, cu cuvânt că ar fi avut tutun semănat şi nu s'a făcut, ci numai loc în care va fi tutun şi mai mult să nu se îndrăsnească a cere cevaşi cu nici un fel de numire, nici conace făr de plată să nu facă, ci orice le va trebui, să le cumpere cu bani gata, ca dovedindu-se împotrivă următor se va pedepsi, Şi dumneavoastră ispravnicilor ai judeţului, să îngrijiţi a se urma întocmai, precum poruncim, dându-le şi ajutorul cel cuviincios, ca la o slujbă ce este a Visteriei domniei mele: isaam receh gpd. 1813 Maiu 20"[279].

E de observat că în aceste cărţi se arată că pandurii din cele 4 judeţe de peste Olt nu erau scutiţi de tutunărit. De sigur că dânşi n'au fost încântaţi de această dispoziţie şi, după cum remarcă istoricul V. A. Ureche, ea a fost una din cauzele care a contribuit şi mai mult la nemulţumirea şi agitaţia lor.

În 1822 (ocupaţia turcească din Muntenia) îl găsim de 14 bani de stânjen şi 2 parale de răvaşul de nume[280]. Cărţile de tutunănit din acea vreme erau redactate aproape exact după tipicul reprodus mai sus.

Darea tutunăritului s'a menţinut până la Regulamentul organic când s'a desfiinţat împreună cu multe alte dări, introducându-se un alt sistem de impuneri asupra căruia, în ce priveste tutunul, vom reveni ceva mai departe.

Pe lângă darea tutunăritului, ca şi pe lângă toate dările cari constituiau venitul Visteriei Domneşti, mai erau şi alte dări cari constituiau veniturile unor anumite înalte dregători sau boerii.

Trona pe acele vremuri la noi, ca şi aiurea, principiul că slujba, funcţiunea, hrăneşte pe slujitor. Ca atare, feluritele dregătorii aveau dreptul la aşa zisele "*havaeturi*", iar felul acesta de a plăti pe dregători a dat naştere la multe abuzuri şi la multe neorândueli. Matei Vodă Ghica (în 1754) şi mai apoi Grigore Vodă Ghica (în 1775) au revizuit toate acele rândueli şi venituri, suprimând pe unele, întărind pe altele, organizând astfel legal veniturile boerior şi statornicind o mai bună rânduială în aşezarea implinirea lor.

Înainte de a se face aceste revizuiri, ştim că stolnicul era acela din înalţii dregători care avea partea lui din pogoanele de tutun. La 1755, sub Matei Ghica, s'a fixat "*pentru stolnic câte 1 ½ bani de fiecare pogon de tutun iar pentru medelnicer: 1 ban de pogon*"[281]. Sub Grigore Ghica îl găsim de "*2 bani de totu pogonulu de tiutiunu, pogonăritu cu măsura ce este înu Visterie făcându-să sfări cu pecete gospodu şi dinu tolua venitutlu c-a cuprinde ori înu vânzare, ori înu credinţă, să ia Velu Stolnicu 2 bani eară 1 banu să va da lui Velu Medelniceru*"[282].

Tot sub Grigore Vodă Ghica, la 1776, s'a mai orânduit o dare de 1 leu de fiecare pogon de tutun în folosul Mânăstirei Sf. Spiridon[283].

Prin reforma lui C. Mavrocordat toate veniturile boereşti din dări – haveturile – s'au suprimat şi au fost înlocuite cu lefuri fixe, cu felurite scutiri de dări, cu dănii domneşti, etc., toate veniturile trase din diferite dări mergeau în întregime la Visteria Domnitorului.

2. Veniturile din tutunărit.– În trecut aproape toate dările se arendau sau, cum se zicea pe atunci, se "*vindeau*". Acest sistem de încasare se aplica nu numai veniturilor din vămi, ocne, ci şi veniturilor din impozitele directe, din "*slujbe*" sau "*huzumeturi*" cum li se zicea pe vremuri. Neguţătorii nu puteau concura la aceste arendări, ci numai marii dregători în funcţie. Aceştia aveau însă dreptul să le sub-arendeze ori cui şi deci şi negustorilor.

Prin reforma lui C. Mavrocordat, s'a suprimat acest privilegiu al boerilor astfel că ori cine putea concura la luarea în arendă a acestor dări.

Darea tutungritului o găsim arendată încă de pe la începutul sec. al 18-lea (cel ce a cumpărat slujba tu-

[279] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, vol. X, pag. 149–150.
[280] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, vol. XIII, pag. 270–276.
[281] N. Iorga. *Studii şi documente*, t. V, pag. 159.
[282] N. Iorga. *Studii şi documente*, t. XXII, pag. 22 şi 23.
[283] N. A. Bogdan. *Din trecutul comerţului moldovenesc* şi V. A. Ureche. *Istoria românilor*, vol. II, pag. 256.

tunăritului")[284].

De obicei ea se arenda împreună cu alte dări uneia şi aceleiaşi persoane, astfel că suma ce se încasa din tutunărit era înglobată cu cele încasate din alte dări[285].

După Carra şi Bawer, în anul 1751, an de belşug pentru tutun, *tutunăritul ar fi adus 15000 de lei*, ("*când tutunul creşte cu îmbelşugare, tutunăritul se îndoeşte cum s'a întâmplat în 1751 când ajunse la 15000 lei*").

Tot aceşti scriitori ne dau pentru anul *1759 cifra de 5000 lei*, pentru anul *1766 suma de 4200 lei*, iar pentru *1767 lei 7950* ("*se dete cu arendă pentru suma de 7950 lei*"). Fraţii Tunusli spun că *între 1738 şi 1769 ar fi produs 7955 lei*[286].

După Păr. Hugas Ingigian[287], sub Al. Ghica, începând din Decembrie 1767 până în Noembrie 1768, tutunăritul împreună cu alte dări mai mici au adus visteriei Valahiei un venit de 60.000 lei; venitul total al visteriei fusese de 3.550.000 lei.

Tomas Thornton, citat de D-l N. A. Bogdan, arată că în 1775 tutunăritul ar fi adus visteriei Moldovei un venit de 50.000 lei, venitul total al bugetului fiind de 2.884.000 lei.

În 1812 el a fost de 50.000 pentru Moldova şi de 60.000 pentru Muntenia.

Într'o condică de socoteli a boerului Costachi Creţeanu se găseşte următoarea însemnare de preţul cu care s'a arendat tutunăritul în 1815, în judeţele din Muntenia[288], precum şi de numele celor ce îl luaseră în arendă:

120 taleri,	Slam Râmnic,	Scarlat Ruset
260 taleri,	Buzău	Polv. Zamfir
850 taleri,	Ialomita	Iancu Predescu
5000 taleri,	Ilfov	Polv. Zamfir
2250 taleri,	Prahova	Vrana
5600 taleri,	Dâmbovita	Geani
610 taleri,	Muscelu	Sachelarie
1310 taleri,	Argesu	Polv. Zamfir
12500 taleri,	Vlasca	Banu Filipescu
1000 taleri,	Teleormanul	Sachelarie
1000 taleri,	Oltu	Costache Creţeanu
30850		

Între 1816 şi 1824 tutunăritul şi dijmăritul, arendate ambele aceleiaşi persoane, au adus 260.000 piaştri[289].

Dintr'o jalbă din 19 Mai 1826 aflăm că slujba pogonăritului de tutun a ţinuturilor Tecuciu şi Covurluiu" fusese "cumpărată" cu 2.000 lei.

S. P. Radian, plecând dela cifra dată de Carra de 7950 lei ca sumă încasată din tutunărit în anul 1767 şi dela taxa de 4 lei şi 16 parale pe pogon ce se plătea pe acea vreme, ajunge, printr'un calcul greşit, la încheerea că pe acea vreme se cultiva în ţara românească "*45 pogoane cu tutun*"[290]; calculul exact ne duce însă la cifra de *peste 1800 pogoane*. Această cifră reprezint, de sigur, culturile pentru care s'a încasat darea tutunăritului, dar trebue să fi fost multe plantaţii mici, petice de culturi, cari se făceau prin grădini, porumburi, etc., cari scăpau vigilenţii tutunarilor şi deci este de presupus că suprafaţa ce se cultiva era mai mare decât 1800 pogoane.

Am putea deduce, din cifrele date până aci, că în a doua jumătate a sec. al 18-lea se cultiva la noi între

---

284 N. Iorga. *Studii şi documente*, t. V, pag. 140.
285 N. Iorga. *Studii şi documente*, t. V, pag. 136. (în dijmărit se cuprinde species: vinăriciul şi tutunăritul")
286 Fraţii Tunusli. *Istoria Ţării româneşti*, pag. 52.
287 H. Dj. Sirouni. *Mărturii armeneşti despre români: Principatele tributare Valahia şi Moldova de păr. Hugas Ingigian*.
288 N. Iorga. *Un boer de provincie în timpul eteriei şi regulamentului organic*.
289 *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XIX, pag. 1080 şi Iacovenco în *op. deja citat*, pag. 120.
290 S. P. Radian. *Din trecutul şi prezentul agriculturei române*.

600 şi 2000 hect. cu tutun.

Darea tutunăritului s'a menţinut până în 1830/1831, când prin Regulamentul organic s'a desfiinţat împreună cu toate dările şi vămile interne, înlocuindu-se cu o dare fixă – axiz – în folosul comunelor. Axizul se lua pe kilogramul de tutun ce se introducea spre vânzare în oraşe şi despre care voiu vorbi ceva mai departe.

3. Taxe vamale. Pentru o mai bună înţelegere a însemnărilor ce dau mai departe, găsesc necesar să schitez, în linii foarte generale, care era în vechime regimul vamal din ţara noastră.

Vama era unul din isvoarele cele mai importante de venituri ale Domniei. Ea există din timpuri foarte vechi şi se plătea pentru toate mărfurile ce se aduceau de peste graniţă, fie că ele erau destinate a fi negustorite sau consumate în interiorul ţării fie că erau numai în trecere, în transit, prin ţară. Plăteau vamă şi produsele ţării când erau exportate şi chiar cele străine ce se exportau după ce intraseră în ţară şi după ce mai plătiseră odată vama de intrare.

În vremurile de mai de mult, vama era mică, 80 bani de povară sau de car. Mai în urmă ea era de 3 % ad-valorem. În 1713, Grigore Ghica Vodă a înfiinţat aşa zisă "*Carvasara*", adică o casă de vămuire, şi un mare vameş, întocmind în acelaş timp *taxe speciale fie-cărui fel de marfă ce se importă*. De sub el s'a început să se întocmească aşa zisele catastifuri (cataloage) în care erau trecute toate mărfurile cu specificarea taxelor ce trebuiau să se plătească pentru fiecare din ele, *pe bucată sau pe oca. Făceau excepţie numai mărfurile turceşti, aduse de negustorii turci, pentru care se plătea tot după "obiceiul ce din vechime s'a urmat", adică 3% ad valorem*".

Tutunul şi tabacul se vămuiau, probabil, după aceleasi norme, adic'd 'in vechime 3 % ad-valorem, iar mai în urna dupii. catalog" sau tarif.

Cu vremea, mai ales după înfiinţarea consulatelor străine, lucrurile s'au mai schimbat; au survenit convenţii între Turcia şi diferite puteri mari (Rusia, Austria, Franţa, Anglia, etc.) prin cari se acordau anumite privilegii (vama 3% ad-valorem, etc.) şi mărfurile din acele ţări, convenţii pe cari ţările românesti erau obligate să le respecte.

În afară de vama de la hotare sau "*vama de afară*" cum şi se spunea pe atunci, mai erau şi aşa zisele vămi "*dinlăuntrul*" adică diferitele taxe cari se plăteau în interiorul ţării la intrarea sau desfacerea mărfurilor în diferite târguri sau oraşe.

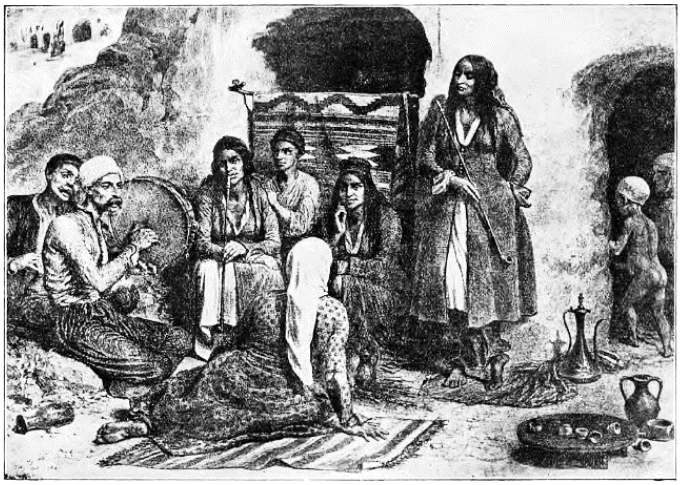

Fig. 70. Salaş de ţigani în munţii Crimeei.

Cea mai veche ştiinţă despre vama de pe tutun o avem din Muntenia, şi o găsirn în acea veche "orânduire" vamală a Câinenilor din 1691, scoasă "*după catastiful schilii dela Duca Vodă, la leatul 7184*" (1676), în care se prevedea vama ce trebuiau să plătească "*povările şi bucatele ce trec prin schilă*". Găsim acolo că drept vamă la tutun se luă "*bani 80 de o povară de tutun şi lulea*"[291]. Era aceasta o vamă ce se plătea la

[291] N. Iorga. *Studii şi documente*, t. V

intrarea în ţară, "*o vamă de hotar*" sau "*de afară*" cum se zicea pe vremea aceia. Acest tarif a fost renoit în 1705: "*de o povară de tutun şi lulele, 80 bani româneşti*"[292].

Despre vama "*dinlăuntru*" cea mai veche ştire o găsim într'o poruncă din anul 1705, Ianuarie I, şi anume în condica de porunci şi socoteli a lui Constantin Brâncoveanul: "*să aibă a ţinerea vama tutunului într'acest an… au pre la vadurile de pe margine şi de pre la târguri, şi afară, de prin sate; şi să aibă a le luarea vama de pre la toţi neguţătorii carii vor cumpăra tutun, să facă neguţătorie, să-1 ducă într'alte părţi, de orice neam ar fi ei de oca po bani I*"[293].

Din aceiaşi condică aflăm că venitul din vama tutunului era arendat, cum erau arendate şi alte multe venituri de pe acea vreme: "*afar(ă) den vama tut(u)nului, pentru că vama tut(u)nului s'au vândut osebi*", 1 Ian. 1695"[294].

Din Moldova, cea mai veche ştiinţă despre vama pe tutun o avem dintre anii 1726 şi 1733[295], când se plăteau următoarele taxe vamale:

Tiutiun furda,	de oca,	5 bani
Tiutiun muntenesc	de 35 oca,	1 leu. Carul 7 lei
Tiutiun de ţară	de 70 oca,	1 leu
Tabac	de 14 oca,	1 leu
Tiutiun de bocce	de 7 oca	7 lei
Tiutiun de miez	de 14 oca	1 leu
Lulele din 10 una sau de cântar,		44 bani

În 1765 găsim[296] cam acelaş tarif ca cel din 1726-1733 cu adaosul unui nou fel de tutun, a tutunului boccea:

Demite (legătură, pachet) tiutiun de	14 oca,	un gros vechiu[297]
Tiutiun furda de	1 oca,	5 aspri
Tiutiun românesc de	35 oca	1 gros
Tiutiun haraba		7 groşi
Tiutiun de ţară,	70 oca	1 gros
Tabac	14 oca	1 gros
Tiutiun bocce	7 oca	1 gros
Tiutiun vechiu de miez (?)	7 oca	1 gros vechiu
Ciubuce, de arabaua de 2 boi,		1 gros
Lulele, la 10 una şi dacă s'ar trage la cântar,		cântarul 44 aspri".

Fraţii Tunusli ne dau următorul tarif vamal pentru Muntenia[298]:

Încărcătura de tutun turcesc	240 bani[299]
Ocaua de tutun turcesc	4 bani
Ocaua de tutun românesc când trece în Turcia	1 ban
Ocaua de tutun bohcea	5 bani
Ocaua de tutun dizi[300]	3 bani
Suta de lulele bune	3 bani
Coşulul de lulele proaste	30 bani

[292] N. Iorga. *Documente greceşti din Istoria Românilor* (colecţia Hurmuzaki) vol. XIV, pag. 750 şi *Istoria Românilor în chipuri şi icoane.*

[293] N. Iorga. *Studii şi documente*, vol. V, pag. 348.

[294] N. Iorga. *Studii şi documente*, vol. V, pag. 338.

[295] N. A. Bogdan. *Din trecutul comerţului moldovenesc*, pag. 158, (citat de autor după Arhiva românească a lui Mihai Kogălniceanu).

[296] Ioan Neculce. *Buletinul muzeului municipal din Iaşi*. An. I, fasc. I, 1922.

[297] Un gros era egal cu un leu vechiu, iar asprul era o monedă mică de argint; aci apare ca un submultiplu al leului.

[298] Fraţii Tunusli. *Istoria politică, geografică a Ţării Româneşti*, trad. de G. Sion, p. 41, 44

[299] Un leu avea 120 bani iar 10–12 bani făceau un aspru.

[300] Tutun *dizi* înseamnă tutun în fire, adică aşezat în baloturi (teancuri) nepăpuşit, adică în felul cum se uzitează şi astăzi la Smirna, la Suchum chiar şi în Basarabia noastră în primii ani după realipire.

Tot în Muntenia, după condica domnească[301] din 1776 (Al. Ipsilanti), era următorul tarif vamal:

Tutun turcesc, pe unde va intra,	de povară	240 bani
Tutunul de ţară ce se vinde prin ţară	de oca	1 ban
Tutunul de boccea,	de oca	5 bani
Amnarele,	de 100 buc.	3 bani
Lulelele cele bun	la 100 buc.	3 bani
Lulelele cele proaste	la un coş	30 bani

De pe vremea lui Al. Ipsilante avem o indicatie precisă despre exportul tutunului pământean: "*dela toţi cei ce vor avea tutun de aceia din ţară pentru exportaţiune, se va lua un ban de oca*"[302].

Tot în condica domnească, în rândul taxelor vamale citate mai sus, se găseşte precizat că pentru "*tutunul de ţară ce merge la ţara turcească, la bâlciuri să se ia un ban de oca*".

În "ponturile" (condiţiunele) de arendarea (concesionarea) vămilor pe anul 1776, găsim, în aceiaşi condică, la pontul 17, următoarea condiţiune: "*Vama tutunului după hotărâre să aibă vameşii a urma, adică numai pe la târguri să vămuiască tutunul ce se vinde în târguri, după catalog şi după obiceiu, şi tutunul ce ese din ţară să se vânză, la schela pe unde va trece, câte un ban de oca după obiceiu, iar prin sate pe la casele locuitorilor să nu cuteze vameşii a umbla şi a vămui*".

În 1791 sub Mihail Sutu găsim acelaş tarif ca şi cel de sub Al. Ipsilanti:

Tutunul turcesc, pe unde va intra,	de povară	240 bani
Tutunul de ţara ce merge la ţara turcească sau la alte bâlciuri	de ocă	1 ban
Tutunul de boccea	de ocă una	5 bani
Tutunul de ţară ce se vinde prin târg	de ocă una	1 ban

Acest tarif nu se aplică tutunurilor de "Rusia şi Nemţia" pentru cari se plătea 3% din valoare.

În textul ponturilor de vânzarea vămilor, la No. 17, găsim aceiaşi vorbire despre vama tutunului ca şi cea reprodusă mai sus[303].

În tariful muntean din 1792 apare "*tutunul Tombechi*" şi cel de "*Ianina*".

La 1802, în tariful vamal modificat al mărfurilor ce intră şi iesă "*din Valachia*", găsim[304]:

(Catalogul vechiu, adică tariful vechiu)

Tutun turcesc, pă unde va intra,	dă povară	240 bani

(Adausul noului tarif):

Tutun turcesc, bohcea,	oca	9 bani
Tutun turcesc	ocaua	6 bani
Tutun turcesc basma,	ocaua	6 bani
Tutun turcesc ghisufru (?)	dă un teanc	120 bani
Tutun turcesc ce vine dela Ianina,	ocaua	9 bani
Tutun tombecchi,	ocaua	18 bani

Cu care acest mijloc vine trei la sută".

(Tariful vechiu):

Tutun dă ţară, ce merge la Ţara Turcească sau la alte bâlciuri, dă ocă 1 ban

(Tariful nou):

"Tutun dă ţară orunde să va vinde, să plătească vama cumpărătoriul dă oca una pol (jumătate) şi luând cărţulie, este slobod cu acea vamă a1 scoate afară din ăară ori unde va vrea".

(Vechiul tarif):

,,Lulelele cele bune,	la o sută dă bani,	3 bani
Lulelele cele mai proaste,	dă un cos,	30 bani

[301] *Condică Domnească*. No. II, Arhivele Statului.
[302] V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. I, pag. 114.
[303] V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. IV, pag. 239, 240 şi 250.
[304] Ac. Română, *Ms. No. 645 f. 271, 272, 278*.

În "catalogul" vamal pe 1804, "*după care are a urma orânduitul vameş a vămui vama neguţătorilor sau a orice raia a prea puternicului nostru Împărat*"[305], găsim:

Tutunul turcesc, bohce	oca	3 bani
Tutunul turcesc dizi	oca	6 bani
Tutunul turcesc basma	oca	6 bani
Tutunul ghiusuflu (?)	un teanc	120 bani
Tutunul ce vine dela Ianina,	oca	9 bani
Tutunul Tombec,	oca	3 bani

"*Tutunul de ţară, ori unde se va vinde să plătească vamă cumpărătorul, de oca una 1 ½, bani şi luând cărţulie este slobod de acea vamă şi scoată afară din ţara ori unde va vrea*".

Tot în acest catalog găsim că taxa pe lulelele cele proaste era de 120 bani de coş în loc de 30 bani cum era înainte, pe câtă vreme taxa pe lulelele cele bune, se menţine tot la 3 bani de suta.

Acelaş tarif se găseşte şi în "cataloagele" vamale din 1807 şi 1811[306]. La 1817 era, în Muntenia, 3 bani de oca iar când se exporta 3% din valoare: "*tutunul românesc ce se vinde prin târguri şi prin sate, să dea vânzătorul de una oca 3 bani. Iar eşind peste graniţă, să dea cumpărătorul la suta de bani, 3 bani*"[307].

La 1831-1832, prin Regulamentul organic nu s'au desfiinţat vămile de hotar ci numai cele interne,[308] în locul cărora s'a introdus o taxă comunală un *axiz*, care se plătea la intrarea în oraşe şi făcea parte din venitul oraşelor, din "*cutia oraşului*". Aceste taxe erau:

1 leu 20 bani	de kg. de tabac străin
12 bani	de kg. de tabac din ţară
56 bani	de kg. de tutun străin
7 tutun	de kg. de tabac din ţară

Impozitul comunal (*axizul*) s'a mentinut până la 1863, când s'a mai înfiinţat şi o patentă pentru negustorii de tutun. Ei erau grupati în 4 clase (legea din 26 Ianuarie 1863) după cum vindeau cu "*deridecat*a" sau cu "*mărunţeaua*" şi anume:

I. Neguţători cari vindeau cu ridicata, plăteau patenta cl. II-a;

2. Neguţători cari vindeau cu ridicata şi cu mărunţeaua făcând comerţ cu alte articole, precum ţigări, tabacheri şi altele, plăteau patenta cl. III-a;

3. Neguţători cari vindeau tutun cu bocceaua şi tutun tocat, plăteau patenta cl. V-a

4. Neguţători cari vindeau cu balanţa în amănunt, plăteau patenta cl. VII-a.

Tariful patentelor varia, fireste, nu numai pe clase ci şi de la oraş la oraş, după numărul locuitorilor. Iată tariful claselor în cari intrau tutungii:

Clasa	De la 20000 suflete în sus	De la 5000 la 20000 suflete	De la 3000 la 5000 suflete	De la 3000 suflete în jos
II	300 lei	200 lei	130 lei	80lei
III	140 lei	100 lei	75 lei	35 lei
V	65 lei	50 lei	35 lei	25 lei
VII	25 lei	20 lei	12 lei	6 lei

Patenta aceasta a fost în vigoare numai în 1863, iar în 1864 venind legea monopolului, care urma să fie aplicată la şi Mai 1865 – amânată apoi până la 1 Mai 1866 – s'a desfiinţat.

La 27 Ianuarie 1867 desfiinţându-se monopolul, se fixează următoarele taxe de import (vamă) indiferent de calit. tutunului: 5 lei de kgr. de tutun sau ţigări şi 7 lei de kgr. de tabac. Exportul rămânea liber.

[305] V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. IX, pag. 206

[306] V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. XI, p. 253.

[307] G. Ghibanescu. *Surete şi isvoade*, vol. VII.

[308] „Se strică şi se desputernicează pentru totdeauna"... vama ce se lua până acuma dela vânzările înăuntru în ţară prin târguri, bâlciuri, oraşe sate [art. IV]... şi rusumeturile, adică dijmăritul, tutunăritul, vinăriciul şi oeritul pământenilor" (art. V) Analele parlamentare ale României, t. I, pag. 494.

Prin legea din 31 Martie 1868, taxele se sporesc în felul următor: 10 lei pentru kg. de tutun în foi sau tăiat de orice calitate; 12 lei pentru kg. de tabac şi 10 lei pentru 100 de ţigări de foi. Pentru ţigări se plătea aceeaşi taxă ca şi pentiu tutunul tăiat. Dar în afară de taxele de vamă pe tutunul străin s'a impus şi tutunul indigen la o taxă de 40 bani de kg. Era această taxă o reinviere a dării tutunăritului dar nu pe pogonul cultivat cu tutun ci pe ocaua de tutun. Situatia aceasta s'a menţinut până la 1872 când s'a introdus efectiv monopolul.

Din examinarea vechilor tarife vamale ar putea deduce cineva că la alcătuirea lor (a cataloagelor vamale) *s'ar fi urmărit o încorajare a producerii tutunului indigen*. Ar reeşi aceasta din faptul că, în mai toate tarifele citate mai sus, tutunul indigen (“de loc") se găseşte impus mai puţin decât tutunurile străine.

Admiţând această ipoteză, ar fi să credem că pentru tutun, şi numai pentru tutun, se avea în vedere la alcătuirea tarifelor de vamă favorizarea produsului indigen. Când tarifele noastre vamale erau motivate şi întemeiate numai pe consideraţiuni de ordin pur fiscal, e greu de admis ca să se fi făcut excepţie pentru tutun. Alta este explicaţia acestui fapt: când vama de 3% ad valorem a fost înlocuită prin taxe speciale fiecărui fel de marfă, s'a căutat firește, ca la alcătuirea tarifelor, taxele să reprezinte cam tot 3 % din valoarea curentă a mărfurilor. Aşa fiind, era natural ca pentru “tutunul de loc" sau “de ţară", care era mai eftin de cât cel străin, şi taxele vamale să fie mai mici.

Ca să închei ţin să pomenesc şi de o dare cu totul specială ce exista prin 1851 în Dobrogea, o *dare-bacşiş* numită “ciubuc-parasse"[309], care în românește s'ar traduce “paraua-ciubucului".

Plăteau această dare numai ciobanii (mocanii) statornici în Dobrogea, nu şi cei străini (sudiţi austriaci).

Când în 1851 s’a încercat mărirea, acestei dări (Ciubuc-parasse) şi a beilicului, ciobanii s'au alarmat, s'au dus la starostele lor de la Hârşova care, prin consulii şi vice-consulii respectivi, au obţinut de la excelenţa sa" Sait-Pasa de la Silistra dreptate mocanilor supuşi austriaci, dar nu şi celor stabiliţi în Turcia sau cari nu pot face dovadă că se intorc în fie-care an în patria lor".

De altfel în Turcia acest “parasse" sau “parassi", era bine cunoscut, dar nu ca dare obligatorie, ci ca bacşiş sadea. Se vede însă că în Dobrogea bacşişul se transformase în dare obligatorie, ca şi aşa zisul *beilâc* cu care se întreţineau casele în care drumeţii turci mai de seamă erau găzduiţi şi ospătaţi gratuit.

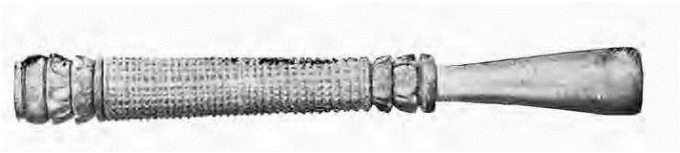

[309] G. Vâlsan, *Mocanii în Dobrogea la 1845*, în Graiul românesc, An. II No. 3 Martie 1928.

XVII. Fabricarea tutunului şi dările pe fabricatele de tutun

Până la Regulamentul organic, (1831-1832), nu apare nicăeri nici un fel de însemnare despre vre-o dare pe tutunul tocat, ci numai pe tabac, adică pe praful de tutun de tras pe nas.

Despre ţigări şi ţigarete gata fabricate, nu putea fi vorba, fiindcă aproape nu erau cunoscute la noi[310].

Faptul că nu găsim nici o însemnare despre impunerea la vre-o dare a tutunului tocat este explicabil fiindcă, în marea majoritatea cazurilor, tutunul pentru fumat se cumpară în foi (păpuşi). Fiecare om mai cu dare de mână îşi avea provizia lui de păpuşi de tutun din cari toca atât cât îi trebuia pentru 2–3 săptămâni păstrându-1 în "chiupuri" de pământ, în "chisele" sau în "burdufuri" anume făcute pentru ţinut tutun[311].

Rar se întâmplă ca cineva din aceştia să cumpere[312] dela "dughiană" tutun gata tocat, fiindcă, dacă n'avea vre-o slugă dibace[313] care să i-1 toace în faţă, apoi chemă un meşter tăitor[314], "un caegiu" sau "caiangiu" cum se zicea mai în urmă, căci tăiatul tutunului devenise, pe acea vreme, o adevărată specialitate în care escelau mai ales armenii. Fiecare punea să'i taie tutunul după plac, mai mare sau mai mic, apoi îl aşeza în tinichea şi mai puneau "*deasupra tutunului şi o bucată de morcov pentru a nu se usca*"[315].

Cei mai nevoiaşi de pe la oraşe îşi cumpărau tutunul dela dugheană, ca şi acei din ţăranii cari nu-1 produceau singuri în ţarina lor, însă, de cele mai multe ori, n'aveau nevoe de tutun tocat fiindcă pentru lulea îi cumpăran foi (păpuşi) pe cari le sfărâmau singuri în podul palmei sau le tocau cu briceagul.

Prima însemnare despre existenţa unei făbrici de tăiat tutun, se ştie că o avem de abea de prin 1837 şi anume din Iaşi. E vorba de un fabricant neamţ, Carl Hertl, care înfiinţase cu învoirea stăpânirei o *fabrică de tabac şi de tăiat tutun* în casele dumisale Păhărnicesei Anica Popa". Fabrica de tutun se mărginea numai la "*o roată care are a se învârti cu un cal spre a tăie tiutiunul cu un fel de cuţit*"[316].

Dacă despre fabricarea tutunului de fumat nu se găsesc însemnări, în schimb însă pentru tabacul de prizat, la a cărui fabricaţiune se cere mai multă pricepere şi un oarecare meşteşug, se găsesc însemnări destul de interesante.

Primele însemnări în cari se pomeneşte de "tabac" le găsim, după cum am văzut, în catastihurile" vamale dintre 1726 şi 1733 şi în cele din 1765; cred că e vorba aci nu numai de "vama de hotar", de "graniţă, ci şi

---

310 În Austria ţigările de foi încep a fi cunoscute pe la 1810–1820, iar ţigaretele pe la 1843. (*Le tarif de la Regie des tabacs Autrichienne*" de Dr. Karl Ableldinger in Revue internatiovale des tabacs, No. 49, 1930).

311 Într'un izvod din 1784, de cele ce s'au găsit la casa răposatului Cluceriu Grigoras Costache" se pomeneste si de i tiancii cu tiutiun moldovenesc" N. Iorga. Studii i documente vol. VII pag. 234.

– Într'alt izvod de păgubirile ce s'au întâmplatu la moşaia Cornii a dumisali Aga Ţigara din ribeliia ce au făkutu dumnalui Post. Iancu Canano la 9 Apr. la patru caşuri dinu ză." se arată între altele şi "dou chisăli tiutiunu" şi "unu burdufu de ţănutu tiutiunu". N. Iorga, Studii şi documente, vol. VII.

312 N. Iorga. *O gospodărie moldovenească la 1770* pag. 6. În "însemnările de cumpărături" se găseşte necontenit tutunul care se tae acasă." şi numai într'un loc se găseste însemnat: "tiutiun tăet ce s'a luat din târg şi s'a dat la Mihai Precup, neavând tutun la dulap scos din beciu".

313 T. Vârnav. *Istoria vieţii mele*: … fuma tutun de loc din Floreşti pe care i-1 tăia Mihalache ţiganul, foarte subţire întocmai ca şi cel turcesc".

314 N. Iorga. *Istoria industriilor la romani*, pag. 211. Într'o carte de scutire din anul 1813 se vorbeşte de un oarecare "Chiriac Zătărul tăitor de tutun aci din Bucureşti".

D. C. Moruzi, *Pribegi în ţară straină*. p. 123: "Când tutunul din chiupuri începea să se isprăvească, numai ce-1 vedeai pe D-1 Inge tutungiul, însoţit de 2 pui de armeni cu fesurile în cap şi cu nişte nasuri pe obraz cât furtunul tulumbei. Aşterneau pe podele o pânză groasă, vărgată în dungi roşii pe care le aduceau tot ei; d-l Inge da toate boccelele jos, le desfăcea, alegea foile după socotinţa lui, amestecând foae cu foae în mici pachete pe care le da băeţilor. Aceştia le aşezau într'un fel de ghilotină" (havan) şi începea tăerea".

315 Dimitrie Hagi Theodoraki. *Amintiri*, pag. 69.

316 D. I. Gavriliu. *Contribuţiuni la istoricul tutunului*, pag. 130

de vama dinlăuntru cu toate că pe acea vreme foarte mult tabac, probabil cel bun, era importat de aiurea[317]. El era adus în "barilcuţe"[318], "butoiaşe", "tinichele"[319], în plumbii" (cositor)[320], etc.

Ştim că încă de pe la 1783 se fabrica tabac şi în ţară, căci în cartea *de ponturile vânzărei* (arendărei) dreptului de a fabrica şi vinde tabacul, carte dată de Domnitorul M. Suţu – şi asupra căreia vom mai reveni, se vorbeşte la punctul 2 despre "*cei ce lucrează tabacul ca să nu fie lipsiţi de munca şi meştesugul lor*"[321].

Va să zică erau anumiţi meşteşugari, specializaţi în "lucrarea tabacului" de pe urma căruia trăiau. Ceva mai târziu, în 1812, apar în Moldova ca fabricanţi de tabac, doi străini: "*Petre Davercu* şi *Piler*"[322], iar la 1821 exită în marginea Câmpulungului o "moară de tutun"[323]; cred că e vorba de o fabrică în care se tocau foile de tutun şi se fabrica tabac. La 1817 era o fabrică de tabac şi în Galaţi[324].

Fabrici de tabac propriu zise s'au mai încercat să se facă şi în Iaşi pe la 1827[325], unde de altfel încă de pe la 1820 găsim scrisă, printre "isnafurile" oraşului şi breasla zisă "*tabaccii*" sau a tabacilor deosebită de a "*tutungiilor*" şi care nu se poate confunda cu a *tabacilor* (tăbăcarilor). Încă o ştire despre răspândirea fabricărei tabacului ne-o dă N. Suţu care vorbind despre starea industrială a Moldovei, spune că sătenii din judeţul Bacău şi Putna, între altele, se ocupă şi cu "facerea tiutiunului" iar în Tecuci cu "facerea tabacului"[326].

Toate aceste note şi însemnări ne arată că încă de la finele sec. al 18-lea, fabricarea sau "*facerea tabacului*" luase o oarecare desvoltare la noi, şi deci că, alături de tabacul străin, îşi făcuse loc şi tabacul produs de o industrie locală. Această situaţie ne explică de ce primele încercări pentru monopolizare s'au făcut cu tabacul şi de ce stăpânirea, când era vorba de noui venituri, nu uită sporirea dărilor pe tabac după cum se va vedea ceva mai jos că s'a întâmplat în 1796.

Reamintim că rentabilitatea comerţului de tabac în principate nu scăpase din vedere agenţilor consulari străini, cari, prin rapoartele lor, semnalau tabacul fabricat în ţările lor ca un produs ce s'ar putea foarte uşor plasa la noi[327]. Unii din ei au avut chiar conflicte violente cu Domnitorii ţării când aceştia au încercat să stăvilească, într'un fel sau altul, vânzarea tabacului străin.

Cea mai veche *taxă vamală pe tabac*, despre care avem cunoştiinţă, este aceia dintre anii 1796 şi 1733, care era de 1 leu pentru 14 ocale de tabac, şi pe care o găsim menţinută, tot pentru Moldova, şi în catalogul vamal din 1765, (un gros pentru 14 ocale tabac).

În intervalul de timp dela 1765 la 1791, nu mai găsesc nici o însemnare despre vama pe tabac. Înţelegem însă dintr'o carte (poruncă) dată sub Mihail Suţu în 1791, că deşi în "*toate părţile*" exista "*apaltosul tabacului*"[328] adică un fel de monopol al vânzării tabacului, totuşi în Muntenia nu s'a "*făcutu apaltosu*" ci s'a lăsat

---

317 1776 Mai 25, Nicoliăa Iovipale, scrie dumnealui Hagi Constantin Pop de Sibiu "şi de va fi venit niscai tabac nou de Pesta bun, să-mi o başică" (D. Z. Furnică. *Ist. com. rom.,* pag. 127).
– 1779 Aprilie 14. Cineva târguia dela Sibii "1 tinichea tabac violet".
– 1780. Altul: "6 funţi de tabac de Pesta, să fie mai bun" şi ½ funtu tabac violet, bun, cu miroase". (D. Z. Furnică. *Inst. com. rom.*, pag. 116).
– N. Iorga. *Studii şi Documente* vol. VIII "2 funţi de tabac dela Pesta de cel negru".

318 G. Ghibănescu. *Catastihul vămior Moldove din 1765*, în Buletinul Ioan Neculce, An. I, fasc. I 1922: se spune că s'a încasat 100 groşi dela Kir Gavril din Focşani pentru 2 baricuţe de tabac".

319 N. Iorga. *O gospodărie moldovenească la 1777*. Printre cele cumpărate de un gospodar şi trimise generalului baron Bares, se numără şi "o tiniche tabac, negăsindu-se mai mult tabac bun".

320 N. Iorga. *Braşovul şi Românii*.

321 V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, vol. I, pag. 410.

322 N. Iorga. *Istoria industriilor la Români*, pag. 181.

323 N. Iorga. *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, pag. 280.

324 *Condica pentru pricinile lazareturilor*. Ac. Rom. Ms. 887.

325 N. Iorga. *Istoria industriilor la români*, pag. 213-226.

326 N. Suţu. *Notiţe statistice asupra Moldovei*, pag. 108.

327 Hurmuzaki. Supl. I la vol. III, pag. 525: Parant, vice-consul francez dela Iaşi, scria în 1798 Consulului general: le tabac venant de Paris, en carrotte ou en poudre, este extrememement recherché et donnerait un grand benefice, ayant toujours soin, cependant, d'en menager les envois".
N. Iorga. *Istoria Comerţului românesc (epoca mai nouă),* pag. 98 şi 135.

328 *Apalt* însemnă darea în întreprindere sau luarea cu arendă a încasării veniturilor resultate din vânzarea unor anumite lucruri de consumaţie.

"*slobodă vânzarea*", dar s'a menţinut vama care era venit al marelui Căminar"[329].

Iată textul cărţii în chestiune: *"...Măcar că, după cum la toate părţile, s'ar fi căzutu şi aici să facemu Domnia mea apaltosu tabaculu, şi amu avutu şi muşterii cari o cerea acesta cu multu preţu, văzendu scumpetatea cu care se vinde tabaculu acum, dér cu toate acestea ca să fie slobodă venzarea şi ca să nu se supere de nimenea, Domnia Mea, n'amu făcutu apaltosu, ci amu renduitu pe dumnelui, cinstitu şi credin-ciosu boerulu Domniei mele spătaru Gherache epistatulu Căminarii, ca, de la totu tabaculu streinu câtu se află în Bucureşti acumu seu câtu va veni de aici înainte, să iee vama care este obicinuitu Ierat alu dregătorii dumnelui, adică de oca una câte 30 de parale, iar de la tabacu de aici să iee de oca dece parale, la care nu are vameşii întru nimica a se amesteca; pentru care poruncimu şi dumitale, cinstitu şi credinciosu boerulu Domniei mele, Iorgache Suţe biv vel post. epistatu agii, sa dai mânâ de ajutoru orânduitului epistatului Căminarii ca să strângă vama acesta pe deplinit 1791, Noemvrie 15"*

Asemenea carte s'au făcutu şi la oraşulu Craiova"[330].

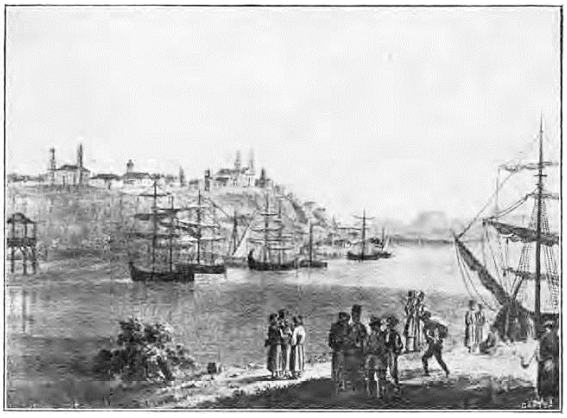

Fig. 71. Vederea oraşului Gaţati (1830), de Erminy del. Litho V. A. Saar. Albumul Iacob Alt.

Aşa dar, darea pe tabac era în Muntenia în 1791, de 30 parale pe ocauă de tabac străin şi de 10 parale pentru cel pământean.

În 1796 aflăm că Domnitorul cerea Divanalui să "*chibzuiască ce noui venituri s'ar putea crea pentru cutie*", iar acesta, prin anaforaua din 14 Martie al aceluiaş an, propune ca "*dela tot tabacul importat, de la cel fabricat aci, să dea şi la cutie o dare egală cu aceia ce o va da la Vel Caminariu*", ceeace Domnitorul a şi aprobat[331].

La 1801... "*făcându-se Cochi-vechi de isnoavă de câte trele slujbele Epitropiei ce se vând acum, însă podărit, butărit şi vama tabacului, au eşit fiecare cu preţul ei, până la taleri 9000, iar pe câte trele unite au dat taleri 10000 rămânând cu acest preţ asupra vameşului Marco*"[332].

La 1803 vama tabacului, tot în Bucureşti, o găsim de 50 parale pentru cel străin şi 10 pentru cel pământean: "*fiindcă vama tabacului este obicinuit venit al dregătoriei Caminăriei, după cum ne adeverim Domnia-mea din condicele Divanului, am dat această domnească carte a noastră.... ce s'a orânduit aci în oraşul Bucuresci, de Dumnealui cinstit şi credincios boerul Domniei mele, Vel Căminar, ca să albă a lua de la tabacul străin, de oca câte 50 parale, iar dela tabac de aici din ţară, să ia câte 10 parale. Pentru care poruncim Domnia mea Dumnealor zabiţilor din oraşul Domniei-mele Bucuresci, să daţi mânăde ajutor orânduitului de la Vel Căminar, ca să strângă vama aceasta, pe deplin în oraşul Bucureşti, 7 Ghenarie 1803*"[333].

---

[329] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. XI, pag. 665.
– W. Wilkinson. *Tableau historique, de la Moldavie et de la Valachie*, tradus în franţuzeşte de M** boer de cl. Il-a. (...marele Căminar era strângătorul dărilor asupra vinului, rachiului şi tabacului care se aduceau în Bucureşti spre a fi vândute", pag. 48).
[330] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, tom. IV, pag. 260.
[331] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, 1786-1800, pag. 659.
[332] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, tom. VIII, pag. 83.
[333] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, 1780-1800, pag. 163.

În 1804, Constantin Ipsilanti pentru a mări fondul cutiei de milostenie a mărit căminăritul cu 8 parale pentru tabacul din ţară şi cu 26 parale pentru cel străin: "*Fiindcă pentru ajutorul cutiei de milostenie, a fost orânduit a se lua dela tot tabacul străin ce vine aici în ţară, la una oca, parale 26 şi dela tabacul de aici din ţară, la oca 8 parale. Am dat Domnia mea această carte… ce au cumpărat dela Epitropie pe anul acesta la 1804, venitul acesta ca să aibă volnicie a lua dela tabacul străin şi dela tabacul din ţară precum mai sus se coprinde; pentru care poruncim Domnia mea şi Dumneavoastră zabiţilor din oraşul Domniei mele Bucureşti, să daţi mână de ajutor cumpărătorului, ca să poată strânge acest venit" (1804 Ianuarie)*"[334].

La Craiova se plătea tot 50 parale de oca pentru tabacul străin şi 10 parale pentru cel pământean[335]. Aceleaşi taxe le găsim, pentru Craiova, şi în 1812[336]. Este interesantă "amănunta cercetare" ce Divanul orândueşte în 1810 în scopul de a se documenta în vederea *apaltului tabacului şi tutunului*: …."*fiindcă pentru multă neajungere de bani ce are Visteria acum într'această vreme spre întâmpinarea şi împlinirea grabnicelor cereri şi cheltueli ale prea puternicei oştiri, este de a se face apalt tot tutunul şi tabacul atât cel străin cât şi cel de aice din ţară şi trebuinţă fiind mai întâi a sci Divanul preţul cu care se cumpără şi se vinde tabacul şi tutunul; de aceia dar Divanul orânduesce pe Dumneavoastră, ca pe nisce ideaţi la aceasta şi adunându-vă la un loc să faceţi amănunta cercetare cu cât anume se cumpără atât tabacul cât şi tutunul, atât cel străin ce vine din alte părţi, cât şi acel din aice din ţară şi cu ce preţ se vinde de neguţători aici în târg? Chibzuind Dumneavoastră că' paltadorul acela, asupra căruia va rămâne dela cochi-veachi apaltul acesta, cu ce preţ să vândă şi el tabacul şi tutunul şi ca ce câştig să şi se dea lui la oca? fără de zăbază şi să arătaţi Divanului în scris cu vataful de aprozi"... 1810 M.*[337]

Exista deci un fel de monopol al vânzarii tabacului, un aşa zis apalt al tabacului, care se da în arendă pe cale de licitaţie. Arendaşul vărsa la Căminărie şi la cutia de milostenie a oraşului în întregime sau în mai multe rate (câştiuri), suma care eşise la licitaţie, iar el putea: sau să vândă numai el, prin prepuşii lui cu preţul stabilit prin condiţiunile (ponturile) în care luase la licitalie apaltul sau să lase liberă vânzarea dar să încaseze, dela toţi cei ce vindeau tabac, taxele aferente precizate prin condiţiunile apaltului. Fireste că în primul caz profitul arendaşului rezulta din diferenţa dintre preţul cu care cumpăra tabacul şi preţul obligatoriu cu care îl vindea detailiştilor, iar al doilea caz, încasa diferenţa dintre totalul încasărilor din taxe şi arenda ce plătea.

La Căminărit şi la darea pentru cutia milei era impus orice fel de tabac, însă, după cum văzurăm, mărfurile ce se aduceau din "Rusia" şi "Nemţia" de către supuşii acestor ţări, şi prin urmare şi tabacul, erau aparate de orice vamă sau dare internă şi nu plăteau decât vama de 3% ad valorem la intrarea în ţară sau la locul de desfacere. Erau, acestea toate, avantaje obţinute pe baza convenţiunilor încheiate încă din 1783 şi 1784 de Turcia cu Rusia şi Austria prin stăruinţa Consulatelor respective din Principate. Tabacul din toate celelalte ţări, şi chiar cel din Turcia, plătea în mod regulat căminăritul şi darea la cutie.

Nu arareori însă se întâmpla ca şi consulii altor ţări să încerce să capete cu *anasâna* acest privilegiu pentru supusii ţărilor lor; fireste aceasta se întâmplă atunci când relaţiunile lor personale şi împrejurările politice din Principate le permiteau să fie mai cutezători. În documentul ce urmează – o intervenţie din Mai 1810 a Divanului, din timpul ocupaţiei ruseşti, către vice-preşedintele Divanului, Engelhardt, – se arată un astfel de caz, un conflict cu Consulul francez: "*...din vechime tabacul a fost apalt, era venit al căminăriei celei mari, la care în trecut se rânduia fecior de boer, iar anul acesta, după slobozenia ce au dat Divanului Principele Bogratior a fost numit căminar Anastasache Comăneanu. Dumnealor boerii căminari după vreme l'au lăsat (tabacul) slobod a vinde cine va vrea; prin hotărâri Domnesci s'au orânduit ca să dea cei ce aduc tabacul străin din ţara turcească de una oca câte parale 50 şi osebit la cutia milosteniei iar la oca 1, câte parale 26 şi de vamă sau altă dajdie au fost apărat tabacul, iar de sunt ani 28 de când s'au aşezat*

[334] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. IX, pag. 164.
[335] V. A. Ureche. *Istoria Românilor,* vol. IX, pag. 536.
[336] V. A. Ureche. Istoria Românilor, vol. XI, pag. 675.
[337] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. XI, pag. 665.

Consulaturi aci în Bucureşti, pentru diafendepsis neguţătorilor sudiţi ai străinătăţilor curţi, s'au orânduit prin tarifă, ce au să plătească sudiţii vama, când tot de a atunci s'a pus în rânduială ca tabacul, ce aduc neguţătorii sudiţi dela Rusia, şi dela Nemţia, să plătească 3 la sută, iar când sudiţii au adus tabac turcesc pentru vânzarea aci în ţară au plătit şi ei fără osebire şi căminăritul şi aceia ce este rânduit pentru cutia milosteniei, după ponturi. De sunt 2 ani, aducând un neguţător francez tabac turcesc aici în ţară de l'au vândut, s'au împotrivit a plăti căminăritul şi avaetul cutiei. De care făcându-se cercetare inşii neguţători supuşi, cari au metaherisit acest alişveris, au dat adeverinţa cum că totdeauna pentru tabac turcesc au plătit căminărit după ponturi. După care din partea Divanului s'au îndatorat şi sudiţii francezi a plăti şi s'au făcut cunoscut şi cinstitului Consulat al Franţei. Acum Dumnealui Epistatul căminăriei a făcut arătare Divanului, că un Zisu Ianiotu, ginerele lui Hristoder Vrana, aducând tabac din ţara turcească şi arătându-se el sudit frances, se împotrivesce a plăti căminărit. După cercetarea ce s'au făcut după coprinderea ponturilor şi obiceiului ce s'a urmat, s'a orânduit Dumnealui, Vel Aga, ca prin scrierea cinstitului Consulat al Franţei să împlinească dela zisul căminăritul după ponturi. Şi Dumnealui Vel Aga, urmând datoriei Dumniei-sale, au mers la cinstitul Consulat de au dat pliroforie şi au luat răspuns că nu poate îndatora pe zisul să plătească acele câte 76 parade la oca de tabac după ponturi, ci să plătească numai 3 la sută; ci fiindcă boeria căminăriei într'acest irat razimă şi de nu şi se va da, rămâne a pierde venitul, de aceia, Excelenţa Ta, cu mijloc cuviincios, care mai bine se va socoti, să binevoiţi a da nizam de îndreptare. 1810 Mai 7"[338].

Până la 1819 căminăritul şi cutia milei s'au menţinut la 76 parale pentru tabacul străin şi 18 parale pentru cel pământean. Împotriviri însă în felul casului arăat mai sus, s'au ivit mereu[339].

În 1819, 1920 şi 1921 toate dările s'au împătrit şi încincit[340].

Tabacul şi tutunul n'au scăpat nici ele acestor apăsătoare impuneri.

Prin Regulamentul organic, (1831-1832), au căzut şi aceste dări, fiind înlocuite cu impozitul comunal, *acsizul*, care se încasa în folosul comunei.

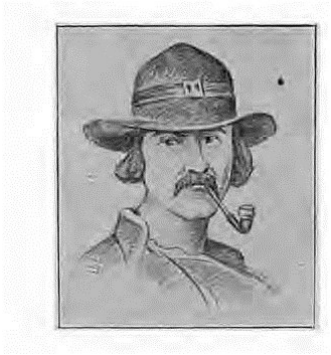

[338] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. XI, pag. 674.

[339] După, luminată porunca Măriei tale ce mi se dă la această jalbri a lui Ioan Veneto, cumpărătorul vămii tabacului, care este irat al Dumnealui vel Caminarul, făcând cercetare din condicele Divanului, m'am pliroforisit, că cărţile domneşti ce se dau, au această coprindere, precum se arată în jalbă urmată din vechime şi până acum, ca să ia dela tabacul străin, de una oca parale 76, iar dela tabacul de ţară câte parale 18 de ocă, d'impreună cu cutia milosteniei, având şi cutia parte dintr'acest irat şi ne adevăr este că în ponturile şi catalogul vămii nu se coprinde nimic de tabac, precum nici în luminatele cărţi ale hu umetului căminăriei iar nu se face osebire, şi la cererea ce face pentru cei ce se împotrivesc de nu plătesc dreptul căminăriei, rămâne a se da de către Măria ta nizam, precum mai bine se va socoti de care Înălţimea ta. 1819, Iulie 2. vel Logofat. (V. A. Ureche *Ist. Rom*. XII).

[340] V. A. Ureche. *Istoria Românilor*, vol. XII, pag. 235.

XVIII. Monopolizarea tutunului.

Din schiţarea istoricului tutunului în lumea întreagă s'a putut vedea că, în ciuda tuturor măsurilor restrictive luate împotriva tutunului, întrebuinţarea lui nu s'a restrâns deloc ci, din potrivă, s'a întins cu o repeziciune uimitoare. Imposibilitatea de a stăvili prin pedepse această deprindere, pe de o parte, nevoia de venituri, pe de alta, a făcut pe cârmuitorii diferitelor State să recurgă la calea impunerilor. Sistemul acesta avea marele avantagiu de a crea noi venituri din nişte irnpozite cari nu apăsau decât pe cei prinşi de patima tutunului, imposite pe cari aceştia le îndurau fără murmur, fiindcă omul putând trăi foarte bine fără tutun, liber era fiecare să nu-l întrebuinţeze şi deci să nu plătească noile dări.

Dar dacă nici cele mai aspre pedepse – până şi pedeapsa cu moarte – n'au putut opri răspândirea deprinderii fumatului şi prizatului, apoi cu atât mai mult nu o puteau opri impunerile, ori cât de grele ar fi fost ele. Ba, din contra, interesele cârmuirei, care cereau venituri din ce în ce mai mari, începură cu vremea să fie în complectă armonie cu răspândirea acestei deprinderi aşa că, de unde la început impositul pe tutun părea a avea un caracter oare cum sanitar sau higienic, a rămas în cele din urmă numai cu caracterul lui pur fiscal.

Dar, ori cât de bună materie imposabilă era tutunul, strângerea impozitului întâmpină mari dificultăţi, putea uşor să scape vigilenţii agenţilor fiscali atât din cauza răspândirei culturei tutunului şi a comerţului de tutun, cât şi din cauza posibilităţilor ce aveau consumatorii de a se sustrage controlului fără ca organele de supraveghere să se poată sesiza la timp. Ideea că Statul să-şi rezerve dreptul de a cultiva, fabrica şi vinde tutunul, cu alte cuvinte, de a monopoliza în folosul său producerea, fabricarea şi vânzarea tutunului, a rezolvat în mod aproape desăvârşit problema aceasta. Consumatorul nu se mai putea sustrage dela plata impozitului întrucât în preţul de vânzare al tutunului era cuprins şi impozitul, iar din altă parte nimeni nu putea să-şi procure tutun şi deci să se sustragă dela plata impozitului.

Dar, cum acest sistem de impunere-monopol cerea investiţiuni de capitaluri mari (în construcţii, în materiale, unelte, etc.), personal special, lucrători numeroşi, personal de supraveghere, etc., etc., şi cum Statul nu era în măsură să facă dela început faţă unor asemenea nevoi, – s'a recurs la ideea concesionărei, adică a arendărei acestui drept de monopol la persoane sau Instituţiuni particulare. Aşaa a început monopolul aproape în toate Statele astăzi cu monopol şi aşa început şi la noi.

Primul început, primul rudiment de monopol, a fost cunoscut la noi sub numele de apalt (apaltul tabacului), nume italienesc şi care însemna monopolul dreptului de a încasa venitul din taxele puse pe vânzarea unui produs oarecare. De fapt însă la noi vânzarea tabacului a fost “slobodă" însă cel care îl negustorea trebuia să plătească, pentru fiecare ocă de tabac, o anumită taxă Caminăriei celei mari sau arendaşului apaltului, căci se şi arenda.

Această formă de monopol era cunoscută în Franţa şi Italia încă din a II-a jumătate a sec. al 17-lea de unde s'a întins în Austria, Polonia, etc.

La noi nu ştim precis când s'a introdus, dar ştim că din vechime tabacul a fost “*apalt*" şi că “*era venit al căminăriei celei mari*".

1. Primele încercări şi propuneri de a se introduce monopolul în Principatele române.

Cea dintâi încercare de monopol, despre care găsesc însemnări precise şi amănunţite, este din anul 1783, din Muntenia, din prima domnie a lui Mihai Şuţu. Însemnările se găsesc într'un “*pitac domnesc*" din acel an, pe care îl reproduc mai jos în întregime, şi din care se vede că era vorba de un monopol în toată forma şi cu toate lucrările pregătitoare unui astfel de regim.

Se pare că în aceeasi vreme s'a încercat şi în Moldova să se introducă monopolul tabacului – domn fiind Al. Mavrocordat I. Delibeiu – dar n'am putut găsi nici o însemnare din care să pot vedea în ce constă acea încercare, ci numai corespondenţa agentului austriac Reicevich, din care, după cum arăt mai departe, se vede că era vorba şi în Moldova de un regim identic celui din Muntenia.

Nu ştim ce a determinat pe M. Şuţu să încerce introducerea monopolului tabacului: poate "lăcomia de bani", care, după cum spune un istoric, era singura lui "pată"; poate şi proasta stare financiară a Principatului provocată de aplicarea şi în Principate a convenţiei comerciale încheiată de Turcia cu Austria şi Rusia şi în baza căreia mărfurile ce veneau din aceste ţări nu mai plăteau decât 3 % din valoare.

Or care ar fi fost motivele, fapt cert e că în 1783 s'a încercat pentru prima oară la noi introducerea monopolului tutunului. Iată cele 11 ponturi" ale acestui pitac" domnesc din 1783:

I. Tabacul, cu porunca domneascg să se pecetlluească cântărindu-se de vre-un zapciu, atât cel de aici cât şi cel din ţara turcească".

2. Câţi au tabac, să-1 aibă a-1 vinde la orânduitul om al cherhanalei tocmindu-se cu preţul ce va fi cu cale, iar de nu, să se pecetluiască şi să iasă afară la Moldova", (adică să fie exportat).

3. Cei ce lucrează tabacul, ca să nu fie lipsiţi de munca şi meşteşugul lor, câţi dintr'ânşii vor avea, să aibe voe a lucra la cherhana luând plata lor pe fieş-care zi".

4. După zaptul tabacului, oricine se va găsi vânzând printr'ascuns, sau făcând singur ei, nu numai să se pedepsească, ci şi tabacul să şi se ia fără de nici o dare de bani".

5. Dintr'alte părţi străine, să nu aibă voie nimenea a aduce tabac iar şi de va aduce să nu fie volnic a-1 vinde la altul fără de numai la cherhana, însă de se va învoi la preţ iar de nu, să se pecetluiască şi să iasă afară, şi vrând a-1 trece la Moldova, să plătească la cherhana câte 15 bani de oca, iar de va vrea a-1 întoarce înapoi, să nu plătească nimic".

6. Când cineva cu pricină că voesce pentru a sa trebuinţă tabac, va aduce mai mult decât o oca, prisosul să se oprească la cherhana, fără de a şi se plăti cu nici un ban".

7. Cherhanaua să aibă datorie, au tutun arnăuţesc să aducă spre a face tabac bun, au tabac străin bun, şi să şi se afle tabac de 3 feluri, de întâia mână, şi al doilea de ţara Arnăuţeascţ şi al treilea din tutun de aici din ţară, care să se vânza mâna întâi cu 6 tal. al doilea câte tal. patru şi al treilea, cel din tutun de aici din ţară, câte tal. doi şi jumătate; iar de se va îndrăsni a vinde din rânduitul preţ mai mult, să se pedepsească, către aceasta să nu aibă voe a-şi trimite tabac la părţile ţării turceşti spre a vinde, şi de se va găsi că au îndrăznit de au trimis, să se pedepsească.

8. Afară din ţară să nu aibă voe nimenea a vinde sau a face tabac, fără numai să cumpere dela cherhana sau să fie cu scirea orânduitului om".

9. Orânduitul să aibe voe să umble cu zapciul ca să găsească tabacul ce printr'ascuns se află la vre-o odae sau prăvălie".

10. De va aduce cineva trei sau patru oca de tabac pentru dar, să plătească la cherhana, câte taleri unu la cherhana, iar de se va găsi vânzând, să se facă zapt, fără de a se plăti nici un ban, şi să se pedepsească.

11. Cel ce va aduce tabac dela ţara leşească, Rosia, Ţara nemţească, să aibe a plăti după tarifă la orânduitul om al cherhanalei".

Dumnea-ta vel Agă primind pitacul acesta să aibi a orândui zapciu, ca să cerceteze în târg şi unde va găsi tabac de vânzare, ori prin prăvălii, ori prin odăi, prin hanuri, tot să-1 cântărească şi să-1 pună sub pecete, ca să stea până se va da a doua poruncă a noastră cum să se urmeze. 1783 Noemb. 18".

Din cetitul acestor "ponturi" reese precis şi clar caracterul de monopol al fabricării şi vânzării tabacului cu toate măsurile necesare înfiinţării lui: constatarea tabacului esistent în mâinile particularilor, răscumpăratea lui pe cale de tocmeală sau exportarea în caz de neînţelegere, etc., etc.

Cum tabacul, după cum am arătat în altă parte, era un articol important de consumaţie internă şi de import, nu se putea ca această încercare de monopolizare, să nu provoace îngrijorare în ţările din cari importam tabac – Rusia şi Austria – şi să nu prilejuiască conflicte vii între Domnitor şi agenţii consulari ai celor 2 împărăţii.

În colecţia Hurmuzaki găsim, în această privinţă, oarecari însemnări cari merită să fie ştiute, mai ales că din ele se vede că şi în Moldova se introdusese acelaş regim ca şi în Muntenia: "La 3 Martie 1784 consulul

austriac, Reicevich, scrie din Iaşi la Viena lui Kaunitz*, că: actualul prinţ Al. Mavrocordat I. Delibeiu, pentru a favoriza pe un ministru al său, îi concesionă vânzarea tabacului. Consulul rus însă se opuse la aceasta şi dispuse ca să fie pus în vânzare, în prăvălia unui mic negustor rus, câteva livre de tabac; atunci hatmanul Mise-Oglu, care era concesionarul vânzării, trimise 2 soldaţi arnăuţi ai săi să ia tabacul dela negustorul rus; ei fură însă isgoniţi de ienicerul consular care era de pază la prăvălie".*

Toate acestea au produs mari neînţelegeri şi altercaţiuni între Prinţ şi ministrii săi şi consul".

Conflictul nu s'a aplanat deloc, căci într'un alt raport al lui Oechsner din Iaşi, cu data de 26 August 1784, găsim că prinţul continua "să susţină" concesiunea iar negustorii ruşi vând tutun împotriva ordinelor prinţului".

Interesant este de remarcat că, cu această ocaziune, străinii încep să se teamă să nu piardă piaţa ţării noastre pentru tabacurile lor, atât din cauza regimului nou din Principate[341] cât şi din cauza calităţei tabacului lor[342] care era inferior celui de Ianina.

Acesta se caută foarte mult în principate deşi nici cel unguresc nu era dispretuit[343].

Se trimise deci probe de tabac de Ianina în Ungaria printr-un oarecare negustor, Ciatii, spre a se încerca imitarea lui[344], dar în acelaş timp se fac eforturi în Principate ca şi supuşilor austro-ungari să li se îngădue să vândă tabac aşa cum vând ruşii[345].

Se fac chiar intervenţii la Constantinopole în această chestiune, prin internunţiul Herbert, care se pare că nu isbutise să câştige cauza[346] şi căruia şi se raportează apoi că vânzarea era înainte vreme liberă în Iaşi ca şi la Bucureşti, că prin concesionarea vânzărei tabacului unui favorit, se împiedică vânzarea de către "ai noştri" cari au plătit deja vamă şi că Ruşii, cu toate restricţiunile Prinţului, totuşi au prăvăliile lor în care vând tabac la Iaşi ca şi la Bucureşti.

Nu ştim ce s'a mai întâmplat în urmă; reţinem însă faptul că prima încercare de a monopolizda fabricarea şi vânzarea tabacului a provocat mari nemulţumiri printre negustorii străini şi reprezentanţii lor oficiali, ceeace, după cum vom vedea mai departe, s'a întâmplat şi mai târziu când s'a introdus monopolul tutunului în ţările noastre.

Nu ştim dacă în decursul celor 81 ani, câţi s'au scurs dela prima încercare de monopol a lui M. Şuţu şi până la 1864, s'au mai făcut în Muntenia şi Moldova şi alte încercări de a monopoliza vânzarea sau fabricarea tutunului sau tabacului. Ceeace ştim, după cum am mai spus, e că în anul 1810 (în timpul ocupaţiei ruseşti) pentru "multă neajungere de bani" ce avea visteria spre întâmpinarea şi împlinirea grabnicelor cereri şi cheltueli "a prea puternicei oştiri" s'a socotit absolut necesar de a se face apalt tot tutunul şi tabacul atât cel străin cât şi cel de aici din ţară şi trebuinţă fiind mai întâi a şti divanul preţul cu care se cumpără şi se vinde tabacul şi tutunul", se dete poruncă să se cerceteze preţurile şi să se chibzuiască cu ce preţ să se dea voe să vândă asemenea marfă şi ce câştig să se lase aceluia asupra căruia va rămâne dela cochi-veachi" (licitaţie)

---

341 Observ că din cauza noilor dispoziţiuni luate de prinţul Moldovei, va înceta poate cu totul importul tabacului din Ungaria. Şi deoarece aceasta este o ramură de comerţ ce nu poate fi indiferentă pentru noi, ar fi nimerit să se cerceteze în alt fel prin ce mijloc se va putea continua totuşi acest comerţ potrivit cu dispoziţiunile luate de Prinţ". 3 Aug. 178 Kaunitz-Rietberg către Reicevich. (*Hurm. vol. XIX*, p. I, pag. 192).

342 Eu cred că cea mai mare dificultate pentru desfacerea tabacului din Ungaria în aceste ţări, este şi va fi calitatea sa. Grecii din Ianina vând aci pe preţul ridicat de f. 2 l 3 livra, tutunul de Ianina, care e tare subţire *sottile*). Dacă un fabricant din Ungaria ar şti să-l imite bine, ar putea să spere un câştig bun. 1784 16 August" (*Hurm. XIX*, p. I, pag. 196)

343 Tabacul unguresc este de altfel foarte gustat aci şi desigur că ar deveni o ramură de comerţ destul de importantă dacă n'ar fi concesiunea care este generală în toată Moldova pentru tutunul de prizat". 26 Aug. 1784 (*Hurm. vol. XIX*, p. 197).

344 *Hurmuzaki XIX*, p. 1, P. 202 şi 211.

345 Aşa cum vând ruşii putem să vindem şi noi. Dvs. să nu pierdeţi între timp din vedere această afacere"; 2 Sept. 1784. Scrisoarea lui Reicevich către Oechsner (*Hurm. XIX,* p. I, pag. 201).

346 ...,vă voi observa, şi Dvs. ştiti tot aşa de bine ca şi mine, că în Turcia nu este permis Europenilor (Francilor) să aibe prăvălii şi să vândă în detaliu, acest comert fiind rezervat numai naţionalilor, şi dacă totuşi câte odată se închid ochii pentru Europeni, aceasta nici odată nu se întâmplă pentru prăvăliile de tutun de cari sunt foarte geloşi". Nu ştiu dacă Ruşii au în Moldova libertăţi mai întinse ca aiurea, singurul caz în care mi se pare că plângerea noastră ar fi fondată, altfel plângerea nu poate fi făcută decât asupra dispoziţiunei de a fi închis acele prăvălii fără să vă prevină". (*Hurmuzaki, vol. XIX*, vol. 1, pag. 235 Scrisoarea lui Reicevici către Herbert din 26 Ian. 1785).

apaltul tutunului şi tabacului[347]. Era vorba aşa dar de arendarea pe cale de licitaţie publică a dreptului de monopol asupra vânzării tutunului şi tabacului.

Nu ştiu ce urmare a avut această cercetare şi nici dacă pe lângă tabac s'a făcut sau nu apalt şi tutunul, şi în ce condiţiuni.

În tot cazul avem dovada că ideea de a monopoliza vânzarea tabacului şi tutunului începuse să câştige teren în principate încă dela finele sec. al 18-lea, iar la începutul secolului al 19-lea, după cum vom vedea mai jos, începură să se ivească propuneri concrete pentru monopolizarea chiar şi a fabricării tabacului şi tutunulul nu numai a vânzării.

Astfel în 1827 un oarecare *Dimitrie Carastat din Basarabia*, a propus înfiinţarea în Iaşi, pe socoteala sa, a unei fabrici de tabac cu condiţiunea de a şi se da timp de 12 ani privilejiul exclusiv de a fabrica şi vinde tabacul în Moldova, – cu alte cuvinte o concesionare a monopolului fabricaţiei – iar în schimb el se obligă să dea în primii 2 ani câte 500 lei anual în folosul şcoalei, iar în restul anilor câte 1000 de lei. Dar iată documentul în întregime[348]: "*Ţidula gospod. Cinstiţi şi credincioşi dumv. veliţi boieri ai Domniei Meli proiu şi hale! Dumnealui pomeşcicul Dimitrii Carastat, ci se afla din a stânga Prutului, prin vechilul său, încă din toamna trecută au cerut să şi se dea slobozenie a deschide aicea în politie Iaşii o fabrică de tabac, făcând-o din temelie pe a sa cheltuială, aducând meşteri cu bune ştiinţe, şi lucrând cu iscusinţă feluri de tabacuri de tot preţul, fără a amesteca acele materii vătămătoare ce li obicinuesc cei mai mulţi pentru neştiinţă., precum cenusă, chiper roşu, var, cuişoare, spirturi, mirositoare şi alte asămine, care după dovezile nestrămutate a celor mai ispitiţi doftori sânt de mai întâiu pricini a durerii de cap, a slăbiciunii vederii, a gutunariului şi a altor patimi, însă pe aceste tocmeli ce să arată mai gios. Adică:*

1. În curgirea de doisprezece ani niminea altul să fie volnic a lucra aicea în ţară după publicarisirea şi începirea lucrării fabricii sale.

2. Oricine va voi a aduce tabac de peste hotar, de orice fel, să nu fie oprit, însă să să însemneze funturile prin casa vămii cu pecetea fabricei sale, fără vreo altă plată şi oricin' va voi a cumpăra de acel tabac volnic să fie.

3. Preţul tabacului să se cumpere pe uşurinţa analoghii cheltuelilor ca să tragă pre norod a cumpăra pe bună voinţă şi a nu căuta tabacuri streine, care scot moneda din ţară, şi iarăşi de va face de prisos, în cât să nu se poată trece tot aicea, slobod să fie a scoate şi piste hotar, ca să alcătuiască, un matah, osăbit ce va aduci moneda în pământul acesta, oprindu-să jidovii şi alţii care pentru nebăgare de seamă cu volnicie dela sine fac tabacuri vătămătoare, amestecate cu materiile pomenite, fără a aduce vre un folos obştii.

4. Pentru că la început are a pune simţitoare cheltuială spre întemeiere aceştii fabrici, să îndatoreşte pe doi ani dintâi a da la şcoala domniască de aice din Eşi câte cinci sute lei, iar pe zeci ani următori câte una mie lei pe an. Şi după împlinirea vadelii de 12 ani să leagă a lăsa la şcoala politii fabrica întreagă cu toate istrumenturile, cii mari şi cii mici, de lemn sau de her sau de orice materii, driaptă afierosire şi danie, şi şcoala, luând venitul, îl va întrebuinţa spre învăţătură şi luminarea fiilor Moldovenilor.

5. După publicuirea aşezării aceştii fabrici di să va afla cineva îndrăznind a lucra tabac în pământul Moldovei, să se ia ştraf pe seama şi folosul şcoalii fără a pretandarisi măcar un dram.

Intru aciasta am primit şi anaforă dela preasfinţitul Mitropolit al Moldoviei duhovnicescul nostru părinte, îndemnători să slobozim prin domnescul nostru hrisov cererile dumisale pomeşnicului, fiind de folos în multe chipuri, şi noi, giudecând că ori unde un matah iasă, matra prisosăşti, prin fabrica întemeiată, acolo fireste iaste şi mai ieftin, precum videm tabacurile de Ianina, de Franţa, aşa de alte locuri, că unde să fac, sânt mai ieftine, iar scoţându-să afară, să scumpesc, nu socotim a fi vre-o greşală slobozăniia acestui lucru, ce mai vârtos nemerită, pe aceste temeiuri: întâi că, după ce sângur cer neoprirea tabacului strein de piste hotar, prin aciasta încredinţează că atât cu bunătate, cât şi cu ieftinătate tabacului său să bizueşte

[347] V. A. Ureche. *Istoria românilor*, vol. XI, p. 665.
[348] N. Iorga. *Istoria Industriilor la români*, Buc. 1927, pag. 213-216.

a mulţămi toată obştea de toate stările a nu mai pofti pe cele streine. Al doilea că, mulţămindu-să şi obicinuindu-să obstea cu tabacul său, nu s'ar mai scoati şi pe acest lucru moneda din ţară, ci, mai ales de-1 faci, precum făgăduieşte, cu meşteri iscusiţi, va şi aduce monedă în acest pământ. Al treilea că lăcuitorii, folosindu-să din vânzarea tutunului, se vor sili a faci mai mult când vor vedea că are căutare. Al patrulea că, pilda domnii sale fiind spre folosul obştesc poate îndemna şi pe alţii întru altele spre aseamine urmări. În sfârşit, când patriia nu are nici un folos dela acei ce lucriază până acum tabac fără oprire, jidovi şi streini oameni, necunoscuţi şi netrebnici în folosul obştesc, atât mai de protimisit pot fi acei ce în multe feluri ar pricinui binele şi pin aceasta a trage din alte părţi cu statornică lăcuinţă acei spre deşteptare alişverisului, care acum se află amorţit pentru slăbiciunile tuturor isnafurilor şi a breslilor politii. De aceea rânduim întru chibzuinţa dumv. lucrul acesta socotiţi cu scumpătate, şi fiind cu cali, să ne arătaţi prin anafora ca să a dea hrisovul cerşut. Poroncim şi dum. Val Vornic za aprozi să facă cunoscut dum. boierilor idula aciasta şi să să pue în lucrare chibzuirea fără prelungire". 1827 Aprilie 26".

Se pare că Dimitrie Carastat n'a isbutit să capete aprobarea, căci nu se găseşte nici o însemnare despre funcţionarea fabricei lui.

După 10 ani dela propunerea basarabeanului Carastat, apare o nouă propunere, tot în Moldova, a unui oarecare Carl von Hertl, fabricant de tiutiun şi tabac care propunea să se înfiiţeze o fabrică cu cheltuiala "*hasnalei*" şi să şi se dea lui conducerea în schimbul unui salar de 270 galbeni anual, locuinţă, încălzit şi luminat. Câştigul curat al acestei fabrici, scria Hertl, ar fi atins 100.000 lei pe an, bine înţeles însă că nimeni altul nu mai trebuia să aibe voe să fabrice tutun sau tabac, importul trebuia oprit iar tot tutunul produs în ţară să fie vândut numai acestei fabrici. Iată şi acest document:[349] "*Fiindcă eu, gios iscălitul, ştiu cu deplinătate un deosebit iscusit meştesug, numai mie cunoscut, adică a fabricarisi toate feliurile de tiutiun şi tabac, atât de aicea cât şi de cel strein, în o măsură, nu numai de o potrivă să fie cu toate felurile de tiutiunuri streine, cele cunoscute aici până acum, ci încă a le întrece mult în privirea bunei însuşiri, şi a curaţiei, apoi mă făgăduesc a se vinde şi cu preţ mult mai înjosit decât cele de peste hotar aduse, ba încă şi cu un folos foarte însemnat pentru hasneaua ţării de aici.*

Aşa dar eu, încredinţat de râvna şi grija cu care Înalţimea voastră vă siliţi în tot feliul ce se poate, a îmulţi şi a spori binele ţării acesteia, eu cutez prin aceasta a va face, cu căzută umilinţă, propunerea ca:

a) Să rânduiţi înfiinţarea unei fabrici cu cheltuiala hasnelei;

b) Să opriţi cu totul aducrea de tiutun şi tabac de peste hotarele streine, cu deosebire de tiutiunul turcesc;

c) Să îndatoriţi pe toţi locuitorii din acest Prinţipat care răsădesc tiutiun ca să testimărireasă (să predea) tot tiutunul, cum se va face, la fabricii, cu preţul ce se obişnueşte în ţară, luând însă fieste care lucratoriu atâta pentru sine, cât cere trebuinţa lui pe an;

d) Să fie opriţi şi sub răspunderea în viitor toţi acei neştiutori făcători de tabac şi prin aşa măsuri se va depărta cu totul gătirea feliurită de tabac şi de tiutiun calp, care foarte stricăcios şi primejdios este pentru sănătate şi tot odată se va aduce hasnealei un venit curat mai mult decât 100.000 lei pe an, iar publicului de aicea se va înlesni foarte mult cumpărarea de tiutiun.

Câştigul curat, care sigur va fi peste I00.000 lei, să rămână apoi hasnelei ori Înălţimei Voastre.

Înfiinţarea fabricei nu va costisi hasnelei mai mult decât 36.000 lei şi cheltuiala aceasta se va întoarce hasnelei în un an, din cauţiele ce se vor da de către 40 distribuitori de tiutiun şi tabac luându-se la fieştecare câte 1.000 lei care vor fi împuterniciţi a vinde tabac şi tiutiun, folosindu-se din banii vânzării câte 20 la sută.

Povăţuirea la fabrică, cutez eu, gios iscălitul, a o lua asupra mea cu leafa de 720 şi (galbeni, ducaţi) pe an, care totdeauna să mi se plătească nesmintit câte 180 şi pe trii luni şi înainte pe lângă aceasta să mi se dea şi slobodă locuintă cu lemne şi lumânări.

[349] G. Dem. Teodorescu. *Literatura şi arta Română*. An. I No. 12 din 1697.

Aşa apoi eu încredinţez sigur că din 100 foituri de tiutiun crud, voi teslimarisi 175 foituri de tabac fabricarisit.

Osebit de aceasta să mi se dea şi un gramatic spre păzirea şi ţinerea socotelilor, pus sub controla mea.

Prin această fabrică se va depărta şi calpa prefacere a tiutiunului turcesc precum şi fabricarisirea cea rea a jidovilor, iar Statului un folos aşa de însemnat se va aduce.

Deci dacă, această propunere a mea se va învrednici de Înalta primire a Înălţimei voastre, apoi atunci voiu avea cinste a arăta cu deamănuntul şi celelalte pregătiri trebuincioase la întreprinderea şi sporirea acestui interes.

În nădejdea că acest proect al mieu cu milostivire va fi primit, am cea mai deosăbită cinste a mă numi"

G. Dem. Teodorescu, dând acest document, adaugă că propunerea lui Hertl n'ar fi avut nici o urmare deşi dorinţa de câştig n'a lipsit domnitorului din Iaşi dar nu putea să înfrângă deprinderile epocei".

D-1 D. I. Gavriliu[350], între hârtiile vechi ale Eforiei oraşului Iaşi, a găsit şi urmarea ce s'a dat "jalobei" lui Hertl şi anume "slobozenia" de a face fabrica, însă pe socoteala sa:

"Departamentul trebilor din lăuntru"

către Eforia din Eşi .

D-lui Karl Hertl ce cu aceasta se înfăţisează Eforiei prin jalba ce au dat Departamentului, au făcut cerere că aşa precum are dorinţă de a fabricarisi tabac aice în oraş, cari va putea fi deopotrivă la bunătate cu cel străin şi cu preţ mai îngiosit şi precum cele trebuincioase şi ar fi pregătit apoi să şi se încuviinţeze voe spre a putea începe acea lucrare a tabacului; în urmarea căreia Departamentul scrie acei Eforii, ca primind dela jăluitorul un filotimon în folosul obşteştii casă a oraşului atâta cât plecare ce după înţăles îndemn a Eforiei, l'ar îndatori, în putere art. 151 dela secsia I al Capitolului al 5 din organicescul reglement unde zice: ,,Neguţitoria productorilor de tot felul precum şi a tuturor lucrurilor ce să vor mai adăugi de industrie, nu va fi supusă înlăuntrul ţării la nici un fel de vamă sau apalt care sunt apurure ca nişte vătămătoare sporirii negoţului şi asămine este oborâtă şi orice fel de dare, supt nume de legiuit avaet pentru fabrici şi alte aşăzământuri de asămine".

Ii va slobozi îndată cerşuta voie întru a-şi face asămine fabrică pentru lucrarea tabacului, cu acea însă că vânzarea de tabac ar cui să nu fie oprită precum şi fabricarisire, ori care altul să o poată slobod întrebuinţa după învoire ocârmuirii potrivit cu zisul articol al reglementului".

Ministru şi Cavaler, Ghica vel Logofăt.

1838 Iulie 20 No. 1542.

Tot în arhiva vechii Eforii a oraşului Iaşi d-1 Gavriliu a găsit nişte însemnări referitoare la orânduirea unei cercetări spre a se vedea dacă este sau nu întemeiată plângerea D-lui Căminar Alexa Hadinos" împotriva instalării acestei fabrici. Jalba lui Hadinos, care era locuitor din mahalaua în care Hertl îşi instalase fabrica, a fost cercetată la faţa locului şi n'a fost găsită întemeiată.

Ceeace este însă interesant pentru noi în rezultatul acestei cercetări este vorbirea despre maşina de tăiat tutun ce instalase Hertl în fabrica sa: "*această maşină nu are a fi cu vreo piatră precum se găseşte la mori, ci numai o roată care ari a să învârti cu un cal spre a tăe tutunul cu un fel de cuţit şi tutunul fiind umed nu poate face nici un fel de huiet*".

Aşa dar, Hertl a isbutit să-şi înfiinţeze pe compt propriu o fabrică de tutun şi tabac care se pare a fi fost prima fabrică de tutun mai sistematică din ţara noastră.

Probabil că au mai fost şi alte propuneri, fiindcă nu se putea ca ideea de monopol să nu fi avut adepţii ei la noi, atunci când starea financiară a Principatelor era cum nu se poate mai rea, când cu resursele obişnuite nu se mai puteau dovedi nevoile ţării iar în 2 împărăţii vecine, Austria şi Polonia, monopolul tutunului fiinţa încă de prin 1784.

N'au cutezat domnitorii şi cârmuitorii Principatelor să-1 introducă, desigur spre a nu lovi în supuşii şi

[350] D. I. Gavriliu. *Contribuţiuni la istoricul tutunului*, pag. 128-130.

în interesele unor anumite împărăţii vecine, dar şi pentru a nu provoca nemulţumiri în masa tutungiilor, ai acelor negustoraşi armeni, turci şi ovrei cari erau oamenii de casă ai boerimei cârmuitoare şi cari se pripăşiseră în ţară odată cu cutare fanariot "ales" domnitor, sau cu cutare înalt demnitar din suita lui.

2. Introducerea monopolului tutunului în România. Legea din 1864.

Situaţiunea financiară rea a Principatelor – chiar după unire când se pusese oarecare rânduială în strângerea veniturilor şi în cheltueli – se agravă din an în an mai rău. În 1864 veniturile obişnuite nu mai ajungeau să acopere cheltuielile ordinare ale ţării, iar deficitele bugetare creşteau din an în an. Secularizarea averilor mânăstireşti votată în Dec. 1863 care trebuia să aducă un venit anual de peste 15000.000 lei, împrumutul de aproape 18.000.000 lei contractat la Banca otomană şi la fraţii Stern, împrumut făcut cu scopul de a acoperi despăgubirile ce trebuiau să se dea locurilor sfinte pentru averile secularizate – păreau că vor scoate ţara din greaua stare în care se afla, dar nu fuse astfel. Împrumutul Stern trebui să şi se dea altă destinaţie şi anume să acopere deficitele bugetelor trecute – iar bugetul anului 1864, chiar dela întocmire, se anunţa cu un deficit de peste 10.000.000 lei cu toate supra-evaluările tuturor veniturilor, cu toată înscrierea în buget a noilor venituri domenieale şi cu toate reducerile... lefurilor funcţionarilor cu 10%. În afară de acest deficit de 10.000. 000 lei, se mai anunţa un gol de circa 6.000.000 lei care era provocat de legea din 1864 pentru împroprietărirea sătenilor şi care gol consta din despăgubirea ce urma să fie dată arendaşilor moşiilor ce urmau să fie împărţite sătenilor împroprietăriţi"[351].

Golul era mare şi greu de împlinit. Trebuiau neapărat găsite noi isvoare de venituri. Ideea monopolului tutunului, care de mult începuse să prindă teren şi care era deja în studiul guvernului, – nu putea găsi împrejurări mai prielnice de înfăptuire ca cele de atunci.

Se cunostea puţina simpatie pe care o va întâmpina monopolul în masa poporului, se prevedeau nemulţumirile agricultorilor producători de tutun şi mai ales ale negustorilor de tutun cari făceau cele mai frumoase afaceri cu fabricaţia şi negoţul tutunului. Toate aceste nemulţumiri şi antipatii la un loc apăsau totuşi mult mai puţin decât starea rea financiară în care se găsea ţara.

Dar, care era starea culturei tutunului şi negoţului de tutun pe acea vreme?

Tutunul se cultivă mai în toată ţara dar cele mai întinse culturi erau în Muntenia în judeţele *Ilfov, Vlaşca, Teleorman, Dâmboviţa, Romanaţi, Dolj*, iar în Moldova numai în judeţele *Putna, Tutova, Bacău* şi *Fălciu*. Producţia anuală era de circa 3.000.000 kgr. iar tutunul se vindea, de către cultivatori gata fermentat cu preţuri foarte variabile după felul tutunului. Cifrele următoare, luate după Al. Em. Florescu[352], ne pot da o idee de preţurile curente cu cari cultivatorii vindeau pe loc tutunurile brute fermentate pe acea vreme:

Tutunurile indigene din sămânţă turcească:

Cali. I	12 piastri oca sau	4.44 fr.
Cal. II	9 piastri oca sau	3.33 fr.
Cal. III	5 piastri oca sau	1.85 fr.

Tutunurile indigene din sămeinţă indigenă:

Cal. I	10 piastri oca sau	3.70 fr.
Cal. II	7 piastri oca sau	2.59 fr.
aal. III	2 piastri oca sau	0.74 fr.

Bine înţeles că aceste cifre reprezintau numai nişte mijlocii aproximative, preţurile fiind foarte variabile după calitatea tutunului sau "proprietăţile lui intrinsece", fără să se facă prea mare deosebire "*între tutunurile provenind din sămânţa turcească şi cele din sămanţa indigenă*".

---

[351] Th. C. Aslan. *Finanţele României dela Regulamentul organic până astăzi*. 1831-1905. Bucuresti 1905, pag. 95-105.

[352] Alexandre Em. Floresco. *Mémoire sur la question des tabacs en Roumanie de 1864 a 1872*, pag. 3. Bucarest, 1878.

"*Acestea din tutunuri*, adaugă Al. Em. Florescu, *care erau destinate consumului intern, erau cumpărate cu toptanul de care vechii negustori cari în general le amestecau cu tutunuri turceşti de calităţi superioare şi le revindeau astfel publicului cu preţuri cari întreceau întotdeauna cu de 3 şi 4 ori pe acelea cu cari şi le procurau. Cele turceşti curate se vindeau cu 50-80 piaştri"* (fr. 18,51 – 29,62).

Era deci bănoasă negustoria de tutun îi prin urmare nu putea surprinde pe nimeni marea nemulţumire şi apriga agitaţie a negustorilor de tutun contra ideei de monopol.

Totuşi nevoia de a se găsi noi surse de venituri era atât de poruncitoare, iar sursele normale de venituri de pe acea vreme fuseseră atât de istovite în cât nu mai era cu puţintă să mai fie mărite, să mai fie silnicite. Singura scăpare ce se mai întrezărea, era introducerea monopolului tutunului.

Ministrul de finanţe de pe acea vreme, L. Steege, explica destul de documentat situaţia aceasta în raportul său către Consiliul de miniştri prin care propunea *înfiinţarea monopolului tutunului integral şi administrat direct de Stat*.

Iată textul acestui raport:

"*Domnilor*

Nu ne putem îndoi că o scădere oarecare va rezulta negreşit în veniturile generale ale Statului, prin reducţiunea preţurilor cu care se vor rearenda domeniile Statului, în urma aplicării legei rurale.

Deşi pentru acoperirea acestui gol, pe exerciţiul viitor, 1865, s'a afectat o parte din împrumutul contractat cu Banca ottomană şi fraţii Stern la Londra însă acest expedient nu se va putea întrebuinţa şi după expirarea anului 1865, pe tot timpul adică cât vor fi în lucrare contractele arendelor ce au a se încheia de acum, fără a spori într'un mod îngrijitor datoria publica. Subsemnatul a trebuit dar a aviza, chiar de acum, la un mijloc de a acoperi deficitul, rezultând din împrejurarea arătată, printr'un venit normal care să nu împovăreze viitorul.

A fost cu neputinţă de a se gândi, în timpul de faţă la o sporire a contribuţiunilor directe, când pe de o parte, proprietarii încearcă o reducere în veniturile lor şi când, de altă parte, foştii clăcaşi urmează a adănga, la contribuţiunile ce plătesc, şi despăgubirea pentru pământurile ce primesc în definitiva lor proprietate. O asemenea sporire, nu numai că ar fi apăsat prea greu, atât asupra proprietarilor cât şi asupra foştilor clăcaşi, dar ar fi ameninţat Statul de a prea micşora pe viitor facultăţile contribuabililor de a plăti impozitele, mai vârtos într'o epocă unde noua organizaţiune comunală districtuală caută a le impune dările necesare, spre acoporirea trebuinţelor locale.

Cât pentru impozitele indirecte, cel puţin în timpul de faţă, iarăşi n'a stat puţintă a le spori unele, precum: drepturile vamale, pentru că ar fi trebuit a se înlătură mai întâi oare cari dificultăţi diplomatice întârzietoare; altele cari privesc obiectele de prima necesitate, pentru că ar fi atins prea simţitor clasele sărace.

În asemenea împrejurări, subsemnatul are onoare a vă propune ca un mod mai nimerit, spre a acopori deşertul de care s'a vorbit, aşezarea unui drept exclusiv al Statului pentru vânzarea în ţară a tutunului şi tabacului, atât străin cât şi indigen.

Aplicarea acestui drept nu va atinge într'un mod simţitor pe contribuabili, fiindcă nu este un obiect de primă necesitate, ci s'ar putea zice mai mult un obiect vătămător sănătăţei, dar a cărui întrebuinţare, prin înrădăcinatul obicei ce s'a luat pretutindeni, se crede imposibil a se stârpi. Osebit de aceasta, toate Statele, şi cele mai civilizate, au făcut din vânzarea tutunului un drept exclusiv în favoarea tezaurului lor şi au tras din acest drept un ajutor puternic pentru acoperirea cheltuelilor publice.

Admiţându-se principiul de Dvs., va naşte o chestiune prealabilă asupra modului de a-l pune în aplicare.

În această privinţă se prezintă două sisteme: cel dintâi de a da dreptul exclusiv vânzărei tutunului în întrepriză şi cel de al doilea de a se administra direct de către Stat. Cel dintâi este, fără îndoială, mai lesnicios şi nu cere nici un capital de exploatare, însă rezultatele sale, după experienţa făcută aiurea, sunt foarte neînsemnate în comparaţiune cu rezultatele dobândite prin aplicarea sistemului de al doilea.

Necesitatea însă de a putea dobândi din dreptul citat o sumă anuală îndestulătoare, spre acoperirea trebuinţei Statului, a fost motivul principal ce a îndemnat pe subsemnatul de a preferi sistemul Regiei proprii a Statului, care a servit prin urmare de baza la elaborarea proectului ce am onoare a vi-l prezenta în alăturare. Dacă acest proect va primi încuviinţarea Domniei-Voastre, rog a se înainta în studiul Consiliului de Stat, după care, de va dobândi şi sanctiunea Măriei Sale, să pot păşi la elaborarea unui regulament, spre a preciza amănuntele statornicirii şi administraţiunei acestui venit, în mărginirea proectului, precum şi la organizarea serviciului, pregătind şi bugetul". No. 39472 din 24 Noembrie 1864.

După ce propunerea lui Steege a fost discutată în Consiliul de miniştri şi în Consiliul de Stat, legea monopolului fu admisă, iar Alexandru Vodă Cuza o şi promulgă prin decretul domnesc din 5 Dec. 1864. Legea urmă s'ă fie pusă în aplicare cu începere dela 1 Mai 1865.

Prin această lege se luă pe seama Statului "*dreptul de a vinde tutunul şi tabacul străin sau indigen sub orice formă sau calitate, iar cultivarea tutunului în toată ţara nu se putea face decât pentru regia Statului sau pentru exportaţiune. Dreptul a fabrica tutun sau tabac era de asemenea rezervat Statului care trebuia să înfiinţeze fabrici în trei oraşe principale ale ţării, în apropiere localităţilor unde se cultiva mai mult tutun indigen*".

Cei ce doriau să cultive tutun trebuiau să facă o declaraţiune în care să arate "*câtimea ce vor să cultive pentru regie şi aceia pentru exportaţiune*", iar autorizarea se dedea de către o comisiune destrictuală de regie" compusă din Prefect, controlorul destrictual şi un membru al comitetului permanent.

Preţul cu care trebuiau să se cumpere recoltele de tutun dela cultivatori urma să se fixeze, pentru primul an, în Martie (1865), iar pentru anii următori în luna Octombrie a anului premergător recoltei.

Fabricatele trebuiau să se vândă publicului prin debitanţi autorizaţi cari se aprovizionau dela anumiţi depozitari mari; comisionul debitanţilor ca şi tarifele de vânzarea fabricatelor se fixau anual printr-un decret domnesc "*urmat după ascultarea Consiliului de Stat, după raportul Ministrului Finanţelor*".

Administrarea regiei tutunului şi tabacului era pusă sub privigherea directă a Ministerului Finanţelor".

Cum legea urma să se aplice la 1 Mai 1865, toţi cultivatorii şi negustorii de tutun erau liberi până la acea dată să vândă tutunurile brute sau fabricate ce le posedau, iar în termen de 1 lună, începând dela 1 Mai 1865, trebuiau să depună în depozitele regiei tutunurile ce le-ar fi mai rămas spre a fi răscumpărate de Regie după un tarif ce urma a fi fixat de guvern.

Abia fu promulgată această lege şi agitaţia negustorilor începu. Cei vre-o 500 negustori de tutun – căci la atât se reducea numărul lor şi aceştia aproape toţi erau străini, armeni, greci evrei şi numai vre-o 30 români – nu precupeţeau nici o osteneală, nici un sacrificiu, pentru a aţâţa spiritele în contra monopolului pentru a întreţine o agitaţie cât mai violentă. Deşi ei interveniseră pe la ambasadorii din Constantinopol ai diferitelor puteri străine, cari începuseră demersuri pe lângă guvernul român şi deşi în târg câştigaseră adepţi chiar printre deputaţii ţării, totaşi guvernul nu cedă deşi se schimbase ministrul de finanţe. Noul ministru, *Strat*, încercă oarecare înţelegere cu negustorii, dar nereuşind, începu să grăbească lucrurile pregătitoare: construcţii şi cumpărări de magazii în care să se depună tutunurile ce urmau să se răscumpere, întocmiri de comisiuni cari să expertizeze şi recepţioneze tutunurile ce se vor declara, etc., etc

3. Modificările aduse legii monopolului din 1864.

Se pare însă că ministrul Strat căpătă repede convingerea, ca să nu zic teama, că nu va putea aplica legea lui Steege într'un timp aşa de scurt şi de aceia veni cu un proect de lege pentru amânarea aplicării monopolului cu un an de zile, adică până la 1 Mai 1866.

Ministrul Strat motivă această amânare zicând că legea din 1864 a fost alcătuită "*într'un mod cam pripit şi nu s'au luat din vreme măsuri pentru punerea ei în aplicare*"[353]. În afară de aceasta, se primise de guvern, de la diferite companii străine, propuneri de a li se da în antrepriză monopolul tutunului şi, zicea Strat, că în faţa unor asemenea propuneri Guvemul nu a putut să rămână indiferent", că "în situaţia noastră financiară

[353] *Şedinţa din 5 Iunie 1865. Monitorul Oficial* No. 128, 1865.

nu trebue să ne arătăm nepăsători pentru asemenea venit" şi deci că guvernul nu putea face mai bine decât a suspenda legea monopolului pe un an" în cursul căruia poate acele societăţi ar veni cu propuneri formale.

După proectul de lege întocmit de Strat, se lăsa liberă cultura, importul şi vânzarea tutunului până la 1 Mai 1866 însă sub controlul Statului care avea să încaseze anumite taxe. Discuţiunile acestui proect de lege au ocupat 2 şedinţe ale adunării elective". Ea fu votată la 9 Iulie 1865. În cursul discuţiunilor din adunare, debitanţii încercară să provoace chiar mişcări de stradă cari însă fură repede potolite.

Până ce această lege să treacă la Senat, Strat se retrase din Minister şi-i luă locul *N. Creţulescu*, care nu-şi însuşi legea lui Strat pentru motivele arătate mai jos: "*Prin neaplicarea monopolului la timp, s'a creeat diferite dificultăţi cari, spre a se aplana, va trebui nu numai un timp îndelungat dar şi de a se face cheltueli cu mult mai mari decât acelea ce s'ar fi cerut la început pentru înfiinţarea fabricilor, pentru angajarea unui număr însemnat de funcţionari, după care va urma să se lase să treacă cel puţin 2½ luni până să se poată aduna tutunurile din toată ţara în depozitele Statului, să se fabrice în modul ce s'a statornicit în câtimi îndestulătoare spre a se distribui pe la toţi debitanţii ce s'ar statornici într'un număr fix pe la toate comunele rurale şi urbane din ţară după prescripţiunile legei; astfel ca la ziua ce s'ar fixa, să nu se poată vinde în toată ţara decât tutunurile şi tabacurile regiei. Osebit, mai sunt de luat în consideraţiuni dificultăţile următoare:"*

1. Necesitatea de a se angaja un număr însemnat de lucrători mai mult sau mai puţin nedeprinşi cu asemenea lucrare specială, care prin urmare va trebui să meargă şovăind un îndelungat timp astfel că ţara ar fi expusă la mai multe pagube şi prin urmare venitul pe care se conta pentru anul I-iu mai ales, să nu se vază mai deloc".

2. Timpul când urma să se pună în aplicare legea, necoincidând cu epoca când se fac închirierile trebuia să se plătească chirii cu mult mai mari decât acelea ce s'ar fi plătit la Aprilie (timpul închirierilor) sau ar fi trebuit să se pună la cale construiri de localuri, fabrici cu care trebuia să cheltuiască sume de bani destul de însemnate, într'un timp când, asemenea cheltueli se putea zice că erau imposibile".

3. În afară de acestea, prin aplicarea monopolului, trebuia să se impună publicului noul gust al tutunurilor preparate, căci sau urmează a se prepara în diferite moduri chimice precum se fac în alte state, spre a se putea conserva, sau dacă îl vom pune în pachete tăiat simplu, cel mult peste 20 zile dela facerea pachetelor, tutunurilor dintr'ânsele se vor usca astfel că nimeni nu le va mai putea lua spre întrebuinţare şi din aceasta va rezulta o pagubă însemnată prin perderea valorii materialului fabricat, osebit de toate celelalte însemnate cheltueli de fabricare şi împachetare".

Tot în acest raport, ministrul Creţulescu, spune*: dacă sa'r fi aplicat proectul asupra taxelor provizorii, rezultatul ar fi fost să nu percepem mai nimic din cauzele următoare:*

Vânzătorii cu ridicata se puneau în poziţiune să declare dela început că în cursul anului nu o să poată vinde nimic şi atunci Ministerul, conform legei, ar fi urmat ca îndată după constatarea câtimei fiecărui, să sigileze magazia tutulor şi să înfiinţeze agenţi în scopul de a sigila şi desigila magaziile de ori câte ori va fi trebuit să revizuiasă marfa spre a nu se supune stricăciunii făcându-se o însemnată cheltuială, pentru conservarea unui obiect străin, care nici într'un timp nu putea să aducă vre-un profit statului".

2. Pentru ce priveşte detailiştii, agenţii fiscului ar fi urmat să sigileze şi desigileze magaziile atât pentru revizuirea obiectului depus spre a se evita stricăciunea ca la vânzătorii cu ridicata, cât şi pentru a se scoate câtimile ce treptat s'ar fi putut să ceară spre consumare. Detailiştii cu toate acestea n'ar fi făcut alt decât a ascunde dela început cea mai mare parte din câtimile ce le-ar fi trebuit spre consumate în cursul anului, ar fi declarat la început o mică câtime spre a plăti de formă oarecari taxe ca să scape aparenţele; şi astfel rămâne învederat că în cursul anului nu s'ar fi perceput taxe nici dela a patra parte a tutunurilor, ţigărilor şi tabacurilor ce s'ar fi consumat în realitate".

3. Prin aplicarea taxelor, preţul de vânzare s'ar fi ridicat în profitul detailiştior şi în paguba consumatorilor". Prin înfiinţarea taxei se recunoaşte în principiu aplicarea unei măsuri retroactive, pentru mărfurile ce erau deja la negustori, cari, până atunci numai prin plata vămei şi a dreptului de axiz erau liberi să le

speculeze în consumaţiunea dinăuntru".

În faţa acestor greutăţi de tot felul, am crezut un moment că aş putea ajunge la o regulare prin înţelegere cu corporaţiunea tutungiilor şi tabacciilor, ca cel puţin pentru anul curent să se poată aduna un venit oarecare care să acopere golul ce lasă scăderea resurselor ordinare".

Neputând însă dobândi nici un rezultat practic, şi în vederea unei necesităţi absolute precum arăt, a trebuit să mă ocup a studia, care ar fi mijlocul cel mai nimerit prin care să putem ajunge a regula statornicirea unui venit sigur din tutun chiar acum îndată, fără ca statul să fie expus la cheltueli fără a se putea aduce vre-o pagubă actualilor proprietari de tutun şi tabac, şi infine fără a se aduce vre-o nemulţumire publicului".

După toată stăruinţa depusă şi studiul cel mai serios ce am făcut fazelor prin care a trecut această chestiune, împreună cu o comisiune ce am convocat înadins, nescăpând din vedere tot odată şi sistemele de adunarea venitului de tutun în statele străine, am văzut că alt mijloc mai nimerit nu stă la noi deocamdată, decât a se menţine în principiu monopolul, asemănat legei din 5 Dec. 1864; cu deosebire numai că în loc de a se lua tutunul şi tabacul brut, de a se fabrica şi da în consumaţiune în pachete printr'o administraţiune ad-hoc şi cu diferite preparative, mai mult sau mai puţin nepotrivite cu obiceiurile fumătorilor din ţară, statul să monopolizeze comerţul de tutun brut şi tabac, adică să se facă singur stăpân pe târg încasând ca venit diferenţa dintre preţul de cumpărătoare al obiectului brut şi acel de vânzare către detailişti, care putând apoi să prepare tutunul şi tabacul în modul în care îl preparau şi mai înainte, îl vor putea vinde la consumatori tot astfel, iar pentru cheltuieli şi câştig li se da o a patra parte din excedentul ce s'ar hotări ca beneficiu pentru stat peste preţul de cumpărătoare, osebit de profitul ce negreşit va avea fiecare din modificarea diferitelor sorturi de tutun, spre a-1 confecţiona în caliţati şi după gustul fumatorilor".

Pentru aceasta statul nu va avea nevoie de alt, decât de a angaja magazii de depozite cu agenţii strict necesari în toate oraşele de reşedinţă ale districtelor şi vre-o trei sau patru magazii de depozite generale, unde va urma să se conserve spre desfacere, atât tutunurile brute, ţigările şi tabacul ce ar fi nevoe să se aducă pe fiecare an din străinătate, cât şi acela care, după un calcul regulat, îi va trebui din cultura indigenă pentru consumaţiunea ordinară. Osebit va trebui a se conserva şi tutunul din recolta indigenă care ar fi destinat pentru exportaţiune şi care după regularea expusă se lasă scutit de orice sarcină".

În consecinţă, Ministrul Creţulescu veni cu decretul princiar No. 970 din 3/15 Iulie 1865 prin care pe de o parte fixa data de 1 August pentru aplicarea legii din 1864 (în loc de 1 Mai 1865 cum prevedea legea din 1864 sau de 1 Mai 1866 cum propusese Strat), iar pe de altă nu rezerva Statului decât monopolul comerţului de tutun brut şi de tabac. Statul trebuia să răscumpere tot tutunul din ţară şi apoi să-l vândă debitanţilor de tutun conform dispoziţiunilor prevăzute într'un alt decret princiar No. 470 din 9 Iulie 1865.

După aceste dispoziţiuni toţi debitanţii erau deci *ţinuţi să cumpere tutun numai dela Stat, dar erau liberi să-1 fabrice şi să-1 vândă în detaliu cum le vor dicta interesele*.

Aplicarea noilor dispoziţiuni a provocat mari nemulţumiri: "*Clasa de oameni a căror interese au fost în realitate atinse de legea monopolului este aceia a tutungiilor şi a comercianţilor toptangii; aceştia nemai putând aduna din toată ţara tutunuri cu preţuri scăzute ca să le vândă în urmă cu preţurile cele mai mari, au perdut un comerţ foarte lucrativ*[354].

La 3 August fu chiar o mişcare de stradă, o adevărată răscoală, care nu fù domolită cleat cu puterea armată după o luptă de 2 ore 2).

Este de notat şi de retinut că, şi de data aceasta, ca şi în 1783, tot agenţii consulari ai Austriei şi Rusiei fură aceia care se puseră cei dintâi în mişcare, protestară energic pe lângă guvernul român şi îndemnară pe supuşii lor să nu predea Statului tutunurile, etc. Guvernul nu ţinu seama însă nici de svârcolirile celor câteva sute de depozitari supuşi străini şi nici de frământările agenţilor consulari, ci a aplicat, la datele hotărate de cele 2 decrete, toate dispoziţiunile prevăzute în ele.

[354] N. Cretzulescu. *Desluşiri asupra Monopolului tutunului*, pag. 18 Bueureşti, 1867.

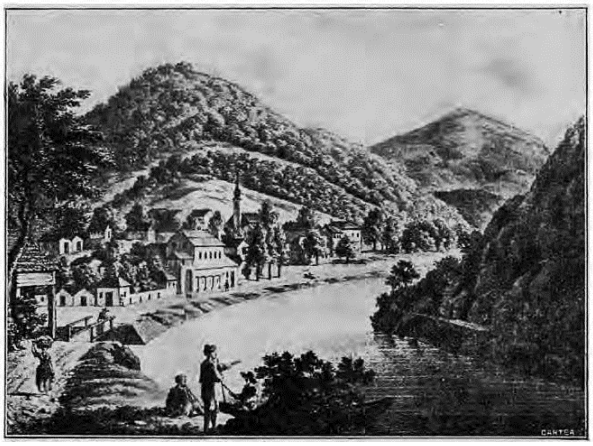

Fig. 72. Orşova veche (1820). F. Wolt del.

4. Prima încercare de a concesiona monopolul tutunului.

Din nenorocire aplicarea acestor dispoziţiuni au dat rezultate dezastruoase. Comisiunile de experţi cari erau în fiecare judeţ şi cari trebuiau să facă extimarea şi răscumpărarea tutunurior, au clasificat tutunurile fiecare în altfel, de oarece nu era stabilită nici o normă pentru controlul acestei clasări. Multe comisiuni au acceptat foi de tutun şi fabricate alterate şi fără valoare; calităţi de tutun inferioare au fost clasate ca superioare. Pe lângă aceasta, s'a plătit negustorilor de tutun din trecut o despăgubire de 15% din câştigul lor, aşa în cât a trebuit să se plătească o sumă de 19.600.000 lei.

Din lipsă de debitanţi statul vindea aceleaşi fabricate vechilor negustori de tutun cu un rabat de 20%.

Din cauză că legea n'a stabilit felul împachetării tutunurilor puse în circulaţie – care ar fi fost singurul mijloc contra sustragerii dela impunere şi care ar fi putut procura şi fiscului venituri sigure, – s'a dat debitanţilor prilejul de a înşela şi Statul prin contrabande, şi publicul prin amestecarea diferitelor feluri de tutunuri".[355]

"*Fără îndoială că în asemenea împrejurări monopolul tutunului nu putea produce fiscului veniturile pe care se comptase. În tot timpul existenţei sale de un an şi jumătate, acest monopol a produs un venit brut de 14.711.527 lei şi un venit net de 5.500.000 lei*"[356]. Cheltuelile au fost deci de 10.211.527 lei, adică 63% din încasările brute.

Ministrul Creţulescu nu putea să nu vadă adevărata stare de lucruri şi să nu fi prevăzut un rezultat atât de defavorabil pentru Stat, dar socotea această stare ca un provizorat, ca un foarte scurt provizorat, şi anume numai până ce va putea concesiona acest *privilegiu unei soc. particulare*, credinţa lui fiind că Statul nu va putea să administreze şi exploateze cum trebue un astfel de monopol: *"...eu am fost,* scria N. Creţulescu în 1867[357]*, în contra monopolului tutunului, nu din punctul de vedere al teoriei monopolurilor, ci pentru greutăţile ce prevedeam că o să întâmpinăm la aplicarea acestei lege*".

Şi în adevăr, în timpul Ministeriatului său, N. Creţulescu primise o ofertă din partea unei Soc. ungare prin împuternicitul ei, bancherul Schoegrady, cu care chiar a încheiat o convenţie provizorie ce urma să fie ratificată de care corpurile legiuitoaie.

Iată ce scria N. Creţulescu în această privinţă: "*Condiţiunile principale erau ca societatea să ia asupră-i toate tutunurile Statului, să se însărcineze a plăti, la scadenţa lor, bonurile emise de tezaurul public pentru cumpărătoarea acelor tutunuri, să plătească Statului pe fiecare an câte 7 milioane lei în primul period de 6 ani, câte 8½ milioane în periodul al 2-lea, câte 9½ milioane în periodul al 3-lea, şi câte 10½ milioane în cel din al 4-lea şi cel din urmă period de 6 ani, şi în sfârşit să clădească 4 depozite şi magazii a căror valoare să fie minimum de 4 milioane lei, construcţiuni cari la finele contractului să rămână pe seama Statului fără nici o despăgubire".*

[355] D. Busuiocescu. *Das tabakmonopol in Rumünien;* Jena, 1905, pag. 16.
[356] D. Busuiocescu. *Das tabakmonopol in Rumünien;* Jena, 1905, pag. 16.
[357] N. Creţulescu. *Desluşiri asupra monopolului tutunului,* pag. 8. Bucureşti, 1867.

Tot într'o vreme (tot în aceiaşi vreme), siguranţa neapărată despre bunele rezultate ce ar fi putut da această ramură de venit public, îndemnase constituirea a două companii (societăţi) indigene una cu capitalurile sale proprii şi alta prin acţiuni. Cea dintâi era reprezentată prin 2 din cei mai mari capitalişti din ţară, D-nii Miron Vlasto şi Cerlenti, iar cea de a doua, de D-nii Nicolae Băleanu şi Vasile Boerescu deputatul. Astfel s'a văzut, în anul 1865 pentru prima oară, introducându-se la noi spiritul de asociaţiune fără care nimic mare nu se poate introduce nici prospera; s'au văzut oameni din toate unghiurile ţării alergând şi cerând, deadreptul sau prin corespondenţă, acţiuni la Comitetul Soc. din Bucureşti prezidat de d-l Băleanu"[358].

Atât convenţiunea provizorie cu soc. ungară cât şi propunerile celor două Societăţi româneşti fură supuse examinării corpurilor legiuitoare, care urma să se pronunţe sau pentru arenduire, şi atunci concurenţa între cele 3 companii era de natură a produce cele mai mari foloase Statului, sau pentru Regie şi în cazul acesta, neapărat *împachetarea*, pentru care se şi luase dispoziţiuni, devenea o necesitate absolută"[359].

Până însă să se examineze chestiunea de către corpurile legiuitoare, Ministrul Creţulescu trecu la Ministerul de Interne, iar până ce noul Ministru de Finanţe, Oteteleşeanu, să ia în cercetare propunerile în chestiune surveni detronarea domnitorului Al. Cuza, instalarea locotenenţei domneşti şi formarea unui nou guvern în care portofoliul finantelor îl luă Mavrogheni.

Între timp se începuse o campanie foarte susţinută împotriva Regiei. Se spunea că s'au făcut fraude mari. Ministrul Mavrogheni ordonă diferite anchete pentru descoperirea fraudelor, dar toate anchetele nu dovediră nimic. Totuşi la Regie era o stare de lucruri în adevăr rea. Ministrul nu luă însă nici o măsură, ba din potrivă, părea că lasă lucrurile să se încurce şi s'ă se înrăiască din ce în ce mai tare ca să poată, probabil, justifica desfiinţarea monopolului sau, mai just, a exploatării lui direct de care Stat.

Vânzările din depozitele Statului deveneau din zi în zi mai slabe, iar contrabandele înfloreau văzând cu ochii.

Iată ce spune N. Creţulescu, în broşura deja citată, în această privinţă: "*Singurele măsuri ce se văd luate sunt publicaţii oficiale în Monitor prin care se chemau cultivatorii tutunurilor a-şi aduce, conform legei, productul lor din 1865 la depozitul Statului spre a se estima şi a se lua de Regie; îndată însă după aceasta, urmară contra-publicaţii prin care se revoca măsura dintâi şi se zicea că guvernul e hotărât a supune chestiunea în aprecierea corpurilor legiuitoare. De aci zmăcinar eşi zăpăceală pe oameni; de aci vânzare ilegală şi frauduloasă, de şi nevoită, din partea bieţilor cultivatori. De aci aprovizionare în contra legei din partea tutungiilor, de pe la particulari şi prea puţini din magaziile Statului*".

Şi în adevăr din Ianuarie 1866 până în Ianuarie 1867 Statul nu cumpărase din mâna producătorilor decât foarte puţin tutun, abia de o valoare de câteva sute de mii de lei; restul se vindea direct, bine înţeles prin contrabandă, chiar debitanţilor cari se sustrăgeau dela obligaţiunea ce aveau de a se aproviziona numai din depozitele Statului.

5. Desfiinţarea monopolului. Taxe pe tutunul importat şi pe tutunul indigen.

Statul rămăsese astfel cu un stoc mare de tutun "cam prost şi cam scump", care nu se mai isprăvea. Era deci nevoe de o lege care să dea posibilitatea Statului să se desfacă de această nenorocită încurcătură în care avea riscaţi vre-o 15 sau 16 milioane lei şi pe cari trebuia să-i scape cu orice preţ.

De aceea, la 5 Ianuarie 1867, guvernul aduse în discuţia Camerilor un proect de lege pentru desfiinţarea monopolului vânzărei tutunului, introducerea de taxe vamale pe tutunul importat şi obligativitatea debitanţilor de a se aproviziona cu o anumită cantitate de tutun din stocurile Statului. Era o lege "*cu totul provizorie, numai până ce Statul se va desface de stocurile sale de tutun*, ceeace se compta că se va întâmpla în maximum 2 ani, după care timp, cultura, fabricaţiunea şi vânzarea tutunurilor trebuiau să rămână absolut libere.

---

[358] Nicolae Creţulescu. *Desluşiri asupra monopolului tutunului*, pag. 14 şi 15, Bucureşti, 1867.
[359] Nicolae Creţulescu. *Desluşiri asupra monopolului tutunului*, pag. 15 şi 16, Bucureşti, 1867.

Această lege s'a votat de Cameră la 9 Ianuarie 1867, iar la Senat la 23 Ianuarie 1867.

Pentru desfacerea în cel mult 2 ani a tutunurilor ce rămăseseră în depozitele Statului, debitanţii erau obligaţi să umpere în fiecare lună, cei de clasa I tutun în valoare de 4.000 lei, cei de cl. II de 2.000 lei, cei de cl. III de 1.000 lei, iar cei ce cl. IV de 400 lei.

Clasarea debitanţilor pe clase se făcea de o comisiune adhoc compusă din 5 debitanţi. Cei cari nu se aprovizionau de la Stat, pierdeau dreptul de debitant.

Două regulamente, unul promulgat la 6 Aprihe 1867, altul la 26 Septembrie 1867, regulau în mod detailat toate măsurile de ordin administrativ în tot ce se referea la debite, preţ de vânzare, etc.

Cultivatorii erau liberi să-şi vândă tutunurile la oricine voiau însă cu toptanul, nu în detaliu.

Neglijenţele şi abuzurile administrative îşi urmară însă cursul lor, tot ca în trecut, şi sub regimul acestei legi. Debitanţii încetară în mare parte de a se aprovizina din depozitele Statului şi nu dedeau în consumaţiune decât tutunurile cumpărate mai eftin din ţară sau din Turcia.

Din această cauză, în timp de un an şi jumătate, Statul nu a putut realiza decât un venit de 3.408.142 piaştri" (lei) iar stocurile de tutun ale Statului nici vorbă nu era să se apropie de epuisare. Deci, după 6 luni când comerţul cu tutun trebuia, conform legei, să devie absolut liber, Statul era ameninţat să rămână iarăşi cu un mare stot de tutunuri în magaziile sale, tutun vechiu, în parte stricat, risipit şi zobit, etc.

Guvernul veni atunci cu o nouă lege*, "legea asupra tutunului*" promulgată la 12 Iunie 1868, care prelungea pe încă 2 ani obligaţiunea debitanţilor de a se aproviziona cu tutun din depozitele Statului.

Noua lege prevedea însă şi o taxă pe tutunul indigen anume "*50 bani de fiecare oca de tutunuri de producţiune indigenă destinată la consumaţiunea dinăuntru or care ar fi calitatea lor*".

Cultura tutunului rămânea cu "desăvârşire liberă".

Fiecare cultivator avea îndatorirea ca, după ce a pus tutunul în "teancuri" sau boccele" (aceasta până la 30 Iulie a anului următor recoltei), să declare cât anume tutun are, unei comisiuni compusă din primar, învătator şi preot, care lua notă într'un tablou ce se înmâna subcasierului pentru verificare şi impunere.

De asemenea comerţul tutunului, tabacului şi ţigărilor era absolut liber, orcine putând "întreprinde profesiunea de tutungiu, fie cu amănuntul, fie cu ridicata cu singura condiţiune de a se aproviziona într'o anumită măsură stabilită prin legea din şi Febr. 1867, şi cu tutunuri, tabacuri şi ţigări din depozitele Statului". Această obligaţiune însă nu era decât pentru maximum 2 ani, căci după acest termen comerţul devenea absolut liber, iar Statul trebuia să-şi desfacă stocurile de tutun ce-i vor mai rămâne cum va putea.

Importul era deasemenea liber însă trebuia să se plătească anumite taxe vamale.

Exportul tutunului indigen era absolut liber şi se restitua exportatorului taxa de 50 bani de ocă, dacă dovedea că a plătit-o.

Conform acestei legi, care s'a aplicat până în 1872, s'a încasat din taxa pe tutunul indigen următoarele sume:

1869	353.803,85 fr.
1870	339.458 fr.
1871	464.905,61 fr.
1872	473.891,85 fr.
Rămăşiţe	202.912, fr.

Din export:

1868	51 fr.
1869	56.298,84 fr.
1870-71	72.481,18 fr.
1872	638.885,17 fr.

Cifra încasărilor din export din 1872, care e de 9 ori mai mare ca cea din 1870-71, se explică prin faptul că se aşteptă introducerea monopolului cu răscumpărările inherente introducerei acelui regim şi deci cu noui posibilităţi de afaceri bune. Fapt evident este că taxele pe tutunul indigen şi pe cel importat n'au dat, în

timpul cât s'au aplicat, rezultatele aşteptate nici din punct de vedere fiscal şi nici din punctul de vedere al propăşirei culturei tutunului.

Fig. 73. — *Regele Carol I* în 1870.

Fig. 73. Principele Carol I în 1870

6. Reinfiinţarea monopolului şi darea lui în concesiune.

Situaţia financiară a ţării continuând totuşi a fi din ce în ce mai rea – deficitele bugetare reprezentau în ultimul timp peste 16% din buget iar încasările din taxele pe tutun fiind cu totul neînsemnate, a trebuit să se revină iarăşi la ideea introducerii monopolului complect. Două proecte de legi fusese depuse în Cameră – unul în 1869 de ministrul Golescu şi altul în 1870 de ministrul Grădişteanu – dar nici unul din ele nu ajunse să fie luat în discuţiune.

Era, de sigur, prea mare teama de a nemulţumi ţara şi de a provoca agitaţii pe chestia monopolului, care avea foarte mulţi adversari, unii din convingere, alţii din interese, iar majoritatea din simpla antipatie faţă de orice măsură restrictivă luată de Stat. Mai era apoi şi experienţa trecutului, pe cât de îndelungată tot pe atilt de dezastruoasă pentru Stat şi cetăţeni, care prevestea o opunere foarte dârză la introducerea monopului.

Totuşi situaţia financiară a Statului cerea imperios crearea de noi surse de venituri, iar monopolul, după exemplul altor State, era singurul în măsură să creeze acele venituri. Însusi Domnitorul Carol, prin mesajul tronului din 1871, cerea aceasta: "*Guvernul meu va sprijini şi va pretinde votarea proectelor, depuse deja în sesiunile trecute, cari privesc monopolul tutunului. Aceste proecte sunt absolut necesare şi trebuesc aduse în discuţiune cât mai repede posibil, pentru că prin aceasta ni se oferă siguranţa, ca la începutul anului viitor să putem regula toate cheltuelile statului şi preîntâmpinâm nouile greutăţi financiare, care ar face imposibil succesul operei luate asupra noastră*".

Proectul fu depus pe biurourile Camerii iar raportorul comitetului de delegaţi ai secţiunilor Camerii, G. Brătianu, depuse un raport lung şi documentat în care se oglindeşte admirabil starea de spirit în care s'a examinat şi discutat proectul în chestiune[360] *"... nu vă pot ascunde, D-lor, că impresiunea simţită de comisiunea Dv. cu facerea legii de monopol a fost din cele mai ne mulţumitoare. D-nii delegaţi se identificau în această privinţă cu adânca nemulţumire a secţiunilor ce reprezentau. Nemulţumirea nu era însă numai a secţiunilor şi a D-lor delegaţi, ci a ţării întregi după cum toţi o ştim. Cum nu putea să nu se resimtă de la prima vedere o nemulţumire şi o neplăcere în toate clasele societăţii? Căci cine nu ştie, că, în teză generală, monopolul are în contra sa toate prevenţiunile şi toate antipatiile populaţiunilor dintre care unele, trebue s'o confes, fondate pe raţionamentele cele mai incontestabile".* Iar ceva mai departe*: "...ori-care ar fi fost propriile păreri ale D-lor delegaţi, aceştia erau, prin însuşi votul secţiunilor respective, obligaţi a nu respinge monopolul decât atunci când s'ar găsi un echivalent de impozite mai bun, mai puţin vexatoriu, prin care să se poată înlocui în mod avantajos monopolul*".

Şi în adevăr, atât în sânul comisiunei delegaţilor, cât în Cumeră s'au frământat şi alte diferite propuneri

[360] *Monitorul Oficial* No. 269 din 3 şi 15 Decembrie, 1871.

de impuneri cari să înlocuiască monopolul. Una din ele constă în impunerea plantaţiunilor de tutun la o taxă de 300 lei de pogon, care, socotind mijlocia producţiei la 300 ocale de pogon, ar fi însemnat 1 leu de oca. În acelaş timp se propunea ca tutunul străin importat să fie impus la o taxă vamală de 20 lei ocaua. O a doua propunere, susţinută de mulţi cultivatori, negustori şi tutungii, cerea ca să se impună pogonul de tutun cu o taxă de 30 lei şi în plus fiecare oca de tutun din recolta indigenă cu 2 lei. În afară de aceasta, tutunul importat să, fie supus la o taxă de vamă de lei 10 de oca şi să se introducă brevete pentru debitanţii de tutun.

Majoritatea Comitetului delegaţilor a rămas însă la proectul depus de guvern cu foarte puţine modificări. Discuţiunile din Cameră care au ocupat 5 şedinţe consecutive, au fost destul de aprinse dar fără vre-un interes deosebit.

S'au reeditat toate învinuirile ridicate de economiştii străini contra monopolului şi în special învinuirea că monopolul sugrumând libertatea culturei, industriei şi comerţului de tutun, va distruge producţia tutunului indigen. "*Toţi economiştii*, – zicea N. Ionescu, unul din cei mai apreciaţi oratori ai vremei de atunci – *au demonstrat că o ţară nu poate progresa când are asemenea instituţiuni, şi dacă s'ar fi găsit vre-un economist care să fi încercat să probeze contrariul, un asemenea economist nu poate merita nici chiar de a i se cita numele*".

Obiecţiunea cea mai puternică şi pe care a ridicat-o cei mai multi oratori, se referea la ideea concesionărei monopolului unei Soc. particulare. Lucrările concesionate de Stat până atunci (drum de fer, poduri, etc.), dăduse rezultate atât de rele în cât în opiniune publică era un curent vădit ostil acestui sistem.

Ceeace este însă demn de remarcat şi de reţinut din toate discuţiunile referitoare la legea din 1872, este preocuparea *tuturor de a nu nimici cultura tutunului din ţară şi de a nu stânjeni exportul, preocupare de care erau stăpâniţi chiar şi susţinătorii monopolului*. Cu cât vom lăsa exportaţiunea mai liberă de orice impunere, zicea M. K. Epureanu, cu atât vom putea compensa greutăţile pe care le-am introduce asupra agriculturei cu ocazia monopolului. Prin urmare, pe de o parte să ne facem un venit prin introducerea monopolului, iar pe de alta să lăsăm exportul cu totul liber ridicându-i orice stavile"[361].

Legea, totuşi, a fost votată în forma depusă de guvern. În esenţă, legea din 1872 conţinea exact aceleaşi principiu ca şi legea din 1864, adică dreptul deplin de monopol al Statului asupra culturei, fabricaţiunei şi vânzărei tutunului indigen şi străin sub orice formă, de orice calitate şi pentru oricare întrebuinţare", însă guvernul era autorizat (art. 3) de a da în întreprindere privată pe termen de 15 ani" exploatarea acestui monopol, pe cale de licitaţie şi pe temeiul unui caet de însărcinări" alcătuit de Ministerul Finanţelor.

În ceeace priveşte asigurarea că producţiunea indigenă nu va fi stânjenită, legea nu pune aproape nici o restricţiune culturei tutunului, fiecare putând să cultive tutun în orice parte a ţărei însă numai pentru Regie sau pentru export şi cu îndatorirea ca, înainte de 10 Ianuarie, să declare aceasta indicând comuna şi situaţia terenului pe care vrea să-l cultive. Declaraţiunile, care se puteau face chiar şi la Primăria Comunei respective, erau înaintate unei comisiuni judeţene din care făcea parte şi reprezentantul Regiei. Acesta era obligat ca, în termen de 10 zile dela primirea declaraţiunilor, să se pronunte dacă Regia consimte sau nu ca declarantul să cultive tutun pentru dânsa sau pentru export. Comisiunea, respectiv Regia, nu avea deci dreptul de a nu admite cuiva să cultive tutun, ci numai de a hotări dacă ea consimte ca acea cultură să se facă pentru ea. În caz contrariu, cultivatorul rămânea liber să cultive pentru export.

Bine înţeles că legea prevedea o serie de îndatoriri pentru toţi cultivatorii de tutun în scopul de a împiedica contrabandele.

Tutunurile pentru Regie se plăteau după anumite tarife publicate în cursul lunei Octombrie al anului premergător recoltei, iar clasarea şi preţuirea lor se făcea de care agenţii Regiei. În caz de nemulţumire, putea face apel la Comisiunea districtuală care era compusă din delegatul Regiei şi un delegat al Comitetului permanent şi care, pentru cazurile de contestaţiuni, se complecta cu expertul numit la începutul fiecărui an de care preşedintele tribunalului local.

[361] *M. Of.* No. 270 din 4/16 1871. Şedinţa din 30 Noembrie 1871.

Tarifele de preţuri pentru cumpărarea tutunurilor cultivate pentru Regie se întocmeau pe zone, fiecare zonă cuprinzând "*localităţile care se asemănau mai mult unele cu alte fie prin natura solului, fie prin mijloacele obişnuite de cultură fie prin orice alte împrejurări*". Gruparea localităţilor în zone se făcea la fiecare 5 ani de către Ministerul Finanţelor de acord cu Administraţia Monopolului.

Fixarea preţurilor pe zone, pe calităţi, după felul seminţei din care provenea tutunul, etc. se făcea de către o comisiune compusă din "6 arbitri numiţi în număr egal de către Ministerul Finanţelor şi Administraţia Monopolurilor", care luă şi avizul motivat ale Comisiunilor districtuale.

În ceeace priveşte tutunul cultivat pentru export, producătorii erau supuşi controlului organelor Regiei ca să nu înstrăineze nimic din recolta lor şi aveau îndatorirea ca, până în luna Septembrie a anului următor, să-şi exporteze întreaga recoltă.

În cazul când nu-1 puteau exporta până la acea dată, erau îndatoraţi să-1 transporte şi înmagazineze în depozitele Regiei plătind magazinajul până ce puteau să-1 exporteze.

Toate dispoziţiile privitoare la fabricaţie, vânzate, contravenţii, etc., erau aproape identice celor din legea din 1864.

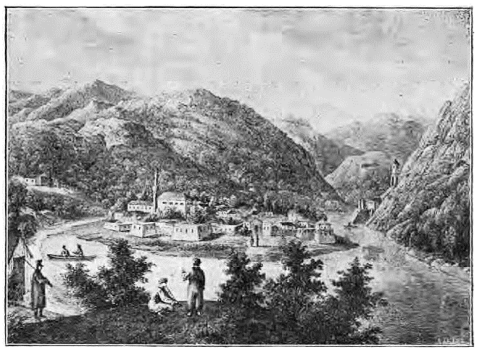

Fig. 74. Orşova noua, cu vedere a portului Ada-Kale (Kunicke lithogr.)

Licitaţia pentru concesionarea monopolului s'a ţinut în fine, la începutul lunei Mai 1872. D-1 C. Bacalbaşa ne descrie[362] astfel modul cum s'a ţinut acea licitaţie: „*La licitaţie au participat 23 societăţi dar în cele din urma au mai rămas în luptă de cât două: Soc. ungară care a biruit şi o societate română, soc. oltenilor, reprezentată printr'un domn Vlădoianu. Operatia s'a făcut în modul urmator: Licitaţia a fost orală, în localul Ministerului de Finanţe, fiind de faţă toţi Miniştrii. S'au luat trei bucăţele mici de lumânări de stearină şi s'a aprins una din ele; întâia serie de licitaţie s'a încheiat când s'a stins lumina.*

A doua serie a urmat la fel. Apoi a fost aprinsă a treia bucată, iar lupta crâncenă a început între compania oltenească şi compania ungară. Compania oltenească s'a urcat până la 8 milioane, dar compania ungara a dat 10 mii lei mai mult. În acel moment s'a stins şi a treia bucăţică de lumânare.

Ungurii au obţinut aprobarea licitaţei pentru dânşii la suma de 8 milioane zece mii lei".

Societatea aceasta (Franco-Ungarian-Bank) era o societate maghiaro-evreiască din Budapesta în asociaţie cu Banca României.

La 17 Mai 1872 s'a încheiat contractul, iar la 7 August 1872 s'a şi pus în executare.

Prin contract, Băncile concesionare constituite curând după aceia în societate pe acţiuni cu un capital de 25 milioane lei luau asupra lor exploatarea monopolului pe un termen de 15 ani cu o arenă anuală de 8.010.000 lei pentru prima perioadă de 5 ani, 9.612.000 anual pentru a doua perioadă de 5 ani şi de 11.534.400 pentru ultima perioadă. Plata arendei se făcea în rate lunare.

Concesionarii aveau obligaţia să construiască 2 fabrici cu magazinele şi toate anexele necesare, iar la expirarea termenului de concesionare, toate acele construcţii şi instalaţii rămâneau proprietatea Statului.

În ceeace priveşte cultura tutunului indigen Soc. concesionară era ţinută să sprijine desvoltarea ei prin obligaţiunea *ce-şi lua de a întrebuinţa numai tutun indigen pentru fabricarea cal. III, IV şi a V*, iar Statul îşi

[362] C. Bacalbaşa. *Bucureşii de altă dată*. vol I, pag. 102.

rezervă dreptul de a supraveghea ca interesele cultivatorilor şi consumatorilor să nu fie atinse.

Legea aceasta din 1872 aveq, în ce priveste cultura tutunului, o dispoziţiune foarte defavorabilă concesionarilor sau, mai exact, Administraţiei monopolului şi anume *dreptul oricui de a cultiva tutun pentru Regie dacă feicect o declaraţiune şi dacă Regia, prin delegatul ei, nu i-ar fi putut răspunde în termen de 10 zile într'un sens sau altul*. Cum în marea majoritate a cazurilor răspunsul nu se putea da în termenul legal de 10 zile, declarantul era în drept să cultive tutun iar regia era obligată să i-1 cumpere conform tarifului. Din această cauză Regia, pe de o parte se, găsea în faţa unui mare număr de cultivatori a căror recoltă, deşi întrecea nevoile Regiei, trebuia să o cumpere, iar pe de alta, culturile erau atât de împrăştiate pe tot cuprinsul ţărei în cât era imposibil un control serios şi deci o impiedicare eficace a contrabandelor.

Guvernul care, din punct de vedere financiar, avea acelaş interes cu Soc. concesionară, a admis modificarea legei (Art. 6, 17, 23, 24 şi 30) înăsprind măsurile restrictive pentru stârpirea contrabandelor şi culturelor ilicite şi prelungind la 25 zile termenul în care Regia trebuia să răspundă celor ce declarau că voesc să cultive tutun.

Cu toate acestea treburile Regiei nu s'au îndreptat fiindcă după cum spune D-1 Busuiocescu în lucrarea D-sale deja citată *adevărata cauză a răului n'a fost înlăturată*, şi anume lipsa unei conduceri unitare şi dibace. În primii 2 ani Societatea concesionară a făcut afaceri rele prin faptul că a pierdut o parte însemnată a capitalului său, anume 4.390.128 lei. Cauza a fost că, Societatea a trebuit înainte de toate să organizeze din temelie Regia, să construiască fabrici şi să formeze funcţionari capabili. După aceia, şi atâta timp cât englezul Wingfield a stat în fruntea Regiei, afacerile au mers mai bine. Acesta a pus ordine şi punctualitate în afaceri, aşa că s'a asigurat capitalului industrial o dobândă potrivită. În anul 1875 s'a realizat un beneficiu net de 951.328 lei, sau 3,980%. Sub conducerea Directorului General Lang, afacerile Regiei au mers din nou rău, deşi acesta promisese acţionarilor munţi de aur. În anul 1876, Societatea concesionară a realizat un beneficiu numai de 143.136 lei. Cauza era pe de o parte cheltuelile mari, după cum vom vedea mai târziu, – aici menţionăm numai că Directorul General primea un salariu de 120.000 lei anual în afară de locuinţă, încălzit, luminat, etc., un Director de fabrică 40.000 lei pe an, – iar pe de altă parte, neglijenţa admistraţiei. Ţara nu era aprovizionată cu fabricatele necesare. În multe comune nici nu existau debite, iar acolo unde existau nu se puteau obţine calităţile dorite". Mai departe, acelaş autor, bazat pe diferite publicaţiuni contimporane şi relaţiuni oficiale, arată că "*fabricatele de tutun erau în general rele şi preţurile prea ridicate*" aşa că populaţia a trebuit să recurgă la fraude şi contrabande, iar ţăranii şi mai nemultumiţi[363] au început să cultive prin grădini şi locuri dosnice tutun pentru trebuinţele lor proprii[364].

După arătările Regiei, ne spune tot D-1 Busuiocescu, cultura ilicită şi contrabandele atinsese cifre enorme:

Anii	Cultură ilicită	Contrabande
1875-76	445 pog.	6581 kgr.
1876-77	820 pog.	16452 kgr.
1877-78	1416 pog.	32330 kgr.

Dar, dacă soc. concesionară a îndurat pagube, apoi şi cultura tutunului indigen a avut de suferit enorm,

[363] Un cântec popular de pe acele vremuri:

Am rămas cu capul gol...
Tutunul ni l'a luat,
L'a luat l'a împachetat
Şi la cârciumari la dat,
Vinde pacul zece bani.
Are omul zece bani,
Nu ştie pe tutun să-1 dea
Ori pe ţuică ca să bea!

(T. Pamfile. *Tutunul*. Ms. No. 4814 Ac. Rom.).

[364] Nu e vorba aci de culturi compacte de tutun, ci de fire de tutun cultivate prin locuri dosnice, şi cari s'au calculat apoi ca suprafeţe compacte socotindu-se 10.000 fire la pogon.

din cauză că concesionarii aveau tot interesul de a reduce la minimum posibil întinderile cultivate de tutun. Marele agronom şi economist, P. S. Aurelian[365], scria în această privinţă următoarele: "*O cultură care se lăţise foarte mult în ţara noastra este a tutunului.*

Foloasele ce raporta cultura acestei plante atât în comerciul local cât şi pentru exportaţiune, îndemnase pe agricultori a o îngriji foarte de aproape. Mulţi dintranşii nu s'au multumit numai să aducă sămânţa din Turcia, dar chiar cultivatori locali pentru a trata planta după cum se face la loc. Cultura mergea prosperând şi putea deveni o ramură din cele mai productive ale agriculturii noastre; însă fiscul a socotit de cuviinţă să concesioneze cultura şi vânzarea tutunului unei companii; aceasta a fost o lovitură de moarte pentru cultura tutunului. De la monopol încoace mai toţi proprietarii au abandonat cultura; ţăranii o fac de nevoie, însă pe întinderi mici; astfel că regia importa tutun. Iată dar unde am ajuns: de unde România trebue să fie ţara producatoare de tutun, ea s'a făcut clienta Ungariei, Turciei şi a altor ţări. De bună seamă legitime vor fi interesele fiscului; însă în cestiunea tutunului avem convicţiunea că putea să se lase cultura şi comerciul liber şi Statul prin impozite să se folosească mai mult fără ca să priveze agricultura ţării de una din cele mai importante culturi. Aiurea se caută a se introduce în agricultură cât mai multe plante şi în special plante industriale; noi, ca şi cum vreun geniu rău ne-ar îmboldi, de abia vedem o cultură că prinde rădăcini şi facem ce facem ca să o înăbuşim".

7. Anularea concesiunei şi trecerea regiei monopolului tutunului în administrarea directă a Statului.

În situaţiunea această ne găseşte răsboiul independenţei din 1877 care a înrăit şi mai mult lucrurile la Regie. Împrejurarea că, în urma acestui răsboi Rusia obţinuse Basarabia prin tratatul dela Berlin, a dat posibilitate soc. concesionare să găsească un motiv pe temeiul căruia să ceară resilierea contractului. Până atunci nu putea invoca în sprijinul resilierii decât faptul că Statul nu-i dădea sprijinul datorit pentru stârpirea contrabandelor din culturile ilicite, fapt care însă trebuia dovedit juridiceşte. Acum putea invoca un fapt juridic: obiectul contractului nu mai era acelaş, s'a micşorat teritoriul ţării, etc., etc.

În consecinţă B. H. Lang, Directorul General al Regiei, a notificat formal Ministerului de Finanţe că societatea concesionară va considera reziliat contractul din ziua în care Basarabia va retrocedată Rusiei şi că dacă guvernul admite, poate să gireze maximum încă 2 luni afacerile Regiei, nu însă pe bazele contractului denunţat ci plătind Statului 45% din vânzarea brută. După expirarea acestui termen Regia nu-şi mai ia nici o răspundere decât numai dacă între timp guvernul va admite schimbarea bazelor contractului.

Guvernul era pus într'o situatie foarte grea. Socotind imposibilă luarea Administraţiei monopolului pe seama Statului, din cauza lipsei personalulul competent şi a marilor cheltueli ce trebuia să facă, nu-i rămâneau decât două perspective: sau să reesamineze clauzele vechiului contract şi să cadă de acord cu Societatea concesionară pentru prelungirea contractului pe alte baze, sau să nu admită rezilierea şi deci să între în proces cu Societatea concesionară. Ministru de Finanţe de pe acea vreme, D. A. Sturza, a găsit ca mai oportună soluţia reesaminărei clauzelor vechiului contract şi ca atare, după tratativele urmate cu Soc. concesionaiă, au căzut de acord asupra următoarelor puncte:

I. Restrângerea culturei tutunului numai la 6 judeţe (Ilfov, Dâmboviţa, Vleva, Tutova şi Fălciu), cu dreptul guvernului de a cere admiterea şi altor judeţe dacă suprafaţa ce s'ar cultiva pe întreg judeţul ar atinge 250 hectare, fără ca într'o comună să se poată cultiva mai puţin de 25 hectare.

Prin această restricţiune se dă Regiei posibilitatea de a supraveghea culturile de tutun mai de aproape şi de a împiedeca culturile ilicite şi contrabandele.

2. Redevenţa fixă de 8.000.000 nu se mai mărea cu 20% la fiecare perioadă de 5 ani, ci se fixa la 8.115.000 lei pentru tot timpul, iar dacă venitul brut rezultat din vânzări va trece de 18.000.000 lei anual, atunci se va mai vărsa Statului 45% din prisosul încasărilor.

[365] P. 5. Aurelian. *Terra nostra*, ed. II-a, pag. 165, 166.

În afară de acele două clauze primordiale se mai admisese: mărirea garanţiei, înăsprirea măsurilor pentru urmărirea şi constatatea contrabandelor şi o reglementare mai strictă a condiţiunilor pentru cultura tutunului de export.

Pe baza acestui acord, guvernul întocmi un proect de lege care fu adus în discuţiunea Camerilor în şedinţa dela 15 Martie 1879.

Atât expunerea de motive a Ministrului de Finanţe cât şi raportul Comitetului delegaâilor, nu s'au mărginit numai la examinarea chestiunilor în litigiu, şi în consecinţă la modificările ce se cereau să se aducă legei şi contractului, ci la însuşi principiul monopolului. Raportul Comitetului delegaţilor era extrem de violent împotriva monopolului, ceeace nu-1 împiedică însă ca, în concluzie să ceară nemodificarea contractului şi deci menţinerea monopolului în forma lui concesionată! Discuţiunile din Cameră s'au urmat şi ele mai mult în jurul principiului monopolului, cu un mare lux de date şi citate din lucrări şi ţări străine, ca şi când ar fi fost în discuţiune însăsi monopolul tutunului.

În ceeace priveşte partea referitoare la concesionari, deşi a fost mai puţin discutată, se degaja însă din cuvântările majorităţii oratorilor, o antipatie vădită pentru Societatea concesionară.

Unul din oratori, deputatul D. Pruncu, singurul care s'a ţinut strict în chestiune, a criticat în mod foarte judicios şi documentat pretenţiunile concesionaţilor şi a pledat cu multă convingere luarea de către Stat a administraţiei monopolului tutunului. El şi-a încheiat cuvântarea astfel: "*Termin declarând că eu nici odată nu voi da un bacşiş de 2 milioane unor oameni cari nu au nici un capital depus în monopolul tutunurilor, şi nu voi da acest bacşiş fiindcă nu voesc să ajungem în starea în care a ajuns Egiptul, nu voesc să văd într'o zi în locul D-lui Sturza, pe D-1 Crawley sau pe D-1 Lang*"!

Această eşire a deputatului Pruncu era, se pare, în asentimentul majorităţei Camerei, care a respins proectul guvernului cu 56 voturi contra 29. De altfel însuşi primul Ministru, Ion Brătianu, terminându-şi cuvântarea cu care s'au încheiat discuţiunile acestui proect, spunea: "*Noi ne-am împlinit datoria, ne-am adresat la Dvs, şi la luminele Dvs. neputând face altlel. Dvs. n'aveţi decât să faceţi după cum veţi crede de cuviinţă. Să studiaţi chestiunea cu profunditate şi să vedeţi mai ales dacă argumentele opoziţiunei au vre-o greutate contra acestui proect; noi ne-am făcut datoria, rămâne acum ca Dvs. cari cunoaşteţi chestiunea, să ne arătaţi ce trebue să facem*".

E de remarcat că şi în discuţiunile ce s'au urmat asupra acestui proect de lege, chestiunea culturei tutunului indigen pentru consumul intern şi în special pentru export, a preocupat în de aproape pe oratori şi a fost unul din motivele care a contribuit la respingerea acestui proect în care, precum am spus, se prevedea restrângerea culturei tutunului numai la 6 judeţe, iar pentru culturile în vederea exportului stabilea dispoziţiuni mult mai severe cari, deşi puteau preîntâmpina în adevăr posibilităţile de contrabandă însă îngreuiau enorm situaţiunea cultivatorilor de tutun pentru export.

Motivul cel mai puternic de respingere a fost însă micşorarea redevenţii, lucru despre care, după cum spune D-1 Th. C. Aslan[366], deputaţii nici nu voiau să ştie de dispoziţiunea care era scrisă în lege în virtutea căreia Statul devenea părtaş cu Regia la câştigurile ei viitoare cu 45 % din vânzările brute ale tutunurilor, când ele ar depăşi suma de 18.000.000 lei". Aceasta din cauză că deputaţii *"nu aveau nici cea mai mică încredere că veniturile brute ale Regiei aveau să treacă peste 18.000.000 lei, şi prin urmare Statul nu ar fi avut ce să împartă cu acţionarii Regiei, ci avea să sufere o reducere sigură din suma pe care Regia era datoare să o dea Statului după vechiul contract dintre Stat şi Regie*".

Acelaş autor calculând 45 % din încasările brute ce au trecut peste 18.000.000 lei într'un period de 9 ani dela resilierea contractului (1879-1888), arată că viitorul a dat dreptate Ministerului de Finanţe, iar nu deputaţilor cari nu au avut încredere în puterea de desvoltare economică a acestei ţări", căci, în adevăr, diferenţa în plus ce s'ar fi cuvenit Statului, conform prevederilor proectului respins, ar fi fost dela 1.000.000 lei până la peste 2.000.000 lei anual, sau în total 10.857.950 lei pe toţi cei 9 ani.

[366] Th. C. Aslan. *Studiu asupra monopolurilor în România*, Bucureşti, 1906. Pag. 171.

Din fericire însă Statul luând asupra sa monopolul, nu numai că nu a păgubit cele 10.857.950 lei ci, din potrivă, după cum vom vedea în altă parte, a câştigat în decursul celor 9 ani aproape 50.000.000 lei.

Neîncrederea unora, fie în desvoltarea economică a ţării, fie în capacitatea şi destoinicia elementului românesc, a fost în mod strălucit spulberată prin rezultatele obţinute de Stat ca administrator direct a monopolului tutunului. Este locul aci să reamintim că o bună parte din meritul acestei isbânzi este al lui G. C. Cantacuzino, cel dintâi Director General al Regiei Monopolului tutunului, care cu mult curaj şi cu mai multă încredere în destoinicia elementului românesc a luat în sarcina sa organizarea şi conducerea acestei mari şi grele administraţii.

Fig. 75. Gh. C. Cantacuzino, primul director General al Regiei Monopolurilor Statului.

Dar să revenim la istoricul chestiunei. Contractul s'a reziliat pe baza unei legi speciale (votată la 24 Martie 1879) promulgate la 28 Martie 1879 în următoarele condiţiuni: toate clădirile, instalaţiile, maşinele, uneltele, etc. celor 2 fabrici (Bucureşti şi Iaşi) treceau în proprietatea Statului care se obliga să achite Soc. concesionare suma de 740.000 lei, contravaloarea cotelor de amortisment al acestor imobile pe timpul pentru care Societatea a renunţat la contract. Pentru suma de 3.380.000 lei ce Societatea datora Statului, şi care reprezenta cota parte din arenda anuală, procente pentru ratele întârziate, etc., Societatea ceda Statului toate tutunurile brute şi fabricate ce se găseau la 6/18 Martie 1879 în depozitele fabricelor şi în toate depozitele ei din ţară. Bine înţeles că o comisiune specială avea să inventarieze aceste produse şi să fixeze precis cantitatea lor, rămânând apoi ca Statul să plătească Societăţei mărfurile ce s'ar găsi în plus faţă de prima estimare, iar pentru cazul când s'ar găsi în minus, Statul era în drept să reţină contravaloarea diferenţei din garanţia ce Societatea avea depusă la Cassa de Depuneri.

Şi astfel la 7/19 Aprilie 1879 Statul a luat efectiv în mâinele sale, în mod provizoriu, administrarea monopolului tutunului, urmând ca să se ţină o nouă licitaţie pentru arendarea lui, aşa cum se prevedea în Art. 2 al legei promulgate la 28 Martie 1879.

Printr'un "Regulament provizoriu pentru administrarea Regiei Monopolului Statului" decretat tot la 28 Martie 1879, s'a instituit un "Consiliu de Administraţie" şi o "Direcţie Generală" cărora li s'a dat sarcina nouei administraţiuni fixându-le şi atributiunile.

Licitaţia prescrisă de lege nu s'a mai ţinut; administrarea exploatarei tutunului a continuat să fie făcutăa direct de Stat iar rezultatele au întrecut toate aşteptările.

În adevar, în 1879-80 venitul net al monopolului tutunului administrat direct de Stat a fost de 12.684.310, iar în 1880-81 de lei 15732.722, pe câtă vreme prin sistemul concesiunei ar fi fost, după vechiul contract, abia de 9.618.000 lei, iar dacă Statului i s'ar fi dat 45% din încasările în plus peste cele 18.000.000 lei aşa cum prevedea noul proect respins de cameră, partea Statului în exerciţiul financiar 1880-81, ar fi fost de circa 1.000.000 lei peste redevenţa fixă în loc de peste 5.000.000 lei cât a produs administrarea directă.

De aceea s'a renunţat în mod definitiv de a se exploata monopolul tutunului prin concesionare, renunţare care nu numai că n'a întâmpinat nici o dificultate dar a dat o deplină satisfacţie opiniunei publice care nici odată n'a văzut cu ochi buni acest sistem de exploatare.

Prin legea votată la 7 Aprilie 1881 se dă forma legală administrării monopolului direct de către Stat: "*dreptul de monopol, Statul îl va exercita direct, în virtutea legei de faţă, printr'o administraţie specială*".

Prin legea aceasta, în cari s'au înglobat şi dispoziţiunile provizorii din 1879, se organizează serviciile centrale şi exterioare ale Administraţiei monopolului tutunului, se stabileste atribuţiunile diferitelor servicii, etc., fără să modifice cu nimic principiile de bază ale monopolului.

După 6 ani, în Februarie 1887, se votează şi promulgă o nouă lege a monopolului tutunului în care, pe baza experienţei capătate în cursul celor 6 ani de aplicare, s'au introdus diferite modificări şi adaose menite să desăvârşească organizarea administraţiei acestui monopol.

Între timp s'au dat în seama Administraţiei monopolului tutunului şi administrarea monopolului sării (1881), a monopolului chibriturilor şi cărţilor de joc (1887), a pulberei de vânat şi explosivelor în genere (1898) şi a hârtiei de ţigarete (1900), fiecare fiind administrate după legile lor speciale.

În 1912 toate legile referitoare la monopolurile din România au fost înglobate într'o singură lege intitulată "*lege pentru administrarea şi exploatarea Monopolurilor Statului*". În legea aceasta s'au concentrat şi sistematizat toate dispoziţiunile referitoare la diferitele monopoluri, bine înteles complectându-le şi precizându-le.

Totdeodată s'a dat forma legală diferitelor servicii ale Regiei cari între timp fuseseră create pe cale bugetară sau prin simple decisiuni ministeriale.

Prin legea specială din 7 Februarie 1929, Statul a concesionat drepturile sale de monopol pe cari şi le exercită prin *Regia Monopolurilor Statului (R. M. S.)*, instituţiei noui create numită *Casa Autonomei a Monopolului Regatului Român (C .A.M.)*, căreia i-a acordat o completă independenţă financiară.

Noua instituţie, cu complecta ei autonomie de gestiune şi cu caracterul ei de întreprindere comercială privată, este în drept de a contracta împrumuturi internaţionale pentru Stat în vederea stabilizării monetare, a desvoltării economiei naţionale, etc. şi are o mai mare libertate de acţiune în exploatarea monopolurilor ce-i sunt concesionate apropiind-o astfel de întreprinderile private.

Anexe

XIX. CUVÂNT CONTRA NICOTIANEI

de în veci pomenitul şi fericitul între morţi, prea înţeleptul Voivod Nicolae Mavrocordat. Acum pentru prima dată, editat în Iaşii Moldovii în zilele prea înălţatului şi prea iubitorului de cultură Voevod Alexandru Ion Mavrocordat în tipografia fondată de preotul chir Mihail Romeul şi chir George Hagi Dinu din Tricala, 1786, August 25![367]

Vai, se zice, acelora cari numesc dulcele amar, şi amarul dulce, dar, nu numai a numi dulcele amar comportă responsabilităţi neobişnuite, ci şi a lăsa ca amarul să se ridice în contra dulcelui şi apărătorii acestuia să predomine, e judecat ca mare nelegiuire şi nedreptate. Din contră cei ce se ridică în contra lor şi dacă e cu putinţă, rezistă mulţimei apărătorilor minciunei, îşi atrag multe laude dela cei cuminţi şi primesc cât de multe recompense dela dătătorul bunurilor precum adversarii adevărului primesc pedepsele relei lor voinţe.

De asemeni, e om de nimic şi acela care ascultă pe cei ce ridică în laude mari banul gol sau, mai bine zis, banul nou şi născocirea din ultimul timp, cauza a mii de rele, banul atât de folositor vieţii, pe cât născocirea e producatoare de pagube corpului celor ce o întrebuinţează; de aceea m'am decis să scriu în contra acestei născociri şi în contra celor ce o laudă, nădăjduind că chiar dacă nu voi abate dela ruşinoasa faptă pe cei ce s'au obişnuit cu ea şi pe cei ce au crescut cu ea, (căci la aceştia obiceiul e devenit acum, natură), dar totuşi cuvântul evidenţiind răul acestei născociri, nu va lăsa să fie biruiţi de ea pe cei cari însă n'au fost cuceriţi de pasiune.

În adevăr, se produce pe câmpii o buruiană cu foaia lată, care n'a avut vre-o denumire dela cei vechi, azi e denumită nicotiana de cei ce o întrebuinţează, ea e culeasă foaie cu foaie, de oameni, e uscată la căldura soarelui, şi după ce umezeala ei a fost disolvată de căldură, devine uscată, şi în starea aceasta e răspândită sub forma de legături vânzându-se cu mulţi bani, iar după ce se sfarmă de cumpărători se depune într'un mic vas de pământ, de formă încovoiată şi care e găurit în două părţi, într'o parte se pune materia destinată a fi arsă, iar în partea cealaltă se adaptează un tub lung, fabricat din lemn; pe acesta ţinându-1 între buze trag prin el fumul buruienei ce arde. Şi unii înghit fumul şi îl bagă în stomac, transformând pântecele lor în cuptor iar alţii îl dau afară prin nas, iar cei, ca să zicem aşa, ce sunt mai cu măsură în viţiu, îl ţin puţin în gură şi îl dau afară.

Dar cine ar putea descrie cât de vătămătoare este pentru oameni această buruiană desgustătoare ? Cine ar putea enumera câte pagube produce acelora ce întrebuinţează această extrem de rea otravă? În adevăr, precum mitologia a creiat fiinţe cu o sută de mâini, aşa şi mie îmi trebue o sută de limbi ca să scot la iveală ruşinoasa acţiune a acestei buruieni.

Câci, pornind dela denumire, dela efecte şi din orice punct de considerare, această buruiană aduce ocară celor ce sunt văzuţi cu ea, numele ei, îndată ce a fost pronunţat, sberându-se cu o voce groasă, provoacă degustătorilor o iritaţie ciudată, deşteptând în ei o mânie furioasă, efectul confirmă aceasta. Nu-i lipseşte nimic din proprietăţile otrăvurilor; ceva mai mult, pare că întrece, în mare măsură, şi răul otrăvurilor; căci, de sigur, acelea vatămă numai corpul, pe când aceasta, pe lângă corp numai puţin distruge şi inteligenţa, ea mânjeşte corpul şi eliminând din el umiditatea simetrică, îl usual de tot şi, ca un tiran neîndurător, îl seceră din viaţă, înainte de vreme. Ea face ca inteligenţa să se abată dela acţiuni frumoase şi bune; ca o lipitoare suge şi soarbe corpul şi moleşind inteligenţa o abrutizează, înegreşte inima ca pe un cuptor, umple mărun-

[367] Tradus din greceşte de d-l, Nasi Diamandi, care însoţeşte traducerea de următoarea deslușire: "În traducerea textului am avut drept criteriu şi bază redarea fidelă a originalului atât din punct de vedere sintactic cât şi din punct de vedere semantic, renunţând astfel la o traducere literară liberă conformă cu spiritul limbei române. În consecinţă orice asperitate semantică şi orice abatere sintactică redă aspectul pedant şi oarecum afectat al originalului grecesc dela începutul secolului al XVIII-lea".

taele cu funingine, gura miroase urât, dinții devin mai negri ca smoala.

Dar hai ! se invoc ca martor al afirmărilor mele pe mama şi obârşia a tuturor făptuitorilor, adică pe sacra natură a tot ce există. În adevăr, natura înjghebând primele elemente, prin amestecul lor între ele a dat viaţă la toate vieţuitoarele dăruind fiecăreia cinci simţuri, iar pentru fiecare simţ a orânduit hrana cuvenită.

Astfel îmbrăcând pământul cu variate flori şi verdeaţă în felul hainei împodobite cu aurării şi colorându-1 în diverse culori, de asemenea încunânând cerul cu stele în felul covoarelor de forme diverse, şi înfigând în el, ca doui ochi cei doui mari astri, a dăruit ochilor privirea acestor făpturi ca cea mai dulce hrană. Dăruind oamenilor voci articulate şi facultatea de a conversa între ei, a hărăzit auzului o bogată benchetuire. Dăruind florilor parfumul a aşternut simţului mirosului o masă îmbelşugată, atribuind arborilor producerea de fructe foarte delicioase şi dulci, a creiat suficientă hrană simţului gustului.

La început în adevăr, viaţa păstrând încă un eroism şi respectând virtutea, vecină cu dumnezeirea, era disciplinată după legile naturei, puţin câte puţin însă timpul, coborând dela acea măreţie în prăpastiile placerilor, a deschis streine şi variate drumuri de plăceri şi oameni trăsniţi au inventat pentru simţuri hrăni alterate şi contrarii naturii; pentru văz, comedii şi teatre, caraghioşi şi saltimbaci, pentru auz dansuri mesteşugite şi cântări armonice şi pentru celelalte simţuri alte mii şi mii de născociri.

Trebue să acordăm iertare celorlalţi cari le procură o oarecare plăcere, însă cei ce întrebuinţează nicotiana, cea producatoare de iritaţie, câtă ocară şi dojană nu merită, cari doresc prin un singur obiect să producă plăcere la două simţuri deodată: mirosului şi gustului precovătămând pe amândoua; gustul prin amărăciune şi mirosul prin puturoşenie? Pe lângă aceasta aduc mare vătămare şi ochilor prin fumăreală, oprindu-li-se vederea până aproape de picioare, ei se orbesc de bună voie şi cu adevărat se scufundă în bezna iadului unde sălăşluesc păcătoşii, căci credinţa e ca acesta este întuneric şi întunericul învăluește şi înconjoară ochii. În adevăr spune-mi ce alt ceva este fumul? E întuneric aevea.

Ceilalţi oameni s'ar mulţumi la prânz şi la cină cu pâine şi apă.

Şi dacă cineva dintre noi ar pleca în ţări străine, s'ar lupta pentru a dobândi, cu ajutorul lui Jupiter, fericirea de a avea pâine şi apă. Ceilalţi însă chiar dacă ar deveni bogaţi dispunând de căruţe pline cu pâine, de mâncări suculente şi întăritoare ale corpului, chiar dacă ar avea norocul să dobândească pământuri străbătute de râuri frumoase, dacă însă vor fi lipsiţi numai de nicotiana se svârcolesc, se aservesc şi ca de o sfoară se trag de nas. Şi a-i vedea pe ei să se scoale desdedimineaţă şi în felul celor cuprinşi de o furie teribilă să se învârtească ici colea şi întocmai ca câinii de vânătoare să cotrobăiască cu nasul nicotiana spre a se îndopa cu ea şi umple măruntaele cu funingine.

Dacă, cineva le-ar adresa salutul de bună dimineaţa înainte ca ei sa fi gustat nicotiana i-ai vedea atunci urlând ca lupii şi aruncând cât de multe insulte celui ce i-a salutat, ei par a fi mai nenorociţi de cât femeile gravide. În adevăr acestea odata ce au poftit pietre sau altceva din mâncari ciudate, apoi după puţin le scuipă afară şi se scârbesc, aceştia însă incontinuu poftesc acest fel de puturoşenie şi neavând-o numai de cât se îneacă.

Dar să nu cumva să condamne vreun răutăcios cuvântul meu şi să nu-mi atribue vre-o pată de minciună zicând: Deoarece această buruiană după cum spun, nu e bună, pentru ce natura a creeat-o?

În adevăr natura n'a creeat această buruiană ca să o devoreze ci ca să împodobească şi să înveselească pământul prin variatul colorit al florii.

În adevăr natura a creeat fagul, frumos la vedere, înalt ca statură şi plin de petale şi fructe, dar nici de cum ca să mâncăm din el, fiindcă e frumos la vedere, ci e destinat pentru hrana mistreţilor; tot astfel şi această buruiană e destinată de natură pentru dobitoace.

Cei ce întrebuinţează nicotiana vor apare evident, omului care prin ochiul înteligenţei studiază bine lucrurile, mai nelegiuiţi de cât tâlharii şi pungaşii şi de cât oricare altul dintre păcatoşi. Şi în adevăr pungaşul operând în timpul nopţei, spărgând ziduri şi însuşindu-şi obiecte străine, îndată ce soarele răsare şi iluminează vârfurile munţilor se abţine de a mai păcătui şi străbate uliţele în mod decent, şi dacă cineva ar zice că pungăşia e ruşinoasă, el este de acord. Ceilalţi însă nici ziua, nici noaptea, nu lasă tubul din gură şi, ceva

mai mult, ei înşiră lungi laude ale faptei lor ruşinoase şi insultă grosolan pe dojenitorul lor.

Aşa dar, deoarece din multe puncte de vedere cuvântul a dovedit în mod strălucit, că nicotiana este extrem de ruşinoasă atât ca nume cât şi ca efecte, că e vătămătoare sufletului şi corpului, că e icoana veşnicului iad, tiran neîndurător al celor ce o întrebuinţează şi pe aceştia că sunt mai sălbatici de cât fiarele, mai pofticioşi de cât femeile gravide şi în fine mai nelegiuiţi de cât tâlharii şi pungaşii, ori care om cuminte să se abţie dela o aszfel de buruiană otravă şi pe cât poate să abată pe toţi dela întrebuinţarea ei.

XX. Legende populare despre tutun

1. Pâca, zeitatea tutunului sau mama dracilor.

După *S. Fl. Marian* (Viaţa literară şi artistică, I, 3) şi *Tudor Pamfile* (Mitologia românească, p. 277, 278 şi 279).

Sub numele de Pafa sau Pâca, dupa cum se zice în unele părţi din Transilvania, se înţelege *mama dracului* sau *Zeitatea fumatului*.

Pâca, dupa închipuirea românilor, şi în deosebi a celor din Oltenia, jud. Vâlcea, este o babă bătrână cât lumea, neagră şi urâtă ca întunericul iadului, cu coarne în cap ca râşchitoarele, cu nasul lung încârligat, cu ochii umflaţi ca de capră înecată, cu colţi în guri ca ai mistretului, cu ghiare ca secerile, cu coadă ca de vită, lungă şi îmbârligată, c'o lulea sau pipă mare în dinţi, pe berigăţile gâtlejului pe nările nasului ieşindu-i flacară de foc, fum negru şi o duhoare de tutun.

S'a scremut iadul şi-a născut-o pe dânsa. Şi deodată cu dânsa a ieşit din adâncul iadului şi un fel de fum care a prins a răspândi în lume boală şi moarte. Şi fiinţa ce s'a născut, s'a numit *Pafa*, şi *Pafa* i-a rămas numele până azi.

Dracii, feciorii săi, voind s'o preamărească şi să-i pomenească numele, au făcut o sămânţă, pe care semănând-o în pământ, a răsărit o buruiană numită *buruiana dracului* sau *tămâia dracului*, adică tiutiunul sau tutunul.

După aceea s'au apucat dracii şi au făcut o *cioabă*, adică un fel de ulcicuţă de lut în care să se pue şi să se ardă buruiana cea drăcească, iar în loc de toartă i-au pus o ţeavă de soc, pentru ca fumul dintr'însa să nu iasă numai pe deasupra şi să se răspândească în aer, ci să iasă şi prin ţeavă, ca oamenii ce vor voi să preamărească şi să pomenească pe Pafa, să-1 poată trage înlăuntru şi apoi să-1 sloboadă pe gară şi pe nas. Şi aşa s'a făcut *luleaua* sau *pipa*, numită almintrelea şi *cădelniţa dracului*.

Şi de atunci buruiana Dracului, pusă în pipă sau lulea, aprinsă şi vârâtă între buze şi dinţi, suptă cu poftă şi slobozind duhul tras din ea, dă naştere unui vuet sau pocnet însoţit de un fum gros, care produce un fel de *paf* sau *pac* care aminteşte pe *Pafa* sau *Paca*, mama dracilor. Şi tot de atunci, fiecare fumător, sau pipător, când *bea tutun* sau când *duhăneşte* sau *pipă*, făcând necontenit pâc, pâc sau pâca, aminteşte, vrând-nevrând pomeneşte pe *Pafa* sau *Pâca* între a căreia aducere aminte şi pomenire s'a semănat tutunul şi s'a născocit pipa şi fumatul.

Dracii însă nu s'au mulţumit numai cu atâta, că au făcut tutunul şi au prins a-1 fuma singuri între preamărirea şi pomenirea mamei lor, ci ei s'au pus luntre şi punte ca să-i înveţe şi pe oameni a-1 fuma ca şi aceştia să preamărească şi să pomenească pe mama lor. Ba ei au învăţat pe oameni să-1 sfărâme mărunţel şi să facă tabac pe care să-1 tragă pe nas, făcându-i prin aceasta nu numai să preamărească pe mama lor, ci să şi strănute şi să lacrămeze la auzul numelui acesteia.

Arătându-se însă, nu mult după aceasta, Dumnezeu şi văzându-i pe oameni ceeace fac, i-a întrebat:

— Ce faceţi voi aicea ? Pomeniţi pe mama dracului?

— D'apoi uită-te Doamne, ce ne-a dat nefârtatul! – răspunseră oamenii arătându-i mai multe păpuşe şi frunze uscate de tutun.

— Ce v'a dat? Ian daţi-mi-le şi mie să văl ce fel de frunze sunt acelea! zise Dumnezeu, mai departe.

Oamenii nu se puseră de pricină, ci şi le-au dat.

Luând Dumnezeu frunzele şi văzând de ce fel de buruiană-s, a amestecat vre-o câteva rămurele de busuioc printre dânsele, şi apoi întorcându-le oamenilor şi dându-le şi câte o liulea, i-a învătat ce să facă cu dânsele şi cum să le tragă.

Şi de atunci oamenii au început să tragă din acest soiu de liulele tiutiun amestecat cu frunze de busuioc.

2. Istoriia pentru tiutiun[368]

Ascultaţi iubiţii mei blagosloviţi o învăţătura foarte de folos pentru creştini, însă mai ales pentru care vor fi căzut întru această greşală să şi înşălăciune diavolească, însă di vor fi băut tiutiun. Această carte este scoasă di pre limba letinească prin limba moldovinească cu nevoinţa marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru, care au ales din multe cărţi a sfinţii părinţi din Ierusalim, zăcând: "Închinându-se la Sfântul mormânt al Domnului nostru Is. Hs. şi şăzând şi eu pe o piiatră şi vorbind de ale noastre vorbe sufleteşti, o minune ca aceasta văzurăm şi auzirăm, adică undi veniră un stareţ bătrân şi să închină sfântului mormânt şi apoi se întoarseră cătră noi făcând închinăciune; noi am zăs: Dumnezeu să te ierte, părinte! Iar el începu cu lacrămi a spune zăcând: – O minune ascultaţi, fraţilor; să vă spuiu o întâmplare ca aceasta ce am văzut întru această cale fiind; că eu, fraţilor, lăcuescu întru o poşteră de 75 de ani, ce să chiamă Araviia. Acu, ieşind la lume să vin să mă închin sfântului mormânt a Domnului nostru Is. Hs. şi mergând, am întâlnit un om nalt şi cu o falcă mare şi cu una mică şi cu nasul foarte mare, iar el trecu pe lângă mine şi tăcea; iar eu stătuiu şi gândiiu şi cunoscuiu că nu-i creştin pământian, ce poate să fie un diavol; şi nu lăsaiu lucru slab, ce îndată mă luaiu după dânsul şi, fiind voia lui Dumnezeu, îl găsăiu într'un munte înalt al Carmilului şi făcea o grădină cu zădiu de piiatră şi săpa în grădină şi sămăna; iar eu m'am apropiiat de dânsul şi am zăs: spune-mi, ce sapi şi ce sameni? iar el nu răspunse nici ca cum; iar eu zăsăiu că: te voiu jura pe numele împăratului vostru Satana, parte de el să nu ai de nu-mi vei spune ce sameni acolo; iar el cu mare greu îmi spusă aşa, adică printr'o trestie lungă de-mi şopti la ureche dintr'ânsa şi zăsă: – Părinte sfinte eu sânt Galaar, dimonul care sânt căpitan preste toţi dracii şi sânt mai încredinţat la împăratul nostru Satana pentru slujbele care-i fac cu credinţă; şi mai mult pentru aceasta am socotit noi toţi pentru ca să facem şi noi noao vre-o mirodenie şi ni-am străns toţi în muntele acesta al Carmilului şi socotind aceasta adică am pus o tidvă şi ni-am b.... într'ânsa toţi, şi am zăs, că ce va işi dintr'ânsa să ne fie spre mirosul nostru; şi am pisat-o şi s'au făcut sămânţa aceea tiutiun, şi va fi noao miros, c aceea va trage oamenii pre nasuri şi pre guri, şi întâiu vor trage păgânii şi apoiu ţiganii şi apoiu creştinii şi se va îmulţă de la răsărit până la apus, şi să vă îndemna boierii, încă şi din cei bisăriceşti, că va fi mai cu preţ de cât tămăia; şi întâiu va trage tiutiun, apoiu va mergi la bisărică; şi măcar de nu vor trage unii, dar cum vor işi dela biserică dupa sfânta nafură, îndată vor trage tiutiun; şi fără tămăi or putea trăi, iar fără tiutiun nu vor putea nici o ză şi gura lor va pute ca cuibul pupăzăi şi dinţii lor vor avea smoală; şi or care va be, indigrabă ori ce voe a noastră va face, şi mai cinstit la împăratul nostru va fi; măcar de trei ori de va trage cu totul la noi va fi, şi mai cinstit ăl vom face din plata sa, şi parte di 'npărăţie ăi vom face.

Deci cine s'ar întâmpla ca să cadă întru această greşală şi înşălăciune diiavolească, cu toată blagoslove-niia ne rugăm ca să se lasă să se părăsească de acel lucru diavolesc; iară cine s'ar întâmpla să nu crează sau să nu să, părăsească de acel lucru înşălătoriu, unul ca acela să fie legat şi afurisăt de 15 părinţi de a Ierusali-mului, di vremi ce să face prieten şi primitoriu tocmelelor diiavoleşti; ce mai vărtos de aceasta să se ferească şi cu totul să se lepede, şi încă şi pe alţăi să înveţe a să lepăda; şi pentru această greşală datoriu este fieste-care, din cei care vor fi căzut intru acest păcat, tămăe bisericei să aducă în toată vremiia; şi care să va lepăda de acest păcat, acela să fii blagoslovit şi fericit în vecii vecilor, amin".

Hasdeu însoţeşte textul de mai sus de următoarele desluşiri: "Textul nostru, scris cum se vorbeşte în Basarabia, zice că s'a tradus din lătineşte în moldoveneşte cu nevoinţa marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru.

Prin urmare acel kir Silivestru era Român, sau cel puţin ştia româneste.

Ne îndoim prea mult să fi existat vreodată la Ierusalim sau pe aiuri în Asia, un asemenea mare dascăl.

---

[368] Legenda aceasta era scrisă de mână pe câte-va foi legate la un loc cu Acatestul tipărit de Samuil Klain în Sibiu la 1801. Manuscrisul a fost descoperit de tatăl marelui nostru B. Hasdeu în biblioteca poetului basarabean Costache Stamate şi e copiat după un exemplar mai vechiu. (Hasdeu. *Cuvente den bătrâni*, vol. I, pag. XXIV–XXV).

Şi apoi chiar să fi existat, tot încă el nu putea să traducă pe cele câteva pagini din limba latinească şi în acelaşi timp să le compileze din mai multe cărţi a sfinţii părinţi din Ierusalim.

În fine, în Palestina fiind aproape necunoscuţi ţiganii, este cu desăvârşire neprobabil, ca un drac de acolo să fi spus că tutunul întâiu vor trage păgânii şi apoi ţiganii, ceeace din contra se potriveşte foarte bine în gura unul drac din România.

Părintele meu îi deduse osteneala de a urmări, dacă nu cum-va ruşii vor fi având vre-o istorioară analogă asupra tutunului şi a constatat, în adevăr, că posedă şi ei în această privinţă o carte poporană, publicată de către contele Kuşlev-Bezborodko[369], dar care diferă cu totul de cea română.

În Rusia meridională se povesteşte că tutunul a crescut din cadavrul Herodiadei, fiindcă tăiase capul lui Ioan Botezătoruli[370].

La Sârbi tutunul s'a născut din intestinele ereticului Arin[371].

Se ştie că la Spanioli din contra, tutunul e considerat ca o "*iarbă sfântă*"[372].

În scurt, *Istoriia pentru tiutiun*, aşa după cum o vedem mai sus, este *o lincenţiune curat românească a vre-unui călugăr nefumător, carele s'a crezut dator, pentru a reuşi mai bine în cruciata sa contra tutungiilor, de a inventa totodată pe un mare dascal al Ierusalimului kir Silivestru*.

Este sigur, în orice cas, că mai mulţi buni creşini au renunţat la pipă din cauza acestei cărticele, decât din îndemnul celor mai savante tractauri igienice".

[369] Kostomarov *Pamiatniki ctaroi pyscoil literaturâ*, p. 61, Petersburg, 1860, pag. 427 şi 34 [în rusă]
[370] Dragomanov *Maxopyccidn Hapommii upedanin*, Kiev, 1876, pag. 18. [în rusă]
[371] Karadzic. *Epivot u obusaji napoda eptiskoga*, Beograd, 1867, pag. 231. [în rusă]
[372] De Gubernatis *La mythologie des plantes* t. r. Paris 1878, pag. 109.

3. Istorie "*pentru priecina tabacului şi a tutunului de unde s'a izvodit*"[373].
(*O variantă a legendei precedente*).

Oarecarele dintre sfinţi părinţi di la Ierusalim eşind din pustie şi mergând şi închinându-să la mormântul Domnului nostru Is. Hs. şi şedeam noi toţi pe o piatră foarte mare şi vorbeam de cele sufleteşti. Şi săzând noi, iată că văzum unde veni un om bătrăn cu barba albă până la brău şi merse de să închină la mormâtul Domnului Is. Hs. şi veni către noi zicând: "*Metanie*". Iară noi ziserăm: "*Dumnezeu te erte*!" Şi începu a ne spune şi amar a ne povesti zicând: Ascultaţi, fraţilor, ce întâmplare am văzut întra această călătorie a mea, căci, fraţilor, de 40 de ani decând lăcuescu într'această peşteră ce să cheimă Evraolea şi acum am venit la mormâtul domnului nostru Is. Hs să mă închin. Deci întâlnindu-mă cu un om înaltu şi negru ca un harap şi ca un dracu şi ţinea în mâna stingă un vasu de lutu cu sământă. Iară eu îi ziseiu lui: metanie. Iară el tăcea şi mergea şi eu socotindu-mă şi neauzind graiu din gura lui că nu iaste om creştin ci poate şi fie pom dievolesc, nu lăsaiu lucrul aşa ci mă întorseiu după el şi-1 găsiiu întru un munte înaltu făcând o grădină şi săpa şi semăna. Iară eu îi ziseiu: Ce sapi aciia? Iară el tăcea şi săpa.

Iară eu îi ziseiu că voiu să-1 jur pre numele împăratului său carele iţ' va fi ţie împărat". Iară el tăe o trestie şi-m' şoptiia pă la urechie şi zise: Lasă-mă, părinte sfinte; de vreme ce mă juraş', cu dreptul îţ' voiu spune. Eu voevod peste toţ' draci sănt şi iubit înpăratului nostru Satana, pentru slujba care mi-au dat-o să i-o fac eu acuma. Că mi-au poruncit înpăratul nostru Satana ca să ne strângem noi toţi voevozii şi dracii carii după unde săntem de pretutindinea, ca să facem un schit ca acesta, ca să avem şi noi o dulceaţă pă lume.
Şi ne-am sfătuit noi toţ' şi am b... într'o tigva. Şi au b... întâiu înpăratul nostru Satana, apoi voevozii, apoi ceialalţi cei mai mici şi din b... Satanii s'au izvodit inigeaoa, care o beau cei mari şi din b... voevozilor s'au izvodit tutunul cel mare şi din b... celor mai mici, cel leşascu; şi-1 vor trage întăi păgănii şi va creşte şi umplea tot pământul şi-1 vor bea ţiganii, apoi mai pă urmă şi din creştini acestea grăunţe carele va creşte şi să va umplea tot pământul şi să va chiema tabac şi mai ales b….. dracului. Iaste şi va fi mai cu pret b…. dracului decât tămăia voastră, cu carele vă tămăeţi pă la zile mari şi la morţi. Iară b…. dracului va fi pă la toate praznicile şi Duminicile la voi, şi cine va trage odată sau de dooaă ori sau de trei ori, sau în toată viiaţa lui, de tot îl vom iubi şi al nostru buun prietin va fi şi curând la înparăţiia noastră îl vom chema şi blagoslo-veniia Satanii va avea şi va puţi gura cale de un ceasu şi ingeriul lui Dumnezeu nu să va putea apropiia de putoarea tutunului şi de scârba putorii lui şi va puţi gura lui şi sufletul lui şi dinţii lui vor fi cu zmoală şi cu rugină şi păcatul Sodonului va avea".

Acestea lucruri au spusu acel sfăntu părinte ca să dăm în auzul tuturor oamenilor, pentrucă aceastea au spusu acel voevod drăcescu pă acea trestie, că cu gura nu putea să spue cţci că era jurat ca să nu iasţ graiu din gura lui pentru taina acestui tutun şi tabac ce iaste cap de drac şi mai ales b..... dracului şi cine-1 va trage, dariul Satanii să fie în capul lui şi în inima lui, în feciorii lui şi în fetele lui, în sufletul lui şi în trupul lui, şi să fie blestemat şi lepădat de sfănta biserică şi să fie afurisit de sfinţii pârinţi di la Icheia 318 şi de noi de dooazeci de sfinţi părinţi di la Ierusalim. Şi să vor chema iubiţi ai lui Hs. cei ce nu beau tutun, amin.

Iară oamenii care beau tutun cum vor lăcui în iadu, în munca de foc, ticăloşii care oameni tragu tabacu, că şi aceia tot voia dracului fac. Orice fel de bine ar face, dracul tot la el îl va trage şi cine nu să va lăsa de tutun niciodată, al doilea afurisescu prea cinstiţi părinţi 318 di la Icheia şi noi 20 di la Ierusalim. Iară cine să va lăsa de aceasta spurcăciune, va fi blagoslovit de noi şi de domnul Hs. în toată vremea lui şi cu toată casa lui şi cu feciorii lui şi fetile lui. Iară care nu beau tutun, vor avea milă şi ertare de păcate de la domnul nostru Is. Hs. Iar cine nu să va lăsa de tutun, aceia cum vor lăcui în munca focului, ca să muncească dracului,

[373] Academia Română, *Ms. 4364, f. 25-27*; manuscris miscelaneu, cuprinzând, între altele, şi istoria lui Sindipa filosoful, transcris de logofătul Grigorie, iconomul mânăstirii Aninoasa, după "alte foiţe ale duhovnicului Chesarie ", şi trecut la 1802 în stăpânirea lui Costandin Copilul, egumen la Aninoasa fiind Dosithen.

că tutunu aşa amăgeşte ea să te sue în pătincele (sic! desigur *pănticele*) iadului şi munca ta nu va mai avea sfârşit, pentrucă în tutun te-ai nădăjduit, ca să moşteneşti iadul şi în iad nu este pocăinţă că ai intrat de a ta bună voe într'însul. Ci nu mai supăra pre Dumnezeu, că au apus soarele tău şi s'au închis uşa ta.

Ia-ţi acum, omule, plata ta!

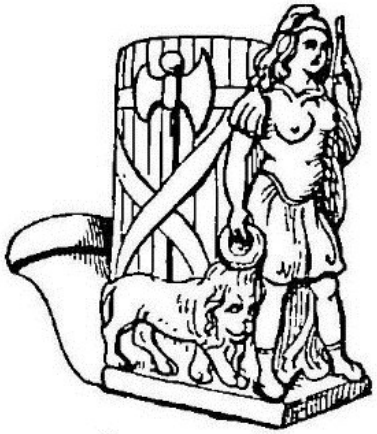

4. Istorie foarte de folos, pentru tutun, de unde iaste tutunul şi pentru care pricină îl iubesc oamenii mai vârtos de cât toate verdeaţele şi legumele pământului. Ce folos face omului[374].

Trei oarecare sfinţi stareţi, Serghie, Ighin şi Teofil din Mănăstirea sfântului Schilipiie, cea den mănăstirea Mesopotamiei scrie: Fiind la un gând cu bună socoteală, să sfătuiră întru una de zile şi pusără gând să meargă împreună, să umble până în sfârşit, să încungiure pământul. Deci eşind din mănăstirea lor, purceasără spre răsărit şi mearsără, multe lucruri ciudate văzând, până ce ajunsără la peştera sfântului Macarie Rămleanului, pre carele văzându-l, foarte să minunară de chipul lui cel groaznic şi mult să folosiră de minunatele lui cuvinte şi de învăţăturile lui.

Şi de-acolo făpindu-i îngerul Domnului, într'o clipeală îi adusără şi îi pusără în Ierusalim şi să închinară sfântului mormânt al Domnului nostru Is. Hs.

Şi după ce să închinară, eşind afară din cetate şi şăzând pe o piiatră şi vorbind de ceale sufleteşti şi cântând spre Sevastie, văzură pe un om înalt, negru ca un arap. Iară ei văzându-l, să minuna de înălţimea lui ca pieşte fire şi de grozniciia lui.

Şi sculându-să de pe piiatră, mearsără la dânsul şi să închinară lui după obiceaiul călugăresc, zicând "metanie". Iară el nu le răspunse lor cuvant. Iară ei văzând că nu le răspunde cuvânt, cunoscură că nu iaste om adevărat şi începură a-l întreba vârtos cine iaste şi ce iaste? Iară el nici un cuvânt nu le răspunse lor. Şi lăsând drumul, purciasără la deal spre munte.

Iară sfântul Ighin, fiind mai răvnitoriu, zise celor doi fraţi: – Blagosloviţi-mă, fraţilor, că eu voiu să merg după el, şi nu voi să-l las până când îl voi face cu munele Domnului nostru Is. Hs. de-m' va spune ce iaste şi cine iaste.

Şi aşa sfântul Ighin purciasă după dânsul la munte şi îl ajunsă într'un pisc înalt de munte, într'o grădină de pietri, sămănând nişte sămânţă. Şi dacă văzu pre sfântul Ighin că să apropie de dânsul, el lăsă lucrul şi vru să fugă. Iară sfântul Ighin grăi ţapăn lui, zicând: – Stai, nu fugi; cu numele Domnului nostru Is. Hs. poruncescu-ţi ţie să-m' spui mie cine eşti şi ce lucrezi?[375]. Iară el stătu şi oftă foarte răspunsă zicând: – O, de nu s'ar fi pomenit acel nume (adecă numele Domnului nostru Is. Hs.!) Că de când să pomeneşte acel nume în lume, de-atuncea au slăbit toată puterea noastră şi s'au stins de pre pământ jărtvele noastre, cu care jărtve ne cinstia şi ne slăvia toţi oamenii pre noi, ca pre Dumnezeul său! Iară acum oamenii ne-au părăsit. Însă eu sânt Sarsailă, voevodul puterilor lui Satanailă Velzăful, domnul întunearecului. Şi m'au ales Domnul meu şi m'au rânduit spre o slujbă foarte bună, cu meşteşug nou şi înşelaciune foarte supţire, cu care pre lesne vom amăgi şi vom îndemna şi vom înşela pre oameni, de vor aduce iarăşi tot omul jărtvă pururea bine primită noaă şi plăcută mirodenie în casă, ardere de tot şi fum în văzduh lămurit prin gură, spre lauda şi cinstea noastră. Adecă aceasta sămănţire, care mi-i au dat domnul ca să o samăn eu acum aici, la acest loc iaste din jărtvele noastre ceale mai cinstite şi mai iubite. Şi iată, o samăn aicia şi va creşte dintr'ânsa o buruiană mare cu frunză foarte frumoasă. Şi întâi o vom arăta fiilor lui Izmail adecă turcilor şi ţiganilor[376], ca şi cum ar fi de o mare cinste şi folos sănătăţii celor ce o vor mirosi frunza ei, şi aprinzându-o, să vor afuma cu fumul ei. Şi aşa, dela acela, toate limbile şi toate neamurile o vor câştiga o vor sămăna şi vor umplea toată lumea de dânsa, neguţătorind-o ca cel mai trebuincios negoţiu. Şi această buruiană va fi mai iubită şi mai cinstită în lume oamenilor, decât toate verdeaţile şi legumile pământului, şi pururea întru mare păzală şi cinste lor. Frecându-o lămurit ca făina şi mirosinda-o, o vor suge prin nas şi aprinzându-o în vas

---

374 E o variantă a legendelor precedente. O reproduc după T. Pamfilie, (Ms. Ac. Rom.) care a luat-o după S. Fl. Marian. Legenda este scrisă tot cam prin 1813 de Isaiia ieremonahul, viitorul Ilarion episcopul de Argeş. Ea este compusă din acelaşi îndemn, cu aceleaşi linii, dar se deosebeşte de cel moldovenesc printr'o ţesătură mai bogată.

375 Tot astfel şi Arhanghelul Mihail întâmpină pe Avestiţa, Aripa Satanii: – Iată poruncesc ţie, Satano, şi te leg cu numele lui Isus nazarineanul – "Pamfile, *Mitologie românească*", I, p. 241.

376 În textul precedent "Şi întâi vor trage păgânii, şi apoi ţiganii şi apoi creştinii."

de acea treabă, pururea fără saţiu vor suge, ca o mare şi scumpă dulceaţă, prin ţave, fumul acela în gura lor. Şi aşa, toţi oamenii vor aduce nouă prinos, mirosală, ardere de tot şi fum strecurat şi lămurit prin gura lor, care jărtvă va fi cinstită şi mai iubită nouă, decât toate jărtvele noastre ceale de demult.

Şi tot omul, mirosind aceasta, şi afumându-şi gura sa şi faţa sa cu acel fum, i să va părea că mare folos îşi va face, şi aceasta va fi lui cinste şi mândrie. Şi aşa, cu aceasta, iarăşi împăraţii şi domnii şi toate noroadele îi vom amăgi şi îi vom face slujitorii noaă şi jărtvitorii şi neîncetat ne vor aduce noaă jărtvă cinstită şi bine primită.

Iată ţi-am spus toate şi de acum să nu mă mai întrebi, că mai mult nu-ţi voi spune!

Iară sfântul, auzind, mult să minună şi să întristă foarte de o înşălăciune mare ca aceasta, care va să fie în toată lumea. Şi aşa, suspinând şi plângând, să întoarsă la fraţii săi le spune lor tot deamănuntul ce au văzut şi ce au auzât dela acel diavol.

Iară ei auzind aceasta, foarte să întristară şi să sfătuiră, ca să o scrie aceasta şi să o trimită pe la toţi părinţii şi pre la toate mănăstirele ca să să păzască de această înşălăciune drăcească.

Şi după aceea, preste scurtă vreme începură a o purta neguţătorii şi a o aduce în toate ţările, până umplură lumea cu dânsa şi pururea să înşală. Iară fericit va fi omul carele să va feri de acea înşălăciune drăcească. Iară, o, vai de acel om, ce va face acest lucru drăcesc, că atuncea când va merge la judecată înaintea lui Hristos, va cura fum şi putoare rea din gura lui. Şi-i va grăi Domnul Hristos de-i va zice: – O, blestemate oame, fugi de la mine; du-te la întunearecul Iadului cel gătit diavolului şi slugilor lui, că lucrurile aceluia ai făcut, iară poruncile meale n'ai păzit; pentru aceaea cu dânsul tu vei să te munceşti până în veaci, amin! (publicată de C. M. Mateescu în *Ion Creangă VIII*, p. 71-74).

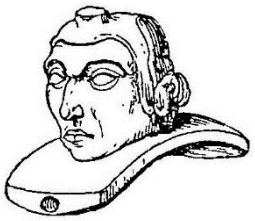

5. Povestea tăbacului[377]

Învăţătura tuturor creştinilor care să tem de Dumnezeu şi de judeţu lui cel înfricoşat a lui Dumnezeu; că eu dreaptă judecată va plăti fiestecăruia după lucru lui.

Arăt dumnilor voastre, fraţilor, pentru "duhan" de unde iaste şi cine 1-au făcut.

În zilele lui Costantin, împăratul grecesc, era un sihastru şi mergea la Ierusalim din Muntele Măslinilor, în săptămâna Sfintelor Patimi, ca să fie pe Joea cea mare la Ierusalim, să se cuminece cu Sfintele Taine. Şi dacă se cuminecă, să închină gropii lui Dumnezeu şi Sfintelor Locuri. Deci eşind, văzu 15 călugări şezând pe o piatră.

Zisă cătră ei "metanie". Iară ei zisă cu lacrămi: "ascultaţi, să vă spui ce am văzut eu viind la Ierusalim, că mă tâlniiu cu un harap şi zisă şi către el: "metanie"; iară tăcu şi să dusă. Iară socotim că nu iaste om adevărat, ci poate fi diavolul şi mă întorsă şi după el, şi-1 aflăm făcu o grădină de piiatră, săpa şi sămâna. Iară eu socotiiu că iaste un lucru de înşelăciune şi zisă şi cătră el: "Juru-te pe numele lui Dumnezeu celui viu, să-mi spui cine eşti şi cum te cheamă şi cine te-au mânat şi ce este lucru tău, acesta"?

Iară el zberă foarte tare şi zisă tare: "Ma legaşi, că de numele lui Dumnezeu să cutrămură toate faptele". Şi zisă: "Eu sînt Talarie dimonu, care sînt preste toţi dracii iubit înpăratului nostru, Sătana, pentru care lucru fac eu acuma. Că întiiu era lumea toată a noastră, a înpăratului Satana, oamenii cu sufletele lor şi bisearecile şi praznicile şi prinoasăle. Că în toate bisearecile era idoli şi le făcea oamenii jertfă şi lumea toată a noastră era. Iară după învăţătura lui Hristos şi a slugilor lui, să boteza lumea toată şi noi furăm urâţi de oameni. Iară când fusă săbor la Nichiia, 318 sfinţi părinţi de întărire legea creştinior şi făcura pravilă, noi încă ne-am strâns în iad de am făcut săbor toţi dracii, cum am face să înşelăm lumea şi oamenii să ne slujască noao. Şi am suflat toţi dracii într'o tievă, ce să zice curcubătă şi din aburu nostru s'au făcut o sămânţă cât un fir de mag (sic.), şi o am sămânat unde s'au răsipit trupul Iudi.

Iuda acela întâia au omorât un prunc de Domn; a doilea au omărit pre tată-săn; a 3, au curvit cu mumă-sa; a 4, au vândut pre Domnul nostru Iisus Hristos în treizăci de arginţi: 30 de arginţi fac 500 de florinţi, într'atâta au vândut pre Hristos.

Dupe atsala szau dusz în laturi şi szau szpaenzurat de o szaltsie; şi szan plecat szaltsia de 3 ori cu el pene jos, iare 3 oare au greit îngerul: "Nu te spânzura, că vei avea ertare!" Iară el au zis:" Ce am făcut, nu mă va erta Dumnezeu!" Atuncia s'au spânzurat. Şi să ridică salciia cu el şi să rupsă ştreangul şi pică jos şi crepă pântecele lui; şi să dusă lângă drumul Chireneului şi muri acolo. Şi vrură să-1 îngroape şi nu-1 putură, că nu-1 primi pământul. Şi s'au răsipit pre pământ trupul lui.

Şi spusă acel dimon că acolo au sămănat acea sămânţă şi zisă că să făcusă o buruiană foarte mare, adică foarte vesălă, şi făcusă sămânţă multă. Şi i-am pus numele tutun, ce să zice duhan şi o am luat sămânţa lui şi o am împărţit în 2 sprezeace laturi înprotiva lui Hristos; că el încă au avut 12 slugi, apostoli, de i-au trimis în lume, de au stricat idolii noştri. Şi am trimis şi noi acea sămânţă în 12 laturi, ca să umple lumea toată. Şi întâiu o vor apuca ţiganii a să afuma, apoi păgânii, după aceia şi creştinii. Şi va umplea lumea toată. Şi va fi mai cinstită buruiana noastră decât tămâia lui Hristos; că numai la praznice să vor tămâea, iară cu buruiana noastră în toate zilele şi în toate nopţi şi în toate dimineţi să vor afuma. Şi va fi un lucru nesăţios, şi care să va afuma cu aceea buruiană, acesta semn dinţii vor avea, zmoală şi rugină, şi va puţi trupu lui. Şi cine să va afuma cu acea buruiană odată, bine ne pare de el. Şi cine să va afuma a 2 oară preatin ne iaste. Iară cine să va afuma a 3 oară cu acea buruiană, frate ne iaste şi iubit înpăratului nostru. Şi va petrece la moşiia noastră în veaci, pentrucă face voia lui, învăţătura lui; că asemenea păgânilor, care să închina idolior, iaste; şi oricine va apuca moartea ca acea buruaină, va fi perit şi trupeaşte şi sufleteaşte, şi va petreace la moşiia noastră în

[377] Academia Română, *ms. 826* f. 15 verso -18 verso. Scris la 1830 (după însenmarea dela f. 15). Dăruit Academiei de Şerban Borhină la 1899.

veaci".

Acestea spusă acel dimon şi rămasă acolo. Şi eu spuiu voao, fraţilor, adevărat ce am auzit, ca să n'am păcat dela Dumnezeu.

Acestea zisă sihastru acela şi iară să dusă la Muntele Maslinilor. Şi numele sihastrului era Athanasie, om sfânt şi drept, petrecea cu frica lui Dumnezeu. Iară noi, 15 părinţi, care am auzit şi am văzut, am scris toate, ca să umble cartea aciasta în lume, ca să nu să înşeale cineva dintră creştini cu acea buruiană drăciască, care iaste din sânu diiavolului. Iară cine s'a fi înpreunat cu acea buruiană cu neştiinţă, acela om să o lapede dela sine şi să o lasă şi din casa sa; că de astăzi înainte, niminea nu va putea felelui înaintea lui Dumnezeu că n'au ştiut. Cine are urechi de auzit, să auză. Iară cine va zice că este şi este dela Dumnezeu acea buruiană şi se va înpreuna cu ea, aceluia om putearea şi lucrarea celui ce o sămânat să-i fie în casă şi în masă, în trup şi în suflet, în feciori şi în feate, şi să fie lepădat de biseareca răsăritului cea creştinească. Şi cu creştini nu iaste, nici cu Hristos nu mearge, că nu este primită jertfa lui. Şi să nu dai pomana ta în mâna lui, nice colac, nici lumina ta, nice vejmântul tău la unul ca acela, că acela iaste lepădat dela Dumnezeu. O fratilor, aciasta auzind, să nu să smintească cu gândul sau cu cuvântul, ci sa-şi aducă aminte de Dumnezeu şi de judeţeul cel înfricoşat; că ne caută a muri, după aceaia a fi judecaţi. Pentru aceaia Dunmezeu au făgăduit că va erta toate păcatele omului căruea să ispovedueaşte, ca să nu meargă dedesuptul pământului, unde este lăcaşul diiavolului şi întunerecului cel groaznic, şi vermi neadormiţi, plângere şi scârsnire dinţilor; mult amar este acolo, ţipete şi vaete groaznice. De aciasta să te temi şi de păcat să te fereşti. Să multămeşti lui Dumnezeu de sănătate şi de viiaţă, culcându-te şi sculându-te. Că nu te-au făcut Dumnezeu să fii fiiu diiavolului şi moştean înpărăţii drăceşti, ci te-au făcut să fii fiiu lui Dumnezeu şi moştean înpărăţii ceriului.

6. Tutunu-i de la dram[378]

S'a dus la Scaraoschi un drac şi i-a zis: "Să ştiţi, Întunecimea Voastră, ea eu am să fac pe staretul Mânăstirii-de-Tămâie să nu mai trăească neînsurat!"

— Şi cum anume? întreabă Scaraoschi?

— "Lasă, că-ţi vedea, Întunecimea Voastră. Eu am să mă duc în lume, la lucru !" răspunse Zgribuliciul.

Şi-o rade, om bun, în vârtej, în vârtej, şi ajunge drept la Mânăstirea-de-Tămâie. Intră înăuntru, se duce la staret şi repede şi degrabă se face şi el, neprecistuitul, călugăr! Şedea într'o chilioară, făcea şi el treabă şi se închina şi el la sf. slujbă ca şi ceilalţi călugări – ba, de la o vreme, intrase adânc în inima tuturora, aşa că toţi, care mai de care, se întreceau a asculta vorba lui Aghiuţă. Da' el – ca şi azi – cu toată sf. slujbă se împăca, numai când ieşea cu Sfintele Daruni, îşi făcea îndată treabă şi nu ştia singur cum s'o tulească mai degrabă afară din mânăstire. Pe urmă iar venea şi, din cântare şi închinare, nimeni dintre călugări nu-l întrece! Azi aşa, mâini aşa, până când, într'o noapte, – duh necurat, ce socoţi! – s'apucă şi scrie pe o tăbliţă, cu slove mascate: "Poruncă dumnezeiască este ca, de azi înainte prea cuviosul staret al Mânăstirii-de-Tămâie să trăiască însurat". Şi, luând tăbliţa, se zgreapţână cum se zgreapţână şi o suie tocmai sus, în vârful crucii şi o înfige acolo. Când se scoală dimineaţa călugării, văd tabliţa legată cu aţă şi căţărată tocmai în vârful crucii, unde numai pasăre sburătoare, ori înger din Cer ar fi putut-o pune. Ce-a fi, ce-a fi? Cine-a scoborâ-o – cine-a scoborăo?... Da' Satana necuvioasă, de colo: – "Staţi fraţior, că eu oi face în astă noapte o rugă la Dumnezeu şi aşa socotesc că am să pot da jos tăbliţa".

La Dumnezeu rugă n'a mai făcut el, căci neam de neamul lui drăcesc nu face asta, da'-i vorba, că într'adevăr, peste noapte, s'a zgrepţărat, ca un drac ce era şi a scoborât tăbliţa. Şi, dis-de-dimineaţă, se duc ei mai mulţi călugări la stareţ ca să slovenească şi el ceeace era scris pe tăbliţă. Citeste şi el: "Poruncă dumnezeiască este ca, de azi înainte, preacuviosul stareţ al Mânăstirii-de-Tămâie să trăiască însurat". Şi nici prin gând n'ar fi crezut ca astă poruncă nu-i de sus, de la Dumnezeu! Vezi că ce fire pământească ar fi fost năsdrăvană, să ştie că tot clenciul cabazului ar fi fost tocmai părintele Nefârtache? Şi aşa, încoace, încolo, vreme îndelungată de prăpădit nu era – şi de aceea a doua zi se hotărăşte nunta stareţului. Şi se pornise zice-se, bucuria mare şi în înaltul cerului, la Mânăstirea-de-Tămâie – nu de alta, da' fiindcă se îndeplinia porunca cea picată din cer şi adusă, cu mâna Satanei.

De cât, trebuie să ştiţi că Satanei îi merge până la o vreme, – pe urmă tânjeşte treaba, tânjeşte mereu şi-i prind a cânta şi lui găinile cele cu cobe şi, odată, se dă'n gât, bietul! că noi pacatoşii ne uităm adesea datoria, da Dumnezeu sfântul, niciodată! Şi iată, că a doua zi, când să se pornească nunta, vine odată cu alţi nenumăraţi preoţi şi călugări şi schimnicul cel bătrân, bătrân, care în singurătatea codrului celui de argint găsise prea sfântul trup al Maicii Domnului. Se înfăţişează şi el bătrânul înaintea stareţului, i se îachină după cuviinţă şi, cu glas de bătrâneţe sfântă, aşa-i grăeşte: "Cuvioase părinte! Astănoapte, pe când îmi odihneam ist trup trecător ca roua florilor mi s'a arătat în vis, acolo la marginea codrului de argint, Prea Curată Maică. Şi din două lucruri mi-a zis să-mi aleg unul: ori să mă întorc din aste cărări păcătoase, căci aici slujeşte, în chip de călugăr, un diavol – ori să viu până aici şi să vă dau de ştire să faceţi o slujbă. La astă slujbă toţi călugării să ia parte şi nici unul de la început până la sfârşit, să nu iasă din sfânta Mânăstire-de-Tămâie. Căci numai aşa aveţi să daţi cu crucea peste Satana, care s'a încuibat aici şi vă ispiteşte".

Şi aşa, după vorbele bătrânului, s'a şi început slujbă mare, cu sobor la Sfânta Mânăstire. Până la ieşirea cu sf. daruri n'a cutezat nici un călugăr să iasă. Da atuncea hop! că acel care era diavol, de tot vrea să se ducă, ba după tămâie, ba după cărbuni, – mă rog, ca femeia cea leneşă, când vede că vine bărbatu-său cam în trei iţe.

— Nu, stăi, frate, lasă că este şi tămâie; sînt, slavă Domnului, cărbuni, ci mai bine, ţine hangul aica la

[378] D. Furtună: *Firicele de iarbă. Povestiri şi legende româneşti*, pag. 27-32 No. 808 din Biblioteca pentru toţi.

cântare cu noi! zic ceilalţi călugări. Şi el, bietul, s'a tot îngălbenit şi atâta nu i-au venit la borotie sfintele daruri şi atâta 1-au ars ele, se vede la inimă şi atâta 1-au ţinut locului călugării, că a crăpat Ucigaşul în mijlocul Mânăstirei şi s'a făcut numai păcură!... Atunci abia şi-au luat de seamă stareţul şi a văzut că acesta avea să-l ducă la păcat şi la moarte. Călugării au luat toată acea păcură şi au aruncat-o subgardul Mânăstirii-de-Tămâie.

Din păcură însă a crescut o buruiană de soiul durducanilor, mare şi cu urât miros.

Ce să faă Tartorul cel bătrân, Scaraoschi? Ca să nu rămâie de râs astă buruiană drăcească, a venit într'o zi în chip de om şi a prins a afuma cu frunze dintr'ânsa. Şi cum afuma? O punea în gură, o aprindea la celalt capăt şi, ca tămâia dracului, ardea încet încet şi dădea fum, ca şi tămâia lui Dumnezeu de la Mânăstirea-de-Tămâie...

Dar, văzând Scaraoschi că nici un călugăr de acolo nu vroia să-i deprindă năravul a aşteptat până a făcut sămânţă tutunul, adică buruiana cea crescută din duhul necurat, a luat sămânţă şi a semănat împrejurul crâşmelor. Acolo tutunul a crescut şi beţivii, cei dintâi, ia-u prins gustul. Bătând în unghii, s'a dus înapoi iar la iad Scaraoschi, – iar aici, pe pământul lui Dumnezeu, s'a tot lăţit năravul dracului.

Căci vedeţi cu toţii: mulţi creştini, foarte mulţi, vâră asta buruiană dracească în gura, în care primesc sfânta anaforă şi sfânta împărtăşanie şi duhul cel sfânt!

(Vlăsineşti-Dorohoi).

7. Tutunul e făcut din sânge de drac.

(O altă variantă culeasă din Bucovina[379])

Sântul Vasile avea sub conducerea sa o mulţime de crilici (ascultători de teologie, cari în limba poporului se numesc crilici sau clirici), pe cari îi învăta religia şi cântările bisericeşti. Eară, de unde şi până unde, se vîrî şi un diavol în mijlocul acestor clirici şi stete cu dânşii şease ani neîntrerupt fără să se scie cine e. Însă diavolul, de câteorii se duceau crilicii şi cu St. Vasile la biserică, totdeauna când începea cheruvicul fugea din biserică, fiindcă atunci îl ardea la inimă şi nu putea să asculte această cântare. După cheruvic se 'ntorcea iarăşi şi cânta în strană împreună cu ceilalţi clirici până la sfârşitul leturghiei.

Dela un timp însă, băgând de seamă ceilalti crilici purtarea acestuia o spuseră S-tului Vasile şi totdeodată îl întrebară cum devine ca cutare crilic pe timpul cheruvicului iese totdeauna afară.

Sft. Vasile neştiind mai de aproape, cine-i diavolul, îl întrebă: "cum vine că tu pe timpul cheruvicului fugi din biserică? Diavolul nu răspunse nimic. St. Vasile, văzând aceasta, se pune într'o seară şi se rugă Lui D-zeu din toată inima ca să-i descopere această taină.

Peste noapte i se arată un înger în vis şi-i spuse că cliricul care ese din biserică, totdeauna când se cântă, cheruvicul, e diavol. Sft. Vasile sciind acum cine se află lângă sine, căută toate mijloacele să-l ţie în biserică până la sfârşitu1 liturghiei. Însă în zadar i-a fost toată munca. Diavolul ca totdeauna când se începea cu cheruvicul o tulea la fugă din biserică.

Acum Sft. Vasile se ruga lui D-zeu pentru a doua oară. Şi iarăşi veni îngerul în vis şi-i spuse că numai aşa îl vor putea opri şi la cheruvic, dacă vor pecetlui cu cruci uşa, ferestrele şi turnul bisericei.

A doua zi dimineaţa, când merseră cu toţii la biserică, Sft. Vasile pecetlui mai întâi uşa, ferestrele şi turnul bisericei cu cruci şi apoi se apucă de liturghie.

Diavolul care nici nu visase de ceeace şi s'a pregătit, când s'a început iarăşi cheruvicul, a dat să iasă pe uşă afară, dar văzând uşa pecetluită cu cruce se întoarse repede la ferestre; aici încă erau cruci.

Se repezi dar în vârful turnului, însă neputând ieşi nici pe aci din cauză că şi turnul era pecetluit cu cruci, pică deodată în mijlocul bisericei şi se prefăcu în dohot.

Văzând aceasta Sft. Vasile porunci celorlaţi crilici să ridice degrabă dohotul împreună cu peatra unde a căzut diavolul, să-1 scoată afară şi să-1 arunce într'o râpă mare care se afla în apropierea bisericei.

Crilicii făcură cum le-a poruncit St. Vasile, luară adică dohotul şi peatra şi le aruncară în râpă.

Din dohotul acesta a crescut apoi o buruiană mare şi grasă, adică tutunul.

După această întâmplare, se duse alt drac în altă ţară şi acolo se vări într'o fată de împărat, unde petrecu 7 ani. Fata s'a uscat ca toaca de se putea vedea printr'ânsa.

După al 7-lea an când socoti dracul că s'a necăjit şi s'a muncit de ajuns fără să o fi putut lecui cineva, vorbi din fată şi zise: "În cutare şi cutare râpă, de lângă cutare mănăstire, se află o buruiană foarte grasă numită tutun sau tabac. Dacă deci voeşti tu să te vindeci de boala ce o ai, să meargă cineva acolo, să sape buruiana şi să-ţi facă scăldotoare dintr'ânsa, iar din frunze să facă ciuciuleti şi să te afume cu dânsele. Atunci te vei vindeca.

Fata, care de mult voia mai bine să moară de cât să se muncească, spuse acestea tatălui ei. Împăratul trimise îndată nişte oameni de ai săi cărora le dete şi o mulţime de bani, numai să-i aducă buruiana.

Oamenii trimeşi ajungând la loc săpară tutunul cu rădăcini cu tot şi-l duseră de-1 răsădiră în grădina împărătească.

Împăratul, curios să vadă puterea vindectoare a acestei buruene, făcu îndată scăldătoare dintr'ânsa şi-şi scăldă fata iar cu ciuciulete de frunze o afumă. Fata s'a vindecat îndată şi s'a făcut mai sănătoasă, mai voinică şi mai grasă de cum fusese înainte de boală.

De atunci s'a lăţit tutunul peste toată faţa pământului".

---

[379] S. Fl. Marian. *Botanica poporală română*. Albina Carpahtos, an. II, 1879, p. 311.

8. Altă legendă despre tutun culesă din Bucovina.[380]

A fost, când a fost, o fată care niciodată nu vrea să asculte de mamă-sa. Aceasta a blestemat-o zicând: "fire-ai a dracului să fii". Şi mereu o blestema aşa până veni dracul, o duse la el şi o luă muiere". După 9 luni născu un copil, o fată. Stă singură şi plangea mereu, iar dracul umbla după treburile lui.

Odată înemeri la ea un vânător. Ea îi istorisi din fir în păr tot, şi îl îndemnă pe vânător să fugă să nu-1 găsească dracul că-1 prăpădeşte. Dar, hop, dracul: "te-am pris nemernico cu acest om nelegiuit". Dar vânătorul scoate o sfoară, prinse pe dracul de grumaz şi început să judece pe împieliţatul cum de a cugetat să ia de muiere o biată fată. Dracul, de frica morţii, îi dădu muerea împreună cu copilul.

Vânătorul se milostivi, îi dete drumul şi vra să plece, dar dracul, de colo "stai, că jumătate din copil e al meu" şi; cât ai clipi din ochi, scoase paloşul şi tăiă copilul drept în două.

Biata femeie luă jumătatea şi o îngropă sub talpa ţintirimului, iar locului unde a îngropat-o i-a zis "mormântul moroaicei", pentru că a fost "de simbră cu mamonul".

La câtă-va vreme s'a văzut pe mormântul acesta răsărid şi crescând o buruiană cu multe odrasle, pe care erau flori albe, vinete şi roşii. Şi săpând butruiana aceasta află că din inima plămânii şi maiul (ficatul) fetiţei s'au făcut o mulţime de barabule, unele ca ouăle de găină, altele mai mari şi gustându-le să vadă cmn sunt, văzu că's bune de mâncat. Deci luându-le le-a numit barabule (cartofi) pentrucă din bucată de copilă au crescut".

Văzând dracul aşa, îngropă şi el jumăatea lui, dar din ea n'a eşit ceva la fel ci "*o buruiană mare, cu frunze late şi flori mărunte, şi când a cătat în pământ să vază ce este, n' a aflat nimic*".

Dracut, necăjit peste măsură, nu ştia ce să facă cu frunzele buruenii crescute. În urmă însă le strânse, le puse să se usuce, apoi le dete unuia şi altuia învăţându-i ca să le fumeze. De atunci apoi au prins cei mai mulţi oameni a fuma frunze de acestea cari s'au numit tutun, tiutiun şi tabac, pentru că s'au făcut din jumătatea de copilă a tatălui".

Fata a învăţat apoi pe celelalte fete să asculte pe mamele tor, iar barabulele, fiind din sămânţă de diavol, românii din ţinutul Dornii nu le întrebuinţează la ospeţe de cumetrii, la nunţi, comăndări, şi niciodată nu le dau de sufletele morţilor.

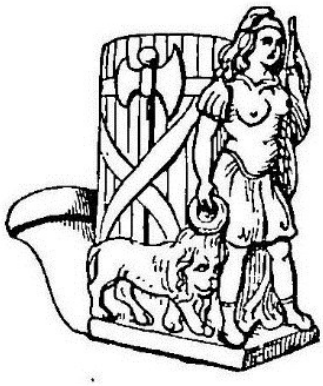

[380] Hasdeu. *Etymologicum Magnum Romaniae*, ag. 2477.

9. Buruiana dracului[381].

(Legendă din satele săseşti din Ardeal)

Un ţăran a văzut odată un teren plantat cu o plantă nemai văzută de dânsul. Cum în mijlocul plantaţiei se afla un om străin, ţăranul întrebă ce a plantat acolo? Străinul îi răspunse: dacă tu ghiceşti numele acestei plante, tot terenul acesta plantat va fi al tău; iar dacă în trei zile nu vei gâci, atunci tu vei fi robul meu pe toată viaţa". Ţaranul uitându-se mai cu băgare de seamă la străin, văzu cu groază că nu era un om ca toţi oamenii, ci un diavol.

Îngrozit plecă acasă, unde povesti nevesti-si foarte trist ce a păţit. Femeea însă l'a liniştit, răspunzându-i: “Să n'ai nici o teamă: am să aflu eu cum se numeşte planta aceea".

În ziva următoare femeea şi a uns tot trupul cu miere şi s'a tăvălit apoi în fulgi “aşa încât părea o pasăre. Apoi s'a dus pe ogorul doavolului, începu să alerge prin plantaţie mişcând mâinele ca şi când ar fi vrut să sboare. Când veni diavolul şi văzu cea dihanie cu fulgi, crezu că-i vre-o pasăre necunoscută lui şi strigă la ea: hus pasăre, hus, *că-mi calci tutunul*". Atâta i-a trebuit femeei care a rupt-o la fugă acasă să spună bărbatului numele plantei. Acesta s'a dus repede la câmp şi cum l'a văzut pe diavol i-a strigat cât a putut că terenul e plantat cu tutun. Diavolul furios, după ce a blestemat tutunul ca să nu fie de nici un folos omului şi să se prefacă în fum şi scrum, s'a dus în iadul lui.

De atunci femeile zic tutunului, pentru care bărbaţii au aşa de mare simpatie, *buruiana dracului*.

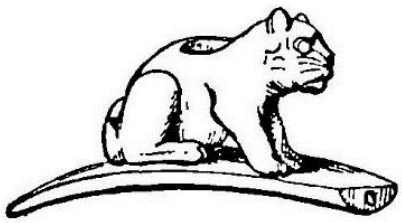

[381] *Din Neuer Volkskalender für stadt und laud*. 192.. Sibiu.

10. Tutunu-i crescut din trup de drac.

(Legendă culeasă din Bucovina[382])

Doi draci au voit odată să ia de soţie pe fata unui hoer. Însă preoţii de loc n'au voit să-1 cunune cu dânsa. Supărându-se dracul cel mai mare, că nu-şi poate îndeplini dorinţa, se duse şi se spânzură de un plop. Însă acesta s'a clătinat odată bine şi a svârlit pe dracul cine ştie unde de s'a prefăcut în sălitră şi pulbere, când a picat la pământ.

Dracul cel mai tânăr, care încă era de faţă, văzând aceasta, se înspăimântă şi alergă în ruptul capului la iad. Cum ajunse aci spuse celui mai mare dintre dânşii ceeace a păţit fârtatul său.

Atunci, zise Scaraoţchi, mai marele dracilor:

— Staţi, că eu am mai mult folos din el decât voi".

După ce rosti cuvintele acestea eşi din iad şi se porni spre dracul cel mort unde se afla o mulţime de tutun crescut din trupul lui. Văzând aceasta, Scaraoţchi s'a întors înapoi la iad şi a trimis trei draci în lume ca să semene tutun pretutindeni.

Dracii trimişi n'aşteptară să le mai spue odată ce să facă, ci părăsind iadul îndată şi pornindu-se prin lume începură a semăna tutun, a-l fuma, a-1 trage pe nas şi a face scăldători dintr'însul spre vindecarea feluritelor boale, îndemnând pe toţi oamenii să facă şi ei aşa.

Oamenii, ca oamenii, ne mai cugetând mult făcură şi ei ce i-au învăţat dracii.

În curând s'a înmulţit tutunul, şi după ce s'au făcut lulelile, au început oamenii tot prin îndemnul dracilor, a fuma şi din lulele.

Plin aceşti draci s'a lăţit apoi tutunul cu încetul peste toată lumea şi acum a făcut Scaraoţchi, mai marele dracilor, să fumeze şi din *sugare* ca mai lesne să-şi poată strica peptul şi să moară pentru ca să poată merge mai de grabă la dânsul, căci în rai nu se primesc fumătorii.

Iară cu timpul are să facă Scaraoţchi ca oamenii nu numai să-l fumeze cu gura şi să-1 tragă pe nas, ci să fumeze şi cu urechile ca să înebunească de cap şi să facă mai multe păcate căci aşa-i place lui Scaraoţchi!

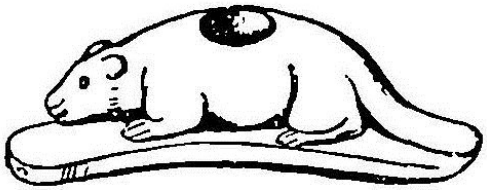

[382] S. Fl. Marian. *Botanica poporală română*. (În Albina Carpaţilor, anul II, 1879, pag. 311).

Reproduc şi următoarea legendă scrisă în formă literară dar al cărui fond este popular. Este scrisă de N. N. Beldiceanu şi a fost tipărită în Flacăra, No. 47, an. IV (pag. 494-497), sub titlul de:

11. Iarba lui Nichipercea sau tutunul.

„La un schit de călugări, prăpădit într'o tihăraie sălbatecă de codri, la care era stareţ sfântul Vasile, se oploşise un proclet de Drac. Venise la schit într'o seară, sub înfăţişarea unui tânc rebegit şi ugilit ca un cotei fără stăpân şi se rugase de staret să-1 primească şi pe el în schit: să argăţească pe mâncare şi pe îmbrăcăminte.

Băiatul era harnic de nu se mai află şi isteţ şi mester la cuvânt şi mehenchiu lucru mare, de se cruceau sfinţii monahi. La coasă nu se vedea din iarbă de mare ce era; şi le lua înnainte la toţi călugării; la cântări şi la tipic se lua la întrecere cu tot schitul, şi învăţase a ceti, de rămâneau călugării cu gurile căscate, când începea Pălie să zică din Sfânta Evanghelie.

— Mă Pălie, tu trebuie să fii Nichipercea, că prea le ştii bine rostul la toate, îi spuneau monahii.

— Măi, tu ai să ajungi stareţ, mă Pălie.

— Da de ce să n'ajung: nu's, poate vrednic; nu ştiu rânduiala sfintei slujbe; nu ştiu toate glasurile şi toate cântările?

La un an, îl făcu sf. Vasile frate: fratele Naftanail. Era frumos ca un heruvin în rasa de mohair şi cu pletele plăviţe şi creţe, cari-i curgeau până pe umeri de supt comănac. Avea o guriţă roşie şi nişte ochi negri şi o faţă albă, de ai fi zis că-i o fetiţă, când păşea, cu smerenie, printre călugări şi s'aseza în strană, cu genele plecate.

La trei ani, îl făcu sf. Vasile călugăr; şi ajunse mâna dreaptă a stareţului. şi sf. Vasile, bătrân şi slab cum era, îi lăsă părintelui Naftanail mai toată cârmuirea schitului gândindu-se cu adâncă mulţumire sufletească: De acu pot zice: Doamne, slobozeşte pe robul tău!

Toţi călugării îl iubeau pe părintele Naftanail; şi între ei, era bine hotărât, că atunci când Dumnezeu îl va chema pe sfântul Vasile în locaşurile veşnice, stareţ le va fi monahul Naftanail, cel vrednic la toate şi dulce la cuvânt. De când călcase dânsul pragul locaşului acestuia al Domnului, schitul era îndestulat cu de toate: oile mânăstireşti fătau câte doi miei; vacile de abia îşi purtau seara ugerile; pomii din livada mânăstirească legau rod în fiecare an, de stăteau crengile să se rupă de atâta povară; stupii roiau de câte trei şi patru ori pe an şi miere şi ceară ca la schit nu mai era nicăeri; cămările erau pline de bunătăţi şi beciurile de vinuri, belşugul curgea ca un râu de lapte şi de miere, şi monahii se îngrăşaseră de nu-şi mai încăpeau în piele; chiar Sf. Vasile, care era uscat ca nişte moaşte, începuse a se rotunzi, de nu-1 mai încăpea cingătoarea. Se dusese vestea de schitul acesta blagoslovit; şi an cu an, creştea numărul călugărilor. În câţiva ani, dintr'un schit de două zeci călugări, cum era când venise Naftanail, ajunsese cea mai mare mănăstire de prin meleagurile acelea. Se duraseră de jur împrejur chilii multe şi se ridicaseră ziduri ca de cetate, cu porţi grele, de stejar, ferecate, ca să nu le poată sparge nici cu săcăluşurile. Şi în locul clopotului mărunt care abea răsbătea cu glasul lui sărac sihlele dese, părintele Naftanail adusese un clopot de o mie de ocale din ţara moschicească, pe care abia îl trageau cincizeci de călugări voinici şi s'auzea la o mie de poşte împrejur.

Duminicile şi sărbătorile, venea lumea de pe lume, ca la praznic, de nu mai încăpeau în biserică. Şi toţi schilozii şi ologii şi orbii şi femeile sterpe veneau să le citească părintele Naftanoil; şi schilozii plecau bunişteferi, şi ologii îşi svârleau cârjile şi orbii dobândeau vederile şi femeile sterpe purcedeau grele. Şi căruţele cu cai şi carele cu boi nu mai încăpeau în ograda mânăstirei; şi se îngrămădeau până departe, de jur împrejurul zidurior mânăstireşti. Şi de nechezatul cailor şi de mugetul boilor şi de strigătul negustorilor şi de glasul tărăgănat al cerşetorilor, cari cereau de pomană cântând, – clocotea văzduhul ca într'o zi de iarmaroc.

Când îl chema undeva să citească, părintele Naftanail se suia în caleaşca mânăstirii la care erau înhămaţi doi telegari negri ca păcura, prinşi din herghelia mânăstirească. Cât erau aproape de mânăstire, caiii mergeau cu toţi caii; când însă rămânea mânăstirea hăt în urma, la o vorbă a părintelui Naftanail, deschideau aripi de liliac şi se înnalţau în văzduh. Avea mânăstirea o herghelie de o sută de cai la fel; toţi negri ca nişte corbi şi

cu ochii aprinşi de parcă aveau ţintuite în cap câte două stele; şi toată herghelia asta era purtată de un băeţaş de pripas.

În preajma mânăstirii se aciuase o lae de căldăari şi durase un sat de bordee, cari se zăreau de sus de la mânăstire, ca nişte muşuroaie; şi şerpoaice de fete frumoase şi cu lipici ca în satul acesta ţigănesc nu mai erau nicăiri, şi toate semănau între ele ca nişte surori şi toate erau cu gâturile şi cozile pline de rubiele.

Într'o noapte Sf. Vasile se trezi în nişte cântece, cari veneau dintr'o chilie din fundul mânăstirii; se coborî din pat, îşi lua nişte târlici în picioare, o caţaveică pe umeri şi cârja de după uşă şi eşi să vadă ce-i.

Când zări lumină la chilia părintelui Naftanail, îi dădu un cuţit prin inimă; ascultă: cântecele veneau dintr'acolo; mai lua aminte cu urechile lui bătrâne şi pricepu, că erau glasuri femeeşti. O luă atunci prin ceardacul care încingea chiliile de jur împrejur şi se opri la una din ferestrele luminate; se aplecă şi când se uită pe subt perdea, şi se păru că-i cade cerul pe creştet.

În jurui unei mese încărcate de clondire şi de mâncăruri, chefuiau cu nişte ţigance din satul din vale, cei mai iubiţi monahi ai lui, în frunte cu părintele Naftanail, care sta în capul mesei cu cea mai frumoasă ţigancă din lume, goală ca o şopârlă şi cu trupul plin de salbe de aur. Iar în sunetul daerelelor jucau douăsprezece ţigănci în clinchetul salbelor, cu sânii pietroşi ca nişte gutui; îşi mlădiau trupurile de parcă erau trupuri de şarpe; îşi cutremurau sânii tari, îşi alintau şoldurile, închizând din ochii de văpaie; îşi săltau pântecele rotunde.

Dar deodată trecu prin noapte un meunat răguşit, care-i sfredeli urechile stareţului ca un burghiu de foc; şi sfântul Vasile zări, sărind pe umărul părintelui Naftanail, un motan negru, mare cât un zăvod, c'o coadă ca de veveriţă şi cu doua corniţe sub urechi; şi lumina se stinse, cu un pocnet, şi părintele stareţ căzu cu faţa în sus pe duşumelele cerdacului.

Când se trezi se pomeni în capul mesei lângă părintele Naftanail. Era îmbrăcat ca şi sfinţia sa cu antereu de cutnie, încins cu şal de Ţarigrad şi peste şal, strâns cu o curea bătură toată – în ţinte de aur şi cu paftal de mărgean. În mâna stângă avea nişte mătănii de mărgăritare negre, mari cât alunele şi sorbea înfierbântat din borşul de ştiucă, fiartă în zeamă de varză cu hrean.

Masa pornea atunci, căci în mijlocul mesei aburea un castron de borş cât o cristelniţă.

Sfântul Vasile se trezi de-a dreapta c'o ţigancă goală, care semăna leită cu ţiganca de lângă părintele Naftanail; şi începu şi Sfinţia Sa a goli păhăreţele de vişinată şi de vutcă şi de izmă şi de ananas şi de mastică.

Masa era încărcată de bunătăţi. Între sfeşnicele grele de argint şi de tumbuc se îngrămădeau clondiri cu toate neamurile de vutcă; şipurile cu vinurile dulci, chipriotice şi cu tămâios şi hermezin şi ravac; farfuriile încărcate cu marinată de stacoji, cu icre de morun şi de chefal, cu licurini jupoiaţi, cari înnotau în untdelemn chilimbariu şi în zeama de lămâi de Mesina.

Fraţii, cu pletele creţe pe umeri, se ţeseau împrejurul mesei, purtânf farfuriile mari cu chebapuri, cu mâncare de claponi îngrăşaţi cu migdale de arigrad, gătiţi cu coconari şi strafide; abia duceaa tăvile grele de aramă, cu miei întregi, fripţi haiduceşte; umblau forfota cu pletele în vânt slujind pe sfinţii monahi, turnând vin prin pocale; tâind mucurile de la lumânări cu mucarniţele de alamă; afumând, în jurul mesei, cu căţui de argint, în cari zvârleat chilimbari şi odogaci.

De jur împrejur erau divanuri turceşti acoperite cu macaturi de lână de Brusa, cu ciucuri de Veneţia; erau jeturi scumpe, înflorite cu sidef şi cu fildeş; pe sofale câteva mesuţe rotunde de abanos, cu picioarele scunde, pe cari erau împrăştiate cărţi de joc.

Pe chilimurile de Ţarigrad îşi legănau şoldurile rotunde ţigancele, în zuruitul daerelelor şi în clinchetul salbelor. Şi Sfântul Vasile privea răzemat într'un cot, cu un zâmbet fericit pe buzele de untdelemn; şi din când în când îi făcea cu ochiul părintelui Naftanail; într'un târziu se trezi şi sfântul monah cântând pe nas, cu trăgăneli bisericeşti:

Căprioară, surioară,
Dor de lume mă omoară,
Roade poala codrului

Să-mi văd faţa dorului.

A doua zi Sfântul Vasile se trezi c'o durere ascuţită în creştet, de parcă i-ar fi bătut Diavolul acolo un piron de foc, simţi cerul gurei amar, de parcă ar fi mestecat frunză de pelin; dar de păţania de peste noapte nu-şi aduse aminte nimic. Intră în biserică şi îngenuchiind stătu aşa până la sfârşitul slujbei şi se rugă fierbinte cu ochii închişi, făcând cruci mari şi bătând lespedea cu fruntea, ca şi cum i-ar fi şoptit un glas tainic, c'a păcătuit şi nu mai e vrednic să vadă faţa Domnului. Când eşi, ochii părintelui Nartanail îl pironiră până în fundul sufletului şi sclipiră ca doi solzi de foc subt streşenile sprâncenelor negre. Intră în chilia lui săracă de schinic, cu acelaş piron de foc bătut în creştet.

Seara pe când se pregătea să-şi facă rugăciunea, auzi de odată, în liniştea ce-l împresura, o podea trosnind ca de un pas omenesc; şi sfântul Vasile înlemni, cu drepta ridicată cum era, gata să înceapă semnul crucii: în faţa lui sta neclintită, ca zugrăvită pe peretele chiliei, şi-l privea cu ochi de mâţă, o femee goală, cu trupul înfăşurat în salbe de aur; îl privea pe sub gene lungi, zâmbindu-i cu gura roşie; şi deodată făcu un pas spre el şi întinse spre dânsul şerpii albi ai braţelor. Sfântul Vasile se trase îndărăt, ca muşcat de inimă, strigând din răsputeri:

— Piei Satană !

Şi când făcu semnul crucii, se auzi în chilie un behălit de ied, care semăna cu un râs de copil şi femeea goală se şterse de pe peretele chiliei; iar Sfântul Vasile căzu în genunchi şi se rugă fierbinte şi bătu mătănii toată noaptea. A doua zi îşi luă toiagul şi se afundă în inima codrului. Stătu în codru patruzeci de zile trăind numai cu apă şi cu rădăcini. Când se întoarse la mânăstire, se simţea curat ca un prunc nou-născut. Veni de acolo c'o bănuială şi se puse la pândă. Băgă de seamă din întâia zi că părintele Naftanail pieri din biserică tocmai când sosi sorocul să se cânte cheruvicul. Luă aminte a doua zi: la fel; a treia zi: tot aşa.

Seara, intră pe neaşteptate, în chilia părintelui Naftanail. De la uşă i se păru c'aude înnăuntru râs şi vorbă; dar când puse mâna pe clanţă, se făcu tăcere şi când deschise uşa, părintele Naftanail singur cuc. Era cu capul gol şi sfântul Vasile, care nu-l mai văzuse niciodată aşa, zise:

— Da, frumos păr mai ai părinte Naftanail.

Părintele Naftanail luă atunci, ca fript, comanacul de pe masă şi-l îndesă pe cap. Sfântul Vasile avusese însă vreme să-i vadă iţiindu-se, dintre pletele creţe, două corniţe ca de miel.

Băură ca de obiceiu, câte un felegean de cafea, sfătuind de treburile mănăstirii şi părintele stareţ plecă, apoi la culcare.

Târziu, după ce se isprăvi slujba de noapte, sfântul Vasile se duse la părintele clisearc:

— Blagosloveste, părinte.

— Domnul, Cine-i?

— Eu, stareţul. Deschide repede părinte Ilarioane.

— Da ce s'a întâmplat părinte stareţe? întrebă spăriat părintele clisearc, deschizând uşa.

— Taci molcom, îmbracă-te repede, ia cheile bisericei şi hai cu mine.

Când eşiră, cele două ferestre de la chilia părintelui Naftanail, ardeau în noapte, roşii ca două geamuri ale iadului. Intrară în biserică, aprinseră un capăt de lumânare; şi umbrele fluturară prin unghere, ca nişte aripi de lilieci.

— Jură pe sfânta cruce, că n'ai să spui nimănui nimic, grăi cu taină mare, sfântul Vasile.

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, jur pe Sfânta cruce că n'am să spui nimănui nimic. Aşa să-mi ajute Dumnezeu, făcu părintele Ilarion.

— Amin. Acu ia aminte bine la ce-ţi spun eu, zise sfântul Vasile cu acelaş glas plin de taină. Pecetlueşte cu semnul crucii toate ferestrele. Să iei apoi scara şi să pecetlueşti cu semnul sfânt şi ferestrele din turn. Şi mâne, în timpul slujbei, când ţi-oi face eu semn să te duci repede şi să pecetlueşti şi uşa, ai înţeles?

— Am înţeles părinte stateţ dar; dar rogu-te ce s'a întâmplat? întrebă înspăimântat părintele Ilarian.

— Mâne, părinte Ilarioane, mâne îţi vedea cu toţii; acuma, fă ce ţi-am spus şi nu mă cerceta, făcu Sf. Vasile cam supărat.

A doua zi biserica era plină stup de monahi. Părintele stareţ trase cu coada ochiului şi-l văzu pe părintele Naftanail la locul lui, ascultând cucernic sfânta slujbă; făcu un semn tainic părintelui Ilarion, care se strecură, nebăgat în seamă, printre călugări, şi pecetlui uşa cu semnul sfânt.

Când s'apropie vremea să înceapă cheruvicul, părintele Naftanail vru ca de obiceiu să iasă pe uşă afară, dar văzând uşa pecetluită cu semnul crucii, ca stropit cu aghiazmă, dădu fuga la o fereastră; alergă de la geam la geam, ca un liliac uriaş speriat de lumina făcliilor; dar toate erau pecetluite. Atunci dintr'o săritură, se svârli în turn; dar dând şi aici peste peceţi, se prăbuşi cu un bubuit de tunet în mijlocul bisericii, prefăcându-se în dohot şi umplând casa Domnului de fum şi de miros de pucioasă. Şi în aceeaş clipa periră toate chiliile durate de Aghiuţă; periră şi călugării cari veniseră în urmă; periră turmele şi herghelia mânăstirească; peri şi satul de ţigani din vale; se prăbuşi şi clopotul cel mare de o mie de ocale şi acolo unde căzu se făcu un ezer adânc de păcură; şi în locul mânăstirii bogate şi pline de călugări, rămase schitul sărac de odinioară, cu cei câţiva monahi bătrâni şi uscaţi ca nişte moaşte.

Iar sfântul Vasile porunci călugărilor să scoată în grabă piatra plină de dohot, pe care căzuse diavolul, şi s'o arunce pe ea într'o prăpastie de la marginea schitului. Şi din dohotul acesta a răsărit o buruiană grasă: adică tutunul sau iarba lui Nichipercea".

12. De ce se zice tutunului "tămâia dracului"[383].

Când a primit Domnul Hristos moartea şi s'a îngropat în mormânt, i-a răsărit tămâie pe mormânt. Pe mormântul diavolului a răsărit însă tutun.

Diavolul a zis:

— Să vedem, Doamne, la care aleargă lume mai multă: la tămâe sau la tutun.

Când veni lume, a alergat mai multă, la tutun, la mormântul diavolului. Diavolul, văzând atâta lume la tutun a zis:

— Să-mi dai mie, Doamne, pe toţi cari or bea tutun!

Dar Domnul Hristos a zis:

— Ai tăi să fie cari or bea şi n'or scuipa jos.

Şi aşa a scăpat lumea de diavol. Dar tot au rămas cari nu scuipă: Aia toţi sunt ai diavolului"

[383] *Viaţa literară*, I, No. 22.